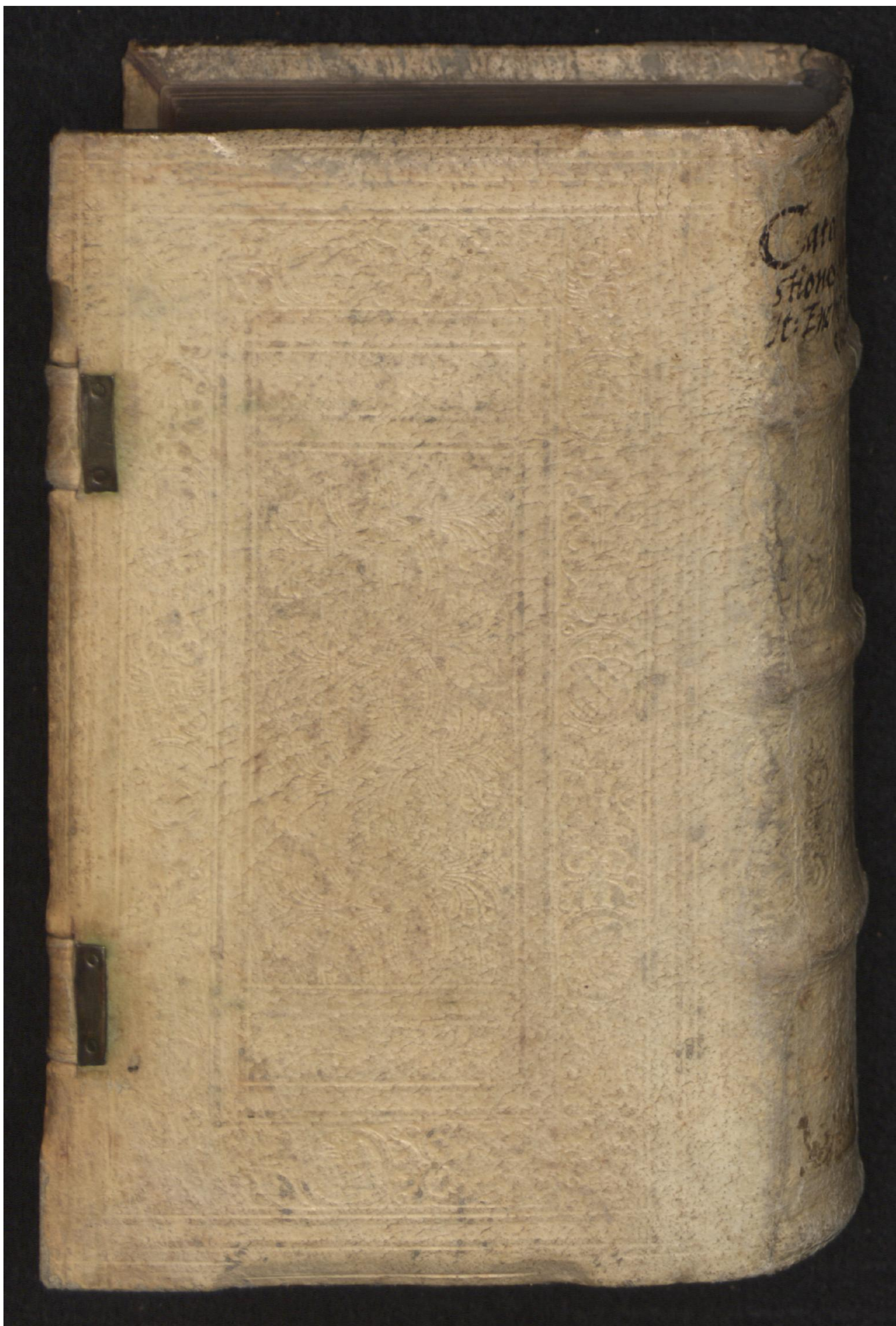










Enchiridion THEOLOGICVM

PRAECIPVA VERAE RELIGIONIS CAPITA BREVITER ET SIMPLICITER EXPLICATA CONTINENS.

Autore

NICOLAO HEMMINGIO.



Η ΒΙΒΛΟΣ ΤΩι ΕΝτυγχάνοντι.

ἀνάγνωθι γνῶθι, καὶ μὴ ἐπιγνοὺς οὐ
μή ποτε καταγνούς.





SERENISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, D. CHRISTIANO EIVS NOMINIS TERTIO DANIAE, NORVEGIAE, SLAVORVM ET GOTTORVM REGI, DVCI SLESVIGAE, HOLSATIAE, STORMARIAE ET DITMARSIAE, COMITI OLDENBVRGENSI ET DELMENHORSTENSI, DOMINO SVO CLEMENTISSIMO.



IVVS CHRYSOSTOmus tres ſocietatis humanæ peſtes, ἀναρχίαν, ἀπείθειαν καὶ τυραννίδα numerat, quarum quæ pernicioſiſſima ſit, difficile dictu eſt. Nam ut ἀναρχίαν ſequitur ἀταξία & confuſio, ita tyrannidis comes eſt legum turbatio & peruerſio, maxima cum ſubditorum iniuria coniuncta, nec dici facile poteſt, an inobœdientia erga leges & magiſtratus iſtis beſtia ſit truculentior nec ne.

Has peſtes magiſtratus, pietate, ſapientia, ac potentia præditus, de republica cui præeſt ſolus ſubmouere poteſt. Sapientia enim leges ſuæ reipublicæ ſalutares ordinat, ſi quando nouis legibus opus eſſe uidebitur: potentia conſeruat & exequitur, ne eas potentiores, (ueluti maiores muſcæ Aranearum retia, quibus minores beſtiolæ inuoluuntur, perrumpant) aut uiolentia excutiant, aut ſophiſtica peruertant, Nam, ut recte inquit Menander, *βίας παρούσης οὐδὲν ἰσχύει νόμος*: Pietate, quæ cum tyrannide ſtare nequit, prælucet ſubditis, ac in omni humanitatis officio eiſdem anteit: unde fit, ut quemadmodum ſubditi legem ut iuſtiſſimam uitæ normam intuentur, ita exemplum normæ principem ipſum ob oculos ſtatuentes, eiuſdem pietate tanquam ſtimulo ad omnia humanitatis officia incitentur. Perpulcrum enim ſinguli putant mores ſui principis uita exprimere, iuxta illud Claudiani:

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Is igitur demum recte imperare nouit, qui sibiipsi & suis affectibus imperat, seque totum componit ad normam iusticiæ. Vnde recte monet Iustinus martyr, ὀιακιστέον τὴν ἑαυτοῦ νῆα τοῦ μὴ καταψευδόμενον τῆς κυβερνητικῆς. Ex quo fit ut talis princeps ἡγήτωρ καὶ κοσμήτωρ λαῶν iustissime & sit & dicatur.

Cum autem ista de pestibus humanæ societatis apud Diuum Chrysostomum lego, cogito de præsenti huius reipublicæ Danicæ statu, ac gratias æterno Patri Domini nostri Iesu Christi ago, quod te Serenissime Rex ἡγήτορα καὶ κοσμήτορα λαῶν, imo patrem patriæ habeamus. Qui, cum pietate & omni uirtutum officio tuis subditis antecedis, cum legibus rempublicam munis, cum ordinationibus corrigis, cumque uiris in aula tua (quæ pietatis quoddam theatrum uidetur) doctrina, religione, sapientia, & rerum experientia præstantibus ornas, facis ut tuæ ditiones in pace floreant, quæ sane florerent magis,

nisi pecccata nostra tantum bonum impedirent.

Ea enim pietas tua est Serenissime Rex, ea industria, ea sancta tua cura & solicitudo, ut non possit non florentissima esse respublica te gubernante, sub cuius prudenti ac pio regimine tanquam sub alis, cum ab externis hostibus qui corporibus nostris & bonis externis insidiantur, tum ab hæreticis qui animabus nostris ac æternis bonis nostris insidias ponunt, tuti sumus, id quod non solum læti experiuntur toti Tuæ Regiæ Maiestatis subditi, uerum etiam pene terrarum orbi innotuit. Celebratur enim apud omnes nationes quanta sit tua pietas, quam sancta legum cura, quantus erga subditos amor, quanta denique omnium Regiarum uirtutum longe suauissima harmonia, ac iucundissimus concentus in tota tua uita, ueluti personet. Sed quid hic commemorare pergo? cuius oratio tuis uirtutibus uel numerandis satis esse nequeat,

queat, tantum abeſt, ut eas quo id deceat modo deprædicare poſſim.

Hoc ſummum plurimarum ac heroicarum uirtutum decus Sereniſſime Rex me ſuperioribus annis permouit, ut libellum, cui de Methodis titulum feci, ſub auſpicijs tui nominis in lucem ederem, quem oblatum ſereno uultu & amanter, quod unice a me quæſitum erat, ſuſcepiſti, Neque enim erat alius cui iuſtius primitias meorum laborum offerrem, quam tibi Sereniſſime Rex, qui perinde atque ἤπιος πατὴρ huius Tuæ Regiæ Academiæ profeſſores in quorum numero & ego unus ſum, complecteris, liberalique ſtipendio alis, in hunc profecto finem, ut ſucceſſoribus tuis Eccleſiam, & in ea incorruptam doctrinam tradas.

Hiſce rationibus & hoc tempore editurus ἐγχειρίδιον capitum communium noſtræ religionis motus, exiſtimaui auſpicato fieri, ſi tibi Sereniſſime Rex, omnium literatorum hominum

communi Mecœnati hoc ipſum Enchiridion dedicarem, in quo hoc ſum ſecutus conſilium, ut præcipua Chriſtianæ religionis capita cum definitionibus, diuiſionibus & axiomatis ſiue ſententijs quibusdam colligerem, ac iuuentuti proponerem, quo his inſtructa iuuentus cum maiori fructu abſoluta doctiſſimorum hominum noſtri ſæculi ſcripta, ac potiſſimum clariſſimi uiri mei Præceptoris Philippi Melanchthonis optime non ſolum de me, ſed etiam de tota Chriſtiana Eccleſia meriti, locos Theologicos & alia ſcripta eiuſdem legat, ex quibus (quod ingenue fateor) pleraqꝫ quæ in hunc libellum congeſſi, depromta ſunt.

Porro de editione nunquam cogitaſſem, niſi me & amicorum quorundam conſilium, quod non erat contemnendum, & ſtudioſorum multorum petitio crebra ad editionem inuitaſſet. Conqueſti enim ſunt ſcripta exemplaria, quæ erant in manibus mul-

torum

torum paſſim per regnum, adeo a ſe inuicem, (quemadmodum fieri conſueuit in libris qui ſæpius a feſtinantibus tranſcribuntur) diſcrepare, ut uix in una pagella concordare inueniantur.

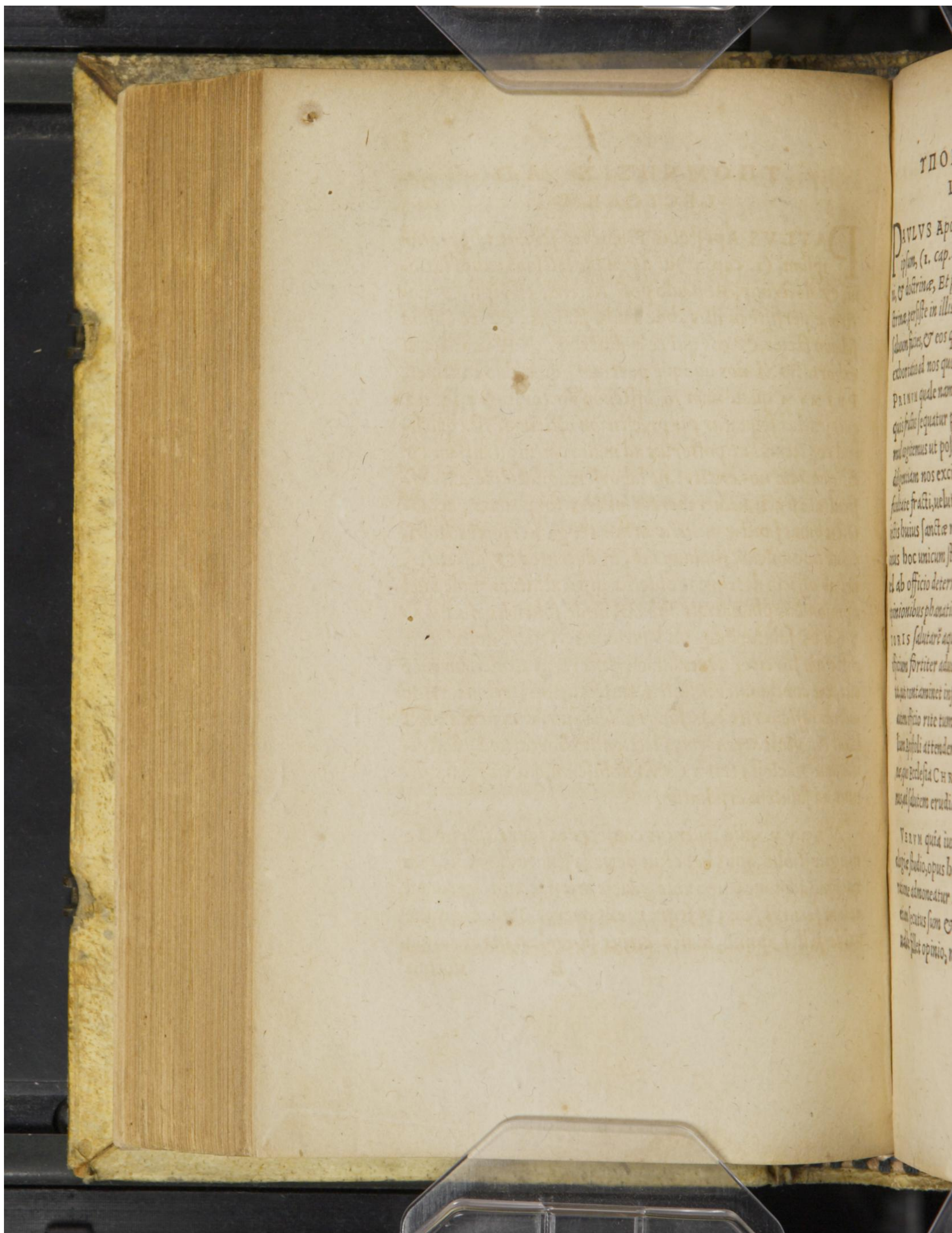
Quapropter Sereniſſime Rex precor ut Tua Regia Maieſtas ſolita philanthropia & clementia hunc tui ſubditi laborem qualemcunque ſuſcipere & boni conſulere uelit, ac ſimul meminerit uere regium eſſe res a ſubditis oblatas non tam ex pondere quam ex offerentium affectu æſtimare. Vale felix & beatus anima & corpore Rex Sereniſſime, una cum ſereniſſima Regina noſtra, Domino Friderico Electo, Principe uere Heroico iuriſque & æquitatis amantiſſimo Domino Magno, Duce magnanimo, ac ſummo literarum fautore. Domino Ioanne Duce rebus magnis gerendis nato, tota familia ac Eccleſia domeſtica atque adeo cum omnibus ſubditis, regnis & pro-

prouincijs. Deus Pater Domini nostri IESV CHRISTI suo sancto Spiritu Tuæ Regiæ Maiestati perpetuo assit, Amen. Haffniæ. Calend. Octob. Anno Domini M. D. LVII.

Sereniss. R. T. M.

deditiss.

Nicolaus Hemmingius.



ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ AD LECTOREM.

PAVLVS Apostolus Timotheo scribens, hortatur ipsum, (1. cap. 4.) ut attendat lectioni, exhortationi, & doctrinæ, Et paulo post, Attende tibi ipsi, & doctrinæ, persiste in illis, hoc enim faciens, & te ipsum saluum facies, & eos qui te audiuerint. HAEC Pauli exhortatio ad nos quoque pertinet, quæ duo continet, PRIMVM qualenam sit officium doctoris. DEINDE quis fructus sequatur pie præstitum officium. Ista duo simul cogitemus ut posterius ad maiorem uigilantiam & diligentiam nos excitet, ne laborũ magnitudine aut difficultate fracti, ueluti inertes milites torpeamus, ac abiectis huius sanctæ militiæ armis terga uertamus hosti, cuius hoc unicum studium est, ut docentes & discentes, uel ab officio deterreat obiecta difficultatum mole: uel opinionibus phanaticis imbuat, ne de fontibus SALVATORIS salutarẽ aquam hauriamus. Quare nostrũ erit officium fortiter aduersario resistere, ne Ecclesiam euertat, aut contaminet infinitis, quibus utitur, technis. Hoc autem officio rite tum fungi uidebimur, cum iuxta consilium Apostoli attendemus lectioni, exhortationi, doctrinæ, quo Ecclesia CHRISTI nobiscum, qui eius pars sumus, ad salutem erudiatur.

VERVM quia iuuentus consecrata sacratißimæ theologiæ studio, opus habet, ut de uera studendi theologiæ ratione admoneatur: uolo paucis meum consilium, quod etiam secutus sum & sequor, exponere. Nisi enim me ualde fallet opinio, multo citius liberalem in theologia

doctrinam consequetur, qui meis monitis auscultauerit, quam qui sine certa ratione omniū theologorū uolumina peruoluerit. Vt enim in cæteris disciplinis methodica docendi ac discendi ratione opus est, ita in omnium disciplinarū regina, quam Theologiā appellamus, certam docendi et discendi rationem necessariā esse statuendū est.

PORRO ut consilium meum clarius aperiam, omnium PRIMVM pium pectus ad lectionem scripturæ afferendum iudico. DEINDE liberalem in artibus & linguis (quantum quidem id fieri potest) doctrinam requiro. Nam istis ueluti exoticis spolijs tabernaculum DEI non parum ornatur. Sic instructo pio huius sacratißimæ militiæ tyroni consilium meum impertio: quod ut melius intelligatur, in quinq; partes distribuo, quarum PRIMA est de principijs, quæ theologus futurus afferat ad theologiæ studium. SECVNDA est de diuisione scripturæ, & ijs quæ in singulis partibus peculiariter obseruanda sunt. TERTIA est de recta interpretandi ea, quæ obscura uidentur, ratione. QVARTA est de modo utendi scripturæ testimonijs sine errore. QVINTA & postrema continebit methodum conciliationis locorum, qui in speciem antilogias efficere uidentur. HAS quinq; consilij mei partes, eo quo propositæ sunt ordine, quam possum breuißime exponam.

PRIMA itaq; pars est de principijs, quæ theologus futurus afferre debet ad theologiæ studium. Quicunque itaq; cupit spiritus sancti discipulus esse, & cum fructu commodoque in schola Christi uersari, quatuor principia fixa & immota eum tenere oportet. Horum

PRI-

PRIMVM eſt, quod certo certius ſtatuere debet, unum eſſe uerum & æternum Deum, ac ethnicam πολυθεΐαν, execretur, cum Manichæorum deorum iugo. SECVNDVM, quod hic uerus Deus dederit mundo certum uerbum ſuæ uoluntatis infallibile teſtimonium. TERTIVM, quod hoc Verbum contineatur in Moſe, Propheticis, & Apoſtolicis ſcriptis. QVARTVM, quod ut quicquid eſt præter hoc uerbum, nequaquam iudicabitur ad ſalutem neceſſarium: ita quicquid cum hoc uerbo pugnat, a quocunque tandem autore proficiſcatur, anathematis loco habendum ſit.

HORVM principiorum maximus ſane uſus eſt. PRIMVM enim monet, ut renunciata Græcorũ πολυθεΐας ad ipſum DEVM omnium bonorum fontem perennem reſpiciamus, eum agnoſcamus qualem ſe nobis uerbo & teſtimonio patefecit, eique ueris cultibus placere ſtudeamus, firma fiducia in eum recumbentes. SECVNDVM, reget noſtros affectus & actiones, ne cum ethnicis & Turcis a uera colendi DEVM ratione aberremus. TERTIVM, muniet nos contra diaboli inſidias, qui in locum uerbi DEI, uel humana ſomnia, uel reuelationes phanaticas hominibus, quo eos a DEO auertat, obtrudere conatur, qua ſane fraude perpetuo utitur. QVARTVM, ſecuros nos faciet, ut intrepide damnare audeamus omnium diabolorum & hominum commenta, quantumuis ſpecioſa fuerint, quando non habent facem cœleſtem ac uerbi DEI regulam infallibilem præeuntem. Breuiter hæc quatuor principia, recta nos ad fontem omnis boni ducent, abducent a ciſternis ſordidis, regent mentem, linguam, actiones, ne aſtutia ſatanæ, quod olim gnoſticis

& alijs, hodie Anabaptiſtis, & Seruetianis, alijsq; hæreticis accidit, in errores abducamur. ATQVE hæc de prima mei conſilij parte dicta ſint.

SECVNDA pars eſt de diuiſione ſcripturæ, deq; ijs quæ peculiariter in ſingulis partibus obſeruãda ſunt. Librorum diuiſionem omittam, quæ in principijs bibliorum tradi ſolet, unde eam petat & ediſcat theologiæ ſtudioſus. Sed totius ſcripturæ diuiſionem proponam, quæ commode poteſt diuidi trifariam, nempe in hiſtoriam, doctrinam rerum, & doctrinam ſignorum, in quarum ſingulis quid præcipue ſpectandũ ſit, ſcire tyronem theologiæ perutile eſt.

IN HISTORIA igitur ſex ſunt obſeruanda. PRIMVM ſeries annorum, cuius obſeruatio ad intelligendam ſcripturam plurimum conducit. SECVNDVM, propagatio doctrinæ. TERTIVM, miraculorum uarietas, quibus ueritas doctrinæ probatur. QVARTVM, externa Eccleſiæ forma & crux. QVINTVM, miranda Eccleſiæ liberatio in uarijs periculis. SEXTVM, exempla prouidentiæ DEI, promiſsionum, comminationum, lapſuum, pœnarum, pœnitentiæ, fidei, patientiæ, confeſſionis, aliarumque uirtutum. HAEC exempla obſeruata, & theſauro memoriæ recondita, ad præſentis Eccleſiæ ſtatum accommodabit prudens doctor, ut inde doctrinæ, admonitiones, conſolationes, comminationes petantur, cum ad fidem piorum uitamque confirmandam, tum ad metum & terrorem impijs incutiendum.

IN doctrina RERVM quatuor potiſsimum ſpectanda

da, quorum PRIMVM est obseruatio præcipuorum capitum doctrinæ Ecclesiæ, quæ tametsi duo sunt inter illa maxima, Lex & Euangelium, plura tamen sunt, quæ illis subseruiunt. Cuiusmodi sunt: Deus, Creatura, Homo, Peccatum, Gratia, Pœnitentia, Oratio &c. Qualia Philippus in suis locis enumerat, quorum tres ordines facit. LOCOS enim primi ordinis πνευματικοὺς, secundi πολιτικοὺς, tertij παραδόσεις uocat. Possunt & distingui in quatuor ordines, quorum PRIMVS esse potest, de spirituali CHRISTI regno. SECVNDVS, de generali uiuendi regula. TERTIVS, de Ecclesia & eius gubernatione. QVARTVS, de rebus politicis & œconomicis. His quatuor ordinibus locorum plurimi particulares loci subijciuntur, quos, quoniam a Græcis κεφαλαῖα dicuntur, ego capita uoco, de quibus suo loco plura.

VBI iam theologiæ tyro capita præcipua doctrinæ Ecclesiæ recitare nouit, debet SECVNDO loco singulorum claras definitiones ex scriptura extructas ediscere. Qui enim rei alicuius definitionem recte nouit, is ad omnem disputationem & orationem de ea re fundamenta iecit. TERTIO, diuisiones capitum ac rerum multiplicium obseruentur ac discantur, in quibus uidendum, an scripturæ testimonijs, & non ingeniosis astutorum hominum technis nitantur. Diuisiones enim eruditæ, rei naturam quasi anatomia quadam facta clarius exhibent, multiplicia distinguunt, sæpe sophisticorum fraudes detegunt, quare diuidendi artem callere futurum theologum summopere necessarium est. QVARTO loco, in doctrina rerum obseruanda sunt

axiomata de ſingulis capitibus, ut ſententiæ Moſis, Prophetarum & Apoſtolorum, inter quas eas potiſsimum ſtudioſum theologiæ ediſcere uelim, ex quibus plurimæ hypotheſes extrui poſſunt, hoc eſt, quæ pluribus rebus probandis ſeruiunt. Talium ſententiarum theſaurus, ſiue diſputes, ſiue ſcribas, ſiue concioneris, fructum uberrimum affert. Hæc quatuor in Philoſophia etiam obſeruanda monent docti, quæ ego quoq; in hoc meo libello potiſsimum mihi propoſui.

IN doctrina SIGNORVM tria in genere obſeruanda. PRIMVM, ſint ne ſigna confirmantia doctrinam, quæ miracula uocamus, aut ſigna quæ pacta ſeu fœdera ſeu teſtamenta, ſcriptura & Eccleſia uocat. DEINDE, ad quam doctrinæ partem pertineant. TERTIO, quibus data ſint, & quam diu durare debeant. Quæ autem ſeorſum ſpectanda ſint in ſignis, quæ ſacramenta uocamus, dicam in capite de ſacramentis.

IAM TERTIA pars ſequitur, de recta interpretandi ratione, ea quæ obſcura ſunt. De qua re duo in uniuerſum dicam, quorum prius ſit de SCOPO & CONSILIO ſcriptoris. Debet enim omnis interpretatio ſcopo ſeruire. Quare interpretatio cum ſcopo pugnans, fugienda ut erronea. Paulus Roma: 2. dicit. Non auditores ſed factores legis iuſtificari, quod torquent Papiſtæ contra ſcopum. Nam ibi Paulus illam Phariſaicam ſententiam impugnat. Eſt enim huius ſyllogiſmi maior: Soli factores legis iuſtificantur lege, Sed nulli ſunt tales. Proinde nulli iuſtificantur lege. POSTERIVS ſit

de

de EXAMINE LOCI OBSCVRI, quod ſane hac methodo inſtitui poſſe puto. Obſcuritas omnis aut eſt in REBVS, aut in VERBIS, aut in VTRISQVE ſimul. Si in REBVS eſt obſcuritas, quinq; meo iudicio facienda ſunt.

PRIMVM periſtaſis examinanda eſt, unde ſæpe obſcuritas dicti lucem mutuatur. Vt Roman. 9. Sermonem abbreuiatum faciet dominus ſuper terram, ibi periſtaſis conuincit, dictum prophetiæ intelligendũ eſſe de paucitate ſeu reliquijs Iudæorum, qui erant habendi pro uero populo. Hinc regula Rabinorum ſeruanda: Qui non aduertit quod ſupra & infra in ſcripturis ſcribitur, is peruertit uerba DEI uiuentis.

SECVNDO ſurſum & deorſum ſpectandum, ſurſum quidem ad analogiam fidei, cum qua conuenire debet omnis interpretatio, a qua ſi non aberras, etiamſi forte in interpretatione erratum ſit, minus periculoſus eſt error. Deorſum uero, hoc eſt, caueas ne quid abſurdi ſequatur ex interpretatione. Omnis enim interpretatio ex qua aliquid abſurdi ſequitur contra articulos fidei, aut legem moralem, aut aliquam claram Dei ordinationem, abſurdum in Theologia habendum eſt. Hoc quoq; præceptum obſeruandum in aliorum interpretationibus, ex quibus ſi aliquid falſi colligitur, repudiandæ ſunt. TERTIO quærendus eſt alius ſcripturæ locus, in quo eadem res tractatur, & conferendus cum obſcuro. Hæc collatio utiliſsima & ſumme neceſſaria eſt ijs, qui ſine errore uolunt uerſari in ſacro Dei uerbo.

QVARTO, ſi hoc parum ſuccedit, uideatur quas interpretationes recipere poſsit obſcurus locus, & ea

accommodanda, quæ congruit cum ſcopo & periſtaſi, ſiue illa ſit propria, ſiue figurata. QVINTO, ſi his uijs non ſuccedit, Eccleſiæ purioris teſtimonium conſulendum, cui acquieſcendum, niſi analogia fidei, aut contextus, aut aliqua abſurditas id impediat. Etſi autem inueniri poſſunt ſententiæ quædam inextricabiles, tamen quæ ſunt ad ſalutem prorſus neceſſaria, clariſſime & ſine omni obſcuritate proponuntur.

AT ſi in VERBIS eſt obſcuritas, ea aut eſt in uerbis ſingulis, aut compoſitis. Verborum ſingulorum obſcuritas aut eſt propter RERVM PENVRIAM, aut propter formæ RERVM MVTATionem, aut propter VOCIS MVLTIplex ſignificatum. Si uel propter RERVM penuriam, uel propter formæ RERVM MVTAtionem, aliqua obſcuritas obijcitur, antiquitates & hiſtoriæ, rerum deſcriptiones continentes, conſulendæ ſunt, ad quam rem mirifice conducit hiſtoria Ioſephi. Si propter uocis alicuius MVLTIPLEX ſignificatum, ambiguitas oritur, duo facito: PRIMVM inſtitue collationem cum alijs dictis non ambiguis, DEINDE uocis periſtaſin contemplare, ut in Paulo & Iacobo iuſtificandi uerbum diuerſimode accipiendum monet collatio & periſtaſis, quas confirmat fidei immota regula. QVOD ſi in VERBIS compoſitis, hoc eſt, phraſibus fuerit obſcuritas, grammatica eius linguæ, unde dictum translatum eſt, adhibenda eſt in conſilium. DEINDE uidendum, an ſit proprie an figurate dictum. Nam ſi dictum proprie acceptum abſurditatem parit, quærenda eſt figura concinna, qua dictum quadrare periſtaſi & ſcopo poßit, ſeruata ſemper analogia fidei.

PORRO generale præceptum ſit antitheſcon collatio, cuius unum membrũ clarius, id quod obſcurius uidebatur, illuſtrat & exponit. Lex per Moſen data eſt, gratia & ueritas per IESVM CHRISTVM facta eſt. Hic quid per Moſen ſit intelligendum, patet ex oppoſitis uocibus. Opponitur enim Moſes gratiæ & ueritati. Gratia fauor Dei eſt, ueritas exhibita res promiſſa dicitur. Moſis igitur nomine maledictio & umbræ legis intelligun tur. Nos non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Hic clarius eſt, quid gratiæ uocabulo intelligendum ſit, quam legis. Apertum eſt enim, gratiam ſignificare fauorem & remiſsionem peccatorum. Lex igitur iram Dei & maledictionem ſignificabit. Rom. 8. Deus eſt qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Hic Apoſtolus iuſtificationem opponit condemnationi, ſed clarius eſt, & extra contro uerſiam poſitum, quid ſit condemnare, nempe nocentem, iniuſtum & reum pronunciare. Quare iuſtificare erit abſoluere, ac innocentem iuſtumq; pronunciare. HACTENVS de interpretandi ratione.

SEQVITVR QVARTA pars, de modo utendi diuinis teſtimonijs ſine errore, de qua re hæc habeo. Neceſſarium eſt ijs, qui ſcripturarum teſtimonijs apte uti uolent, ut tria diligenter perpendant. PRIMVM obſeruent periſtaſin, hoc eſt, Quis, quid, quibus loquatur, quo loco, quo tempore, qua occaſione, quem in finem. DEINDE obſeruetur, quæ ſit argumenti & quæſtionis natura, ſitne hiſtoria, aut doctrina, aut ſignum. Nam ad hæc tria, ſupra dixi uniuerſam ſcripturam referri. TERTIO conſideretur, quam late quidque

 pateat,

pateat. Si historia est siue exemplum, considerandum est quid conueniat, aut disconueniat, cum ijs rebus, quibus uolumus ea accommodare. NAM quæ a similibus & comparatis argumenta petuntur, a comparatorum similitudine & congruentia uim omnem suam mutuantur. Si doctrina est, despiciendum erit, generalis ne sit, an specialis, an ad omnes populos, aut ad certos duntaxat, & an ad singulos qui unius populi censentur, & an ad quæuis tempora extendi, aut ad certa quædam restringi debeat. Eadem de signis obseruanda sunt.

PRAETER hæc obseruandum ex imitatione Pauli, quod ut uniuersalia dicta accommodanda sunt ad hypotheses & indiuidua: ita particularia dicta ad uniuersalia reuocari debeant. Mirum quoq; in modum conducit, dicta aperta & exempla dictorum coniungere. Id enim quod menti obijcitur in dictis, quodammodo sensibus in exemplis demonstratur, unde mens concipit multo certiorem rei noticiam. Iusticia est ex fide, dictum est. Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam, est exemplum. Vtrunq; coniunctum apertius docet, iusticiam esse acceptationem, qua iusticia imputatur credenti. His si iam tertium locum addideris, qui est Roman. 5. Sicut per unius inobœdientiam peccatores constituti sunt multi, ita per unius obœdientiam, nempe Christi, iusti constituentur multi: materiam habebis definitionis iusticiæ Christianæ. Ex his enim quatuor uoces collige, iusticiam, obœdientiam Christi, imputationem, fidem, unde iam plena definitio iusticiæ

Christianæ colligitur, hoc modo: Iusticia Christiana est obœdientia Christi, imputata credenti.

EXTREMVM, quod superius proposui, fuit de ratione conciliandi locos inter sese in speciem repugnantes. Nulli enim loci scripturæ inter sese re ipsa pugnare possunt, cum omnes habeant fundamentum, ueritatem Dei. Quare antinomia sententiarum scripturæ nostro respectu intelligenda est, qui sæpe iudicio hallucinamur. Vt autem conciliatio locorum haberi poßit facilior, ὄργανον διακριτικόν antinomiarum, ex dialectica desumtum, proponam, ac nostro instituto accommodabo. Est autem ὄργανον διακριτικόν antinomiarum nullum aliud quam quod Dialectici tradunt, de legibus iustæ contradictionis: nimirum ut in omni contradictione seruentur hæ octo conditiones. 1. Vt sit eadem utrinq; uocum significatio. 2. Vt sint eadem subiecta. 3. Vt sint eadem obiecta. 4. Vt sint eædem caussæ. 5. Vt sit eadẽ relatio. 6. Vt sit eadem comparatio. 7. Vt sit idem modus, seu ut dicantur ὡσαύτως. 8. Vt sit idem tempus ex utraq; parte. Vbi autem harum legum uel minima uiolatur, antilogia nulla relinquitur. Etsi autem hæc admonitio admodum attentis sufficere uidetur, tamen sigillatim de singulis his legibus copiosius dicam, quo commune ueritatis inquirendæ instrumentum instituto nostro accommodetur facilius.

PRIMA lex est, ut eadem sit significatio utriusq; partis contradictionis, alioqui minime erit contradictio. Hæc lex in has subiectas partes diuiditur, ut spectetur, an eadem sit significatio dictionis, phraseos, locutionis, (quæ alias propria seruatur, alias figuratur) sentẽtiæ et

dicti et modi significãdi. Ecce quinq; primæ legis membra, quæ nũc exemplis conabor illustrare. Paulus dicit: Homo iustificatur sine operibus legis. Iacobus scribit: Homo non iustificatur sine operibus. Hic antilogia tollitur, cum ostenditur non esse eadem significatio dictionis, iustificãdi uerbi utrobiq;. Paulo enim significat iustificari, absolui a reatu, Iacobo uero declarari iustum. Caro & sanguis regnũ Dei non poßidebunt, Qui uero crediderit, saluabitur. Hic phrasis soluit argumentum, nam phrasi Ebraica caro et sanguis significãt naturæ deprauationem, & quæ cum illa coniuncta sunt. Oraturus intra in conclaue tuũ, clauso post te ostio: Domus mea domus orationis uocabitur. Dictum Christi prius uidetur uelle, ut in angulis & non in publico cœtu oremus, posterius locum communem precibus destinatũ templum monstrat. Sed non hic utrobiq; est eadem locutionis significatio. Prior enim locutio metalepsi figuratur, posterior propria est. Nam per ingressum in cõclaue, & clausum ostium tanquam symbolo quodam hypocrisin excludendam ab orationibus monet, quæ cum exclusa est, nullus non locus orationi aptus erit. Si oculus te offenderit effodito eum. Sed ad Col. læsio corporis prohibetur. Verum in priore loco non dictum, sed sententia retinenda est, quæ est abijcere quicquid nobis preciosum est, si nos a Christo abducat: posterioris dictum cum sententia congruit. Deus peccatores non exaudit, Deus Manassem peccatorem exaudiuit. Hic, diuersus modus significandi soluit antinomian. Alio enim modo sunt peccatores, qui adhuc peccatis indulgent, ac uiuunt sine pœnitentia: alio modo, qui iam emergunt a peccatis, agunt

pœniten-

pœnitentiam, & cupiunt Deo ſuam in poſterum approbare uitam. Hos exaudit Deus iuxta ſuas promiſsiones, illos uero non.

SECVNDA lex contradictionis eſt, ut utrobiq; ſint eadem ſubiecta. Quædam enim renatis recte tribuuntur, uel adimuntur, quæ haud ita non renatis tribui uel non tribui poſſunt. Rurſus quædam magiſtratui conueniunt, quæ non ſine ſcelere ſubditis tribui poſſunt. Contingit interdum, ut quæ antitypo proprie competunt, typo nequaquam conueniant. Qui dederit hauſtum aquæ diſcipulo, nomine diſcipuli, non perdet mercedem ſuam. Hic merces promittitur liberali erga miniſtros Euangelij. Sed dictum tantum accommodari debet renatis. Luc. 6. Eſtote miſericordes. Deut: 19. Ne miſereberis, &c. Illud omnibus in genere, hoc ſoli magiſtratui dicitur, ut qui legem Dei & ſuæ politiæ in puniendis contumacibus ſequi debet. Salomoni promittitur regnum patris in perpetuum, qui erat typus Chriſti. Sed res hæc ſoli antitypo Chriſto congruit. Hæc obſeruatio multas antilogias dirimit.

TERTIA lex contradictionis eſſe debet, ut utrobique ſint eadem obiecta, nam hæc ſi diuerſa ſint, nulla erit contradictio. In præceptis meis ambulate, Lex non eſt iuſto poſita. Prior ſententia legem omnibus poſitam monet: poſterior, iuſto non eſſe poſitam clare enunciat. Sed obiecti uarietas tollit contradictionem. Omnibus enim lex poſita, quoad obœdientiam: at iuſtis non ad pœnam eſt poſita, id quod Pauli dictum uult.

QVARTA lex eſt, ut utriuſque partis in contradictione ſint eædem cauſſæ, quod potiſsimum ad efficientes

& fi-

& finales refero. Caussæ enim qualitatem factorum mirabiliter uariant. CHRISTVS dicit: Ego dico uobis, ne omnino iuretis. In Deuteronomio dicitur: Per nomen illius iurabis. Prius dictum uetat, ne ob quamlibet caussam, & quolibet modo iuremus, quemadmodum factitarunt tamen Iudæi, quos reuocat Dominus ad saniorem mentem. Posterius requirit cultum & religionem iurisiurandi in caussa necessaria, graui, ac faciente ad gloriam Dei. Idq; per nomen Dei, non per idola aut alias res, quæ non sunt Deus.

QVINTA lex, ut utrobique sit eadem relatio. Nam si monstrari potest relationis diuersitas, sublata est antinomia. Paulus dicit: Si seruus uocaris, non sit tibi cura. Idem alibi: Nolite fieri serui hominum. Sed hic non est relatio eadem. Nam in priori dicto iubemur dominis nostris carnalibus parere, corporali obœdientia: in posteriori præcipitur, ne hominibus, cultum præter & contra uerbum DEI proponentibus, obtemperemus.

SEXTA lex est, ut in contradictionibus sit eadem comparatio. Verum hoc loco quintuplex comparatio est obseruanda. I. Prima erit locorum, qui inter sese dißidere uidentur, comparatio cum suo contextu, argumento & scopo, unde sæpe peristasis solutionem pugnæ facit. Paulus dicit: Factores legis iustificantur. Idem hoc dicit: Nemo lege iustificatur. Prior sententia, collata cum suo scopo & contextu, uult ostendere, ideo neminem iustum esse, quia nemo legem facit, id quod posterior sententia aperte pronunciat. II. Secunda comparatio erit locorum in speciem pugnantium cum

cogna-

cognatis. Hi duo loci: Tentauit Deus Abraham, Et: Deus neminem tentat, pugnare in speciem uidentur. Sed quærantur loci utriq; cognati. Exodi 20. occurrit unus cognatus priori: nolite timere, ut enim tentaret uos DEVS, uenit, & ut terror illius esset in uobis, & non pereatis. Matthæi 4. occurrit locus posteriori cognatus, ubi Diabolus Christum tentans inquit: Si prostratus adoraueris me, dabo tibi hæc omnia. Hic aperte conspicitur, quod sit quoddam tentationis genus, cuius finis est timor Dei, & salus tentati, quod DEO tribuitur, Et rursus quoddam, cuius finis est, a DEO abducere, & ut abductus DIABOLO sit subiectus, & hoc genus tentandi, diabolo tribuitur. Hinc iam soluitur antinomia. Deus tentauit Abraham, ut eum probatiorem redderet, & ardentiorem cultorem pietatis. Ita & nos & alios multos tentauit & tentat Deus. Deus autem neminē tentat, ut a se deficiat, & ruat in idololatriam. Breuiter, tentatio Dei est probationis, Satanæ uero est seductionis. 1. Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem uero spiritus. Item: Hæc omnia operatur unus & idem spiritus, distribuens singulis, prout uult. Roman. 1. Vt impertiar, inquit Paulus, uobis aliquod donum spirituale. Hi duo loci, qui uidentur pugnare, conferantur cum tertio, qui est 1. Corint. 3. Quis igitur Apollo, quis Paulus? nisi ministri, per quos credidistis. Item: Ego plantaui, Apollo rigauit, sed Deus incrementum dat. Item: Dei sumus συνεργοί. Hic locus antilogiam soluendam ex caußis docet: Spiritus ut autor, Apostolus ut minister & organum, confert spiritualia dona. Ita solus spiritus dat, sed per media diuinitus ordinata. III.

Tertia

Tertia comparatio est, qua alia comparatione ad Deum dicuntur, alia ad homines. Paulus fatetur, se irreprehensibilem in lege uixisse. Rursus conqueritur, se nihil boni posse agere. Vtrunq; recte dictum est, sed diuersa comparatione. Respectu enim hominum erat irreprehensibilis, ac coram tribunali Dei agnouit uiciosæ carnis sordes. IIII. Quarta comparatio est tantum ex altera parte locorum dißidentium, cum altera pars citra omnem comparationem intelligi debeat. Si quis, inquit Christus uenit ad me, nec odit patrem suum, non potest esse meus discipulus. At lex inquit: Honora patrem tuum, & matrem tuam. Prius dictum comparate intelligendum est, nimirum quod tum demum relinquendi sint parentes, ubi te a Christo & pietate auocare conantur. Posterius uero dictum simpliciter sine comparatione intelligendum, ut parentes iuxta legem Dei ames, eisq; exhibeas honorem debitum. V. Quinta comparatio est legum, de qua has regulas tenere utile est. PRIMA: Lex inferior cedit superiori. SECVNDA: Lex tantum eos obligat, quibus est lata. TERTIA: Lex specialis derogat generali. QVARTA: Lex personalis obligat tantum in genere facti.

SEPTIMA lex, Vt in contradictionis partibus sit idem modus, & rei significatæ, & dicentis. Si enim non fuerit idem modus, nulla est pugna. Qui diligit non peccat. Nemo est qui non peccet. Hic diuersus rei significatæ modus est: alius modus peccati est domiti, alius regnantis, seu alius domiti, alius obligantis ad pœnam. Ac modus dicentis est uarius, nam alius est modus præcipientis, alius promittentis, alius comminantis, alius narrantis,

rantis, alius imitantis alterius gestus. Sed hæc paucis declaranda sunt. In sudore uultus tui uesceris pane tuo. Hoc dictum arripuerunt quidam nostro seculo, & inde neminem saluare posse, nisi qui manuum labore & seruili, uictum quæreret. Ex quo factum est, quod quidam relictis literis, agris cœperint dare operam, & rem rusticam exercere. Sed ex eo decepti sunt, quod præcipientis modo hæc dicta, & non comminantis pœnas intellexerunt. Ieremiæ 4. dicitur: Iurabis per nomen eius, in ueritate, in iudicio & iusticia. Oseæ 4. legitur: Neque iuraueritis, uiuit Dominus. Hic nulla pugna est, ubi monstratur, Ieremiæ dictum promittentis modo, Oseæ uero comminantis pronunciatum esse. Ieremias promittit ex ore Domini, quod uerus Israel sit ueri Dei cultor futurus, quod iurandi forma, quæ est pars ueri cultus Dei, declarat. Oseas uero minatur, quod populus rebellis sit in idololatriam lapsurus, quod inde insinuat, quod non sint iuraturi: VIVIT DOMINVS, sed iuraturi: BAAL ASTROTH, &c. Modus igitur ista Prophetarum dicta conciliat. Paulus dicit: Nemo uos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei festi. Rursus: Ne attingas, ne gustes, &c. Sed prius dictum est per modum præcipientis. Posterius, per modum alterius uerba imitantis per mimesin.

OCTAVA lex & ultima contradictionis restat, quæ monet uidendum, an sit idem tempus. Hæc enim lex multas controuersias diluit, unde illud: Discerne tempora, & concordabis scripturas. Alia enim ueteribus, alia nobis conuenient. Rursus alia præsenti uitæ, alia futuræ. Hæc si confundis, magnæ sequentur tenebræ in

doctrina Ecclesiæ. In Genesi dicitur : Masculus cuius præputium non fuerit circumcisum, exterminabitur de populo suo. Paulus autem dicit : Si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit. Antilogiam soluit Tempus. Circumcisio enim habebat suum tempus, usque ad Christum exhibitum in certo populo. De illo tempore prius dictum intelligendum est. Sed posterius dictum ad tempus reuelati Christi pertinet, quo Sacramenta ueteris legis sunt abolita. HAEC de ORGANO diacritico tenere tyrones Theologiæ apprime necessarium puto, nec dubito antilogias dissolui posse hoc instrumento, modo docte adhibeatur. Verum huc addam generale præceptũ, perpetuo huic organo adiungendum: QVOTIES offeruntur pugnãtia in speciem dicta, diligenter uidendum, quodnam istorum cum uniuersa scriptura & probatis exemplis consentiat, quodq; dissentiat : deinde adhibito diacritico organo, facile ex textu circumstantiarum collatione deprehenditur, quemadmodum lex legitimæ contradictionis sit uiolata. HACTENVS de modo Theologiæ studendi dixi. Iam restat, ut de meo hoc opusculo nonnihil dicam.

PRODEST tyronibus Theologiæ, præcipua ueræ religionis capita habere, breuiter & nude explicata, ac ueluti in certas classes distincta, ut postea prolixiora scripta, quæ continent iustas de singulis capitibus disputationes, auidius legant, & intelligant exactius. Quemadmodum enim in cæteris disciplinis utile est in principio, semotis disputationum labyrinthis, ueras opiniones discentibus proponere, quibus præceptis, prolixiores disputationes tempestiue ac utiliter proponi possunt : Ita in

*sacratißima Theologia commodum est, incipientibus nu-
de ac breuiter ueras sententias proponere, quas ubi di-
scentes imbiberint, absolutiora scripta & disputatio-
nes non sunt negligendæ. Quapropter constitui præ-
cipua ueræ religionis capita colligere, ac breues singulo
rum capitum explicationes addere, amotis disputationi-
bus, in quarum locum pronunciata scripturæ magis in-
signia, de singulis locis substituam.*

CAETERVM *quia duo potißimum nobis ex scriptu
ris petenda sunt, quorum* PRIVS *est, recte sentire:* PO
STERIVS *recte agere (quibus* τὰ προτρεπτικὰ *seruiũt)
ita instituam tractationem, ut ad* γνῶσιν & πρᾶξιν *omnia
referri uideantur. Idq; eo consilio, ut his cognitis tyro-
nes Theologiæ, ad sacrosanctũ illud opus* PHILIPPI
MELANCHTHONIS, *uiri optime de Ecclesia Christi
meriti, legendum accedant instructiores. Nam hic uir*
θεοσεβέστατος, καὶ φιλαληθέστατος, *non solum tractandi
ordine perspicuus, & in disputando contra ueræ religi-
onis hostes sincerus & acutus est: uerumetiam more
Prophetico & Apostolico, subinde ex doctrinæ parti-
bus extruit monitiones, reprehensiones, minas, consolati-
ones, ut hoc pacto doctrinam lectori accommodet: ex
quo accidit, ut sacrosanctum illud opus excreuerit in
iustum uolumen, quod opus tum demum maximo & in-
æstimabili fructu, amantibus ueræ religionis proponi
potest, ubi primum capita ipsa religionis, breuiter nude-
que explicata imbiberint. Quapropter admonendos du-
xi studiosos adolescentes, ut quemadmodum in alijs disci
plinis certo ordine a facilioribus ad ea quæ magis ardua
sunt progrediuntur, sic quoq; in hoc sanctißimo Theolo-*

giæ ſtudio, primum planas & perſpicuas ſententias diſcant, deinde ad altiora conſcendant. Ita futurum eſt, ut ſi ſpiritum Chriſti doctorem implorauerint, feliciter in hoc ſtudio uerſentur.

IAM de libri noſtri partitione nonnihil adijciendum eſt. Ipſum Deum, ſacræ ſcripturæ unicum autorem, uniuerſam religionis doctrinam, quam ipſe mundo reuelauit ac manifeſtauit, in quatuor ordines digeßiſſe manifeſtum eſt. Quorum PRIMVS ad fœdus gratiæ ſeu promißionem & regnum Chriſti ſpirituale pertinet. SECVNDVS communem formandæ uitæ regulam præſcribit. TERTIVS regimen Eccleſiaſticum continet. QVARTVS politicam uitam ac œconomicam inſtruit. Horum primus promißionis ſeu Euangelij titulo, reliqui tres Legis nomine ſignari ſolent, quoties intra ſe promißio ſeu Euangelium & Lex opponuntur. Alioqui Legis uocabulum hæc omnia continet. Nam ubi Latini interpretes, Legis, & Græci τ̃ νόμȣ uocem uſurpant, Ebræi THORA habent, quæ in genere doctrinam ſignificat, de quo plura alias. QVANQVAM autem reipublicæ Moſaicæ forma nos non obliget, tamen diſtinctio capitum doctrinæ etiamnum in Eccleſia neceſſario retinenda eſt. Nam PRIMVM tenenda eſt omnino doctrina de ſpirituali Chriſti regno, in quo ſolo ſalus & uita dominantur. DEINDE opus eſt generali uiuendi regula, ſecundum uoluntatem Dei, quæ regula in decalogo continetur. TERTIO loco, quia nullus cœtus ſine certo regimine diu incolumis conſiſtere poteſt, cœtus Eccleſiæ, hoc eſt, ciuium Chriſti, opus habet inſtitutis, iuxta quorum præſcriptum in externa Eccleſiæ ſocietate

cietate uiuendum est. POSTREMO, quia in hoc mundo tanquam in alieno regno peregrinatur, opus habet, ut recte de politico & œconomico statu ex uerbo Domini erudiatur, ne uel contemnat has DEI ordinationes, uel abutatur in Dei contumeliam. DEINDE & hanc distinctionem cum ipsa diuini cultus ratio, tum finis hominis, efflagitare uidentur. Cultus enim Dei et finis conditionis humanæ naturæ, ad Deum glorificandum uera obœdientia referruntur. Verum quoniā Deus coli nequit, ab ijs, qui sunt extra filium, necessaria est PRIMVM doctrina, per quam membra filij Dei constituimur, & regno Christi spirituali inauguramur. DEINDE, quia cultus Deo præstandus est, & edendus fructus pœnitentiæ, non solum cum omnibus pijs in genere, uerumetiā in externo cœtu Ecclesiæ, & politica societate, in quibus uiuimus, necesse est pro hac diuersitate statuū religionis nostræ capita distinguere: præsertim cum ipsum Deum distinctionis autorem habeamus, et cultus diuini ratio finisq; hominis eandē suo suffragio approbare uideātur.

Sit ergo PRIMA classis eorum capitum, quæ necessario ad promissionis doctrinam pertinent.

SECVNDA, doctrinam uitæ communem complectatur, cum locis affinibus.

TERTIA, Ecclesiæ regimen, & ea quæ illuc pertinent, contineat.

QVARTA & postrema classis, politica & œconomica comprehendat. Harum classium κεφαλαῖα, hoc est, capita subijciam, quo ueluti intra transennam totum hoc opus conspiciendum pio lectori proponamus.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM PRIMAE CLASSIS.

1. Deus.
2. Creatio.
3. Prouidentia.
4. Homo.
5. Iuſticia origina-lis.
6. Liberum arbi-trium.
7. Contingentia.
8. Peccatum.
9. Pœna peccati.
10. Verbum accu-ſans.
11. Euangelium.
12. Pœnitentia.
13. Iuſtificatio.
14. Ordo reparati-onis.
15. Regnum Chri-ſti.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM SECVNDAE CLASSIS.

1. Doctrina uitæ communis filio-rum Dei.
2. Legitima ſpiri-tualis cultus Dei ratio.
3. Generalis doctri-na bonorum ope-rum.
4. Opera carita-tis.
5. Vocatio cuiuſ-que.
6. Votum.

7. Con-

7. Conſcientia.
8. Vetus homo & nouus homo.
9. Litera & ſpiritus.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM TERTIAE CLASSIS.

1. Prædeſtinatio.
2. Eccleſia.
3. Symbolum. In hoc capite multi loci explicantur, ut de nomine Ieſu, regno & ſacerdotio Chriſti, de natiuitate, conceptione, paſsione, reſurrectione, deſcenſu ad inferos, aſſumtione in cœlum, de remiſsione peccatorum. De Eccleſia, de iudicio, de reſurrectione generali. Quare eorum locorum non feci diſtincta capita, quia hæc communi, nempe ſymbolo, ſubijciuntur.
4. Oratio.
5. Doctrina Eccleſiæ.
6. Sacramentum.
7. Baptiſmus.
8. Cœna Domini.
9. Teſtamentum.
10. Ordo Eccleſiaſticus.
11. Poteſtas Eccleſiaſtica.
12. Autoritas Eccleſiaſtica.
13. Satisfactio.

14. Libertas Christiana.
15. Ceremoniæ.
16. Adiaphora.
17. Scandalum.
18. Crux.

CATALOGVS CAPITVM COMMVNIVM QVARTAE CLASSIS.

1. Magiſtratus.
2. Leges.
3. Iudicia.
4. Vindicta.
5. Zelus.
6. Contractus, ubi & de Vſura.
7. Dominium & ſeruitus.
8. Oeconomia.
9. Coniugium.
10. Patrium imperium.
11. Vſus diuitiarum.
12. Cura licita & illicita.
13. Perfectio Chriſtiana.

EX-

EXPLICATIO CAPITVM PRIMAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DEVS.



DVPLEX de DEO hominum institutio a regio Propheta Dauide nobis commendatur, Psal. 19. VNIVERSALIS una, altera PECVLIARIS. Illa omnium hominum communis, hæc filiorum DEI propria existit. Vtraque unde petenda sit, explicandum est.

De VNIVERSALI itaq; cognitione DEI disputat Paulus ad Rom. 1. ubi sic inquit: Reuelatur enim ira Dei e cœlo, super omnem impietatem, & iniusticiam hominum, ueritatem Dei iniuste detinentium. Quia quod cognoscitur de Deo, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Siquidem inuisibilia ipsius ex creatione mundi, operibus intellecta, conspiciuntur: æternaque eius potentia & diuinitas, in hoc, ut sint inexcusabiles. His uerbis Paulus testatur, creaturam DEI, esse ueluti scholam quandam uniuersalem, in qua in Dei noticia erudimur. Est enim tota creatura non solum testi-

monium de Deo, quod ſit, uerum etiam ſpeculum quodam, in quo ſe quodammodo contemplandum nobis proponit. Aeternitas enim ex eo liquet, quod omnis creaturæ ſit conditor. Potentia cognoſcitur ex eo, quod tantam molem a ſe conditam, in ſua manu teneat, faciatq; ut omnia in ſe conſiſtant. Sapientia peruidetur ex ordine & diſpoſitione rerum. Bonitas relucet in conſeruatione & uſu rerum. Iuſticia in adminiſtratione, qua ſontes quidem punit, innocentes uero uindicat. Miſericordia inde cognoſcitur, quod tanta patientia tolerat hominum peruerſitatem. Veritatis commendatio eſt, quod ſit immutabilis. Proinde qui conceptam Dei noticiam habet, iam illi laudem debet æternitatis, potentiæ, ſapientiæ, bonitatis, iuſticiæ, miſericordiæ, ueritatis, ac cæterarum uirtutum, quarum quædam ueſtigia, rebus a ſe conditis impreßit Deus.

Hinc Plato duas definitiones extruxit, quarum prior eſt: Θεός ἐστὶ ζῶον ἀθάνατον, αὐταρκὲς πρὸς εὐδαιμονίαν, id eſt: Deus eſt uiuens immortale, cui nihil ad felicitatem deeſt. Altera: Θεός ἐστὶν οὐσία ἀΐδιος, τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως αἰτία, id eſt, Deus eſt eſſentia æterna, cauſſa boni quod eſt in natura.

Adijciamus et TERTIAM, quam Socrates apud Xenophontem recitat, in hanc ſententiam: Scito (inquit) Deum tantum & talem eſſe, ut ſimul omnia uideat, & omnia audiat, & ubiq; aßit, ac ſimul omniũ rerum curã gerat. Atq; ita ipſa creatura ſatis euidentem demonſtrationem de Deo ſuppeditat, quantum quidem ad lucem Dei attinet, non quantum ad noſtram cæcitatem. Senſus enim noſter hic deficit, antequam aſſequatur, aut quis

sit, aut qualis sit Deus: id quod eleganter innuit Paulus Act.14.cũ dicit, Dominum in præteritis generationibus reliquisse gentes in ignorantia, neque tamen se reliquisse ἀμάρτυρον, id est, citra testimonium, quoniam dedit pluuias & ubertatem de cœlo.

Porro huius uniuersalis cognitionis Dei usus duplex est, PRIOR GENERALIS, qui se extendit ad omnes homines, nimirum ut sint inexcusabiles, ut qui nullam poßint afferre defensionem in iudicium Dei, qui iure sint damnabiles. Huius usus meminit Paulus in supra citato loco, Roman.1. his uerbis: In hoc ut sint inexcusabiles. POSTERIOR usus SPECIALIS est, de quo epistola ad Ebræos capite 11. loquitur, in hunc modum: Per fidem intelligimus perfecta fuisse sæcula uerbo Dei. Hic fidei tribuit illud lumen, quod in mundi creatione uere proficiant homines in gloriam creatoris. Huc & illud Dauidis Psalm.92. pertinet: Delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Hæc breuiter sint dicta de uniuersali Dei cognitione, eiusq; usu duplici. Nunc de altero genere cognitionis Dei dicendum est.

PECVLIARIS itaq; cognoscendi Dei modus, duplici fundamento, nititur, nimirum Verbo & Testimonio, quod uerbo additum est. Talem enim Deum apprehendere oportet, qualem se per uerbum & testimonium patefecit, iuxta illud:

Esse Deum credas, quod de se prædicat ipse.

VERBVM quidem intelligo, quod inde usq; ab initio de cœlo sonuit uarijs modis, ac tandẽ per filiũ, Ebr.1. TESTIMONIVM uero, uerbo adiectum duplex est.

AVT .n. Verbo CONFIRMANDO, ut uerum ratumq; a nobis habeatur, additũ est. Cuius generis in ueteri & nouo Testamento multa leguntur, ut in diluuio seruatio piorũ, submersio impij mundi: confusio linguarum: mirabilis transitus populi Dei per medium aquæ, maris rubri & Iordanis: prolongatio dierum ad preces piorum: multæ exuscitationes mortuorum: sanationes miraculosæ, & huius generis pene infinita. Hoc genus testimoniorum commendat suo populo Deus, Exodi 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, ut lex Domini semper sit in ore tuo. Ad quod genus testimoniorum prouocat etiam Dominus apud Ioannem ubi inquit: cap. 10. Si mihi non creditis, credite operibus meis. AVT FIDVCIAM ex uerbo conceptam confirmat, ut, circumcisio & alia Sacramenta ueteris populi. Et in nouo testamento Baptismus & cœna Domini, fiduciæ promißionis testimonia & signacula sunt. Hæc noticia Dei, quæ in uerbo & testimonio residet, sola salutaris est. De qua Dominus Ioannis 17. sic inquit: Hæc autem est æterna uita, ut cognoscant te solum uerum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Per hanc enim renouamur (ut inquit Paulus) in imaginem Dei. COGNITIONIS uocabulum hoc loco synecdoche Ebraica, & noticiam & fiduciam consequentem significat.

POSTQVAM autem de duplici Dei cognitione in genere dictum est, nunc ea, quæ ad posteriorem, hoc est, ad salutarem illam cognitionem Dei pertinent, in certa membra distinguamus & ordine explicemus. Constituantur autem hæc explicationis membra.

PRIMVM. *Descriptio Dei cum distinctione personarum.* SECVNDVM. *Testimonia de unitate essentiæ diuinæ : de trinitate personarum : de diuinitate filij & spiritus sancti.* TERTIVM. *Diuinarum quarundam appellationum explicatio.* QVARTVM. *Proprietates personarum.* QVINTVM. *Varius modus scripturæ loquendi, de altera persona in diuinitate.* SEXTVM. *Testimonia de proprietatibus Dei.* SEPTIMVM. *Quis sit usus, & ueræ noticiæ Dei praxis.*

I.

DESCRIPTIO DEI CVM DISTINCTIONE PERSONARVM.

DESCRIPTIO *autem Dei, in qua etiam distinctio personarum continetur, optima & commodissima est, quam Philippus in locis Theologicis recitat, his uerbis : Deus est essentia spiritualis, intelligens, æterna, uerax, pura, bona, iusta, misericors, liberrima, immensæ potentiæ & sapientiæ: Pater æternus, qui filium imaginem suam ab æterno genuit : & Filius imago patris coæterna: & Spiritus sanctus, procedens a Patre & Filio, sicut patefacta est diuinitas certo uerbo, quod pater æternus cum filio ac spiritu sancto condiderit & seruet cœlum & terram, & omnes creaturas: & in genere humano condito ad imaginem suam, & certam obœdientiam, elegerit sibi Ecclesiam, ut ab ea hæc una & uera diuinitas, patefacta certis testimonijs, & per uerbum traditum Prophetis & Apostolis, agnoscatur, inuocetur & colatur, iuxta uerbum illud diuinitus traditum: & damnẽtur omnes cultus, qui fingunt alios Deos:*

&

& hæc uera diuinitas in uita æterna celebretur. HAEC descriptio ex multis scripturæ locis collecta est, & constat quinq; principalibus partibus. PRIMVM, describitur Deus absolute. SECVNDO, relatiue, ubi personæ diuinitatis discernuntur et distinguuntur. TERTIO, ab effectu generali. QVARTO, ab effectu spirituali. QVINTO & ultimo loco finis patefactionis diuinæ additur.

II.

TESTIMONIA PROBANTIA VNVM ESSE DEVM.

Exodi 20. & Deuteron.5. Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.

Deuteron.6. Audi Israel, Iehoua Deus noster, Iehoua unus est.

Psal.18. Quis Deus præter Iehoua, & quis fortis præter Deum nostrum?

Malachiæ 2. Nunquid non pater unus omnium nostrum? Nunquid non Deus unus creauit nos?

1.Corinth.8. Scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est Deus, nisi unus.

1.Timoth.2. Vnus est Deus, unus etiam conciliator Dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS.

TESTIMONIA PROBANTIA TRES personas diuinitatis.

Genesis 1. opus creationis tribus personis tribuitur. Deus dixit, & spiritus Domini ferebatur super aquas. Hic clare habemus Deum, λόγον, & Spiritum sanctum.

Psal.

Psal.33. Verbo Iehoua cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Matth.28. Euntes ergo docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Matth.3. In baptismo Christi apparent personæ distinctæ Trinitatis. Pater sonat hanc uocem: Hic est Filius meus dilectus. Filius stans in flumine conspicitur. Spiritus sanctus specie uisibili demittitur.

Ad Galat.4. Quoniam estis filij Dei, emisit Deus spiritum filij sui in corda uestra, clamantem: Abba pater.

1. Ioan.5. Tres sunt qui testimonium perhibent in cœlo, Pater, λόγος, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.

2. Corinth.13. Gratia Domini IESV CHRISTI, & dilectio Dei, & communio Spiritus sancti, sit cum omnibus uobis.

TESTIMONIA PROBANTIA diuinitatem filij.

TESTIMONIA, quibus diuina natura filij Dei comprobatur, ad quinq; capita reuocare soleo: quorum PRIMVM est apertum scripturæ pronunciatum. SECVNDVM, cultus Christo exhibendus. TERTIVM, opera Christi. QVARTVM, cõfeßio Ecclesiæ. QVINTVM, officium redemtionis. Hæc quinq; capita memoriæ iuuandæ gratia, his uersiculis includo,

Dictum, cultus, opus, confeßio, munera, quinq; hæc
Naturas Christi cognoscendas tibi monstrant.

DICTA

DICTA seu scripturæ pronunciata inter multa hæc sunt illustria. Ieremiæ 23. Hoc est nomen, quod uocabunt eum Iehoua, iustificator noster.

Psalm. 68. Iehoua nomen illi, exultate in conspectu eius.

Esaiæ 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater æternitatis, princeps pacis.

Ioan. 1. In principio erat λόγος, & λόγος erat apud Deũ, & Deus erat λόγος. Hic λόγος subiectũ est, iuxta hanc regulam: Cum uerbũ hyparcticon collocatur cum duobus nominatiuis, articulus ambiguitatẽ tollit. Nam is nominatiuus, qui habet adiectũ articulum, propositionis subiectum est, ut, εἰσὶ αἰγύπτιοι οἱ κολχοί. Hic de Colchis pronunciatur, quod sint Aegyptij.

Rom. 9. Ex quibus est CHRISTVS, secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.

1. Ioan. 5. Et sumus in uero, in filio eius, IESV Christo. Hic est uerus Deus, & uita æterna.

HVC quoq; testimonia omnia refero, in quibus naturalis & unigenitus Dei filius esse prædicatur.

SECVNDVM caput testimoniorum, quibus probatur diuinitas CHRISTI, est CVLTVS, qui ex Dei mandato illi exhibetur ab Angelis & hominibus.

Ebræos 1. Adorent eum omnes Angeli DEI. Hunc Paulus & Stephanus inuocant, & agnoscunt καρδιογνώστην. Quare uerus & naturalis Deus est.

Hoc ipsum confirmat TERTIVM probationum caput, quod tribuit Christo OPERA soli DEO propria: creat, uiuificat, uerbo potentiæ suæ omnia portat, exaudit: quæ omnia sunt solius diuinæ potentiæ.

QVAR-

QVARTVM caput est: CONFESSIO puræ & catholicæ Ecclesiæ, de qua in Symboli explicatione.

POSTREMVM membrum est MVNVS Mediatoris, quod non competit creaturæ puræ. Sed de hoc capite etiam in Symbolo dicam, ubi sacerdotium CHRISTI sum descripturus.

DE SPIRITV SANCTO.

SPIRITVS, cum de DEO prædicatur, accipitur dupliciter, nimirum ESSENTIALITER & PERSONALITER. Vt, cum dicitur: Pater, λόγος, & Spiritus sanctus sunt Deus & Spiritus, uocabulum spiritus essentialiter accipitur. PERSONALITER autem, cum pro tertia persona in diuinitate accipitur, idq; per metonymiam, quia spirituales motus in cordibus hominum excitat, & illorum corda purificat, quod Epitheton, SANCTVS, etiam indicat.

TESTIMONIA PROBANTIA SPIRITVM Sanctum esse Deum.

Petrus (Act. 5.) ad Ananiam dicit: Cur impleuit Satanas cor tuum, ut mentireris Spiritui sancto? Et paulo post: Non es mentitus hominibus, sed Deo.

Iob 33. Spiritus Dei fecit me, & spiraculum omnipotentis uiuificauit me. Hoc opus tantum diuinæ naturæ competit. Basilius diuinitatem Spiritus sancti hac demonstratione astruit: Omnis creatura habet substantiam circumscriptam. Spiritus sanctus non habet substantiam circumscriptam. Ergo Spiritus sanctus non est creatura. Inuisibilis enim creatura, etiamsi non circumscribatur loco & finibus, tamen proprietate substantiæ

 finitur.

finitur. HVC pertinent etiam testimonia supra citata, de personarum trinitate.

III.

DIVINARVM QVARVNDAM APPELLATIONVM EXPLICATIO.

APPELLATIONES in diuinis diligenter obseruandæ & discernendæ sunt. Teneatur itaq; principio hæc distinctio: QVAEDAM appellationes conueniunt Deo ex omni æternitate: QVAEDAM ex tempore, idque creaturarum respectu, nam in Deum nullum omnino accidens cadit. Sed utrunq; genus plures recipit differentias. Nam quæ Deo attribuuntur ex omni æternitate appellationes, sunt triplices. QVAEDAM enim ad ESSENTIAM pertinent: quædam PERSONARVM discrimina respiciunt: quædam COLLECTIVE Deo tribuuntur. Ad ESSENTIAM pertinent: Deus, bonus, sapiens, omnipotens, castus, uerax, & huiusmodi, quæ de Deo digne dicuntur. De hoc genere appellationum tenenda est regula, quod, quicquid de una persona dicitur, reliquis poßit dignißime attribui. Vt enim Patrem recte Deum, Dominum, omnipotentem, iustum, intelligentem dicis, ita ea Filio & Spiritui sancto uerißime attribuis. Sunt enim hæ appellationes Naturæ, hoc est, essentiæ diuinæ, communes propter æqualitatem æternitatis, magnitudinis, potentiæ trium personarum in una diuinitate. CVM autem audimus has uarias appellationes Deo tribui, non cogitabimus, in Deum accidentia cadere, aut Deum compositum esse, aut mutationibus obnoxium.

obnoxium. Nam hæ uariæ appellationes non diuerſitatem in eſſentia diuina notant, ſed unam eandemq; ſimpliciſsimam ſignificant, quæ has uarias ſortitur appellationes propter effectus in creaturis. Quare ſecundum eſſentiam non diſtinguuntur in Deo, iuſticia, ſapientia, fortitudo, miſericordia: ſed ſecundum effectus in creaturis.

At APPELLATIONES quæ ad perſonarum diſcrimina pertinent, longe aliter ſe habent. Non enim ſecundum eſſentiam dicuntur (tametſi realiter) ſed relatiue, ſicut Pater ad Filium, & Filius ad Patrem, & Spiritus ſanctus ad utrunq;, ut qui ab utroq; procedit. Pater gignit, λόγος naſcitur, Spiritus ſanctus procedit. Hic non ſunt communes appellationes. Pater enim non eſt Filius, nec Spiritus ſanctus. Pater non naſcitur nec procedit. De proprietatibus paulo poſt plura dicemus.

COLLECTIVE Deo tribuuntur: Trinus, trinitas, τριαδικός, τριάς. Vnde recte dixeris: Deus eſt trinus, Diuinitas eſt trinitas, ſi perſonas omnes complectaris diuinitatis.

POSTERIVS genus appellationum, quas dixi Deo ex tempore competere, eſt etiam in triplici diſcrimine. Nam quædam SIMPLICITER dicuntur, ut: Deus eſt incarnatus, λόγος eſt caro factus. Quædam RELATIVE, ſed dupliciter. Nam quædam ſunt communes tribus perſonis, ut, Dominus, creator, refugium, clypeus, &c. Aliæ ſeorſum ſingulis perſonis competunt, ut Pater mittit, Filius mittitur, ut aſſumat humanam naturam, Spiritus ſanctus in corda mittitur credentiū, λόγος eſt ſacerdos, mediator. Quædam per SIMILITVDINEM

dicuntur, ut quæ ad paßionem, situm, habitũ, locum, tempus referuntur, ut cum Deus irasci, furere, ascendere, descendere, aures adhibere, uidere dicitur, eo schemate, quod ἀνθρωποπάθειαν nominant, ut cum membra, actiones & affectus hominum aut aliorum animalium, Deo tribuuntur. MEMBRA, ut oculi, aures, os, caput, alæ, cornua. ACTIONES, stare, sedere, ascendere, descendere. AFFECTVS, ira, furor, pœnitentia, misericordia, zelus, &c. Verum hæc omnia comparate dicuntur, & per similitudinem, qua creata diuinis quadam tenui umbra comparari possunt.

Sed rem uno atq; altero exemplo declarabo, ut in alijs studiosi analogiam considerent. OCVLI tribuuntur Deo, quod omnia uideat ac circumlustret, ut prudens paterfamilias in domo, unde pulchre oculorũ intuitu adumbratur diuina prouidentia. AVRES tribuuntur Deo, quoniam omnia audit, nihilq; ipsum latet, significantq; modo clementiam, qua exaudit inuocantes: modo æquitatem, qua peccatores non audit. ASCENDIT, quando se a nobis subducit, ueluti nostra non curans. DESCENDIT, quando se nobis accommodat, atq; insigne aliquod opus ad nostram utilitatem edit. ALAE cum tribuuntur Deo, significatur diligens Dei prouidentia in fouendis ac defendendis pijs. Ex his facile erit de reliquis huius generis formulis iudicare, ne in anthropomorphitarum errorem incidamus, qui Deum reuera talibus membris præditum esse existimarunt.

NVNC quarundam appellationum definitiones subijciam, quarum explicatio ualde necessaria est. Primum ergo differentiam inter NATVRAM et PERSONAM

uidea=

uideamus. Quoties NATVRAE uocabulo utitur Ecclesia in doctrina de diuinitate, significat ipsam essentiam, quæ re uera est, in qua tres personæ subsistunt. Persona unã rem indiuiduam naturæ seu essentiæ significat, seu ut Philippus definit, PERSONA est subsistens uiuum, indiuiduum, incommunicabile, non sustentatum ab alio, græce ὑφιστάμενον. Non sustentatum ab alio, excludit disputationes eorum, qui ut duas naturas in Christo, ita etiam duas personas, sed falso, docebant. Humana enim natura in Christo non habet rationem personæ per se, sed dependet singulari ordine ad hanc diuinam personam, λόγον, ut ab ea sustentetur & conseruetur, & rationem personæ cum diuina natura accipiat. Vnde in Symbolo: Vt anima rationalis & caro unus est homo: ita Deus & homo unus est Christus, non unitate naturæ, sed unitate personæ. Breuiter, Natura dicitur quatenus est essentia quædam, Personæ uero quæ in ea essentia seu natura subsistunt. Vnde quia tres sunt iuxta patefactionem diuinam subsistentiæ in diuina essentia, tres quoq; confitemur personas. Alia est enim persona patris, alia filij, alia spiritus sancti, sed non est alia natura aut essentia Patris, quam Filij & Spiritus sancti, quemadmodum impie docuerunt Ariani, sed ut Pater est in filio & spiritu sancto: ita filius in patre & spiritu sancto, & spiritus sanctus in Patre & Filio κατὰ περιχώρησιν, ut Græci loquũtur Theologi. Ita Christiana fides est, nõ confundere personarum trinitatẽ, nec discerpere naturæ unitatem.

Prima persona dicitur PATER AETERNVS, quia habet filium æternum, qui λόγος dicitur, duplici respectu, primum respectu patris, quia cogitatione patris nascitur:

ſcitur: deinde reſpectu noſtri, quia profert Euangelium e ſinu patris, & nobis annunciat. Hic æternus λόγος ideo dicitur filius Patris, quia ab ipſo generatur ſecundum ueritatem naturæ, transfuſa Patris ſubſtantia in Filium. VERVM, cum dicitur filius de Patre naſci, cauendum eſt, ne rerum creatarum cogitatione & ſimilitudine initium ullum natiuitatis æternæ Chriſti, cum Arianis cogitemus. Nam Dei λόγος ante omne prorſus initium, hoc eſt, ſine aliquo ſuæ natiuitatis initio, de patris ſubſtantia genitus eſt, Deus de Deo, lumen de lumine, iuxta confeßionem catholicæ Eccleſiæ, quæ Filium ὁμοούσιον Patri confitetur, contra Arianorum dogma, quo tres naturæ ſtatuebantur, ut tres perſonæ.

PORRO quia Pater dicitur gignere, λόγος naſci, & Spiritus ſanctus procedere, tenenda eſt harum appellationum explicatio. GIGNERE eſt alium de ſua eſſentia gignere. Quare cum CREARE ſit aliquid ex nihilo facere, λόγος æternus Dei nequaquam creatus eſſe dicendus eſt. NASCI eſt a potentia cognoſcente, quia genitum eſt imago gignentis. Vt autem in hominibus potentia cognoſcens format imagines, & loquitur: ſic filius eſt æterni Patris imago, cogitatione genita, ab æterno communicata ipſi ſubſtantia, & oſtendens patrem in reuelatione Euangelij. PROCEDERE autem eſt a uoluntate, quia ſpiritus ſanctus eſt motor ſeu agitator.

PATRIS uocabulum duplicem relationem habet. Nunc enim relationem habet ad λόγον, & perſonam primam in diuinitate ſignificat: nunc ad homines refertur, eſtque commune toti Trinitati ab effectu erga homines,

nes, ut cum dicimus, PATER NOSTER qui es in cœlis.

SPIRITVS quoq; nomen, nunc essentialiter & communiter prædicatur de tribus personis: nunc personaliter, & est tertia persona in diuinitate, de qua re supra dictum est.

IIII.
DE PROPRIETATE PERSONARVM.

IN una essentia tres sunt hypostases seu personæ, quæ a se inuicem proprietatibus duplicibus discernuntur, nempe interioribus & exterioribus. INTERIORES sunt, gignere, nasci, procedere. Solus Pater gignit, solus Filius nascitur, solus Spiritus sanctus procedit. Sed inter nasci & procedere hoc est discrimen, quemadmodum & supra indicatum est: Nasci quidem est a potentia intelligente, quia Filius cogitatione nascitur, & est imago Patris: Procedere autem est a uoluntate, quia Spiritus sanctus est agitator seu amor substantialis, tanquam ignis amoris, quo Pater Filium complectitur, & Filius Patrem, imo quo postea Pater & Filius dulcißimo complexu sibi copulant Ecclesiam suam. PROPRIETATES exteriores a beneficijs erga Ecclesiam sumtæ sunt, ut mittere & mitti. Pater mittit, Filius mittitur, ut assumat carnem humanam & fiat uictima. Spiritus sanctus mittitur in corda, ut in nobis accendat nouam lucem & iusticiam.

V.
MODVS SCRIPTVRAE VARIVS LOQVENDI DE FILIO, altera persona Trinitatis.

Scriptura uarijs modis de altera persona in diuinitate, loquitur. PRIMVM enim per synecdochen, cum humanitati attribuitur, quod est totius personæ, ut: Semen mulieris conteret caput serpentis. Et contra, cum diuinitati tribuitur, quod similiter est totius personæ, ut cum Ieremias dicit: Ipsum Iehoua esse iustificatorem nostrum. Est enim IEHOVA essentiæ diuinæ appellatio. SECVNDO, quædam attribuuntur per communicationem idiomatum, sed in concreto. Hæc autem ut dextre intelligantur, uidendum primum, quid sit idioma. Deinde quid communicatio idiomatum. Tum cur in concreto tantum recepta sit hæc prædicatio.

IDIOMA itaque est proprietas uni naturæ conueniens, ut in homine, mentis idioma est, intelligere, ratiocinari, meditari: corporis idioma est, lacerari, tangi, conspici, &c.

COMMVNICATIO IDIOMATVM est, cum idiomata, hoc est, proprietates unius naturæ, alteri communicantur, et tribuuntur in concreto, seu, communicatio idiomatum est prædicatio, in qua proprietas uni naturæ conueniens, personæ tribuitur in concreto, propter unionem hypostaticam. Quod autem in concreto id tantum fieri poßit, hæc est ratio: Abstracta significant naturas & formas, per se consideratas, ut diuinitas & diuina natura, humanitas & humana natura. Concreta autem ipsa subiecta significant cum naturis & formis, ut, homo non significat humanitatem, sed ὑφιστάμενον totum, in quo anima & corpus sunt. In concreto igitur persona intelligitur: in abstracto, natura tantum.

CVM igitur loquimur de filio Dei, communicatio idiomatum

idiomatum est forma loquendi, in qua proprietates unius naturæ alteri naturæ communicantur, propter unionem hypostaticam. In Christo idioma naturæ diuinæ est, esse omnipotentem, creatorem, scrutatorem cordium. Rursus idioma humanæ naturæ est, edere, bibere, ligari, tristari, crucifigi, mori. Verum hæc diuersarum naturarum idiomata communicantur in concretis, hoc modo: Filius Mariæ est omnipotens, est creator, est scrutator cordium. Deus edit, bibit, fatigatus est, tristatus est, crucifixus est, mortuus est. Sic uerbum est homo, Deus est homo, Christus est Deus, Deus est natus ex uirgine. Deus acquisiuit sibi Ecclesiam suo sanguine. Hæ propositiones ideo sunt ueræ, quia naturæ, diuina & humana, unitæ sunt unione hypostatica seu personali.

TERTIO, Quædam seorsum naturis tribuuntur, humanitati quidem, quæ eam solam attingunt, ut filius Mariæ creuit sapientia & gratia coram Deo & hominibus: Diuinitati uero, quæ in illam solam competunt, ut, filius Dei est, per quem sæcula sunt condita.

QVARTO, Interdum prædicata conueniunt utrique naturæ in abstracto, ut, Christus uiuit in cœlo, quod utiq; conuenit Christo, secundum utramq; naturam, diuinam & humanam.

QVINTO, Quædam ita tribuuntur personæ, ut per se & seorsum neq; humanæ neq; diuinæ naturæ conueniant: qualia sunt opera redemtionis, uidelicet, quod potestatem a patre acceperit, remittendi peccata, suscitandi quos uelit, iusticiam, sanctitatem, salutem largiendi, quod iudex constitutus sit uiuorum & mortuorum, ut ho-

ut honoretur quemadmodum & pater, quod ſit lux mundi, paſtor bonus, ſacerdos, rex, mediator.

DISCERNENDAE ſunt igitur appellationes, quæ naturarũ proprietates ſignificant, ab officij appellationibus. Deus, omnipotens, immortalis, ſunt appellationes ad diuinam naturam referendæ. Homo, paßibilis, uulneratus, mortuus, ſunt appellationes ad naturam humanam referendæ, (etſi omnis iniuria & paßio homini Chriſto illata, ad ipſum unigenitum & impaßibilem Deum, quadam ratione pertinet, quia diuina & humana natura unione hypoſtatica ſunt unitæ) Sed nomina officij, quæ ſunt, Mediator, Redemtor, Saluator, Rex, Sacerdos, Paſtor, competũt toti perſonæ, non alicui naturæ ſeorſum.

PORRO huius uarietatis diſtinctio non ſolum utilis eſt ad confutãdos hæreticos, uerumetiam pijs mentibus longe alium fructum affert. Nam ſub his uarijs formis loquendi, continetur, quicquid neceſſarium cognitu eſt de filio Dei, de quo præcipue quatuor neceſſario cognoſcenda ſunt. I. Primum, quod ſit uerus Deus: unde fides concipit fiduciam, quod poßit iuuare & defendere quos uelit, hoc eſt, ad ſe confugientes, ut qui non ſolum ſpiritu & ſacramentis, uerumetiam, naturæ ſocietate illis coniunctus eſt. II. Deinde, quod ſit uerus Homo: unde fides concipit fiduciam, quod uelit iuuare. III. Tertium, quod ſit una perſona, non confuſis naturis, ſed unitis hypoſtatica unione: unde fides Deo coniunctiorem ſe ſtatuit, quam ut ab eo abijciatur. IIII. Poſtremo, quod ſit rex & pontifex, breuiter, ſaluator in ſe credentium. Et hoc eſt fidei fundamentum. TESTIMONIA igitur PRIMI modi monent, ne officium redemtionis diſcer-

discerpamus, sed toti Christo tribuamus. Id quod adhuc QVINTVS modus clarius docet. SECVNDVS modus unionem hypostaticam seu unitatem personæ manifestat. Communio enim idiomatum euidenter ostendit discrimen, inter hypostaticam seu personalem naturarum unionem in Christo, & societatem seu auxilium Dei in alijs sanctis. Ideo enim prædicata communicantur, quia est unum ὑφιστάμενον. TERTIVS modus distincte naturas Christi, nimirum ueram diuinitatem ac humanitatem comprobat.

Hic utile est admonere de modis præsentiæ diuinæ. Tametsi enim Deus ubique totus per suam simplicem essentiam est, iuxta illud, Cœlum & terram ego impleo: non tamen eodem modo ubiq; esse conuincitur. Nam quatuor sunt gradus præsentiæ Dei. PRIMVS est præsentia conseruationis, qua Deus omnibus creaturis adest, ita ut eas sustentet, & conseruet. SECVNDVS gradus est, quo beatis angelis & hominibus in gloria adest. TERTIVS, quo in hac uita renatis adest, suo spiritu & efficacia. QVARTVS, quo adest λόγῳ unione hypostatica inseparabiliter.

VI.
TESTIMONIA DE PROPRIETATIBVS DEI, VNDE fides in ipsum stabilitur.

Exodi 34. Iehoua Iehoua, Deus misericors & clemens, patiens, ac multæ miserationis, & uerax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem et scelera atq; peccata, nullusq; apud te per se innocens est.

Qui

Qui reddis iniquitatem patrum filijs ac nepotibus, in tertiam & quartam generationem.

PSAL. 86. Et tu Iehoua Deus, miserator & misericors, patiens & multæ misericordiæ, & uerax.

IEREMIAE 23. Putas ne Deus e uicino ego sum, dicit Dominus, & non Deus e longe? Si occultabitur uir in absconditis, & ego non uidebo eum, dicit Dominus? Nunquid non cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus?

IEREMIAE 32. Fortißime, magne & potens. Iehoua exercituum nomen tibi, magnus consilio, & incomprehensibilis cogitatu, cuius oculi aperti sunt super omnes uias filiorum Adam, ut reddas unicuique secundum uias suas, & secundum fructum adinuentionum eius.

VII.

DE VSV.

QVAE hactenus dicta sunt, ad γνῶσιν pertinent. Nunc pauca subiungam de usu & praxi. PRIMVM itaque formant hæc recte iudicium nostrum de Deo, qui uult a nobis agnosci talis, qualem se suo uerbo & testimonio patefecit. SECVNDO, hinc recte iudicare discimus de creatione, quæ est opus totius Trinitatis. TERTIO, recte sentire de reparatione generis humani, quod etiam opus totius Trinitatis existit, seruata tamen cuiusq; personæ proprietate. QVARTO, articuli fidei nostræ, hinc confirmantur, in quibus profitemur, nos credere in unum Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus sanctus. QVINTO, erudiunt hæc nos ad solicite

ambu-

ambulandum coram Deo nostro, in uero timore & fide. Est enim præcipuus finis noticiæ Dei, fiducia in ipsum. SEXTO, hæc faciunt ad recte inuocandum. Inuocatio enim dirigenda est in hunc solum Deum, qui est unus in substantia, & trinus in personis.

SECVNDVM CAPVT.

DE CREATIONE.

CREATIO proprie est primaria illa rerum productio siue formatio, qua Deus æternus Pater Domini nostri IESV CHRISTI, una cum Filio æterno, & Spiritu sancto, produxit ex nihilo, & formauit cœlum & terram, & contenta in illis, uisibilia & inuisibilia, ut ipse agnoscatur & colatur. Est enim creare proprie, aliquid ex nihilo facere. Ebraice BARA. Græcus, genus posuit: ἐποίησε, fecit.

Vt autem maiori admiratione rerum creatarum teneamur, obseruandum est præconium creaturarum Genesis 1. ubi Moses ita inquit: Viditq; Deus cuncta quæ fecerat, & ecce bona ualde. Hoc dictum PRIMVM monet, ut creaturas separemus a deformitate, in naturam per peccatum introducta. Est enim peccatum eiusq; effectus non a Deo, sed a Diabolo & homine, auertentibus se a Deo. DEINDE, cum res creatas ualde bonas esse audimus, tenendum est discrimen inter Deum, summe bonum, & res ab eo effectas. EST ENIM DEVS bonus caussa & origine, quæ bonitatis ratio rebus creatis minime competit. Quare Dominus in Euangelio pronunciat, Deum solum bonum esse, qui non aliunde suæ bo-

nitatis rationem habet, sed ipse bonus est natura, caussa et origine. At RES creatæ quadruplici de caussa bonæ prædicantur. PRIMVM enim ex eo bonæ dicuntur, & sunt, quia a Deo optimo sunt conditæ. SECVNDO, quia Deo conditori placent. TERTIO, quia sunt ordinatæ ad bonos usus. QVARTO, quia singulæ in suo ordine Deo optimo seruire debent. Vnde Dauid Psal. 148. hortatur totam uniuersitatem rerum, ut Deum conditorem & saluatorem suum celebret. Et quanquam tota creatura Deum sua quadam ratione celebrat, tamen præcipuum cultum a rationali creatura requirit. Quare Angeli & homines conditi erãt, ut essent templum Dei, & uera innocentia seruirent Deo. Hæc nos admoneant, quotiescunq; hanc rerum machinam intuemur, ut ad Christum reparatorem naturæ humanæ confugiamus, quo aliquando Deo in nostro ordine rite seruire cum sanctis Angelis poßimus.

PORRO in creaturis spectentur hæc quatuor. PRIMVM, specierum pulcerrima uarietas. SECVNDVM, facultatũ & uirium in rebus productis utilißima proprietas. TERTIVM, ordo creationis, & rerum productarum, iucundißimus. QVARTVM, finis principalis conditionis rerum. Hæc QVATVOR de multis magnis rebus nos admonent. VARIETAS enim specierum, qua adeo pulcre rerũ gradus distinxit, commendat nobis opificis summam potentiam & sapientiam. PROPRIETAS & uis rebus insita, bonitatem creatoris prædicat, ut qui ad certas utilitates res singulas condiderit. ORDO duplex consideretur, PRIOR creationis, qui docet, omnia propter hominem condita. Vnde

commen-

commendat Deus nobis ſuam paternam prouidentiam, quod antequam naſceremur, proſpexerit nobis. POSTERIOR ordo eſt rerum creatarũ, quarum quatuor ſunt gradus. INFIMVS earum rerum, quæ ſunt tantũ, ut elementa, lapides, metalla, &c. PROXIMVS, rerũ quæ ſunt & uiuunt tantum, ut plantæ, herbæ, frutices. TERTIVS, rerum, quæ ſunt, uiuunt & ſentiunt, ut animalia bruta. SVMMVS rerum eſt, quæ non ſolum ſunt, uiuunt & ſentiunt, uerumetiam intelligunt. Hi gradus rerum hanc naturam ex primæua conditione & ordinatione DEI obtinent, ut inferiores gradus ſeruiant ſuperioribus, ſeruata cuiuſq; dignitate. Quare ut tres primi ordines ſeruiunt homini, ita quartus gradus ad unum Deum colendum referri deberet. Seruant enim ſuum ordinem uniuerſæ creaturæ, ſeruientes homini. Sed cum homo non ſeruit Deo, contra ſuam naturam facit, & inuertit ordinem naturæ rerum. Huius igitur ordinis conſideratio duarum rerum nos admonebit. PRIMVM enim, quæ ſit hominis excellentia, oſtendit. Excellit enim omnia, quæ infra ſuum ordinem collocata ſunt. DEINDE oſtendit, quo omnes hominis actiones referendæ ſint, nimirum ad Deum agnoſcendum & glorificandum, & ad perpetuam gratiarum actionem, reddendam Deo, qui in noſtrum bonum omnia condiderit.

POSTREMVM eorum quatuor, quæ ſpectanda ſunt in creaturis, eſt FINIS creaturarum, qui ex ordine earundem haud obſcure intelligi poteſt. Elementa enim et creaturæ primi ordinis ordinãtur ad alias creaturas digniores, ita ut ordo rerum trium graduũ ad hominẽ, hominis uero ſit ad Deum agnoſcendum & glorificandum.

dum. Hinc Salomon Prouerb. 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Iehoua.* Propter semetipsum, hoc est, ut ipse ex ijs agnoscatur, laudetur & glorificetur. Non enim res creauit, ut illis uteretur, quia nec illis nec nostris bonis indiget. Psalmo 16.

TESTIMONIA CREATIONIS.

Genesis 1. *In principio creauit Deus cœlum & terram.* Lege historiam creationis primo & secundo capite Geneseos.

Psalm. 33. *Verbo Iehoua cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.*

Psalmo eodem: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt.*

Psalmo 18. *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.*

Prouerb. 16. *Vniuersa propter semetipsum operatus est Iehoua.*

CAPVT III.

DE PROVIDENTIA DEI.

PROVIDENTIA Dei est non solum ipsa diuina ratio, qua is cuncta præterita & futura uidet & cognoscit: sed etiam administratio diuina, per quam Deus sustentat, gubernat & moderatur omnia a se condita, in sui nominis gloriam. SED HVIVS administrationis tres sunt modi.

PRIMVS eſt VNIVERSALIS PROVIDENTIAE, qua dirigit Deus omnes creaturas, iuxta conditionem & proprietatē, quam ſingulis, dum formaret eas, dedit, & nunc eas ſua cura complectitur, ut ſtet incolumis naturæ ſtatus. Quare cum ſolem, lunam, ſtellas curſum ſuum conficere uideamus, exiſtimemus ipſa obœdire Deo, ipſius iuſſa exequi, neque id tantum, ſed Dei quoque manu gubernari, ferriq; omnia eius nutu. Nec prohibet hæc uniuerſalis Dei operatio, quo minus ſingulæ creaturæ, tum in cœlo, tum in terris, qualitatem & naturam ſuam retineant, propriamq; inclinationem ſequātur. Vnde Auguſtinus dicit, DEVM res conditas ſic adminiſtrare, ut eas proprijs motibus agere ſinat. Nam hoc ipſum eſt prouidentiæ Dei, ut non ſolum naturam, uerumetiam inclinationem modumq; naturæ agendi ſuſtentet.

SECVNDVS modus SPECIALIS PROVIDENTIAE eſt, qua Deus moderatur omnia, & addicit creaturas in obſequium ſuum, ut maxime expedire & conducere ſibi uidetur. Hac pluuias, tonitrua, gelu, grandinem, ſiccitatem, tempeſtatem, ſerenitatem, abundantiā, famem, bellum, pacem, exilium &c. efficit, ut hæc ſint bonitatis, & iuſticiæ, & iudicij ſui inſtrumenta, prout nunc ſeruos ſuos iuuare, nunc ſontes punire, nunc pios caſtigare paterno affectu conſtituit, idq; iuxta promiſſiones ſuas & minas, non aliqua Stoica neceſſitate. EST autem hæc REGVLA inprimis tenenda, quod ſub diuinam prouidentiam non tantū cadant effectus futuri, ſed etiam ex quibus cauſſis, quo medio, quoq; ordine proueniant. Fur ſtrangulatur, idq; prouidentia diuina, quia furtum commiſit tali ſupplicio dignum, nequaquam ſtran-

gulandus, ea uel simili caussa non præcedente: etsi interdum nobis caussæ talium suppliciorum occultæ sunt. PROINDE in euentibus ad promissiones & minas diuinas, & non ad stoicam necessitatem respiciendum est.

TERTIUS modus est prouidentia peculiaris, qua Deus uiuit & regnat in Ecclesia Christi, erigit & fouet fideles, operatur uelle & perficere, inspirat precandi affectum, efficit ut in præceptis suis ambulemus, iuxta suam promissionem, Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea faciatis. Quatenus enim corrupti sumus peccato originali, terræ siccæ & sterili persimiles sumus, boni fructus nihil omnino producenti. Nam corruptum est iudiciũ nostrum, uoluntas nostra Deo rebellis, ad malum procliuis et propensa, deniq; tota nostra natura uitiosa est. Quod cum ita sit, ipse Dominus peculiari cura reformat in nobis iudicium, operatur in nobis & uelle & perficere. Sed interim notandum est, nos a natura electionem & uoluntatẽ habere: sed quia utraq; peccato deprauata est, Dominus eas sua manu reformat, & e malis bonas facit. Quod igitur ad discernendum apti sumus, quod uolumus, quod hoc uel illud facimus, id naturale Dei donum est. Quod uero nihil aliud possumus eligere, expetere aut facere, quam malum, id ex corruptione peccati est. Contra, quod bene operari cupimus, atq; exequendi potestate sumus præditi, id totum a gratia proficiscitur, qua in meliorem uitam regenerati sumus.

PORRO FINIS & USUS prouidentiæ Dei nunc explicandi sunt. FINIS itaq; duplex. PRIOR, ut nos totos

totos Deo commendemus, eum timeamus, inuocemus, & prædicemus. POSTERIOR, ut ſecure contemnamus, quicquid nobis mundus uel Satan minatur. VSVS autẽ ut conſpiciatur apertius, duæ obſeruandæ ſunt nobis diſtinctiones. PRIOR, quod tam in præteritum quam in futurum conſideranda ſit prouidentia Dei. ALTERA, quod Deus interdum cum ſuis medijs, interdum ſine medijs, nonnunquam etiam contra omnia media, ſuam prouidentiam exequitur. Si igitur ad tempus reſpicis præteritum, diuinæ prouidentiæ aſſcribes, quicquid uel proſperi uel aduerſi tibi contigit, ſed diuerſimode. Si enim quid proſperi contigit, habes occaſionem celebrãdi Dei, idq; exemplo ſanctorũ Patriarcharum, Regum, atq; adeo omnium piorũ. Si quid aduerſi cõtigit, duo facies, PRIMVM cogita cũ Iob: Sicut Domino placuit, ita factũ eſt, DEINDE ante actæ uitæ ſubeat memoria, ut uel ex pœnis tibi inflictis peccata tua agnoſcas, ac emenderis, ita, ut cum Dauide dicere poßis: Bonum eſt mihi Domine, quod humiliaſti me. In tempus futurum hoc modo reputanda eſt prouidentia Dei, ut ſemper ad eius promißiones & minas intentus ſis, hinc ad Dei timorem, fidei, inuocationisq; profectum incitaberis. Non enim carnis torporem, ſed quietem fidei afferre nobis debet prouidentia Dei. Deinde etiam aduerſus crucis acerbitatem armaberis. PORRO ſi per media proſpicit tibi Dominus, accipe tanquam a manu Dei, & illi gratum te exhibe. Media autem, ut prouidentiæ Dei inſtrumenta, agnoſcito. Si abſque medijs, ut ſi ſine pane te in carcere ſuſtentaret, uerbo Domini hoc aſſcribendum eſt. Si contra media nobis prouidet Dominus, hoc eſt, cum nulla

obstacula prouidentiam paternam impedire possunt, ut cum Dauid euectus est in regnum, Saule contra cum tota familia reclamante: cum Daniel in spelunca leonum liberatur, & tres uiri in camino Babylonico, habemus materiam prædicandi & celebrandi DEI. Hodie Ecclesia, uel inuitis inferorum portis, Dei prouidentia in hoc regno & alibi conseruatur. Hæc si cogitaremus, non adeo sacrilege abiecta fiducia in Deum, confugeremus ad humana præsidia, & in fauore pulueris & cineris spem poneremus, quam proteruiam non uno in loco scriptura maledictam pronunciat, Ieremiæ 17. Maledictus homo, qui ponit fiduciam in homine, & ponit carnem brachium suum.

TESTIMONIA PROVIDENTIAE VNIVERSALIS.

Psal. 104. secundus qui incipit: Benedic anima mea Dominum: prædicat hanc uniuersalem administrationem.

Paulus Act. 17. In ipso enim uiuimus, mouemur & sumus, id est, per ipsum datur, sustentatur & fouetur uita nostra.

Ebræ. 1. Ferens omnia uerbo potentiæ suæ.

Matth. 10. Nonne duo passeres asse ueneunt, & unus ex illis non cadit super terram sine patre uestro?

1. Timoth. 6. Qui uiuificat omnia.

TESTIMONIA PROVIDENTIAE SPECIALIS.

Psal. 127. Nisi Dominus ædificauerit domum, frustra laborat qui ædificat eam.

Prouerb.

Prouerb.3. Egeſtas a Domino in domo impij, habitacula autem iuſtorum benedicentur.

Pſal.36. Homines & iumenta iuuabis Domine.

Huc Pſalmus 107. referendus eſt.

Huc refertur, quoties Dominus per Prophetas dicit, ſe tenebras & lucem, uitam & mortem immittere.

TESTIMONIA PECVLIARIS prouidentiæ, quæ eſt electorum.

Pſal. 1. Nouit Dominus uiam iuſtorum.

Pſal.33. Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum.

Matt. 10. Veſtri capilli capitis omnes numerati ſunt.

Huc Pſalmus 91. Qui habitas in adiutorio altißimi, totus referendus eſt. In hoc enim pulcherrime oſtenditur, quod Eccleſia Chriſti ſit ueluti theatrum prouidentiæ Dei.

CAPVT IIII.

HOMO.

HOMO eſt creatura Dei, conſtans corpore & anima rationali, ad imaginem Dei, cum libera uoluntate condita, præſesq; creaturarum inferiorum ordinum conſtituta, ut Deum in ſocietate agnoſcat & celebret. HAEC definitio ſumta ex ſecundo capite Geneſeos conuenit homini, ut creatus erat a Deo, dum erat adhuc in honore, ut Pſalmus 49. loquitur, hoc eſt, in ſtatu innocentiæ ante peccatum.

Scire autem oportet, quod Scriptura ſacra quadru-

plicis ſtatus hominis meminit, quorum PRIMVS fuit ante peccatum, Gen. 2. SECVNDVS ſub peccato. TERTIVS ſub gratia fœderis, Gen. 3. & paßim in ſcripturis. In quo ſtatu ſoli ſunt ij, qui fœderis participes facti ſunt. QVARTVS ſtatus poſt hanc uitam, & is uariat. ANTE enim reſurrectionem, corpus in ſepulcro, anima pij in requie erit: POST reſurrectionem uero coniungentur animæ corporibus, ut uel requie æterna fruantur ſimul, uel pœnas luant ſuæ iniuſticiæ. Iuxta horum ſtatuum diuerſitatem, hominis conditio mirabiliter uariat. Quare breuiter admonebo, qualis nam ſit homo in diuerſis illis ſtatibus. IN primo igitur ſtatu, quem uocant ſtatum innocentiæ, qualis fuerit homo, ideo breuius dicam, quia poſtea rurſus repetendum eſt, ubi dicetur de iuſticia originali. Habuit itaq; homo in hoc primo ſtatu. 1. imaginem Dei. 2. integritatem. 3. εὐταξίαν omnium uirium. 4. uerbum. 5. duplex ſacramentum, immortalitatis & probationis. SED hæc apertius declaranda ſunt, ac primum de imagine dicendum eſt.

I.

IMAGO itaq; quid ſit, non eſt obſcurum. Eſt enim rei alicuius expreßio ſeu repræſentatio. idq; tum in anima hominis, uidelicet in parte cognoſcente, tum extra animam. Cum enim mens humana cogitat aliquid, imaginem quandam rei ueluti pingit & delineat, ut quoties cogitat aliquis hominem notum abſentem, mente quaſi delineat corporis figuram, quam intuetur de abſente cogitans. Ad eundem modum pictor manu exprimit delineamenta corporis, cuius imaginem pingit, ut abſentis formam, quantum fieri poteſt, referat et repræſentet picta imago.

imago. Hanc esse propriam significationem imaginis manifestum est, quam appellationem uerbum Dei accommodat æterno λόγῳ, deinde & homini, ac uocat imaginem Dei, quæ ipsum Deum repræsentat & refert.

SED hæc duplex est, naturalis nimirum & gratuita. NATVRALIS Dei imago in solo Christo est, et est duplex, essentialis, & per uirtutẽ. ESSENTIALIS est eiusdem essentiæ cum Patre, unde et ὁμοούσιος dicitur coæterna et coæqualis. Vt enim in nobis cogitatio format imagines rerum, de quibus cogitamus: ita æternus Pater sese ab æterno intuẽs et cogitans gignit imaginẽ sui. Sed nos non transfundimus substantiam in imagines illas, in mente formatas, quæ re ipsa sunt subitæ et euanescentes actiones. At Pater æternus ab æterno gignit imaginem, cõmunicata ipsi essentia. Hanc essentialẽ Dei imaginem, hoc est, Christũ dominũ, epist. ad Ebr. uocat characterẽ substantiæ Patris, hoc est, imaginẽ substantialẽ, qua filius est ὁμοούσιος cũ ꝑsona Patris. Vocatur & λόγος eadem ratione. Vt.n. imago in nobis cõcepta est λόγος, hoc est, uerbum mentale: ita Filius Dei λόγος est æterni Patris imago, ineffabili ratione cõmunicata essentia ab æterno. IMAGO Dei per gloriam uirtutis (quam epist. ad Ebr. ἀπαύγασμα gloriæ uocat) est, quæ refulget in Christo per operum diuinorũ uirtutẽ, unde et patris cœlestis potentia gloriosa, & uoluntas paterna conspicitur. Ita .n. se totum in Christo patefecit Deus, ut in ipso immensam suam bonitatem, sapientiã, uirtutem ac φιλανθρωπίαν in solidum declarauerit. De hac imagine loquitur dominus Ioan. 14 Philippe qui uidet me, uidet & Patrem. Et quoniam uirtutis similitudo (ut inquit Hilarius) non potest

esse dißimilis naturæ, recte ex uirtutis similitudine, essentiæ similitudo concluditur. Virtus enim Christi præsentis diuinitatis uisibilis est imago, qua Deus nobis, per se inuisibilis, quodammodo redditur uisibilis. Nec potest hæc uirtutis gloria Prophetis aut Apostolis tribui, qui diuina opera ediderunt. Non enim propria, sed Christi uirtute & inuocatione id fecerunt, ad confirmandam Christi gloriam.

Porro IMAGO DEI per gratiam ea est, secundum quam primus homo factus & formatus fuit, iuxta illud: Faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinem nostram. Hæc imago in homine tripliciter considerari potest. PRIMVM, ratione substantiæ: DEINDE ratione donorum, quibus ornatus erat primus homo: TERTIO, ratione eminentiæ super alias creaturas. AVGVSTINVS imaginem Dei, quæ ratione substantiæ spectatur, interpretatur hoc modo: Memoria in mente hominis significat Patrem æternum gignentem Filium. Cogitatio significat Filium, unde & λόγος æterni Patris dicitur. Voluntas Spiritum sanctum significat. Neq; dubium est, æterni Patris & Filij & Spiritus sancti discrimina in humana mente esse adumbrata. Est mens quidem una simplicißima natura, sed in ea sunt istæ tres proprietates: Memoria, Cogitatio & Voluntas, quæ repræsentant tanquam obscuræ quædam umbræ, personarum in diuinis discrimina.

Verum si ad DONA referas hanc Dei imaginem in homine, erit profecto imago Dei, conformitas & similitudo, quæ Adamo erat cum Deo, qua iusticiam & sanctitatem

ctitatem DEI quasi in speculo repræsentauit Adam. Vnde Paulus Ephesos 4. Et induatis nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate ueritatis. Huius imaginis finis fuit, ut Adam cum sua posteritate in sanctitate & iusticia omnibus diebus seruiret Deo. Ratione ORDINIS seu EMINENTIAE ad alias creaturas, homo erat conditus ad imaginem Dei, ut qui DOMINVS omnium rerum inferiorum ordinum erat constitutus, quæ quidem imago non ad puritatem & sanctitatem cordis, sed ad externam ordinationem Dei pertinet. Vnde Paulus primo Corintheos undecimo, Virum imaginem & gloriam Dei docet. In eminentia enim, qua uir mulierem antecellit, gloria & imago Dei quodammodo conspicitur, quemadmodum in omni principatu.

HAS TRES partes imaginis Dei esse non est dubium: quarum extremæ, hoc est, prima & ultima, iuxta quasdam tenues umbras remanserunt in homine post lapsum: sed media pars prorsus inducta fuit per peccatum, sed per Christum in regeneratis indies reparatur & fit illustrior, quæ post resurrectionem perficietur, quando non solum mente, corde, affectibus cōformes Christo erimus, uerumetiam corporibus, quod Paulus 1. Corinth. 15. & Philip. 3. docet.

II.

SECVNDVM, quod habuisse hominem in primo statu dixi, est integritas, quæ fuit mentis, perfecte intelligentis & rectißime iudicantis, cordis iustißime & ordinatißime appetentis, & corporis promtißime exequētis, quæ mens perfecte iudicauit, & cor recte imperauit.

III.

TERTIO loco εὐταξίαν poſui, quæ omnium uirium pulcerrima harmonia extitit, qua mens nihil cogitauit, cor nihil appetiuit, corpus nihil executum eſt, niſi quod Deo probabatur. Quæ harmonia mentis, corporis & cordis cum uoluntate Dei, ſummum hominis bonum fuit, ratione ſtatus hominis perfectiſsimi.

IIII.

SEQVITVR Verbum, quod & præceptum & comminationem continet. Præceptum: Ex omni arbore paradiſi comedes. Prohibitionem: De arbore autem ſcientiæ boni & mali ne comedas. Hæc arbor homini exitialis fuit, non quidem ſua natura, nam bona Dei creatura erat: ſed propter mandatum Dei, quod uiolare nefas erat.

V.

POSTREMVM, quod poſui in ſtatu primo hominis, fuit ſacramentum immortalitatis. Quemadmodum enim arbor ſcientiæ boni & mali exitio fuit Adamo propter ipſius præuaricationem (erat enim illi a Deo commendatum, ut eſſet explorationis ſeu probationis ſacramentum quoddam) Ita ſi præcepto obtemperaſſet, fructus arboris uitæ ſacramentum fuiſſet illi immortalitatis, ac quaſi remedium, quo uita perpetuo conſeruanda eſſet. Hoc aperte indicat textus, cum dicit: Nunc ergo, ne forte mittat manum ſuam, & ſumat etiam de arbore uitæ, & comedat, & uiuat in æternum, emiſit eum Dominus Deus de horto Eden, ſeu paradiſo.

STATVS ſecundus hominis miſerrimus eſt, ſub peccato

cato & tyrannide Diaboli, qui qualis ſit, in VIII. cap. ubi de peccato agitur, manifeſtabitur.

TERTIVS ſtatus gratiæ eſt, In hoc imago Dei, per peccatum in ſecundo ſtatu deleta, inſtaurari incipit per Chriſtum, naturalem Dei imaginem. Quemadmodum enim creatio hominis fuit formatio ipſius ad imaginem Dei: ita ſane regeneratio piorum nihil aliud eſt, quam reformatio imaginis Dei in illis. In hoc igitur ſtatu lapſus homo dextera Dei erigitur, dum in Chriſtum credit. Vnde præclare Auguſtinus: Sed, quoniam (inquit) non ſicut ſponte homo cecidit, ita ſponte ſurgere poteſt, porrectam nobis deſuper dexteram Dei, id eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, firma fide teneamus.

DE QVARTO ſtatu hominis, qui eſt piorum quidem in gloria, hoc eſt, æterna beatitudine: impiorum uero in gehenna, dicam in fine ſymboli.

VSVS.

PORRO VSVS huius capitis eſt, ut agnito fine noſtræ conditionis, Chriſtum naturæ noſtræ & imaginis Dei in nobis reparatorem, firma fide teneamus, eiq; totis uiribus ſeruiamus, in ſanctitate & iuſticia uera. Nunc teſtimonia de primo tantum ſtatu hominis ſubijciam, quia de alijs commodius ſuis proprijs locis dicetur.

TESTIMONIA DE HOMINIS PRIMO ſtatu.

Geneſis. 1. Creauit DEVS hominem ad imaginem &

& similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit eum, masculum & fœminam creauit eos.

Genesis 2. Formauit Dominus Deus hominem de puluere terræ, et inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ.

Psal. 49. Homo cum in honore esset, non intellexit. Hic statum innocentiæ honoris titulo ornat Dauid.

Ecclesiast. 7. Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.

Sirac. 15. Deus reliquit hominem in manu consilij sui.

Sirac. 17. Deus de terra creauit hominem, & secundum imaginem suam fecit illum. Sapien. 2. Deus creauit hominem in integritate, & ad imaginem similitudinis suæ fecit eum. Esa. 43. Omnem uocatum in nomine meo, in gloria mea creaui eum, formaui eum, feci eum.

CAPVT V.
IVSTICIA ORIGINALIS.

Tametsi facile colligi potest ex ijs, quæ diximus de statu hominis ante lapsum, quæ qualisq; sit iusticia originalis: tamē utile est, tenere aliquā breuē descriptionem, qualis hæc esse poterit: IVSTICIA originalis est integritas naturæ humanæ, in qua refulget imago Dei, obœdientia, & εὐταξία omnium uirium, mentis, cordis, corporis, erga Deum, adeoque ipsa generis humani approbatio & acceptatio apud Deum.

In hac definitione duo complexus sum, nimirū materiale & formale iusticiæ originalis. MATERIALE est integritas naturæ humanæ, lux mentis, uoluntatis conuersio

uersio ad Deum, cordis obœdientia, & εὐταξία omnium uirium in homine. FORMALE uero est ipsa approbatio & acceptatio hominis apud Deum. Descriptionis huius membra ex testimonijs supra commemoratis de statu hominis confirmantur.

VSVS.

Vsus est, ut lapsum nostrum ab hac iusticia deploremus, ac totis uiribus anhelemus, ut eam per CHRISTVM recipiamus.

CAPVT VI.

LIBERVM ARBITRIVM.

MVLTI sunt, cum ueterum, tum recentium acutæ & doctæ disputationes de libero arbitrio, quas ut eo rectius intelligant adolescentes, primum exponam quædam uocabula, quorum cognitio faciat ad intelligendam rectius hanc doctrinam.

SEX sunt in homine, quantum ad hoc negocium attinet, spectanda: Vita, Sensus, Appetitus, Ratio, Voluntas, Voluntatis libertas. VITA ipsa est internus & naturalis motus, uigens tantum intrinsecus. SENSVS, est uitalis in corpore motus, uigens etiam extrinsecus. APPETITVS, est naturalis uis in animante, mouendis auide sensibus attributa. RATIO, est facultas naturalis iudicandi res oblatas. VOLVNTAS, est motus naturalis, rationi, appetitui, & sensui præsidens. Hæc sane quocunq; se inclinauerit, semper habet rationem

nem comitem, & quodammodo pedissequam, non quod semper ex ratione, sed quod nunquam absq; ratione moueatur, ita, ut multa faciat per ipsam contra ipsam, hoc est, quasi per eius ministerium contra eius consilium & iudicium. Hinc illa uox Medeæ:

uideo meliora proboq́;,
Deteriora sequor.

PORRO ratio uoluntati data est, ut instruat illam, non ut destruat: destrueret autē, si necessitatem ei ullam imponeret, quo minus libere pro arbitrio se uoluerit, siue in malum consentiens, siue in bonum. Si horum alterutrum prohiberet ratio, uoluntas non esset uoluntas. Voluntas enim coacta proprie uoluntas dici nequit, licet serua sit in non renatis. Iam unde sit liberum arbitriū, ex prædictis colligendū est, nempe, quod sit spontaneus ex uoluntatis libertate & rationis arbitrio, hoc est, iudicio consensus. Ratio enim non imperat uoluntati, sed ut consiliarius fidus iudicat, relinquens uoluntati imperandi munus. Ratio Medeæ uoluntati dictauit στοργὴν erga prolem conseruandam, quod iudicium etsi probauit uoluntas, tamen ut domina media ad imperandum elegit contrarium, idq; sponte & libere.

Quare LIBERVM ARBITRIVM est facultas, qua uoluntas sponte sua, minime coacta eligit uel respuit quod ratio iudicat. Vt enim arbitrium, iudicium rationis, ita libertas uoluntatis inclinationem liberam in hoc uel illud monstratum a ratione respicit. Hic certe libertas seruituti non opponitur, sed necessitati seu coactioni, quæ nullo pacto sine implicatione contradictionis cum uoluntate stare potest. Cum itaq; Theologi quidam libe

rum

rum arbitrium oppugnant, non tollunt libertatem uoluntatis, quatenus ſua ſponte & uoluntario motu hoc eligit, uel illud reijcit: ſed quatenus ſerua eſſe negatur captiua ſub peccato. Hanc enim opinionem impugnant, non Stoicam ſtatuunt uoluntatis neceßitatem. Vnde fit, quod interdum non tam de rebus, quam de uocabulis certetur, dum alij libertatis uocabulū opponunt neceßitati, alij ſeruituti. Si enim libertas neceßitati ſeu coactioni opponitur, uoluntatem tollit, qui eius libertatē enervat. At ſi opponitur ſeruo, gratiæ hoſtis eſt, qui libertatem, quantū ad iuſticiam ſpiritualem attinet, homini non renato uindicat. Atq; in hunc modum philoſophice ferè inter Theologos diſputatur.

QVONIAM autem in quæſtione de libero arbitrio in Eccleſia quæritur (ni fallor, libenter enim me doctorum iudicio ſubijcio) ſimul de iudicio, uoluntate & uiribus hominum, in ijs præſtandis, quæ ad ſalutem animarum pertinent: deinde quia Græcorum uocabulum nimium arrogans eſt, quo non tantum uoluntatis ſpontaneus motus ad aliquid, ſed etiam uirium libera facultas ſignificatur: (Eſt autem uocabulum Græcis uſitatum in hac quæſtione αὐτεξούσιον, ſelffmegtigheit/ quaſi homo ex ſe haberet non ſolum eligendi facultatem, uerumetiam præſtandi uires, quemadmodum Pelagius ſomniauit) ſubijciam explicationem huius quæſtionis, quatenus liberum arbitrium etiā facultatem præſtandi, quæ uoluntas imperat, cōplectitur. Sitq; hæc definitio: LIBERVM ARBITRIVM eſt facultas rationis quidem ad malum bonumue diſcernendum, uoluntatis uero ad utrumuis eligendum, deniq; & uirium, ad utrumlibet præſtandum.

dum. Nam ut aliquid recte fiat uel geratur, requiritur PRIMVM iudicium ſanum, DEINDE uoluntas media ad imperandum, POSTREMO conatus ſeu uires quæ obſequium præſtant. Hinc ſequitur, illic demum eſſe liberum arbitrium, ubi iudicium ſanum eſt, uoluntas promta, uireſque ad agendum idoneæ. Quare cum hæc omnia in primo ſtatu hominis abſoluta & perfecta fuerint, ibi quoque liberum arbitrium fuiſſe minime impeditum, manifeſtum eſt.

VERVM cum de libero arbitrio quæritur, quæſtio eſt potiſſimum: AN HOMO poſt lapſum a ſuo primo ſtatu habeat liberum arbitrium nec ne? Vt ad hanc quæſtionem plane & ſine errore reſpondeatur, tria ſunt notanda. PRIMVM enim conſtituenda eſt regula ex ijs, quæ dicta ſunt. DEINDE diſtinguendi ſunt actionum gradus. TVM actionibus applicanda eſt regula.

REGVLA hæc eſt: Liberum arbitrium earum eſt rerum, quarum iudicium integrum exiſtit, uoluntas non impedita, & uires ſufficientes.

GRADVS actionum, quantum quidem ad hoc noſtrum propoſitum attinet, quatuor conſtituantur. PRIMVS GRADVS ſit actionum, quæ hominibus cum brutis magna ex parte communes ſunt, ut quæ pertinent ad conſeruationem naturæ ſeu indiuiduorum. Huius generis ſunt, educare, tueri natos, edere, bibere, ueſtire, ædificare, uigilare, dormire, ire, ſtare, ſedere, & id genus alia. SECVNDVS gradus actiones rationis complectitur, quarum aliæ ſunt communes, aliæ priuatæ: aliæ politicæ, aliæ œconomicæ. Huius generis ſunt, gerere magiſtratum, ſeruire, contractus exercere, colere agros,

exercere

exercere artificium, nauigare. TERTIVS gradus Ecclesiasticorum operum est, quæ pertinent ad ministerium conseruandum, ut, docere uerbum, hac uel illa hora conuenire, audire uerbum, administrare Sacramenta, percipere Sacramenta, his uel illis ceremonijs uti. QVARTVS gradus diuina opera complectitur, ut, implere legem Dei, præstare fidem, credere, recte orare, diligere inimicos. Breuiter eorum operum est hic gradus, quæ lege sua Deus a nobis requirit, quod ad interiorem & ueram obœdientiam attinet.

HIS GRADIBVS actionum ita constitutis, non erit difficilis regulæ accommodatio. Quare pro diuersitate horum graduum, ad quæstionem sic respondendum est: In PRIMO actionum gradu homo liberum arbitrium habet. Potest enim naturæ sensu actiones huius gradus discernere, potest etiam naturali impetu ad eas ferri, nec uires in hac parte adeo fractæ sunt, quin obsequium appetitui præstare poßint. In SECVNDO & TERTIO gradibus, impediuntur duabus rebus, tyrannide diaboli, & uirium imbecillitate, nec iudicium hic est tam integrum, nec uoluntas adeo alacris, ut in primo genere. Hinc illud Medeæ:

uideo meliora proboq;,
Deteriora sequor.

Et experientia testatur, quam imbecilles sint homines, etiam in his externis actionibus, & maxime in ijs, quæ uocationem uniuscuiusque attingunt, & ad disciplinam pertinent. Quare hic agnoscenda est cum imbecillitas nostra, tum tyrannis diaboli: & orandus est Deus, ut nobis aßit, ac iuuet nos, nec sinat diabolum in nos grassari

pro ſua libidine. LIBERTATIS autem in his tribus gradibus actionū tres ſunt cauſſæ. PRIMA, ut ſit diſcrimen inter agens liberum, & agens non libere. SECVNDA, ut ſciamus Deum eſſe agens liberrimum. Neque enim cauſſa effectu natura imbecillior, aut minus efficax eſt. Quare Stoicorum delirium de neceßitate dependentiæ primæ & ſecundarum cauſſarum (quo ſentiunt Deum nihil poſſe agere, niſi quatenus cient ſecundæ cauſſæ) eſt fugiendum & deteſtandum. TERTIA, ut poſſit in ſocietate humana gubernatio aliqua eſſe. Sunt enim DVO genera actionū, quæ ad externam diſciplinam pertinent, eaq; relicta poſt deprauationem in uoluntate. Horum VNVM eſt διαπολικὸν, quo uoluntas imperat locomotiuæ: ALTERVM προαιρετικὸν, cum uera & ſeria electione ſeu proæreſi, honeſtas actiones antefert uoluntas. Reſtat QVARTVS gradus actionum, in quo homo ſibi relictus, nihil plane poteſt, nullam omnino habet uoluntatis libertatem. Nam & iudicium decipitur, & uoluntas deficit, & uiribus deſtituimur. Hoc PRIMVM confirmari poteſt Pauli dicto, qui poſt Dauidem ita inquit: Non eſt iuſtus, ne unus quidem, Non eſt qui intelligit (hic adimitur iudicium) Non eſt qui quærit Deum (oſtenditur uoluntatis auerſio) omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, (hic uires & conatus auferuntur) DEINDE Paulus 1. Corint. 2. de iudicio ita inquit: ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Id eſt, Animalis homo non capit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei. Rom. 8. φρόνημα carnis, ſimultas eſt erga DEVM, nam legi DEI non ſubijcitur, nec enim poteſt. Hoc Pauli dictum clare docet, mentem, uoluntatem &

affectus hominis, quatenus sibi relinquitur, aperte aduersari DEO. Φρόνημα enim genus est ad omnes actiones. Item Philipp. 2. Deus est, qui operatur in nobis & uelle & perficere, pro bona uoluntate. Item Ezech. 36. Auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo uobis cor carneum, & Spiritum meum ponam in medio uestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis. Recte igitur de gradu operum Bernardus inquit: Si discernere uolumus (scilicet nobis relicti) inter bonum & malum, decipimur: si tentamus facere bonum, deficimus: si conamur resistere malo, deijcimur & superamur. Quemadmodum enim auicula pede alligata, uolare incipiens funiculo in terram detrahitur: sic quoque mens hominis ad rerum cœlestium actiones uolare contendens, ab affectibus retrahitur, nisi alis Christi subuehatur, hoc est, uerbo & Spiritu sancto iuuetur.

VERVM hic monendi sunt auditores, quod uocabulum LIBERTATIS in hac disputatione non opponitur coactioni, sed seruituti, ut supra dictum est. Libertas enim & seruitus inter se ita pugnant, ut qui alterum dixerit, alterum neget. Cum igitur Paulus Rom. 6. totum hominem, quatenus suæ naturæ relinquitur, dicit esse uenditum sub peccato, nemo non uidet libertatem sublatam esse, & in eius locum seruitutem successisse. Notandæ sunt ergo hæ antitheses, quod ut liberum arbitrium seruo, ita coactũ spontaneo aduersatur, quas differentias breuiter definitionibus illustremus. LIBERA itaq; uoluntas est, quæ bonum & malum eligere habet in sua potestate, qua spoliatum hominem superiora testimonia testantur. SERVA, quæ propter corruptionem sub mala-

rum cupiditatum imperio captiua tenetur, ut nihil aliud quam malum eligere poßit, etiamsi id sponte & libenter non externo motu impulsa faciat. Vnde Bernardus: Libera est uoluntas mala, quod mala: sed seruilis eo ipso, quod mala. Omnis enim qui facit peccatũ, seruus est peccati. Hic Bernardus manifeste liberum opponit coacto, non seruo. Seruum enim arbitrium statuit, etsi liberum fateatur, quæ sane stare simul non possunt, si liberum seruo opponeret. COACTA uoluntas est, quæ non sponte sua, non interiore electionis motu inclinatur huc uel illuc, sed externo motu uiolenter fertur. Talis uoluntas nulla esse potest, cũ alterũ alteri repugnet. SPONTANEA coactæ opponitur, ultro enim se flectit, quocũq; ducitur, non autẽ trahitur aut rapitur inuita. Hanc concedimus homini, ut si quid mali faciat, sibi & uoluntariæ suæ electioni imputare debeat, hæc spontanea uoluntas omnino a libera uoluntate, seu a libero arbitrio, diuersa est. Non enim seruo opponitur, sed coacto, ut iam demonstratum est. CAETERVM quia nõ eodem significatu accipitur libertatis uocabulum ab omnibus. (alij enim libertatem seruituti opponũt, ut Lutherus: alij coactioni, ut Bernardus, & multi alij) poteris breuiter ad quæstionẽ, (Num homo habeat liberum arbitrium) hoc pacto respondere: Si liberum opponis coacto, uere hominis uoluntatem liberam pronuncio, nam uoluntas coacta, uoluntas non est, cedit enim uoluntati neceßitas. At si liberum seruo opponis, quod faciunt summi quique Theologi, Græci & Latini, distinguo inter externam disciplinam, & iusticiam spiritualem. In externa disciplina uerbũ Dei & experientia testantur, homini aliquam libertatẽ esse relictam.

lictam. At quia Christus dicit: Sine me nihil potestis facere, & Paulus idem de se testatur, & infinita testimonia Scripturæ hoc ipsum conuincunt, dico uoluntatem liberandam esse per Christum, & reformandam manu Dei, priusquam spiritualem iusticiam præstare poßit.

DEINDE & hoc obseruandum est, quod dum negamus iudicium, uoluntatem & uires ad bene agendum: non negamus has facultates simpliciter, & quantum ad substantiam pertinet, sed quantum ad habitus. Iudicare enim, uelle & agere, naturæ sunt. Verum quemadmodum inique iudicare, male uelle, & praue agere, corruptioni imputanda sunt: sic recte iudicare, bene uelle, & recte agere, gratiæ supernaturalis sunt beneficia.

VSVS.

SED horum quis usus? Non augebunt in nobis socordiam, sed PRIMVM, quoniam ratio non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei, monemur hic, ut uerbum Dei audiamus, unde iudicium nostrum corrigitur. DEINDE Spiritum sanctum rogamus, ut ex corde lapideo carneum faciat, atq; uires suppeditet. Qua de re pulchre monet Augustinus, inquiens: O homo, in præceptione cognosce, quid debeas habere: in correptione cognosce, tuo te uicio non habere: in petitione cognosce, unde accipias, quod uis habere. Ita futurum est, ut mens illuminata recte iudicet, cor reformatum manu Dei, uoluntarium efficiatur, & homo pro gratiæ mensura, quam accipit, conetur, & ad obsequium applicet suas facultates seu uires. Ex quibus relinquitur, præcipuas spiritualium actionum caussas esse, Verbum Dei, quo formatur iudicium:

cium: Spiritum sanctum, quo reformatur cor: & uoluntatem spontaneam, uerbo Dei & Spiritui sancto obsequentem.

TESTIMONIA, QVIBVS EVERTITVR LIBERVM ARbitrium, in negocijs salutis sine gratia.

1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus Dei.

Philip.1. Qui cœpit in uobis opus bonum, usq; in diem Iesu Christi perficiet.

Philip.2. Deus est, qui operatur in uobis, ut & uelitis & efficiatis, pro beneplacito.

Ioan.15. Sine me nihil potestis facere.

Item: Nemo uenit ad me, nisi quem Pater traxerit.

Rom. 8. Spiritus adiuuat infirmitates nostras.

Gene.8. Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt omni tempore.

Psal. 13. Non est, qui faciat bonum, non est usq; ad unum. Dominus de cœlo prospexit, super filios hominum, ut uideat, si est intelligens, aut requirens Deum.

Roma. 7. Velle adiacet mihi: at ut faciam bonum, non reperio.

Prouerb.16. Cor hominis disponit uiam suam, sed Domini est dirigere gressus eius. Regenerati uoluntatem bonam habent ex gratia, sed facultatem non habent, quæ exercitijs quidem crescit, in uita uero beata perficietur.

CAPVT VII.

CONTINGENTIA.

CONTINGENTIA est euentus eius rei, quæ habuit caussas, quæ sua natura aliter agere poterant. Quanquam autem Deus sustentet naturam, quemadmodum supra declaratum est, tamen naturæ agendi modum relinquit, & non tollit suo moderamine, sed una cum natura sustentat. Nunc autem ordinauit Deus, ut alia naturaliter agant, ut ignis: alia libera uoluntate & electione, ut homo. Quare dubium non est, quin multi effectus reuera sint contingentes.

VT autem hæc res clarius percipiatur, notandum est, in natura duos esse caussarum gradus, quantum quidem ad hoc nostrum propositum attinet. QVAEDAM enim caussæ sunt necessariæ in se & in ordine ad effectus, ut motus cœli ad eclipses, & alios effectus, qui ex motu orbium neceßitate physica eueniunt. Huiusmodi effectus futuri, non quidem cõtingentes, sed necessarij sunt. ALIAE sunt caussæ, quæ non sunt necessariæ, saltem per comparationem ad effectus, ut eos necessario producant, imo possunt non producere eos. Atq; huius generis effectus sunt futuri non necessarij sed contingentes. Verum horum duplex est differentia. Nam quædam caussæ ad producendos tales effectus determinatæ sunt, qui effectus sunt futuri non necessarij sed contingentes, quia eorum caussæ ad producendos tales effectus determinatæ sunt, qui effectus etiam sunt contingentes, quia eorum caussæ poterant secus agere. Aliæ sunt caussæ, quæ per se nullam habent determinationem, ad hunc uel illum effe-

effectum producendum, sed promiscue se habent ad utramlibet, ut uoluntas Dei angelorum & hominum. Hæc uoluntas caussa est contingentiæ, quia contigentia sublata, nulla omnino uoluntas reliqua manet.

DEINDE contingentiam esse, confirmat ipsa Dei prouidentia. Deus enim suæ prouidentiæ ordinem per caussas inferiores exequitur. Ex quo sequitur ordinem diuinæ prouidentiæ esse, ut alij effectus sint necessarij, alij contingentes. Et quanquam recte dicitur: Secunda caussa non agit sine prima: tamen ex eo non sequitur, contingentiam tolli. Nam Deus non solum sustentat caussam secundam, uerumetiam modum agendi, tametsi non iuuet contra ordinem suum ruentem.

PORRO duo testimoniorum genera hanc doctrinã confirmant. PRIVS, quod docet, Deum non esse caussam peccati, nec uelle peccatum. POSTERIVS, quod monstrat, hominem spontanea uoluntate, alia præ alijs eligere & agere. Christus, sicuti ipse testatur, poterat obtinere a Patre duodecim legiones angelorum, tamen non obtinet: & sciebat Pater eum non oraturum, tamen poterat orare. Igitur fieri aliquid potuit, quod factum non est: neq; scientia Dei necessarias reddit omnes actiones, alioqui oporteret non solum Christum, uerumetiam ipsum Patrem seruum esse suarum actionum, utpote qui sciat, quid facturus sit: sed non ideo facturus est, quia scit: sed ideo scit, quia facturus est, habetque liberrimam faciendi, & non faciendi potestatem.

VSVS.

Vsvs doctrinæ huius est, ut Deum rogemus, ut nostras mentes, uoluntates et corpora gubernet, ne ruamus contra ipsius ordinem. Deinde, ne Deo imputemus peccatum, neue quid tentemus, quod uel ipsius gloriam obscuret, uel nostram salutem impediat.

CAPVT VIII.

PECCATVM CVM SVIS DIFFERENTIIS.

Peccatvm in genere est inobœdientia aduersus Deum, offendens Deum, maledicta & damnata a Deo. Hæc definitio sumta est ex legis sententia: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Sed inobœdientiæ uocabulum in Scriptura quatuor complectitur, defectum, corruptionem, inclinationem, & actionem. Peccati enim ratio in eo consistit, si quid contra legem Dei uel existit in nobis ut defectus & corruptio: uel proficiscitur a nobis, ut inclinatio & actio. Hoc confirmatur Ioannis dicto, qui peccatum definit ἀνομίαν hoc est, quod est contra legem Dei. Complectitur autem hæc ἀνομία duo, nempe materiale & formale peccati. Materiale est defectus, corruptio, inclinatio, actio pugnans cum lege Dei. Formale est ipse reatus. Nam & hic reatus in lege includitur, iuxta dictum: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis.

AMBROSIVS fere eodem modo peccatum definit, dicens: Peccatum est diuinæ legis præuaricatio, & cœlestium inobœdientia præceptorum. HAEC in genere de peccato dicta sint, nunc eius differentias uideamus. Est autem duplex peccatum, ORIGINALE & ACTVALE. Ordine de utroq; dicendum est.

PECCATVM itaq; ORIGINALE est, cum corruptio humanæ naturæ propagata ab Adam, tum reatus, quo nascētes propter Adæ lapsum rei sunt iræ Dei, & mortis æternæ. Porro duo sunt obseruanda in peccato originis: Materiale & Formale. MATERIALE est corruptio ipsa, hoc est deformitas & ἀταξία omnium uirium in homine, hoc est, in mente defectus noticiæ Dei, & firmi assensus de prouidentia, promißionibus & minis Dei. In uoluntate auersio, hoc est, esse sine metu, sine fiducia ac dilectione Dei. In corde concupiscentia & impetus contra ordinem diuinum. FORMALE uero peccati originalis est reatus ipse, hoc est, ordinatum esse ad damnationem seu æternas pœnas. Natura enim, ut inquit Paulus, filij iræ sumus. Breuiter, ut iusticia originalis est integritas & approbatio: ita peccatum originis est corruptio & reatus.

CAETERVM, ut intelligamus, peccatum originis, totius hominis peruersionem esse, PRIMVM uidebimus, quæ concurrant peccata in lapsu primorum parentum. DEINDE nomina eius, quibus in Scriptura appellatur, recensebimus. In lapsu itaq; primorum parentum hæc grauißima delicta concurrunt. I. Dubitatio de uerbo Dei. II. Amißio fidei, cum non credunt Deo minanti pœnas. III. Curiositas, discesserunt enim a uerbo, &

bo & quæsierunt alienam sapientiam. IIII. Superbia, quia uoluerunt magni fieri. V. Contemtus Dei, cum uiolarunt mandatum Dei contra conscientiam. VI. Apostasia, qua anteferunt Diabolum Deo. VII. Ingratitudo, qua expellunt Spiritum sanctum in ipsis habitantem. VIII. Homicidium sui & totius posteritatis. Fuit enim hic lapsus prima ianua omnium scelerum & miseriarum posteritatis. Quare nullo pacto extenuandum est peccatum originis, quod conflatum est ex tot horrendißimorum scelerum monstris.

IAM uaria nomina, quibus Scriptura notat peccatum originis, uideamus, quorum præcipua hæc sunt: Concupiscentia, caro, uetus homo, lex peccati, inhabitans peccatum, rebellio, lex membrorum, interdum sine addito peccatum. CONCVPISCENTIA ideo dicitur, quia in ea uim suam præcipue exerit. Hæc constat cum ignoratione & incredulitate mentis, tum omnium appetitionum atque uirium a Deo abalienatione. Et damnatur ultimo decalogi præcepto, in quo omnis peccandi procliuitas et motus damnatur, quemadmodum in superioribus consensus omnis in peccatum probibetur.

CARNIS nomen eo pertinet, ut sciamus, omne quod nondum regeneratum est in nobis per gratiam, contaminatum esse, & sua natura reum. Huic opponitur Spiritus, qui significat regenerationis gratiam, ad Galat. 5.

VETVS HOMO correlatiue ad nouum hominem intelligi debet, de quibus in octauo capite secundæ Classis dicetur. LEX PECCATI ob imperium quod exercet in hominibus, dicitur. Romanis octauo:

appel-

appellatur INHABITANS PECCATVM, quia in carne manet perpetuo usq; ad mortem: quod tamen pro diuersitate personarum uariat, ui & efficacia. Nam in non renatis manet materialiter & formaliter simul: in renatis materialiter tantum, modo uim peccati considerans. In illis efficax est in damnationem, ut quod ipsos reos peragat æternæ mortis: in his uero remissum est, quia sublatus est reatus, & oppugnatur perpetua lucta spiritus seu noui hominis. Vel ut breuius dicatur, Peccatum originis in non renatis habitat & regnat simul: in renatis uero habitat tantum, & non regnat, propter gratiam fidei præualentem. REBELLIO uocatur ob perpetuum studium rebellandi legi mentis, Roma. 7.

LEX MEMBRORVM dicitur, quia est concupiscentia in membris sita, & membra organa sunt, per quæ exerit suam iniquitatem.

PECCATVM sine addito, quia est scaturigo & fons omnium peccatorum. quemadmodum Paulus ostendit his uerbis: Ne igitur regnet peccatum in mortali uestro corpore, ad obœdiendum ei in concupiscentijs suis. Hoc breui dicto notantur tria peccatorum genera. PRIMVM est innata rebellio seu peccatum naturæ, quod hic generis appellatione notauit. SECVNDVM, praui motus erumpentes e peccato originis, quos nomine Concupiscentiæ expreßit. Hi motus, quando non accedit consensus, referendi sunt ad peccatum originis, ut ad genus. TERTIVM genus peccati est consensus & prosecutio eius, ad quod praui motus sollicitant. Atq; hoc tertium genus nouo reatu obstringit homines. Est enim actuale peccatum.

Porro

PORRO de huius mali radice & caussis extat uerbum Genes. 3. Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus, qui dixit ad mulierem: Cur præcepit uobis Deus, ut non comederetis de omni arbore paradisi? Cui respondit mulier: De fructu arborum, quæ sunt in paradiso, uescimur: de fructu uero arboris, quæ est in medio paradisi, præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illum, ne forte moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem, Nequaquam morte moriemini: scit enim Deus, quod in quocunque die comederitis ex ea, aperientur oculi uestri, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum. Videns igitur mulier, quod bona esset arbor ad uescendum, & pulcra oculis, aspectuq; delectabilis, & tulit de fructu eius, & comedit, deditq; uiro suo, qui comedit, & aperti sunt oculi amborum.

DE propagatione autem huius mali ab Adam in posteros, in eodem capite docetur. Et Paulus Roman. 5. fuse explicat. Vt autem propagatio huius mali recte intelligatur, obseruanda est hæc distinctio. ADAM consideratur dupliciter. PRIMO simpliciter & sine respectu ad posteros, qua ratione nullus posterorum peccator aut reus est Adæ delicto. SECVNDO consideratur relatiue, quatenus est prima radix naturæ humanæ, & pater noster. Hac quidem ratione, Adæ delicto rei sunt omnes ab eo nati secundum naturæ cursum. Quemadmodum enim leprosi parentes generant leprosos filios, qui filij & lepra parentum & propria sunt contaminati: ita & posteri Adæ, cum primi parentis contagio infecti, tum proprio uicio commaculati sunt &

rei. Vnde Bernardus: Et graue quidem illud delictum originale, quod non ſolum perſonam inficit, ſed & naturam. Et paulo ſupra: Et originale quidem maximum illud delictum, quod a primo Adam contrahimus, in quo peccauimus omnes, pro quo moriemur uniuerſi, maximum plane, quod ſic totum non modo genus hominum, ſed & quemlibet ipſius generis occupat, ut non ſit qui euadat, non ſit uſque ad unum, a primo homine uſque ad nouiſsimum protenditur, & in ſingulis quoque a planta pedis uſque ad uerticem diffunditur hoc uenenum.

HINC liquet & illud, quod peccatum originis recte dici poßit tum alienum, tum noſtrum proprium. ALIENVM quidem propterea, quod propagatione in nos deriuatur: PROPRIVM uero, quia eius maculis inuoluimur, contaminamur & rei ſumus. Patet & hoc ex dictis, peccatum originis nequaquam eſſe ſubſtantiam aut proprietatem naturæ, ſed aduenticiam qualitatem, qua natura humana deformata eſt, & rea iræ Dei & mortis æternæ. Ex his quoque manifeſtum eſt, quod cauſſa originalis peccati ſit diabolus, & uoluntas primorum parentum, quæ cum eſſet libera, ſeſe auertit a uerbo Dei, & non retinuit obœdientiam erga DEVM. Quoniam autem dona acceperant primi parentes, pro toto genere humano, & perſonæ eorum repræſentabant totam poſteritatem: fit rea poſteritas propter eorum lapſum: & quia ipſi amittunt prima dona, tales poſtea gignunt, quales ipſi ſunt, amißis donis.

HACTENVS de peccato hæreditario: nunc de eius fructu, hoc eſt, de ACTVALI PECCATO dicendum eſt, quod recte definitur eſſe cogitatum, dictum, factum, omiſſum,

omissum, pugnans cum lege Dei. Seu peccatum actuale est omnis actio, pugnans cum lege Dei, cum in mente, tum in uoluntate & corde, tum in membris externis. Huius differentiæ plurimæ recitantur a Theologis, quæ non a substantia & natura peccati, sed ab alia atq; alia consideratione seu respectu peccati sumuntur, ex quibus præcipuas recitabo.

PRIMA DIVISIO.

PECCATORVM aliud est MORTALE, aliud VENIALE. Hanc diuisionem ut dextre intelligamus, opus est aliqua declaratione. Peccare itaq; mortaliter est peccare istud peccatum, quod meritum infert mortis. Atq; id meritum mortis triplex est. PRIMVM irremißibile, ut blasphemia in Spiritum sanctum, Matth.12. Marci 3. SECVNDVM meritum mortis est remißibile, quia etsi infert quidem meritum mortis, tamen remittitur, si istud plane desinas peccare, alioqui minime. Tale meritum inferunt peccata illa, quibus obnoxij non possunt habere partem in regno Dei. Qualia recitat Paulus ad Galatas 5. & alibi. TERTIVM meritum mortis est, quod infert peccatum habitans in Sanctis, malaque eius desideria quæ excitat, & impedimenta quæ affert molientibus pie uiuere. Huius generis peccata VENIALIA dicuntur, mortalia quidem sua natura, morti enim per se obnoxios reddunt homines: uenialia tamen dicuntur ob ueniam, qua indulget propitius Pater ijs, qui contra hæc peccata fide luctantur. Ex his facile intelligi potest, peccatum mortale quidem esse actio-

actionem interiorem & exteriorem, pugnantem cum lege Dei, & factam contra conscientiam: ueniale uero affectus pullulantes, & errores incidentes, quibus non assentiuntur Sancti, sed repugnant.

SECVNDA DIVISIO.

Aliud peccatum est OMISSIONIS, aliud COMMISSIONIS. ILLVD, cum non facimus bonum quod facere debemus: HOC, quando perpetratur malum quod facere prohibemur, siue id cogitatu, siue dicto, siue facto fiat.

TERTIA DIVISIO.

Peccatorum aliud ex INFIRMITATE nascitur, aliud ex IGNORANTIA uenit, aliud ex INDVSTRIA seu malicia erumpit. INFIRMITATIS peccata proprie dicuntur, quæ imbecillitate nostra obrepunt, nobis inuitis & repugnantibus, ut, fastidium in actionibus pijs: metus eundi in recte factis: cupiditas illicitarum rerum: ira subita, indigna tamen Christiano: cogitationes uanæ temere oborientes: εὐτραπελία seu dicta nugatoria imprudentibus elapsa. Etenim in quo corde uera uerbi Dei fides manet, in eo nulla uoluntas peccati hærere & subsistere poterit. Nam qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet: & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Ioan. 3.

IGNORANTIAE peccata, qualia sint, ex partitione ignorantiæ intelligi potest, de qua consule Epitomen Philosophiæ moralis Philippi Melanchthonis. EX MALICIA duplex peccatum prouenit, VNVM directe pugnans

gnans contra gratiam, & est blasphemia contra SPIRITVM SANCTVM, eaq; uel incoata uel consummata: ALTERVM, non directe pugnans contra gratiam & Spiritum sanctum, ut sunt peculiares lapsus contra Decalogi præcepta, ut idololatria, furtum, homicidium, adulterium, & quælibet peculiaris transgreßio legis DEI.

CAETERVM, ut clarius intelligamus, quale sit PECCATVM IN SPIRITVM SANCTVM, eius differentiæ colligendæ sunt per locum a concreto siue a coniugatis: & uidendum, quales fuerint, quibus hoc peccatum a Domino obiectum est, id quod ex historia Euangelica colligere non est difficile. PHARISAEI enim, quos huius peccati reos peragit Dominus, PRIMVM erant prophetijs, doctrina Christi, & miraculis eiusdem conuicti de ueritate Dei. SECVNDO scientes & uolentes uerbum cognitum odio habebant, eiq; rabiose sua obstinatione renunciabant, tum tyrannide, sophistica & hypocrisi oppugnabant uerbum agnitum. Hinc concluditur, quod peccatum in Spiritum sit uoluntaria ueritatis euidenter cognitæ renunciatio & rebellio, ex odio ueritatis nata, coniuncta cum tyrannica, sophistica & hypocritica oppugnatione. Hoc ideo in Spiritum sanctum peculiariter dicitur, quia mens, uera noticia, Spiritus Dei beneficio illustrata, sponte reluctatur Spiritui illustratori. QVONIAM autem digito non possumus demonstrare, in quibus sit hoc peccatum, debemus nos a posteriori de ipso iudicare. Nam si quis a lapsu resurgit, inde colligemus, talem ab isto peccato abfuisse, quamlibet alias grauiter peccarit. Atque hinc

est, quod quidam Theologi hoc peccatum uocarunt, non quidem a substantia, sed ab euentu, FINALEM IMPOENITENTIAM, quia inde nos tantum iudicium sumere debemus, quantum quidem ad homines attinet, in quibus est. Manasses multis annis rabiose persecutus est uerbum Dei, erectis abominandis idolis contra Dei præceptum. Verum quia postea pœnituit eum facti, & egit pœnitentiam, peccatum in Spiritum sanctum nequaquam consummauerat. Contra, Pharisæorum pars maior hoc peccato obstricta erat, nam a lapsu non resurrexit.

QVARTA DIVISIO.

Peccatorum alia uoluntaria sunt, alia inuoluntaria. VOLVNTARIA, quæ destinato consilio & proposito scientes & uolentes homines perpetrant. INVOLVNTARIA, quibus pij reluctantur, ut sunt caligo in mente, dubitatio, item multa peccata ignorantiæ & omißionis. Hanc distinctionem confirmat quintum caput Leuitici, in quo oblationes fieri iubebantur pro uoluntarijs & inuoluntarijs delictis. Item, Paulus inquit: Quod nolo malum, hoc facio.

TESTIMONIA DE PECCATO ORIGINIS.

GENESIS 3. historia lapsus primorum parentum recitatur, quemadmodum supra admonui, ubi caussæ significantur duæ principales nimirum inuidia satanæ, et uoluntas hominis.

Iob 14. Quis poterit facere mundum de immundo conceptum semine?

Prouerb. 20. Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato.

Roman.5. Quemadmodum per unum hominem peccatum in mundum introiuit, ac per peccatum mors, & sic in omnes homines mors peruasit, quatenus omnes peccauerunt, id est, omnes rei sumus & contaminati & inuoluti peccatis primorum parentum.

Ephe.2. Eramus natura filij iræ, sicut & cæteri.

TESTIMONIA, DE ACTVALIBVS.

3.Reg.8. Non est homo, qui non peccet.

Psal. 13. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studijs suis, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

Ecclesiast.8. Ne despicias hominem auertentem se a peccato, neq; improperes ei, memento, quia omnes in corruptione sumus.

Matt.12. Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicunque dixerit uerbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum non remittetur ei, neque in hoc sæculo neque in futuro.

Marci 3. Amen dico uobis, omnia remittentur filijs hominum peccata & conuicia, quibuscunque conuiciati fuerint. At qui dixerit conuicium in Spiritum sanctum, non habet remißionem in æternum, sed obnoxius est æterno iudicio.

VSVS.

PORRO huius Capitis VSVS est, ut agnoscamus nostram immundiciem & peccatum, & omnem arrogantiam seponamus, ut uera humilitate ad Christum peccatorum Propiciatorem confugiamus.

CAPVT IX.

POENA PECCATI.

PECCATVM originis habet pœnas multiplices, spirituales & corporales, temporales & æternas, quemadmodum capite 3. Geneseos & multis alijs Scripturæ locis ostenditur. Breuiter, mors & omnes calamitates generis humani, stipendia sunt peccati originalis. Deinde actuale peccatum, quia homines nouo reatu obstringit, nouas pœnas cumulat & adauget, quemadmodum totius mundi facies coarguit. IN POENIS autem obseruentur tria: gradus, modus, & discrimen inter pœnas piorum & impiorum. GRADVS quidem quod aliæ pœnæ sunt tantum: aliæ & peccata et pœnæ peccatorum. Rom. 1. sex gradus recitantur eorum, quæ & peccata sunt & pœnæ peccatorum. PRIMVS gradus est neglectus noticiæ Dei, qui est omnium peccatorum fons & scaturigo, pœnaq; contemtus patefactionis diuinæ. SECVNDVS excæcatio, id quod Paulus indicat non solum in citato loco, uerumetiam 2. Thessal. 2. his uerbis grauißimis: Eo quod dilectionem ueritatis non habuerunt, ut salui fierent ipsi, propter hoc mittet ipsis DEVS efficaciam erroris ut ipsi credant mendacio.

Tertius,

TERTIVS excæcationis fructus est idololatria. QVARTVS, idololatriam sequuntur horrenda flagicia, contaminantia corpus & animam. QVINTVS, hæc flagicia mente reproba puniuntur. Est autem mens ἀδόκιμος, quæ nihil recte probat, sed peruerse scelera pro uirtutibus amplectitur. SEXTVS, huius sceleratæ & reprobæ mentis fructus est uniuersalis iniusticia, id est, omnis iniquitatis cumulus. Aliæ pœnæ sunt tantum, quæ tantisper gradatim crescunt, donec reus pœnitentiam egerit. Deus enim idem scelus, nunc iactura rerum, nunc desertione amicorum, nunc morbo, nunc exilio, nunc infamia punit, non secus atq; pater aliquis filiorum errata alijs atq; alijs pœnis punit, donec in uiam eos reuocauerit.

MODVS pœnarum Sap. 11. notatur, Per quæ peccat quis, per ea cruciatur: quæ regula ut plurimum uera est, tametsi interdum iudicio Dei singulari pœna commerita commutatur alia pœna.

DISCRIMEN inter pœnas piorum & impiorum, hoc est. Illos, tametsi affligit Deus, acceptos habet, atq; beneuolentiam erga ipsos suam retinet in medijs afflictionibus, imo efficit, ut inde euadant probatiores, atque sint ipsi sacrificium boni odoris: his uero, nimirum impijs, in exitium cadunt pœnæ. Nam temporariæ impiorum pœnæ æterni supplicij præludia sunt. Sed de his plura infra in tertia Classe capite XVIII. dicentur.

CAPVT X.

VERBVM ACCVSANS ET DAMNANS.

HOMO in peccatum lapsus, uerbum accusans & damnans audit ex ore Dei. Est autem VERBVM accusans & damnans, Spiritus sancti iudicium, quo reum peragit totum mundum peccati: quod sane iudicium ipse Spiritus sanctus exequitur per ministerium uerbi, ac statim post lapsum hominem hoc iudicium Spiritus mundo patefactum est, & exercebitur, donec hic mundus steterit, uel inuitis inferorum portis.

PORRO duo sunt genera hominum, qui hoc iudicio Spiritus sancti arguuntur. QVIDAM enim serio tanguntur, uere humiliantur, ac sponte iudicio, quo damnantur, subscribunt. Atq; his salutare est Spiritus sancti iudicium, si modo ad Christum peccati expiatorem confugiunt. ALII etsi conuicti reatum non possunt effugere, nō tamen uere ex animo humiliantur, nec cedunt iudicio Spiritus sancti, quin potius subacti intus fremunt, & confusi non desinunt contumaciam et proteruiam alere. His maiori damnationi erit Spiritus iudicium.

SED quodnam est illud uerbum arguens? Hoc monstratur & repetitur sæpe in scripturis Mosis, Prophetarum & Apostolorum, cuius Epitome quædam est Decalogus, qui cum requirit dilectionem perfectam & perpetuam erga Deum & hominem, accusat & damnat omnes, qui hanc obœdientiam non præstant, iuxta illud: Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Breuiter, omnes sententiæ, quæ nos peccati conuincunt, huc pertinent.

TESTIMONIA VERBI DAMNANTIS ET ACCVsantis.

Genesis 3. duplex iudicium Spiritus sancti accusantis & damnantis peccatum innuitur. VNVM in conscientia. Nam cum Adam peccasset, abscondit se una cum uxore a facie Domini. Conscientia enim peccati sui confusus, conspectum Dei ferre nequiuit. ALTERVM per uerbum Dei: Vbi es tu? inquit. Item: Quis indicauit tibi, quod nudus esses, nisi quod de ipsa arbore, de qua præceperam tibi ne comederes, ex ipsa comedisti?

Genesis 4. Nonne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus tuis peccatum tuum aderit?

Deut. 27. Maledictus qui non permanserit in sermonibus legis huius.

Psal. 129. Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit?

Psal. 142. Et ne intres in iudicium cum seruo tuo, quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens.

Prouerb. 20. Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato?

VSVS.

PORRO usus huius accusantis & damnantis uerbi est, ut nos subscribamus iudicio Spiritus sancti, ut humiliemur conuicti, ut ad Christum propiciatorem confugiamus, atq; abnegata omni impietate, iuste, pie & honeste uiuamus.

CAPVT XI.

PROMISSIO REPARATIONIS SIVE EVANGELIVM.

VERBVM promißionis primum Genesis 3. his uerbis ore Dei proponitur: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius: ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Hæc promißio multas doctrinas continet. PRIMVM enim de duobus regnis, longe diuersißimis, nimirum de regno diaboli abolendo, & Christi erigendo, concionatur: DEINDE docet, quod hæc duo regna perpetuo sibi inuicem aduersabuntur: TERTIO, quod perpetua sit futura persecutio Ecclesiæ, donec in hac malicia sub uexillis Christi Ducis in hoc mundo militauerit: QVARTO, quod tandem potitura sit Ecclesia uictoria, & eluctetur ab omnibus persecutoribus, idq; per semen mulieris, hoc est, per CHRISTVM, uictorem diaboli. Verum huius promißionis repetitiones plures legũtur in Mose et in Prophetis, quales hæ sunt.

Gene. 12. In te benedicentur uniuersæ cognationes terræ.

Gene. 22. Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ.

Gene. 28. Et benedicentur in te, et in semine tuo, cuncti fines terræ.

ET quia id fieri non potest, nisi destructo satanæ regno, Ioannes id explicat, dicens: Christus apparuit, ut destrueret opera diaboli.

HOC promißionis uerbo erecti sunt iterum Adam & Eua, & firma fiducia in hunc promissum liberatorem se sustentarunt, nec ignorare potuerunt, hũc liberatorem Deum esse, qui assumturus esset humanam naturam, in qua fieret uictima pro peccato, cuius rei admonebant

monebantur per ſacrificia diuinitus inſtituta. Nam quemadmodum diabolum inuictum fore ab omnibus creaturis ſciebant: ita promiſsionis uerbum, humanitatem ueram Liberatoris demonſtrauit. CAETERVM huius completæ promiſsionis uerbum ab Apoſtolis EVANGELIVM cœptum eſt appellari, de cuius uocis uaria ſignificatione PRIMVM dicam: DEINDE, quæ ſit ratio accommodationis ad doctrinam ſalutis oſtendam: TVM planam rei definitionem tradam: POSTREMO teſtimonia & uſum adiungam.

PROPRIE itaq; εὐαγγέλιον ſignificat, felix & fauſtum nuncium, qua ſignificatione apud Ariſtophanem in Equitibus accipitur, ubi ita inquit: εὐαγγέλια κἀγὼ φράσαι αὐτοῖς, id eſt, læta nuncia ipſis narraui, pro quo paulo ſupra dixerat, λόγους ἀγαθοὺς εὐαγγελίσασθαι, id eſt, bonos rumores nunciare. Atq; hæc nominis ratio eſt. SECVNDO, ſignificat præmium datum pro relatione fauſti nuncij, ut Odyſſeæ ξ. ubi his uerbis paſtorem ſenem alloquitur Vlyſſes:

εὐαγγέλιον δέ μοι ἔστω,
αὐτίκ' ἐπεί κεν κεῖνος ἰὼν τὰ ἃ δώμαθ' ἵκηται,
ἕσσαι με χλαῖνάν τε, χιτῶνά τε, εἵματα καλά.

hoc eſt, Euangelium mihi eſto ſtatim, ubi redierit ille, ut ueſtias me pulcris ueſtibus, chlæna & tunica. TERTIO ſignificat ſolenne ſacrificium pro accepto fauſto nuncio peractum. Hinc εὐαγγέλια θύειν, id eſt, ſacrificia ob lætum nuncium offerre. Atq; hæc ſunt ſignificata apud prophanos Scriptores. VERVM Apoſtoli propriam ſignificationem, primo loco poſitam, retinentes, accommodarunt ſuo doctrinæ generi κατ' ἐξοχήν. His enim

EVANGELIVM significat solenne patefactæ in Christo gratiæ præconium, seu lætum nuncium de salute per Christum parta credentibus. Deinde, quia est propria materia Euangelij CHRISTVS, Euangelistæ Euangelij nomen accommodarunt historijs, quæ CHRISTVM apparuisse in carne, docuisse, passum, mortuum, a morte resuscitatum, ac tandem in cœlum receptum fuisse narrant.

Porro DEFINITIO plana & perspicua colligi potest ex uerbis Domini, Lucæ 24. Sic scriptum est, & sic oportuit pati Christum, & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remißionem peccatorum in omnes gentes. Ex quibus colligitur, quod Euangelium sit uniuersalis prædicatio pœnitentiæ & remißionis peccatorum in nomine Christi. Sed addamus uberiorem, hoc modo: EVANGELIVM est doctrina diuinitus reuelata, in qua annunciatur liberatio a maledictione legis & ira Dei, & proclamatur remißio peccatorum, salus ac uita æterna credentibus in Filium, propter eiusdem uictimam, secundum promißionem olim Patribus factam, ut perpetuo gloria bonitatis DEI prædicetur, utq; porro dignos fructus Euangelio edant homines per CHRISTVM liberati, tandemq; uita æterna fruantur. Hæc DEFINITIO multa membra habet. PRIMVM enim monet, quale sit doctrinæ genus Euangelium: DEINDE, a quibus malis per Euangelium liberemur: TVM quid boni Euangelium afferat: POSTHAEC, quibus hæc bona contingant, nempe, credentibus. ADDITVR & de propria materia Euangelij, quæ est CHRISTVS cum suis bene-

beneficijs. POSTREMO fines adijciuntur. Ex his facile intelligi potest discrimen Legis & Euangelij. LEX enim promittit uitam facientibus legem: EVANGELIVM gratis offert salutem credentibus in Christum. EST ENIM DONVM DEI VITA AETERNA PER IESVM CHRISTVM DOMINVM NOSTRVM, ad Roman.6.

TESTIMONIA DE EVANGELIO.

Ad Galat.3. Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.

Matth.17. Hic est Filius meus dilectus, ἐν ᾧ εὐδόκησα, id est, in quo placatus sum.

Luc. 24. Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat CHRISTVM pati & resurgere a mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remißionem peccatorum, in omnes gentes.

Roman. 1. Euangelium est potentia Dei, ad salutem omni credenti.

Ioan.3. Qui credit in Filium, non peribit, sed habebit uitam æternam.

Actor.13. Notum igitur sit uobis uiri fratres, quod per hunc uobis remißio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosis iustificari, per hunc omnis, qui credit, iustificatur.

2.Corint.5. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum pro nobis, ut fieremus nos iusticia Dei in ipso.

Ad

Ad Titum 2. Apparuit ſalutaris gratia omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes omnem impietatem & mundana deſideria, ſobrie & iuſte & pie uiuamus in hoc ſæculo, expectantes beatam ſpem, & apparitionem gloriæ magni DEI & Saluatoris noſtri IESV CHRISTI, qui dedit ſeipſum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum peculiarem, ſectatorem bonorum operum.

VSVS.

VSVS huius doctrinæ eſt, ut diſcamus contemto mundo & caducis eius delicijs, incomparabile hoc bonum, quod offert Euangelium, toto cordis affectu appetere, oblatumq; complecti. Deinde ut in quauis afflictione ſolemur nos hoc læto de ſalute per CHRISTVM parta nuncio.

CAPVT XII.

POENITENTIA CVM SVIS PARTIBVS, CONTRITIONE ET FIDE.

TOTA doctrina ſuperior prorſus manet ocioſa, niſi accedat pœnitentia, de qua recte & clare erudiri iuuentutem operæ precium eſt. Nam regeneratio, ſine qua nemo ſaluus fieri poteſt (quemadmodum Dominus docet Nicodemum, Ioan. 3.) in pœnitentia conſiſtit, quæ nihil aliud eſt, quam conuerſio hominis ad DEVM, ut ſit noua creatura, & iuxta eius uoluntatem uiuat. VERVM quia hæc definitio paulo obſcurior eſt, tradam

dam aliam: POENITENTIA est uerus dolor de offensa Dei, cum uoto ac spe ueniæ, & uoluntate singularique studio, peccatū omne posthac uitandi, Deoq; omnem uitam approbandi. Hi enim uere pœnitentiam agunt, qui corde dolent ob admissum peccatum, & confugiunt fide ad Christum Mediatorem, ut accipiant remißionem peccatorum, & fructus dignos pœnitentiæ edunt. EX HIS patet, tres esse partes pœnitentiæ: CONTRITIONEM, FIDEM, & NOVAM OBOEDIENTIAM. Quarum prima & secunda substantiales partes pœnitentiæ recte dicuntur, quibus necessario tertia pars, tanquam inseparabilis proprietas, adijcitur. Cum igitur duas pœnitentiæ partes, Contritionem & Fidem, nominari audimus, partitio substantialis est: cum uero tres, hoc est, cum duabus superioribus additur Noua obœdientia, sciamus proprietatem necessariam adiungi, quæ a conuersione integra & uera nequaquam auelli potest.

Porro, CONTRITIO est ex agnitione peccati & sensu iræ Dei pauor conscientiæ, fugaq; peccati. Et habet uera CONTRITIO quatuor proprietates seu effectus, in definitione enumeratos. PRIMVM enim agnoscit peccatum: DEINDE agnoscit iustam iram Dei & maledictionem ob peccatum: TVM serio dolet propter peccatum admissum: POSTREMO detestatur & abominatur peccatum.

FIDES autem est noticia & assensus promissæ & expetitæ misericordiæ, & in eandem firma fiducia. Hæc Christum Mediatorem & Intercessorem apud Patrem agnoscit, hæc statuit peccatum remissum propter

Media-

Mediatorem, & iusticiam Mediatoris sibi imputari: hæc conscientiam consolatur cõtra terrores peccati & legis: hæc inuocat Deum, & nouam uitam incoat.

NOVA OBOEDIENTIA absoluitur pietate erga Deum, caritate erga homines, sanctimonia & puritate in tota uita, & diligentia in uocationis officio præstanda. Has partes nouæ obœdientiæ coniungit Paulus ad Titum 2. cum dicit, ideo nos regeneratos esse, ut pie, iuste & sobrie uiuamus.

CAETERVM has esse partes conuersionis hominis ad Deum, testimonijs & exemplis Scripturæ ostendendum est. Marci 1. Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Hic Pœnitentia pro Contritione usurpatur. Paulus Roman. 6. similiter astruit, duas esse partes præcipuas conuersionis, nimirum Mortificationem & Viuificationem. MORTIFICATIO ipsa contritio est, seu animi dolor & terror ex agnitione peccati, seu sensu iudicij Dei conceptus. VIVIFICATIO in fide consistit, est enim consolatio, quæ ex fide nascitur, Iustus enim ex fide uiuet. Hæc uita non potest consistere, nisi accedat serium studium innocenter uiuendi. Luc. 7. tres pœnitentiæ partes pulcre exprimuntur. LACRIMAE peccatricis mulieris sunt testimonium pauoris conscientiæ ob peccatum: DEINDE, quod accedit ad CHRISTVM, significatur fiducia, quam de illo conceperat: POSTEA officium suum erga Christum declarat, quare fidei fructus ostenditur. SIMILE est latronis exemplum, qui peccatum agnoscit suum, CHRISTVM ex fide inuocat, fructus edit fidei, inuocationem, gratitudinem erga DEVM, & dilectionem erga proximum.

Nam

Nam quod aberrantem socium admonet, caritatis fuit. DAVID a Nathan obiurgatus primum perterrefit, & uoce declarat ueram contritionem, dicens: Peccaui Domino. Deinde fide erigitur audita absolutione: Dominus abstulit peccatum tuum. Emendationem morum, seu nouam obœdientiam sequens uita testabatur.

TESTIMONIA DE POENITENTIA.

Ierem. 3. Conuertimini filij reuertentes, & sanabo auersiones uestras.

Ieremiæ 31. Castigasti me Domine, & eruditus sum quasi iuuenculus indomitus. Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam, & postquam ostendisti mihi, percußi femur meum.

Idem 36. Reuertatur unusquisque a uia sua peßima, & propitius ero iniquitati & peccatis eorum.

Ezech. 18. Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus uestris, & nõ erit uobis in ruinam iniquitas. Proijcite a uobis omnes iniquitates uestras, in quibus præuaricati estis, & facite uobis cor nouum.

Ibidem. Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus Deus, reuertimini & uiuite.

Mar. 1. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio.

IN his testimonijs aperte conspicitur, quod conuersio hominum ad DEUM: pœnitentia: pœnitentiam agere: pro eodem sumatur. Locus ex Marco citatus conuincit, duas esse præcipuas & substantiales partes pœnitentiæ,

nitentiæ, quas sequitur noua uita, quæ pars pœnitentiæ integralis dici potest. CAETERVM quia uocabula pœnitentiæ & fidei sunt πολύσημα, pauca subiungam de uaria horum uocabulorum acceptione, ne ὁμωνυμία impediat nouitios. POENITENTIA itaq; duplex est, Legalis & Euangelica. LEGALIS est, qua peccator terretur ira Dei ob peccatum commissum, & in eo terrore constrictus hæret. Talis fuit pœnitentia Cain, Saul, Iudæ: qui in sensu iusti iudicij Dei ob peccatum defecerunt: EVANGELICA pœnitentia dupliciter accipitur. Alias enim PRO TOTA CONVERSIONE, quæ constat Contritione, Fide, & Noua obœdientia, sumitur, idq; quoties solum pœnitentiæ uocabulum ponitur, hoc est, ubi fidei uox non expresse additur, ut Act. 2. Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisq; uestrum. Hic procul dubio non solum contritio, sed etiam fides requiritur, adeoq; tota hominis conuersio. Item, Matth. 3. Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum. Alias pro PRIMA CONVERSIONIS PARTE, nempe contritione capitur, nimirum cum fidei uocabulum expresse adiungitur, ut Act. 10. Paulus dicit, se Iudæis ac Gentibus testificatum pœnitentiam & fidem in Iesum Christum. Et Marci 1. Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei, pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Primum hic thesaurum misericordiæ Dei proponit Euangelista: deinde conuersionem exigit, quæ pœnitentia & fide constat, ubi pœnitentiæ uocabulum pro parte tantum cõuersionis sumi manifestum est. Nec tamen hic excluditur fructus pœnitentiæ, noua obœdientia, quæ fidei ueræ perpetua comes existit.

IAM

IAM de uaria fidei acceptione paucula adijciamus. FIDES itaq; in genere est ἔλεγχος seu certa assensio, qua mens conuicta uerbo Dei, & testimonio uerbo addito, firmißime amplectitur uocem diuinam, de rebus non apparentibus. Seu ut breuius dicam, FIDES GENERALIS est certa persuasio de omni uerbo Dei. Cum igitur Deus duplex uerbum Ecclesiæ proposuerit, Legem & Euangelium, quicunq; credit legem esse Dei uerbum, & persuasum habet, certas & firmas esse diuinæ legis promißiones & minas, uere credit. Ad eundem modum, quicunq; credit, Euangelium Christi Dei uerbum esse, & affirmat continere ueritatem Dei, uere credit, ac fidem habet, sed nondum eam, qua coram Deo iustificamur. Nam adhuc historiæ tantum fides, quæ ab obiecto discerni potest, ut illa legalis, hæc euangelica appelletur. Hæc fides communis esse potest pijs & impijs, diabolis & Christianis. Quæ si non ulterius progrediatur, uere mortua, hoc est, inefficax fides est. Non enim uitam parit, sed nunc territat, nunc ociosa languescit. Verum si noticiæ historiæ, seu huic generali fidei accedit expetitio & fiducia misericordiæ Dei, propter Christum promissæ, mox noua fidei forma emergit, quæ uocatur FIDES FIDVCIAE, quam in hunc modum definire licet: FIDES est noticia, assensus & fiducia promissæ & expetitæ misericordiæ ac salutis propter Christum, ut supra dictum est. Hæc fides proprie est filiorum Dei, qua sola in conspectu Dei iustificantur credentes. Quare & Fides iustificans a sua proprietate dici meretur. Quod autem fiducia in misericordiam Dei propter Christum, huius fidei forma est, his rationibus

comprobatur. PRIMA, Christus pronunciat credentes saluos. Sed iam manifestum est, noticia sola neminem saluari, unde nemo non uidet, fidem iustificantem non tantum esse historiæ cognitionem. ALTERA, Paulus dicit: Corde creditur ad iusticiam. Ergo fides est non tantum noticia historiæ, sed etiam affectus. TERTIA, Paulus aperte uocat fidem ὑπόστασιν, hoc est, firmam fiduciam. Est enim ὑπόστασις militaris uox, qua significatur certa fiducia aduersus insultus hostiles subsistendi, hoc est, sustinendi & obtinendi uictoriam. Hinc transtulit Apostolus uocabulum ad fidei robur, quo luctatur fidelis contra omnia salutem suam oppugnantia, certa fiducia concepta de uictoria per Iesum Christum. Vnde fit, quod a Ioanne fides VICTORIA MVNDI dicatur. QVARTA, usitatum est scripturæ, quod uerba significantia noticiam, una etiam per metalepsin significent motus animorum, noticiam consequentes, ut, Nouit Dominus uiam iustorum. Hic uerbo noticiæ non solum noticia, sed cura & approbatio significatur. QVINTA, sæpe fidei iustificanti uox πληροφορία adijcitur. Et Paulus cū fide Eph. 3. πεποίθησιν coniungit, inquiens: In quo habemus audaciam accessumq; in fiducia per fidem. De hac fide fiduciæ loquitur Paulus in disputationibus de iustificatione. De hac Dominus, quoties pronunciat homines fide saluatos: de cuius natura & proprietate Paulus Ro. 4. disputat. HIS rationibus aperte redarguitur error Papistarum, qui clamitant fidem tantum esse noticiam & assensum historiæ, cui tribuimus iustificationem.

SVNT præter iam commemoratas formas fidei adhuc aliæ. Est enim FIDES professionis doctrinæ, quam

Paulus in Romanis laudat. Est FIDES OPERATIONIS miraculorum, qua ornata erat primitiua Ecclesia. Est FIDES REMVNERATIONIS bonorum operum. Fide enim amplectimur, quicquid Deus promittit. Cum igitur Deus promittit remunerationem, necesse est hanc fide apprehendi, sed extra caussam iustificationis. Nam cum de iustificatione agitur, fides in solam Dei misericordiam propter Christum promissam recumbit. Sunt & alia fidei discrimina, quæ non opus est hic recitare. Porro testimonia de fide iustificante in capite sequenti de Iustificatione adijciam.

CAPVT XIII.

IVSTIFICATIO.

Dvo sunt, in quibus consistit nostra salus: IVSTIFICATIO & GLORIFICATIO. ILLA initium, HAEC salutis perfectio est. De illa priore salutis parte hic dicendum est. PRIMVM omnium uocabuli significata enumerabo, DEINDE, quæ sit iustificatio Christiana, & in quibus consistat, breuißime ostendam.

VERBVM iustificandi, in Scripturis forense uerbum est, & significat proprie secundum aliquem iudicare, caussamque alicuius siue bona siue mala sit, comprobare, Deut. 25. Quem iustum esse perspexerint, illum iustificent. Prouerb. 17. Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, abominabilis est uterq; apud Deum.

Esa.5. Qui iustificatis impium pro muneribus. SECVNDO, ab hac forensi significatione deductum est uocabulum ad genus, ut significet in genere, approbare aliquem, & ut iustum agnoscere & laudare, seu sua sententia iustum pronunciare, confiteri & agnoscere, ut apud Lucam: Iustificarunt Deum, id est, iustum agnouerunt & confessi sunt. Psal.51. Tibi, tibi soli peccaui, & malum coram te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis. Item illud Domini: Lucæ 16. Vos iustificatis uos coram hominibus. TERTIO, a genere rursus ad speciem deflectit uocabulum iustificandi, & apostolico significatu usurpatur, pro eo quod est hominem a Deo propter mortem Filij sui Domini nostri IESV CHRISTI, condonatis peccatis, recipi in gratiam, adoptari in filium & hæredem uitæ æternæ. Vel, ut breuius dicam, Iustificari est absolutum a reatu pro iusto haberi, ut cum dicitur: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Et: Nos in Christum Iesum credidimus, ut iustificaremur ex fide Christi, & non ex operibus legis, Rom.3. Gal.2. Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat, quis ille, qui condemnet: Rom.8. Item Rom.5 Iustificati igitur ex fide, pacem habemus erga Deum per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & habemus accessum per fidem in gratiam hanc, in qua stamus et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. QVARTO, nonnunquam iustificare est recte facientem laudare, & comprobare factum alicuius. In qua significatione in epistola Iacobi accipitur. QVINTO, Apoc.22. proficere in iusticia significat, ut: Qui iustus est, iustificetur adhuc. ATQVE hæc sunt uocis significata ex quorum obserua-

tione

tione non erit difficile discernere has scripturæ quatuor loquendi formas: Iustificari coram Deo, iustificari operibus, iustificari fide, iustificari coram hominibus. Is. n. IVSTIFICARI coram Deo dicitur simpliciter, qui iudicio Dei & censetur iustus, & acceptus est ob suam iusticiam. Talis unicus Christus inuentus est. In conspectu tuo, inquit Dauid Psal. 143. Non iustificabitur omnis uiuens. de omnibus natis ex corrupto semine, iuxta communem naturæ cursum loquitur. IVSTIFICATVR ex operibus qui suorum operum perfectione & integritate satisfacit legi Dei, adeoq; respondere potest Dei iudicio. Talem neminem mortalium esse docet Paulus, cũ inquit: Ex operib. legis non iustificabitur omnis caro. IVSTIFICATVR fide, qui operum iusticia exclusus, Christi iusticiam per fidem apprehendit, qua uestitus in Dei conspectu non ut peccator, sed tanquam iustus apparet, Ro. 3. & 4. Gal. 2. 3. 4. IVSTIFICATVR coram hominibus, cuius uitam & actiones approbant homines, quæ sane iustificatio, iustificationis uitæ, quæ est ex fide, fructus esse debet. HIS iam fundamentis iactis non erit difficile, definitionem iustificationis Christianæ colligere, in hunc modum: IVSTIFICATIO CHRISTIANA est credentis personæ in Christum absolutio a peccato uel reatu, imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad uitam æternam gratis propter Christum. IN hac definitione quinq; sunt: PRIMO loco Fidei fit mentio, qua recipiuntur oblata beneficia. Vnde Paulus, Iustificamur fide, &c. SECVNDO, absolutio a peccato. Nam cum Deus iustificat impium, non facit ut impij iudices, qui impium hominẽ iustificant, cuius tamen impietas manet.

Sed Deus impietatem tollit remittendo peccatum, atque ita ex iniusto fit iustus remisso peccato, iuxta illud Psal. 31. Beati quorum remissæ sunt iniquitates. TERTIO loco sequitur imputatio iusticiæ Christi. Huius enim sanguis, mors, paßio, resurrectio, adeoq; tota obœdientia, materia & fundamentum est nostræ iustificationis. Sed huius fundamenti ad terminum applicatio fit per fidem. Atq; hæc Paulus clarius adhuc ostendit Rom. 5. cum inquit: Quemadmodum per inobœdientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi: sic etiam per obœdientiam unius, iusti constituentur multi. Hic Paulus cum pronunciat nos Christi obœdientia constitui iustos, significat Christum, eo quod Patri satisfecerit, iusticiam nobis comparasse. Vnde sequitur, iusticiæ qualitatem esse in Christo, sed nobis imputari, quod illi proprium est. Nam ad eundem modum iusti sumus coram Deo, qualiter Christus fuit peccator. Personam enim nostram quodam modo suscepit, ut reus nostro nomine fieret, & tanquam peccator iudicaretur, non proprijs, sed alienis delictis, cum purus foret ipse, immunis ab omni culpa, pœnaq; subiret nobis, non sibi debitam. Ita nunc iusti sumus in ipso, non quia operibus nostris satisfaciamus iudicio Dei, sed quoniam censemur iusti iusticia Christi, quam fide induimus, ut nostra fiat. Huc præclara illa Pauli sententia. 2. Cor. 5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso.

QVARTO loco fit mentio accceptationis personæ ad uitam æternam, quemadmodum promißiones multæ ostendunt: Qui credit in me, non peribit, sed habebit uitam æternam: & huiusmodi infinitæ.

Quinto

QVINTO loco additur, gratis quidem, ut omnia humana merita conticeſcant: propter Chriſtum uero, ut ſolum λύτρον unigeniti Filij Dei meritorium, adeo ingentis theſauri agnoſcatur. Atq; hæc ſit breuis definitionis ἀνάλυσις.

CAETERVM ut apertius hæc iuſtificationis doctrina intelligatur, duo addam. PRIMVM inſtituam antitheſin legis & Euangelij in his uocibus: iuſtificari, iuſtificatio, iuſticia, iuſtus: DEINDE ordines cauſarum in iuſtificatione hominis coram Deo concurrentium, recitabo. IVSTIFICARI itaq; legaliter eſt ab iniuſto iuſtum fieri, ob ſuam iuſticiam & legis impletionem, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. Sed Euangelice iuſtificari eſt a reo non reum fieri, & ab iniuſto iuſtum ob alienam iuſticiam, nempe Chriſti, quemadmodum ſupra probatum eſt. EX hac collatione uerbi iuſtificandi ſecundum legem & Euangelium, tametſi non difficile eſt Dialectico, per locum coniugatorum, de reliquis tribus iudicare, tamen breuem declarationem adijciam. Iuſtificatio igitur legalis, eſt acceptatio hominis coram Deo, ob integritatem & perfectionem ſuæ obœdientiæ erga legem Dei. Sed Euangelica iuſtificatio, eſt acceptatio hominis coram Deo ob integritatem & perfectionem obœdientiæ Chriſti erga Deum Patrem. IVSTICIA LEGIS eſt perfecta obœdientia erga legem Dei: ſed IVSTICIA EVANGELICA eſt poſſeßio imputatæ iuſticiæ Chriſti, remißis peccatis. Seu, eſt obœdientia CHRISTI credenti imputata. Iuſtus legaliter eſt, qui iuſte agit iudicio LEGIS: ſed Euangelice iuſtus eſt, cui DEVS peccatum condonat, imputat

putat iusticiam Filij, acceptat ad uitã æternam. PRAEterea tenendum et hoc est, quod qui credit in Christũ, habeat duplicem iusticiam. VNAM perfectam, qua coram Deo consistit, nempe, Christi obœdientiam, quam Fide poßidet. ALTERAM in se, nempe incoatam obœdientiam, quæ prioris iusticiæ fructus existit, & hæc placet Deo propter fidem in Christum, tametsi imperfecta est. TERTIAM autem iusticiam, eamq; formalem & absolutam, expectamus, iuxta illud: Spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus.

NVNC de causarum ordinibus, quos docendi gratia his tribus quæstionibus subijciam: Quis sit IVSTIFICATOR, Quis iustificandi MODVS, Qui iustificationis FINES: PRIMA, Quemadmodum opus creationis totius Trinitatis est, ita etiam redemtionis seu iustificationis opus toti Trinitati asscribendum est, seruata tamen cuiusq; personæ proprietate. Vt enim Deus Pater per λόγον mundum creauit, & per Spiritum sanctum creata sustentat & uiuificat: ita idem Pater per Filium lapsum genus humanum redemit, et per Spiritum sanctum uiuificat & regenerat, ut suam dilectionem erga genus humanum declaret, ut miserorum calamitatibus medeatur, ut destruat regnum satanæ, utq; suam gloriam mundo patefaciat. SECVNDA quæstio fuit de modo iustificationis, qui in quatuor cernitur: In uictima filij, in uerbo Euangelij, in fide promißionis, & in sacramentis. VICTIMAM filij Dei interuenire oportuit, per quam punitum est peccatum, secundum iusticiam Dei, ut locus esset misericordiæ. Nam si Deus sine Filij uictima recepisset genus humanum in gratiam, iusticiæ diuinæ derogatum

gatum fuisset. Rursus, si absque misericordia iustas pœnas sumsisset de homine, misericordiæ Dei nullus fuisset locus relictus. Vt igitur iusticia Dei & eiusdem misericordia æquis gradibus starent, sapientia Dei consilium inuenit, ut Filius se interponeret, ac per ipsius uictimam iusticiæ & misericordiæ Dei satisfieret. Secundo loco VERBVM EVANGELII posui, per quod Deus offert mundo beneficium salutis in Filio. Tertio loco, hoc donum per Euangelium oblatum recipimus SOLA FIDE, quam Spiritus sanctus, in uerbo efficax, operatur in audientibus, & meditantibus Euangelium. Hæc fides SACRAMENTIS augetur & confirmatur. TERTIA quæstio fuit de finibus. Sunt autem Iustificationis fines quatuor, GLORIFICATIO Dei, DILECTIO proximi, VITA æterna, & GLORIA beatitudinis. HAEC caussarum distinctio a uulgo intelligi potest.

VERVM si διαλεκτικότερον placet, eas distinguere licebit in hunc modum. IMPERANS caussa est, Deus Pater, qui habuit προηγούμενον quidem dilectionem paternam erga genus humanum, iuxta illud: Sic Deus dilexit mundum &c. προκαταρκτικὸν uero triplex, nimirum suæ gloriæ manifestationem: miseriam generis humani: tyrannidem diaboli, hæc enim tria mouentia externa fuerunt. OBSEQVENS caussa est altera persona, nempe Filius ipse. Sic enim Psal. 40. legitur, Vt facerem uoluntatem tuam Deus meus, uolui, & lex tua in medio cordis mei. EFFICIENS, CONSVMANS seu PERFICIENS est Spiritus sanctus, hic enim intus naturam renouat & sanctificat. Ad Tit. 3. Regeneratio &

renouatio Spiritui sancto tribuuntur. Hæc etiam 2.Cor. 1. obsignatio nostræ salutis dicitur. EFFICIENS INSTRVMENTALIS est duplex, EXHIBENS quidem ut uerbum, in quo efficax est Spiritus innouator. Item, Sacramentum quo non solum exhibetur, sed etiam confirmatur donum exhibitũ. Est enim Sacramentum pignus & testimonium applicationis. RECIPIENS uero sola fides, hæc enim est ueluti manus, qua oblata gratia recipitur. MATERIALIS porro caussa est, cum legis impletio a Christo pro nobis præstita, tum eiusdem uictima, qua placauit Patrem, & satisfecit pro pœna commerita. Huc accedit resurrectio, uictoria & triumphus super peccato, morte & inferno. FORMALIS caussa est remissio ipsa, reatus, imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad uitã æternam. Huic coniuncta est donatio Spiritus sancti, & infusio gratiæ, immutantis deprauatam naturam. FINES QVATVOR supra commemorati sunt. IN HVNC modum discernere caussarum, in iustificatione concurrentiũ, ordines, & uidere quid peculiare singuli habeant, ualde utile est. Quamuis enim omnes enumeratæ caussæ coniunctæ sunt, & concurrunt in iustificatione, stantq; inter se mutuis auxilijs: tamen singulæ caussæ proprium quiddam habent in suis actionibus, unde euenit, quod exclusiua particula SOLA proprie ac recte sui ordinis caussa, si una tantum adest, accommodari potest, quæ non excludit caussas concurrentes, sed tantum distinguit & discernit ordines caussarum iustificationis. Recte igitur dicitur: SOLA FIDES iustificat, quia ipsa unicum instrumentum est, & unica facultas in nobis, qua recipitur iusticia Christi.

Ad eundem modum de cæteris dici potest. Nam cum attenditur caussa efficiens, imperans, recte dicitur: Solus Deus iustificat. Si materia consideratur, dici potest recte: Sola obœdientia Filij iustificat. Quare in hisce formulis loquendi diligenter tacita reduplicatio consideranda est, ut distincte intelligatur, qua ratione prædicatum subiecto tribuatur, ne confundamus caussas, & cauillationibus Osiandri sinamus nos in errores abduci.

Huc REGVLAS quasdam adijciam, ex quibus peti poterunt solutiones argumentorum, quæ aduersarij obijciunt contra ueram iustificationis doctrinam.

PRIMA, Duo sunt ordines testimoniorum de iustificatione & bonis operibus, unus Legalis, Euangelicus alter. LEGALIS ordo aut concionatur de iustificatione legali coram Deo: aut de promißionibus legalibus: aut de minis, quæ intentantur legis transgressoribus. Quod autem legalis illa iustificatio, qua homo iustus a Deo approbatur propter legis impletionem, sit homini impoßibilis: docet Paulus Rom. 8. Quod impoßibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem &c. Et Psal. 130. testatur Dauid: Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine quis sustinebit? Psal. 143. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Quoties igitur citantur loci legales, Scripturam primum oppone, deinde mentem Scripturæ declarabis. Nam illa testimonia iustitiam legalis primum docent, qualis nam iusticia consistat coram Dei tribunali, nempe plena & perfecta legis obœdientia: deinde nostram maculam ponunt nobis ante oculos, qui peccatis adeo inuoluti sumus,

quod non possumus præstare obœdientiam Deo iuxta ipsius legem. TERTIO, ista testimonia nos commone faciunt, ut quæramus aliunde iusticiam, nisi malimus perire, ac ita nos quodammodo ad Christum mittunt, qui est legis perfectio, in iusticiam omni credenti. Quarto, ista testimonia admonent, ut nacti iusticiam Christi, incipiamus nouam obœdientiam secundum legem præstare, quam plene præstabimus in æterna uita, ubi Deus erit omnia in omnibus. SECVNDVS ordo testimoniorum de iustificatione & bonis operibus, est EVANGELICVS, et continet testimonia, quorum ALIA pertinent ad caussas iustificationis, de quibus supra dictum est: ALIA ad nouam animi qualitatem iustificatorum, ut, Qui facit iusticiam, iustus est: quo etiam regeneratio & sanctificatio pertinent. ALIA ad externa signa & iudicia iustificatorum, ut, Zacharias & Elizabeth, Luc. 1. erant iusti ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini irreprehensibiles seu sine querela, id quod Græca uox sonat proprie. ALIA ad remunerationem obœdientiæ, quæ nemini conferri potest, nisi prius fide iustifitato. Hinc Apostolus Ebræ. 11. dicit, Mosen respexisse ad remunerationem, quod sane Sancti faciunt, sed extra iustificationis caussam. ALIA ad compensationem ærumnarum & calamitatum, quas ferunt pij in hoc mundo, Rom. 8. ALIA ad comprobationem operis ex fide facti. Siquis huius ordinis testimonia confundit, & non discernit inter eum gradum, qui agit de caussis iustificationis, & sequentes, qui ad iustificationis effectus referri debent, tota errat uia, & confundit legem cum Euangelio, imo Euangelium tollit,

& Christi gratiam negat. Quare hi ordines testimoniorum cum suis gradibus diligenter obseruandi & distinguendi sunt, ne in caussarum & effectuum confusionem incidamus.

SECVNDA regula. In rebus aliud est substantia, aliud qualitas. Cum itaque disputamus de iusticia fidei, non disputamus cōtra substantiam bonorum operum, sed contra qualitatem, quam illis falso tribuunt Sophistæ, qui bonis operibus contendunt iustificari homines iustificatione uitæ. Non igitur spoliamus homines operibus, sed peruersam fiduciam operum damnamus.

TERTIA, Aliud est disputare, quid per se ualeant bona opera, aliud quo loco post stabilitam iusticiam fidei habenda sint. Si de operibus statuendum est pro sua dignitate, indigna sunt, quæ in conspectum Dei prodeant: sed quatenus considerantur, ut sequuntur iusticiam fidei, non a suo merito æstimationem habent, sed a gratuita bonitate Dei recipientis opera propter personam. Hac ratione quæ fiunt a fidelibus bona opera, iusta censentur, ac in iusticiam imputantur.

QVARTA, Sententiæ de præmijs bonorum operum habent duplicem respectum. Aut enim ad non renatos, aut ad renatos referuntur. Si NON RENATIS accommodātur, iudicium legis proponunt de præmijs bonorum operum, sed conditio annexa est impoßibilis, nempe: Leuit.18. Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. Et, Iacob.2. Qui in uno labitur, omnium reus est. At si RENATIS huiusmodi sententiæ accommodantur, tum tria perpendenda sunt: PRIMVM, quod rigor legis sit ipsis sublatus, qui in tribus consistit: quod obœdien-

tia

tia non placet nisi perfecta: QVOD uita non promittitur, nisi legem facientibus: QVOD damnatio denunciatur transgressoribus uel in minimo. DEINDE perpendendum, quod persona credens placet Deo, & est hæres uitæ æternæ. TERTIO ab hac credente persona requirit Deus obœdientiam, & promittit mercedem, non ex debito ob qualitatem operis, sed ex gratia propter paternam promißionem.

QVINTA, Cum iudicandum est de aliquo opere particulari, uel ex qualitate operis in se: uel ex qualitate personæ iudicandum est. Si ex QVALITATE OPERIS iudicandum est, nullum hominis opus satisfacit legi Dei, nec multiplex, nec simplex, siue particulare. Hoc enim non satisfacit legi Dei, quare nec inde iusticia esse potest. Si ex QVALITATE PERSONAE de facto iudicandum est, tunc persona operans aut fidem habet, aut non habet. Si FIDEM HABET, placet opus secundum legem Dei factum, & imputatur in iusticiam, hoc est, censetur iustum, placet enim Deo propter personam: Sin autem PERSONA, faciens opus, CARET FIDE, nequaquam potest opus eius placere, donec oraculum illud Spiritus sancti steterit: Quicquid non fit ex fide, est peccatum. Item: Arbor mala, non potest fructus bonos facere.

SEXTA, Iusticia Euangelij non est proponenda impœnitentibus, sed tantum requirenda est ab illis legis obœdientia, additis promißionibus & minis. Pœnitentibus solis, & agnoscentibus suam commeritam damnationem, iusticia Christi, quæ fide accipitur, est proponenda. Sic Christus Matth. 19. Mar. 10. Lucæ 18. impœnitenti

tenti proponit legem. Sed Lucæ 7. pauenti ob peccatum, & confugienti ad se mulieri, proponit iusticiam fidei, quæ est remissio peccatorum gratuita.

SEPTIMA, Alia testimonia sunt θετικά, alia complectuntur personas. ΘΕΤΙΚΑ sunt distinguenda per subiecta, nam inde germana interpretatio dependet. Quod itaq; θετικῶς sonat, ad hypotheses, hoc est, ad pios & impios transferendũ est, & ex sexta regula petenda solutio. Eleemosyna liberat a morte, theticum est: quod si impijs accõmodatur, palam est, quod inde non liberantur a morte, proinde pijs applicandum, sed si habent propiciatorem Christum, qui eos a morte liberat. Quare figurate intelligendum est dictum: Liberat a morte, hoc est, a pœna temporali. Estq; metonymia.

TESTIMONIA IVSTIFICATIONIS PER FIDEM.

ACT. 13. Notum sit igitur uobis uiri fratres, quod per hunc nobis remissio peccatorum annunciatur, & ab omnibus, a quibus non potuistis per legem Mosi iustificari, per hunc omnis, qui credit, iustificatur.

ROM. 3. Quapropter ex operibus legis non iustificabitur omnis caro, coram illo (id est, coram Deo) Per legem enim agnitio peccati. Nunc autem sine lege iusticia Dei manifestata est, testificata a lege et Prophetis. Iusticia autẽ Dei per fidem Iesu Christi in omnes et super omnes qui credunt in eum. Non enim est distinctio, Omnes enim peccauerũt, & destituũtur gloria Dei (qua possunt corã Deo gloriari) Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemtionẽ, quæ est in Christo Iesu, quem pro

posuit

posuit Deus propiciatorium per fidem in ipsius sanguine, ad ostensionem iusticiæ ipsius, propter remißionem præteritorum delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem iusticiæ eius, præsenti tempore, ut sit ipse iustus & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi. Vbi ergo gloriatio? exclusa est. Per quam legem? operum? non, sed per legem fidei. Arbitramur igitur fide iustificari hominem absq; operibus legis. Hoc luculentum testimonium est, in quo pleræque caussæ, quas antea commemoraui, recitantur.

CVM hic sæpius nominatur iusticia Dei, recurramus ad caussas supra commemoratas, ac recte accommodemus. Deus enim est iusticia nostra effectiue, nam is credentibus iusticiam Filij imputat, qua iusti constituuntur. Rom.5. Iustificati fide, pacem habemus erga Deum, per Dominum nostrum IESVM CHRISTVM. Rom.8. Nulla igitur nunc est condemnatio his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit me a lege peccati & mortis. Nam quod lex, eo quod infirmabatur per carnem, præstare non potuit, hoc præstitit Deus, misso Filio in similitudine carnis peccati, & de peccato (humani generis) damnauit peccatum in carne (hoc est, ipsum fecit hostiam pro peccato) ut iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

Ad Galat.2. Scientes, quod non iustificetur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Iesum Christum credimus, ut iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis, propterea, quod non iustifica-

bitur

bitur ex operibus legis omnis caro. Eph.2. Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex uobis. Dei enim donum est, & non ex operibus, ne quis glorietur.

VSVS.

Vsvs præterea huius doctrinæ est, ut uerbo credentes fiducia ad Christum confugiamus, quo iustificati ipsius iusticia, Deo uerum cultum præstemus, et expectemus promissam beatitudinis gloriam.

CAPVT XIII.
ORDO REPARATIONIS.

Tametsi hoc caput ex superioribus intelligi potest, tamen aliquid de eo dicendum esse hoc loco iudico, ut in conspectu habeamus breuiter signatum totius nostræ reparationis mysterium, quod in quatuor partes distinguam. Primvm enim, qui sint actionis diuinæ gradus in reparatione nostri: Deinde, quis reparationis modus: Tvm, quod nostrum officium, & quæ officij partes: Postremo, quæ sit certitudo huius reparationis seu salutis nostræ, dicam, idq; breuissime & clarissime.

Primam itaq; partem de gradibvs actionis diuinæ in nostri reparatione peragenda, Paulus clare docet his uerbis: Quos præsciuit, eos & prædestinauit conformes imaginis Filij sui, ut sit ipse primogenitus inter multos fratres. Quos autem prædestinauit, hos & uocauit: & quos uocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & glorificauit. Hic Paulus

quinq; commemorat. PRIMVM enim præsciuit Deus, quos uellet in gratiam propter Christum recipere. Vult autem omnes eos, qui fide ad Christum confugiunt. Est enim promißio uniuersalis. DEINDE ordinauit eosdem ad uitam æternam consequendam. TERTIO præscientiam & electionem per uocationem, qua homines uocat per Euangelium, patefacit & reuelat. Hæc enim uocatio sensibile signum est prædestinationis diuinæ. QVARTO loco uocatos iustificat, hoc est, absoluit a peccato, uestit Christi iusticia, acceptat ad uitam æternam. POSTREMO glorificat ac donat æterna beatitudine iustificatos.

MODVS reparationis, ad Gal. 4. his uerbis describitur: At ubi uenit plenitudo temporis, emisit Deus Filium suum, natum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus. Quia autem estis filij, emisit Deus Spiritum Filij sui in corda uestra, clamantem abba Pater. Ecce INITIVM SALVTIS nostræ facit caritatem illam Patris cœlestis immensam, qua Filium suum dedit. DEINDE redemtionem nostri factam per oblationem Christi asserit. TERTIO nostri adoptionem innuit. QVARTO Spiritus sancti in corda nostra mißionem memorat. QVINTO & ultimo inuocationem statuit a Spiritu sancto excitari.

OFFICIVM nostrum in reparationis beneficio consequendo Mat. 13. in quatuor partes diuisum uidetur, quarum PRIMA est, oculis uidere, hoc est, nostram miseriam & damnationem intelligere. SECVNDA, audire uerbum, in quo remedium proponitur. TERTIA,

TIA, uerbum amplecti, & ei assensum præbere. POSTREMA conuerti ad Dominum uera pœnitentia.

IN certitudine de reparationis effectu tria sunt spectanda, quod nam sit ius Christianorum salutis consequendæ: quæ securitas: quodq; discrimen inter pios et impios. IVS adeundi uitam æternam triplex habent pij, nimirum electionis, redemtionis & promißionis. SECVRITAS residet in caritate adoptionis, ueritate promißionis, & facultate præstandi quod promißum est. DISCRIMEN piorum & impiorum tribus absoluitur. Pij enim ab impijs differunt ELECTIONE apud Deum, DILECTIONE apud homines, & FIDVCIA cordis uniuscuiusq; apud se. Hæc reparationis doctrina perquam utilis & necessaria est, quæ merito nos excitare debet ad gratiarum actionem, ad acre uigilantiæ studium, ad perpetuo degendam in pietate uitam.

CAPVT XV.

REGNVM CHRISTI.

REGNVM Christi triplex est, potentiæ: gratiæ: gloriæ. REGNVM POTENTIAE est, qua potenter dominatur omnibus creaturis, cum Patre & Spiritu sancto. REGNVM GRATIAE est, de quo Dominus loquitur Luc. 17. et definitur a Paulo Rom. 14. esse iusticia, pax & gaudiũ in spiritu sancto, in cuius regni ratione sex potißimũ sunt consideranda, PRIMVM

ERECTIO: *Secundo*, PROPAGATIO: *Tertio*, CONSERVATIO: *Quarto*, PARTES: *Quinto*, DOMINIVM: *sexto*, SERVITVS *regni huius monarchæ præstanda.* ERIGITVR *autem hoc regnum ab ipso* Deo, *quemadmodum* Psal. 2. *docet, unde mens pia fiduciam concipiet, fore, ut hoc regnum non aboleatur ullis satanæ machinis. Instrumentum quo erigitur,* Verbum *est, eodem* Psalmo *docente.* DEINDE *propagatur per uerbum & ministros* Euangelij, *iuxta dictum:* Ite in mundum *uniuersum, & prædicate* Euangelium *omni creaturæ.* CONSERVATVR *ab eo, qui erexit, unde fiducia concipienda est de eius firmitudine & stabilitate contra portas inferorum.* PARTES *regni sunt, iusticia, pax, gaudium in* Spiritu *sancto.* Hæc *non pompa mundana ostenduntur, sed in conscientijs piorum sentiuntur.* IVSTICIA *quidem non solum, qua iusti sumus coram* Deo *fide in* Christum, *uerumetiam incoatio nouæ obœdientiæ, existit.* PAX *conscientiæ coram* Deo *placato per* Filium, *candorque omnis coram hominibus.* GAVDIVM, *conscientiæ tranquillitas est, unde mens freta bonitate* Dei, *in omnibus aduersis gloriatur in* Domino. DOMINIVM *unius* Christi *est, idq́; ἀνυπεύθυνον.* Ille *enim solus in hoc regno dominatur, nec uicarium habet ullum, sed ministrorum opera utitur ad propagandum suum regnum.* Restat SERVITVS *præstanda huic* Regi, *quæ qualis sit, ostendit* Zacharias *in suo cantico, nimirum, quod oporteat huic* Regi *seruire in iusticia et sanctitate omnibus diebus uitæ nostræ.* Et Psal. 2. Seruite Domino *in timore, & exultate ei cum tremore.* Et Paulus Rom. 14. *exponit, unde proficisci debeat hæc*

seruitus

seruitus, nimirum ex corde pacato, hoc est, iusticia, pace & gaudio Spiritus serenato. Nec cum hac seruitute pugnat libertas Christiana. Christiana enim seruitus non est seruorum iugum, sed filiorum spontaneum obsequiũ.

Cæterum REGNVM Christi GLORIOSVM consideratur dupliciter. PRIMVM quantum ad ipsum attinet Christum θεάνθρωπον, qua ratione Christus postquã surrexit a mortuis, gloriose suum regnum occupauit, sedens ad dexteram Patris in cœlestibus. DEINDE quantum ad mysticum ipsius corpus attinet, consideratur, qua ratione tum perficietur regnum Christi gloriosum, ubi resuscitatos mortuos adduxerit ad æternum Patrem. Tum enim in perpetua uita fruentur pij conspectu Dei, & æternæ hæreditatis thesauro.

TESTIMONIA NONNVLLA EXPLICATIONI IVNCTA SVNT.

VSVS.

VSVS est, ut sinamus Christum uerbo & Spiritu sancto in nobis dominari, & ut Psalmus monet, erudiamur huius Regis disciplina, ne quando irascatur, & abijciat nos in furore suo.

FINIS I. CLASSIS.

EXPLICATIO CAPITVM COMMVNIVM SECVNDAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

DOCTRINA VITAE COMMVNIS FILIORVM DEI.



OCTRINAE VITAE COMmunis *filiorum* Dei *in decalogo tradita est. Continet enim* DECALOGVS *ucram uiuẽdi normam, secundum uoluntatem* Dei *eamq; perpetuam. Quare alia uiuendi ratio communis in nouo testamento quærenda non est, quam fuit in* Ecclesia *patriarcharum, ante* Christum *exhibitum.* VT *autem hæc* Decalogi *doctrina rectius a tyronibus* Theologiæ *percipiatur,* PRIMVM *in genere, quæ in legis doctrina perpetuo consideranda sunt, dicam,* DEINDE, *quia præcepta* Decalogi *omnia sunt synecdochica, inuentionis, et tractationis præceptorum decalogi methodum subijciam, tum breuem singulorũ præceptorũ explicationẽ declarandæ methodi causa adijciã.*

DE PRIMO.

QVAE SVNT ERGO IN LEGIS DOctrina generatim consideranda?

Vt hanc quæstionem dextre explicemus, quatuor necessario declaranda sunt. PRIMVM, quid lex sit, SECVNDVM, an quisquam legi satisfaciat: TERTIVM, quis sit legis usus: QVARTVM, quatenus lex abrogata sit.

QVID EST ERGO LEX?

PRIVSQVAM definitionem legis, ut pro norma uiuendi communi accipitur, tradam: operæprecium esse iudico, breuiter eius uaria significata recensere. Non enim eodem modo in scripturis accipitur nomen legis.

PRIMVM itaq; totam cœlestem doctrinam, hoc est, omne uerbum Dei, quod ad nos docendos quocunq; modo pertinet, complectitur. Vt in Psalmis: Beatus qui nocte dieq; meditatur legem Domini. Item: Lex Domini immaculata. Psal. 1. & 19, &c. HAEC significatio propria est Ebrææ uocis THORA, quæ a docendo nomen habet, quam ut septuaginta semper νόμον, ita latini perpetuo legem interpretantur. SECVNDO, lex dicitur respectu Prophetarum, ut Matth. 7. Hæc est Lex & Prophetæ. Rom. 3. Testimonium habens a lege, & Prophetis. Hic lex solum Mosen complectitur, cum omnibus doctrinæ ipsius partibus, quæ sunt quatuor, quarum PRIMA historiam inde usq; a creatione rerum ad annum mundi 2494. texit. SECVNDA, fœdus gratiæ, & promißionem BENEDICTI SEMINIS continet. TERTIA, Doctrinam uitæ, eamque duplicem

duplicem, complectitur. Nam ut communem omnibus uiuendi normam Decalogus: ita peculiarem populo Israelitico iudicia & ceremoniæ continent. QVARTA, Promißiones, & minas, præceptis uitæ additas, recenset. Has igitur quatuor partes continet legis uocabulum, quando Prophetis, & Psalmis opponitur. TERTIO, lex opposita Euangelio opera Decalogi significat, ut in disputationibus Paulinis, ubi Apostolus contendit, homines iustificari fide sine lege, hoc est, ut ipse interpretatur, absq; operibus legis. QVARTO, lex opposita gratiæ, rigorem legis, hoc est, maledictionem, quam lex minatur transgressoribus, denotat. Vt in his dictis: Rom. 6. Non sumus sub lege, sed sub gratia. Gal. 5. Si spiritu ducimini, non estis sub lege. QVINTO, Lex opposita ueritati umbras & figuras ueteris testamenti de Christo absq; omni dubio signat. Ioan. 1. Lex per Mosen data, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est. Hic lex primum gratiæ opponitur, et significat rigorem legis, seu maledictionem: deinde opponitur ueritati, & significat legis umbras, quas euanescere oportuit adueniente luce, hoc est, ipso Christo. SEXTO, lex imperium, Tyrannidem, uim impellentem (habet enim lex rationem præcipientis) notat. Vt in his dictis: Lex mortis, Lex peccati, Lex membrorum, Lex mentis, Lex spiritus. SEPTIMO, pro epitheto interdum ponitur lex, ut lex operum, lex fidei, hoc est, opera & fides. OCTAVO, Lex accipitur pro tota Mosis politia, cum regno, & sacerdotio. Gal. 3. Sub lege custodiebamur. Hæ uariæ acceptiones uocabuli legis synecdoche, metonymia et metalepsi facile intelligi possunt.

IAM DEFINITIONEM *legis, quæ norma uitæ est, uideamus.* LEX *est præceptio diuina, requirens ab omni homine perfectam, puram, & perpetuam obœdientiam erga* Deum, *quæ ut promittit uitam & salutem obœdientibus: ita mortem & damnationem minatur ijs, qui hanc obœdientiam non præstant, donec fiat remißio per fiduciam Christi.* HVIVS *definitionis quatuor potißimum membra sunt.* PRIMVM *de autore legis, nempe* Deo, *unde homo hæc colligit, quod autor legis habeat ius mandandi, & autoritatem, ut qui Dominus &* Deus *noster existit: quod habeat facultatem præmijs honorandi obsequentes, & puniendi contumaces, est enim omnipotens: quod simus obnoxij ad obœdiendum, ut creatura creatori, & ut subditi suo domino: quod nullus poßit euadere pœnam, cum eam uelit iustus iudex infligere: oculi enim eius (Iob.34.) super uias hominum, & omnes gressus eorum considerat: non sunt tenebræ, & non est umbra mortis, ut abscondantur ibi, qui operantur iniquitatem: quod iusta sit lex, & perfecta uiuendi regula, est enim ut iustißimus, ita & sapientißimus.* SECVNDVM *membrum est, de obœdientiæ qualitate:* Deus *enim non requirit obœdientiam legis pro nostro modulo, sed pro sua iusticia, nimirum perfectam, id est, omnium præceptorum* Dei *plenam obœdientiam. Qui enim in uno labitur, omnium reus est: puram, ut enim ipse purus est, ita nihil nisi purum ei placere potest. Hinc illa sæpius in scripturis repetita sententia: Sancti estote, quia ego sanctus sum: perpetuam, Vt enim Lex perpetuo obligat: ita obœdientia eius, nisi fuerit perpetua, non potest legislatori placere ex se.* TER-

TIVM membrum est, de uita & salute eorum, qui obtemperant, & de morte, & damnatione eorum, qui obœdientiam perfectam, puram, & perpetuam nõ præstãt. Sic enim Lex inquit: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Hoc ipsum docet generalis promißio, & comminatio primo Decalogi præcepto annexa: Ego sum Iehoua Deus tuus, fortis, zelotes, uisitans iniquitatem &c. QVARTVM est de restrictione, quæ continet dulcißimam ἐπιείκειαν. Nam maledictio legis non perpetuo tenet obnoxios homines. Christus enim uenit in hunc mundum, ut a maledictione legis redimeret credentes. Sed de hac re in prima classe dictum est.

AN QVISQVAM LEGI SATISFACERE POTEST?

NVLLVS omnino omnium qui nati sunt secundum communem naturæ cursum, id quod perspicuis demonstrationibus confirmandum est, non solum propter impios, iusticiarios, papistas: uerumetiã propter nos ipsos, ut cum uere humiliati fuerimus coram tribunali Dei, dulcescat nobis Euangelij promißio. COLLIGAM igitur quinq; demonstrationes euidentißimas. PRIMA sumitur ab ipsa natura humana, quæ est impura, et contagione peccati fœdata. Qui enim fieri potest, ut ex natura impura, prodeat pura erga Deum obœdientia? Vnde Propheta clamat, omnes nostras iusticias esse ueluti pannum menstruatæ mulieris. Effectus enim indolem suæ caussæ refert. SECVNDA sumitur ab experientia uniuer-

uniuersali omnium hominum. Omnes enim homines experiuntur, obœdientiam quam præstant secundū legem, habere quatuor conditiones, easq; cum lege Dei pugnantes. PRIMVM enim temporanea est obœdientia, sed lex Dei perpetuam requirit. DEINDE est contaminata: impurum enim cor est, unde obœdientia illa proficiscitur. TVM imperfecta, non enim præstatur iuxta exactam legis regulam. POSTREMO est fucata malis opinionibus. Quare ipsa experientia omnes homines reos clamat, nec minus certo de hac quæstione per experientiam statuere possumus, quam statuimus eadem experientia conuicti ignem urere, aut aquam humidam esse. TERTIA DEMONSTRATIO sumitur a Scripturæ pronunciatis: Scriptura enim pronunciat, nullum iustum esse, & ne unum quidem, Si iniquitatem obseruaueris Domine, (inquit Dauid Psal.130.) Domine quis sustinebit? Huc primum, secundum, & tertium, capita ad Romanos, pertinent, & multa alia Scripturæ testimonia. QVARTA demonstratio Pauli est ad Gal. 2. sumta a uictima Filij Dei: Si ex operibus (inquit) est iusticia, Christus frustra mortuus est. Cum igitur nemo, nisi prorsus ἄθεος, dicat, CHRISTVM frustra mortuum: relinquitur, ex operibus legis non esse iusticiam, quæ profecto inde esset, si quisquam legi satisfaceret, iuxta illud: Qui fecerit ea homo, uiuet in eis. QVINTA demonstratio est ex iusto iudicio Dei sumta. Is enim neminem punit iniuste. At constat, omnes homines morbis, morte, alijsq; calamitatibus obnoxios, idque Dei iudicio: quare reos esse omnes manifestum est.

CVR igitur Deus (dicat aliquis) LEGEM IMPOSSIBILEM tulit? PRIMVM respondeo, Iustum esse, debitum exigere, etiamsi creditor sciat, debitorem non esse soluendo. DEINDE, hac iusta exactione Deus uult nos humiliare, mandando enim impoßibilia nō præuaricatores homines fecit, sed humiles, ut omne os obstruatur, & subditus fiat totus mundus Deo, atque sciamus, quod non ex operibus iusticiæ, quæ fecerimus nos, sed secundum suam misericordiam in Christo saluos nos fecit. Impoßibilitas itaq; legis nos debiti iusti admonet, & ad Christum compellit, legis impletorem.

TERTIA QVAESTIO DE VSV LEGIS FVIT, QVI TRIPLEX aßignari solet.

PRIMVS politicus est, qui consistit in externa disciplina, cuius caussas quatuor recitat Philippus, quos hoc uersiculo complecti soleo:

Mandatum, pœnæ, pax publica, dux ad Iesum.

PRIMVM externa obœdientia præstanda est, propter mandatum Dei. DEINDE, propter uitandas pœnas. TVM publicæ tranquillitatis gratia. POSTREMVM, quia non possunt doceri Euangelium, qui externis delictis indulgent. SECVNDVS usus est in conscientia, nimirum, ut nos lex deducat in agnitionem peccati, quæ peccati agnitio pariet iustæ iræ Dei agnitionem, & propriæ maledictionis sensum ob peccatum, unde nascetur uera contritio, & serium studium quærendi Christum, qui solus peccatum expiare, iratum Deum placare, &

& maledictionem legis tollere potest, iuxta illud: Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, Galat. 3. TERTIVS usus legis diuinæ est, ut sit nobis perpetua uiuendi regula. Postquam enim fide iustificati sumus, fructus fidei edendi sunt, iuxta Decalogi præscriptum, pro modo gratiæ nobis donatæ. Et tametsi legi perfectam obœdientiam præstare nequimus, tamen nulla est nobis iam condemnatio, qui sumus in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum: nec opera quæ ex fide facimus, etsi imperfecta sunt, amplius impura censentur, sed iusta potius propter Christum.

QVARTA SEQVITVR QVAESTIO, QVATENVS LEX ABROgata sit.

VT autem ad hanc quæstionem recte respondeatur, obseruanda est tripartita Legis distinctio. Est enim lex CEREMONIALIS, quæ tota cum Aaronico sacerdotio abolita est. Est & lex IVDICIALIS, quæ cessante republica Mosis expirauit, ita ut non necessario ullum hominem obliget in specie, nisi quatenus portio eius aliqua, aut pars est legis naturæ, ut lex contra incestas nuptias, Leuit. 18. aut a magistratu proponitur politico fine. Tertia legis species MORALIS est, cuius Epitome est ipse Decalogus. In hac lege duo consideranda sunt. Primum ipsa doctrina in se, deinde rigor, & appendix legis. Quantum autem ad doctrinam attinet, decalogus est perpetua uoluntatis Dei regula, quæ nun-

quam abrogabitur: semper enim Deus obœdientiam legis, hoc est, dilectionem Dei, & proximi requirit. Sed quantum ad rigorem & appendicem legis attinet, credentibus etiam decalogus est abrogatus. Consistit autem rigor legis in tribus. PRIMO, quod perfectam, puram, & perpetuam obœdientiam requirit: SECVNDO, quod non salutem & uitam promittit, nisi ijs, qui hanc obœdientiam præstant: TERTIO, quod maledictioni subijcit omnes, qui non perfecte obtemperant. Ab hoc rigore legis liberatos esse credentes, docet Paulus perspicue Galat. 3.

DE SECVNDO.

QVIA totus Decalogus est synecdochicus, operæprecium iudico me facturum, si studiosis Theologiæ uiam quandam monstrauero, quam secuti, poterunt, cum inuenire methodice ea, quæ præcipiuntur, & uetantur in singulis Decalogi præceptis, tum tractationem tenere, qua apte, quæ inuenerunt, disponant & ordinent, unde & tertia utilitas sequitur, aliorum explicationes recte intelligere.

INVENTIONIS igitur operum, mandatorum, & prohibitorum in Decalogo præcepta hæc sint. I. Constituantur DVAE HYPOTHESES in singulis præceptis, eæque contrariæ in mandando, & uetando, quarum VNA uerbis expressa est, & aliquid imperat, aut prohibet: ALTERA sit expresse contraria, hoc est, quæ prohibet quidem, si prior præcipit: & præcipit, si prior prohibet. Si enim hoc Deus præcipit, contrarium

trarium uetat: si hoc uetat, contrarium præcipit. Fieri enim nõ potest, ut iustißimus legislator pugnantia simul imperet, & prohibeat. Vt quarti præcepti, Honora parentes: Ne inhonores parentes, hypotheses sunt: quarum prior uerbis expressa est, & præcipit aliquid, posterior per regulam intelligitur, & prohibet contrariũ ei, quod mandatur. II. Hypotheses præcepti ita ordinatæ, per ἀνάλυσιν ad suas THESES præcepti proprias transferantur, quæ propriæ theses præcepti subiectæ esse debent communibus illis duabus, de dilectione Dei & proximi, ex quibus illarum ueritas ostendenda est, ut theses propriæ quarti præcepti hac analysi inueniuntur. Parentes honorandi sunt, Parentes sunt superiores, Ergo superiores honorandi sunt: Parentes non sunt inhonorandi, Parentes sunt superiores, Ergo superiores non sunt inhonorandi. Eadem ratio in alijs quoq; obseruabitur, atq; ita haud est difficile uidere, ut singulorum præceptorum duæ sunt hypotheses, ita duas esse theses proprias, quæ inueniuntur (ut dictum est) analysi. III. Partes Thesium analysi quidem in significata (si opus uidetur) diæresi uero in SVBIECTAS SPECIES diuidantur, ut in proposito exemplo Honoris uocabulum ἀναλυτικῶς in reuerentiam, obœdientiam & gratitudinem secetur, hæc enim in se continet honor: Superioris uox diæresi diuidatur in priuatum, publicum, domesticum. IIII. HYPOTHESES EX THESIBVS & subiectis earum partibus per Synthesin extruantur, ut, Superiores honorandi sunt, Ergo patresfamilias, pædagogi, patroni, atque adeo omnes, qui in aliqua eminentia

existunt

existunt legitima, honorandi sunt, hoc est, præstanda ipsis reuerentia, obœdientia & gratitudo. Ad eundem modum Thesis prohibita in suas hypotheses secabitur.
V. Quia omni actioni finis est propositus, FINIS cuiuslibet præcepti constituendus est, unde omnia ordinata ad finem, item cum fine coniuncta concludenda sunt, ut quæ sub idem præceptum cadant. Contra uero quicquid uel impedit finem, uel cum eo pugnat, prohibitum eodem præcepto sciendum est. Cum igitur quarti præcepti (ut in eodem exemplo maneamus) finis sit conseruatio politiarum & œconomiarum, sequitur hoc præcepto præcipi quicquid ad hunc finem facere uidetur, ut, parentum, liberorum, dominorum, seruorum officia, adeoq; cuiusque honesta uocatio & artificium. Breuiter omnia studia & artes, quibus ornantur & iuuantur politiæ & œconomiæ. Sed contra prohiberi omnia, quæ cum his pugnant, ut desidia in studijs, cessatio in officio, corruptio studiorum & artium, ocium, breuiter, quicquid impedit propositum finem.

DE inuentione hactenus, nunc TRACTATIONIS ORDO indicandus est. Videtur autem hic commodissimus. PRIMO loco opera quæ mandantur, ordine explicentur, ita ut primum genera ponantur seu theses, deinde paulatim descendatur ad hypotheses & exempla. SECVNDO loco per Antithesin adijciantur quæ prohibita sunt, simili ordine. TERTIO præmia & supplicia generalia omnium & propria singulorum præceptorum exponantur, adiectis exemplis. QVARTO examen conscientiæ ad normam legis instituatur, & usus adijciatur in carne, in spiritu, in fidelibus & infidelibus.

libus. IN *his omnibus obſcura definiantur, ambigua & multiplicia diſtinguantur, uera argumentis confirmentur, & falſa firma confutatione reijciantur.* Atque *hæc de inuentionis & tractationis* Methodo *dicta ſufficiant.*

DE TERTIO.

POSTQVAM *in genere diximus de lege, & quæ ſit inuentionis & tractationis* Methodus, *expoſuimus: adijciamus breuem* Decalogi *explicationem iuxta præſcriptum regularum, quas recenſui.* Id *autem ut fiat commodius* PRIMVM *recitabo uerba* Decalogi. DEINDE *generalem diſtinctionem.* TVM *illas duas communes* Theſes, *ad quas* Dominus Decalogum *reuocat, adijciam.* POSTREMO *ſingula præcepta (ut dixi) breuiſſime declarabo.*

DECALOGVS.

Et locutus eſt Deus omnia uerba hæc, dicens: Ego Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo ſeruitutis: Non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi ſculptile, aut ullam ſimilitudinem, quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ eſt in terra deorſum, & quæ eſt in aquis ſub terra, Non adorabis ea, & non coles ea, quia ego Iehoua

Deus tuus fortis zelotes uisitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia, ijs qui diligunt me & custodiunt præcepta mea.

Non assumes nomen Iehoua Dei tui inuanum, quoniam non habebit insontem Iehoua eum, qui assumserit nomen eius inuanum.

Memento diei Sabbati ad sanctificandum eum. Sex diebus operaberis, & facies omne opus tuum, septimo autem die Sabbatum Iehoua Dei tui est, non facies omne opus in eo, tu & filius tuus & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, & iumentum tuum & aduena tuus, qui est intra portas tuas, quoniam sex diebus fecit Iehoua cœlum & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo. Iccirco benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificauit eum.

Honora patrem tuum & matrem tuam,

tuam, ut prolongẽtur dies tui ſuper terram, quam Iehoua Deus tuus dat tibi.

Non occides.

Non mœchaberis.

Non furaberis.

Non reſpondebis aduerſus proximum tuum teſtimonium falſum.

Non concupiſces domum proximi tui.

Non concupiſces uxorem proximi tui, non ſeruum eius, non ancillam eius, nec bouem eius, nec aſinum, nec omnia quæ ſunt proximi tui.

HOC *modo referuntur* Decalogi *præcepta.* Exo.20. SED *in diſtinguendis præceptis & numerandis, nec ueteres* Theologi, *nec recentes conueniunt. Sunt enim qui faciunt quatuor præcepta primæ tabulæ, & ſex ſecundæ. Nam ut in prima tabula de non fabricandis idolis præceptum ſeparant a primo: ita in ſecunda coniungunt concupiſcentiæ uetitæ præcepta. Sunt rurſus qui tria tantum primæ tabulæ præcepta numerant: appendicem enim primi præcepti, faciunt præceptum de* Idolis *& ſeptem ſecundæ tabulæ. Nam concupiſcentiæ interdictum in* DVO *præcepta ſecant. Quid ergo ſentiendum? Magni autores ſunt utriuſque ſententiæ, quare in medio relinquo,*

nec multum refert quomodo diſtinguas, modo nihil excludas. Ego ſane ſi me recepta Eccleſiarum multarum conſuetudo non moueret, & de re tanta pronunciaturus eſſem, cum Nazianzeno & Ambroſio accederem priori ſententiæ, præſertim cum illa Deut. 5. comprobari uideatur, ſed contra receptam conſuetudinem noſtrarum Eccleſiarum diſtinctionem mutare nolo. Quare explicabo ordine præcepta, parum de diſtinctione ſollicitus.

QVOMODO VSITATE DIVIDITVR DECALOGVS?

DECALOGVS conſtat duabus tabulis quarum prior iuxta uſitatam diſtinctionem tria, poſterior ſeptem præcepta continet. Hæc diſtinctio eo pertinet, ut diſtinguamus inter obœdientiam erga Deum immediatam & mediatam. Nam tametſi totus decalogus in genere obœdientiam erga Deum præcipit: tamen ut prior tabula immediatam, ita poſterior mediatam obœdientiam efflagitat. PORRO omnia hæc decem præcepta Dominus Matthæi 22. ad duas communes theſes reuocat, quarum prior: (Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota mente tua, & ex tota anima tua) in ſe continet omnia præcepta primæ tabulæ, ut theſis communis ſuas hypotheſes. Poſterior: (Diliges proximum tuum ſicut teipſum) complectitur omnia poſterioris tabulæ præcepta.

HARVM communium theſium triplex uſus mihi uidetur: PRIMVM enim utile eſt totam uitæ doctrinam ſummatim comprehenſam habere, quo magis ſcopus om-

nium

nium actionum nostrarum conspici poßit. Ea autem doctrinæ summa in his thesibus inclusa est. DEINDE ex his thesibus facile est proposito aliquo facto, mandatum ne sit, an prohibitum uidere, etsi uerbis nequaquam expressum sit, ut si de usura quæratur, facile ex eo damnandum pronunciaueris, quia cum dilectione proximi pugnat, etiamsi statim non uideas, eam quarto quinto & septimo præcepto interdici. TVM in explicatione singulorum præceptorum magna est harum thesium utilitas. Nam inuenta alicuius præcepti thesis propria, cum sua communi thesi conferenda est, uidendumque an in ea includatur, nec ne.

IAM ad præceptorum explicationem ueniamus, ubi primum prooemium legis occurrit examinandum. EST autem prooemium legis duplex. VNVM Mosis, quo populum attentum facit, & incitat ad audiendum ea, quæ Dominus est prolocuturus. ET LOCVTVS EST DEVS OMNIA VERBA HAEC. Hoc prooemium leuiter prætereundum non sentio. Debent enim omnes ueri ministri uerbi, atq; adeo omnes Christiani, hoc primum Theologiæ principium habere in conspectu, nimirum, ut, an DOMINVS loquatur, attendant. Mens enim pia cupiens Deo uiuere, certa non est, donec intelligat ea quæ audit, hoc principio niti, uidelicet quod DOMINVS loquatur. Hinc est quod Prophetæ illud toties ingeminant: Hæc dicit Dominus. Os Domini locutum est. Hæc dicit Dominus Deus Zebaoth. Hæc dicit Deus Israël. Et ipse filius Dei sermonem patris se loqui testatur: Ob eandem caussam Paulus ubiq; titulum Apostoli obijcit.

Discamus igitur ex hoc procemio κριτήριον certum & indubitatum rei Theologicæ esse VERBUM DOMINI: ALTERUM procemium Domini est: EGO SUM IEHOVA DEUS TUUS, QUI EDUXI TE DE TERRA AEGYPTI, DE DOMO SERVITUTIS: Hoc Domini procemium duo continet. PRIMUM enim modum cognoscendi Deum monstrat, nimirum per uerbum & testimonium, uerbum est: Ego sum Iehoua Deus tuus, Testimonium, Qui eduxi te de terra Aegypti. De hoc modo cognoscendi Dei, supra in primo capite primæ classis copiose dictum est: DEINDE continet hoc Domini procemium confirmationem triplicem autoritatis legis diuinæ. PRIMUM a potestate, qua sibi ius imperij uendicat, cum dicit: Ego sum Iehoua. Est enim hoc nomen Dei proprium, quo essentia, potentia & maiestas ipsius significatur, Potentia enim & maiestas τῇ αὐτοφυείᾳ diuinæ necessario coniuncta sunt. DEINDE, a promissione Dei, cum inquit: Deus tuus, & Dominus tuus. Est enim hæc relatio diligenter obseruanda, & est sensus: uolo tuus Deus esse, & tu eris meus populus. TERTIAM a beneficio, cum inquit: Qui eduxi te de terra Aegypti, quo breui dicto totius historiæ, atq; adeo beneficiorum suorum admonet. Hæc nobis applicemus, ut beneficijs Dei moti ardentius ei cultum uerum præstemus.

PRIMUM PRAECEPTUM.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAM ME.

ANTI-

ANTITHESIS.

HABEBIS ME SOLVM DEVM.

VT autem intelligamus, quid hæ duæ hypotheses in se contineant, primum tenendum est, quid sit habere Deum. Habere autem Deum est ipsum corde amplecti, aliter enim haberi non potest. Amplecti Deum corde est eum ut Dominum timere, ut patrem diligere, ut ueraci credere, omniaq; bona ab eo sperare per patientiam. Est ergo summa præcepti, quod requirat cordis obœdientiam erga Deum: finis, ut illum solum eum esse agnoscamus, a quo omnia bona expectanda sunt. IAM distribuamus opera mandata in primo præcepto, quorum PRIMVM est uerus timor Dei, quo Deum & esse agnoscimus & omnipotentem creatorem conseruatoremque omnium, & simul uindicem malorum statuimus. SECVNDVM dilectio, qua prosequimur Deum quem timemus: TERTIVM fiducia in Deum, quem diligimus. QVARTVM spes in Deum in quem confidimus. Huic coniuncta est obœdientia in cruce seu patientia.

PORRO quicquid uero timori Dei, dilectioni, fiduciæ, speiq; aduersatur, hic prohibetur, ut timere, diligere ullas res sine mandato Dei, fidere, sperareq; in aliquid, quod non est Deus. Neq; enim aliud est habere Deos alienos, quam quicquam timere, diligere, in quicquam fidere & sperare, præterquam in unum uerum Deum. QVIA autem huic præcepto nemo mortalium satisfacit, debet mens suam impuritatem hic contemplari, ac pœnam commeritam agnoscere, quæ pœna generalis quidem est maledictio, specialis uero, hominem sibi suisque con-

cupiſcentijs relinqui, donec in omne genus ſcelerum Dei deſertor ruat, Rom. 1. DEINDE præmium præcepti fauor Dei eſt, & miſericordia. Verum quia omnes promiſsiones in Chriſto Ieſu ſunt etiam & Amen, tum demum hæc legis præmia conſequemur, ubi ueſtiti Chriſti iuſticia in conſpectu Patris apparebimus.

Iam quis ſit huius præcepti VSVS oſtendendum eſt, ſicut tota lex ita hoc præceptum iram operatur. Vnde hæc colligamus. PRIMVM, quilibet hic agnoſcat peccatum ſuum: SECVNDO, agnitum peccatum odio habeat & fugiat: TERTIO, poſt odium peccati confugiat ad CHRISTVM peccati expiatorem. QVARTO nactus remiſsionem peccati redeat ad hoc præceptum, & incipiat nouam obœdientiã præſtare Deo. Hæc noua obœdientia, quamuis impura per ſe & imperfecta exiſtit: tamen propterea placet Deo, quia credens in Chriſtum iam placet ut filius, non propter ſuam ſed Chriſti iuſticiam: qua ueſtitus in conſpectu Dei iuſtus cẽſetur.

HIC VSVS conſiſtit iu examine conſcientiæ, ad legem Dei, tanquam ad lydium lapidem. & debet reliquis etiam præceptis omnibus accommodari.

APPENDIX PRIMI PRAECEPTI.

NON FACIES TIBI SCVLPTILE.

Tametſi Nazianzeni ſententiam complector, qui hic ſecundum præceptum facit inquiens: μὴ σήσῃς ἴνδαλμα κενὸν, καὶ ἄπνοον εἰκῶ: tamen nolo diſcedere a recepta conſuetudine Eccleſiarum noſtrarũ, præſertim cum res nihil uideatur habere incommodi, modo non excludatur

tur, quod Dominus inclusum esse uoluit. Porro sensus appendicis (ut sic appelletur) est, ne externum cultum, quem Deo debemus, idolis tribuamus. In Deum enim blasphema uox est eorum, qui dicunt: Nos ad honorem inuisibilis Dei imaginem uisibilem adoramus. Nam cum cultus Dei esse nequeat, nisi qui iuxta Dei uoluntatem fiat, quæ amentia est cultum Deo erigere contra ipsius interdictum? Ille dicit, Non facies tibi sculptile neq; imaginem, puluis tamen & cinis, & magister idolorum sensus carnis, audet contradicere, facies utrunq;, idq; in templis Christianis. An non templa Christianorum erecta sunt propter cultum Dei conseruandum? Quid quæso ad cultum Dei faciunt idola? Profecto nihil. In confesso enim est, cultum Dei duplicem esse: σέβασμα internum animi cultum, qui ex fide proficiscitur, & externum προσκύνησιν, qui proprie λατρεία dicitur. Vtrunque impediunt & corrumpunt idola, ut quæ a uero Deo, qui in cœlis quærendus est, mentem auocant. Cum igitur templa Christianorum erecta sint propter cultum Dei conseruandum, & idola eum corrumpant & impediant, quis quæso locus in templo Dei relinquetur idolis? Si quis usus pius idolorum esset in templis Christianorum, profecto uel orantibus uel communicantibus, uel docentibus uel discentibus prodessent. An docentibus prosunt? Doctrina petenda est ex Propheticis & Apostolicis scriptis, Pius enim animus non acquiescere debet, donec audiat: Hæc dicit Dominus. Quid iuuant discentes? Admiratio imaginum sæpe tenet attonitos & impedit, quominus animus rebus quæ traduntur, adijciatur. An orantibus quid commodi afferunt? Mens orantis ad cœ-

 lum

lum erigi debet, id quod forma orandi a Domino præscripta, monet: Pater noster qui es in cœlis, unde aspectus imaginum orantes auocat. Communicantibus forte commodant? nihil minus. Nam communicantes in cœna Dominica contemplari oportet CHRISTVM Dominum mortuum & resuscitatum pro peccatis nostris, & nostri iustificatione, & non uanis oblectari imaginum picturis. CVM igitur nullum usum habeant imagines pium in templis Christianorum, sed magis pietati noceant, & pugnent ex diametro cum uoce DEI, Exodi 20. Leuit. 26. Deuterono. 5. & 27. Esaiæ 44. 1. Ioan. 5. quis potest tam infandæ turpitudini patrocinari? nisi qui omnino uerbum DEI pro nihilo habeat. Sed habent, fateor, quædam refugia patroni idolorum. Dicunt enim libros idiotarum esse. Sed Esaias capite 44. contra dicit, nullum idolorum usum esse, Quis (inquit) sculptile conflauit ad nihil utile. Aut igitur eradant hoc Esaiæ testimonium ex Scriptura, aut uana & inutilia simulacra esse fateantur, Quare laicos & idiotas ad legem & testimonium cum Esaia mittere oportuit, non ad sculptilia & imagines. Non tamen inficias eo haud minimam idolorum caussam extitisse, quod cœperint in Papatu habere mutos sacerdotes, qui cum non sonarent ipsi uerbum Dei, ut scelus congeminarent, idola muta & uana erexerunt in contumeliam Dei. Verum, quia nunc ex Dei gratia in nostris templis docetur purum uerbum DEI, defungantur idola isto suo ficto munere, & dent locum uiuis imaginibus DEI. Quid? Si non licet imagines & idola habere in templis, neque in moneta, neque in libris habere

bere imagines licebit, neque monumenta & statuas Iosuæ, Samuelis, & aliorum erigere licuit? Respondeo, Non damno artem pingendi & sculpendi, quam inter dona Dei pono, nec imaginem pingi, aut statuas erigi ueto, scio enim ista adiaphora esse, sed usum imaginum distinguo, qui est triplex, Typicus, Superstitiosus & Politicus. TYPICVS quidem VSVS fuit Cherubim in templo Salomonis, & æneus serpens in deserto, uerum nunc typus cessauit. Deinde habebant particulare præceptum de Cherubim erigendis, & æneo serpente. At nos Catholico præcepto obtemperare debemus: Cauete uobis ab idolis, 1. Corinth. 10. Hic Apostolus non modo idololatriam damnat, sed præcipit, ut ab ipsis simulacris instrumentis idololatriæ caueant Christiani: quo significat, non posse integrum ac sincerum cultum Dei retineri, ubi simulacra sunt, adeo enim ingenita est nobis superstitio, ut minima quæq; occasio contagione sua nos inficiat. SVPERSTITIOSVS VSVS solus damnatur, qualis in templis est. Tametsi uero non omnes superstitiose procumbunt coram imaginibus templicis: tamen quia rudioribus sunt occasio ruinæ & superstitionis: metuendum est, ne post hanc claram Euangelij lucem sequantur tenebræ, unde in superstitionem ethnicam instrumentis adhuc in templis relictis facile incidant rudiores. Quare habenda est ratio eorum, quos Christus suo sanguine redemit, ne nostris picturis & idolis eorum salutem euertamus. POLITICVS VSVS imaginum a nemine reprehendi iuste potest, donec non transgrediatur iustos limites. Hic

usus

usus politicus triplex est, historicus, symbolicus, & ornatus gratia adhibitus: HISTORICVM uoco, qui & ad intelligendas rectius rerum descriptiones, & ad memoriam rerum conseruandam facit, qualis est picturarum in libris, & statuarum quas erexerunt sancti Patres. Hic usus sane ualde utilis est, quare nequaquam reprehendi debet. SYMBOLICVM imaginum usum appello, qui nos de re, quæ imagine repræsentatur, admonet, politico fine, Vt imago in moneta Cæsaris admonebat Iudæos, quod & ipsius moneta esset, et quod Cæsari essent subiecti, unde Dominus (Matt. 22.) iubet eos reddere quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Hunc imaginum usum nequaquam improbandum esse docet factum Christi, qui accepta moneta quæsiuit cuius imago esset, quam cum illis redderet, non præcepit ut abijcerent propter imaginem, quod sane fecisset, si iste usus fuisset illicitus. Imo ipsi Apostoli monetam cum hac imagine circunferebant: & de pisce exemtum nummũ cum imagine Cæsaris (nam alia moneta nõ recipiebatur pro tributo) Dominus in tributũ pro se et Petro soluit, Matth. 17. VSVS imaginũ ORNATVS GRATIA adhibitus est etiam politicus, qualis quia in templo Salomonis fuit sine reprehensione, non est cur reprehendatur, modo nihil habeat admistum periculi. VERVM si obijcitur, in templis posse esse historicum usum. RESPONDEO, Sint tales imagines historicæ, quæ nec nunc uiuentibus sint scandalo, nec ullum periculum afferre poßint posteris nostris. Præterea conferatur abominatio & multorum lapsus cum illo commodo, & uidebimus, grauiores esse caussas destruendi idola templica,

quam

quam ea ferendi in templis. Prætendunt ornatum, Si illi ornatui adiunctum est ullum periculum, uel nunc uiuentibus, uel posteris, sit maledictus. Spiritus sanctus Ezechielis 20. uocat idola abominationes oculorum, at puluis & cinis ea uocat ornamenta oculorum. Maledictus sit ornatus, qui est offendiculo ueræ doctrinæ & membris Christi. Verus ornatus templorum utilis & Deo gratus est: Concio, Cantio, Oratio, Communio, & non quæ uel hæc impediunt uel uiciant. PRODVCVNT præterea in patrocinium suæ caussæ autoritatem sanctorum Patrum, & longam consuetudinem. Sed si Patrum autoritate nitendum est, successoribus Apostolorum & omnibus patriarchis Ecclesiarum Græcarum, qui idolis templicis aduersati sunt, potius assurgendum est, quam posterioribus. Nec consuetudo obijcitur recte, cum mala consuetudo nihil sit aliud, quam erroris uetustas. Quapropter iudico, diabolo non esse credendum, qui in mundum idola inuexit, ut uerus cultus Dei corrumperetur: sed potius contineamur intra terminos uerbi Dei, nec sinamus nos Sophisticis imposturis a claro uerbo Dei abduci, etiamsi magnæ autoritatis uiri uideantur, qui ex carnis sensu aliud suadent & docent. QVOTIES igitur audimus uerbo Dei idololatriam damnari, sciamus & omnia damnari, quæ ad eam erigendam, fouendamq; faciunt, qualia potissima sunt idola & simulacra, quæ instrumenta sunt idololatriæ, ex quibus idololatria nomen habet: quæ proprie externa ueneratio idoli alicuius est, etsi postea uocabulũ ad genus translatum sit, significetq; omnem timorem, dilectionem, fiduciam, spem in id quod non est Deus. Vnde auaricia a di-

uo Pau

uo Paulo idololatria dicitur, quia in pecuniam suam spem collocat auarus, atque ita de alijs. Quid ergo pius pastor faciet? PRIMVM cauebit, ne quid per seditionem faciat. DEINDE docebit ueram rationem cultus DEI. TERTIO obseruabit an quisquam abutatur relictis in templis simulacris, quod si senserit, admonebit Magistratum sui officij, ut Ezechiam imitentur. QVARTO, ornatum templorum, unde non est superstitionis periculum, improbare non debet, modo sumtus non fiant inutiles, neglectis uiuis imaginibus Dei, qui sunt pauperes. QVINTO, politicum usum imaginum nullum uerbum Dei improbat. BREVITER, pius pastor prospiciens futuras tenebras, facile indicabit ex quibus imaginibus sit periculum. PORRO PROMISSIONES & MINAE, quæ attexuntur huic præcepto, sunt generales, & habent annexam conditionem impletæ legis diuinæ, de quibus alias.

SECVNDVM PRAECEPTVM.

NON ASSVMES NOMEN IEHOVA DEI TVI INVANVM.

ANTITHESIS.

ASSVMES NOMEN IEHOVA DEI TVI LEGITIME ET RECTE.

ASSVMERE autem nomen Dei inuanum, est usurpatio nominis Dei prophana. Mandatur igitur hic uera nominis Dei usurpatio, cuius FINIS est, ut maiestas nominis Dei inter hominnes habeatur sacrosancta. Vt igitur

igitur quicquid facit nomen Dei *celebre inter homines, hic mandatur : ita quicquid prophanat nomen* Dei, & *facit ut non celebretur inter homines, hic prohibetur.* Hinc *collige opera huius præcepti.* PRIMVM, *inuocationem nominis* Dei. SECVNDVM, *gratiarum actionem.* TERTIVM, *prædicationem.* QVARTVM, *glorificationem.* QVINTVM, *confeßionem.* SEXTVM, *testificationem nominis* Dei, *seu cultum iurisiurandi legitimi.* Hæc *omnia ut partes sunt ueræ usurpationis nominis diuini : ita ad præcepti finem legitime ordinantur.* PORRO, *quicquid cum his sex partibus enumeratis pugnat, hic prohibetur, ut inuocatio sanctorum, strepitus labiorum, battologia sine fide, boatus templici, exorcismi incantatorum, in orando tædium, nihil prorsus orare, uti* Dei *donis sine gratiarum actione, fidem cælare, uel ob amicitiam, uel ob metum, abnegatio* Dei, *deprauatio* Scripturæ, *scandalosa uita, hæresis, schisma, deieratio, execratio per nomen* Dei, *periurium, leuitas in iurando, temeraria uota.* Breuiter, *quicquid maiestatem nominis* Dei *inter homines lædit & obscurat.* NEC HVIC PRAECEPTO *quisquam satisfacere potest, cuius ratio in primo exposita est.* Similiter VSVS *præcepti idem statuendus est cum usu primi præcepti.*

TERTIVM PRAECEPTVM.

MEMENTO DIEI SABBATI VT SANCTIFICES EVM.

ANTITHESIS.

MEMENTO

MEMENTO DIEI SABBATI, NE PROPHANES IPSVM.

Est autem ſanctificare Sabbatum, quieſcere ab operibus noſtris, & regnum Dei meditari operibus a Deo inſtitutis, recolere beneficia Dei, diſcendæq; legi Dei uacare. Sanctificandi enim uocabulum monet, Sabbatum totum diuino cultui applicandum, & totum laudibus diuinis peragendum. FINIS igitur præcepti erit, animum, corpus, & omnes actiones Deo dicare, regnum Dei & eius beneficia meditari & propagare. AD HVNC FINEM pertinet. PRIMVM, ſeria uerbi DEI meditatio & tractatio. SECVNDO, uerus uſus ceremoniarum, quas primum Deus, deinde Eccleſia utiliter inſtituit. TERTIO, promotio pietatis pro uocatione. QVARTO, iuuare Eccleſiæ membra omni officiorum genere. QVAE cum his pugnant, prohibentur hoc præcepto, ut omnia impedientia meditationem uerbi, qualia ſunt, ſeruilia opera, quæ non habent coniunctum pietatis exercitium ſua natura. Nec huic præcepto quiſque ſatisfacere poteſt. PORRO præter generalem uſum, de quo admonui in primo præcepto, hoc in tertio peculiariter obſeruandum eſt: Tametſi autem ceremoniale eſt, quo ad ſpeciem, hoc eſt, certæ diei (ſeruata illa Iudæorum numeratione) obſeruationem, & ad Iudæos ſolos ſpectat, in memoriam creationis rerum inſtitutam: tamen in genere ad totum humanum genus pertinet. Vt autem hoc declaretur apertius, primum obſeruemus præcepta Dei duplicia eſſe, Catholica & particularia. CATHOLICA obligant omnes ex æquo, aut ad obœdientiam aut ad pœnam, quia ab omnibus &

bus & ubiq; eorum conseruatio requiritur. PARTICVLARIA, quæ non omnibus data sunt, sed uel uni genti aut uni homini. De his tres regulæ tenendæ sunt. PRIMA, nullum præceptum adeo particulare est, quin aliquatenus ad omnes pertineat. SECVNDA, Quicquid externarum circumstantiarum annexum est præceptis Dei particularibus, ut est locus, tempus, persona, numerus, ordo, &c. resecandum est, ijsq;, quibus ea particulariter mandata sunt, relinquendum. TERTIA, Quicquid est fidei uel caritatis reliquum, id totum nobis applicandum est. Nullum enim præceptum Dei est, ex quo fidei & caritatis fructus percipi non possunt. Sic hoc præceptum Dei, de Sabbati obseruatione, peculiariter datum est Iudæis, sed aliquatenus tamen ad nos pertinet. Sunt enim tria in ueteri Sabbato. PRIMVM, Ceremoniale, quod totum Iudæis relinquendum est. SECVNDVM fidei. TERTIVM Caritatis, quæ duo ad omnes pertinent. Proinde VSVS legitimus Sabbati in his consistit, ut beneficia Dei memoremus, gratiasq; pro ijs agamus, ut celebremus perpetuum Sabbatum, id est quietem a peccatis, ut sanctam conuersationem & uitam sectemur, ut quiescamus in Christo per patientiam, donec nos in sui regni gloriam transtulerit Deus, ut remittamus opera familiæ in qualibet septimana, uno die ad minimum. Hoc postremũ caritatis est, superiora fidei.

QVARTVM PRAECEPTVM.

HONORA PATREM TVVM ET MATREM TVAM.

ANTITHESIS.

NE SINT TIBI INHONORI PARENTES.

HONORARE *autem parentes est, ipsis reuerentiam, obœdientiam & gratitudinem exhibere.* FINIS *præcepti est statuum, quos Deus ordinauit conseruatio, ordinauit autem politias & œconomias. Mandantur itaq; hoc præcepto omnia quæ ad politiarum & œconomiarum incolumitatem pertinent, ut sunt officia mutua magistratus & subditorum, parentum & liberorum, ministrorum uerbi & auditorum, præceptorum & discipulorum, atque adeo omnium superiorum & inferiorum, siue sint priuati siue publici.* EX *aduerso omnia hic interdicuntur, quæ cum istis pugnant.* PORRO *in hoc & in sequentibus præceptis obseruandum est, quod obœdientia omnis incoanda sit a primo præcepto, sine quo nulla obœdientia cæterorum præceptorum placere potest. Quæstiones, an quis præcepto huic satisfaciat, & quis sit usus, ex superioribus notas relinquo. Verum promißio addita, uidetur nonnihil obscura. Promittit enim prolongationem dierum obtemperantibus huic præcepto, cum tamen sæpe pij erga parentes filij præmatura morte succumbant. Sed hic obseruanda utilis regula est: Quicquid nobis terrestrium bonorum Deus promittit, sub hac conditione accipiendum est, quatenus in bonum animæ nostræ salutemque expedit: Vnde fit interdum, ut quo quisque magis diligitur a Deo, eo citius eripiatur ex hac uita. Nam promißionis genus est, ut obœdienti bene sit.*

PORRO *hoc loco quæstionem breuiter tractabo, de*

TERMINO VITAE cuiuslibet hominis. Sunt qui statuunt Stoicam & fatalem neceßitatem termini uitæ cuiuslibet hominis, qui cum alios quosdam locos, tum uero maxime illum qui est Iob. 14. adducunt: Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Etsi autem hunc locum ideo reycere possem, quia corruptus est in communi translatione (ita enim legi debet ex Ebræo: Si definiti sunt dies eius, numerus mensium eius apud te est: Constituisti terminos eius & non præteribit. ut sit tantum una propositio hypothetica, cuius consequens bis ponitur) tamen largimur illis, quod sit sensus Prophetæ, Deum terminum uitæ cuiuslibet definire, quem nec anteuertere, nec præterire quisquam potest: modo uicißim nobis concedant, statui termini modum non ex neceßitate Stoica, sed ex uerbo Dei claro & perspicuo petendum esse. SED quem modum definiti termini præscribit uerbum Dei? Verbum Dei nos mittit ad Dei prouidentiam, quæ in promißionibus & comminationibus diuinis fundatur. Debemus igitur in hac quæstione promißiones & comminationes Dei cum utrarumque exemplis illustribus adhibere, in consilium. PROMISSIONIS TESTIMONIA sint hic pauca pro multis. Exodi 20. Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longæuus super terram, quam DOMINVS Deus tuus daturus est tibi. Prouerbiorum 9. Per me multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni uitæ. Prouerbiorum 10. Iusticia liberabit a morte. Ibidem: Timor Domini apponet dies, & anni impiorum abbreuiabuntur. EXEMPLA

PROMISSIONVM *sunt multa.* Deutero.9.*cum Deus minaretur, quod populum contumacem uellet perdere, intercedit* Moses, *& iuxta promissiones parcit pœnitentibus.* Niniuitis interitus uoce Dei constitutus erat quadragesimo die post inceptam concionem Ionæ, *sed pœnitentibus parcitur.* 3. Regum 24.David *supplicat* Deo, *erecto altari, ut cesset interfectio.* Notum est Ezechiæ exemplum Esaiæ 38. TESTIMONIA COMMINATIONUM *sint hæc,* Prouerb.20. *Qui maledicit patri & matri suæ, extinguetur lumen eius in medijs tenebris.* Psal.54. *Viri sanguinum non dimidiabunt dies suos.* Leuit.20. *Dominus minatur flagiciosis exterminationem de populo suo, quæ exterminatio nihil aliud esse potest, quam abruptio termini uitæ propter scelera perpetrata.* Harum COMMINATIONVM EXEMPLA *ex pluribus hæc obseruentur.* Gene.38.HER *quia fuit nequam in conspectu* Domini, *dicitur occisus a* Domino. Ibidem ONAN *effundens semen in terram, ne suscitaret fratri semen, occiditur a* Domino. ACHAN *propter spolium de anathemate, uoce* Dei *iubetur lapidari.* EX *his testimonijs & exemplis manifestum est, quod* Deus *iuxta suas promissiones & minas uel abbreuiet, uel prolonget terminum uitæ, cuiusque.* Idem *testatur* Iacobus *capite 5. qui ægrotos piorum precibus subleuari statuit.* Idem *semper senserunt omnes pij, qui suis precibus sæpissime pijs principibus & doctoribus longiorem uitam impetrarunt.*

HVC *accedit firmissima contra* Stoicos *ratio: Si ineuitabilis fataliter est terminus uitæ, erit etiam culpa ineuitabilis, propter quam multi rapiuntur ad mortis* sup-

supplicium. Si culpa ineuitabilis est, reuera Deus peccati autor erit. Sed hoc uel dictu horrendum maxime est. Quare cum culpa non sit ineuitabilis, neq; terminus uitæ erit fatalis. PRAETEREA ista Stoica opinio uehementer nocet moribus, & pietatis exercitia tantum non impedit. Nam cum homines putant, euentus pendere ex fato, fiunt segniores. Proinde timeamus Deum, ac cogitantes de futuris euentibus, respiciamus ad eius promißiones & minas, orantes, ut ipse nos suo Spiritu regat, quo ea agamus, quæ ipsi grata sunt, utq; pro sua misericordia & clementia uelit nobiscum agere.

DEINDE alia regula obseruanda est in hoc præcepto, eatenus obœdiendum parentibus esse, ne lædatur erga Deum pietas, quæ primum gradum obtinet. Nam si ad Dei institutum tanquam ad certam regulam, exigenda est filiorum subiectio, præposterum foret per eam ab ipso Deo abduci.

TERTIA regula sit hæc. Tametsi non est æqualis conditio superiorum & inferiorum, tamen aliquod ius mutuum & analogum inter ipsos requiritur, quod sicuti inferiores superioribus obnoxios reddit, ita uicißim proportione habita, superiores obstringit inferioribus. Hæc proportio seu analogia ad legem caritatis exigenda est, quæ sola uera est mensura in mutuis superiorum & inferiorum, imo & parium officijs, de qua re postea in quarta classe dicetur.

QVINTVM PRAECEPTVM.

NON OCCIDES.

ANTITHESIS.

VITAM PROXIMI CONSERVABIS.

Vt enim læsio omnis proximi hic interdicitur: ita omnibus modis ipsum iuuare præcipitur. FINIS præcepti, ut alter alterius incolumitatem quærat. Mandantur igitur omnes uirtutes quibus proximo commodamus, & quæ ab iniuria proximi nos reuocant, cuius generis sunt: dilectio proximi ex animo, comitas, beneficentia, conuersatio amica, clementia, adesse in quauis necessitate. Contra prohibetur, PRIMVM externum homicidium. DEINDE maledicta, conuicia, ludibria, breuiter, omnia facta, quibus ullo pacto lædi potest persona proximi. Item omnia cogitata, quibus male de proximo cogitamus. similiter omnia dicta in proximum acerbiora. Porro parentum, præceptorum & magistratus officia nequaquam hoc præcepto tolluntur, ut quæ non solum in quarto præcepto præcipiuntur: (faciunt enim ad status a Deo ordinatos conseruandos) uerumetiam præmijs peculiaribus a Deo ornantur, quemadmodum multa exempla scripturæ testantur.

SEXTVM PRAECEPTVM.

NON MOECHABERIS.

ANTITHESIS.

CASTE VIVES.

Vt autem hic impuritas omnis animi & corporis interdicitur: ita præcipitur mentis & corporis puritas casta, & castitas pura. FINIS præcepti est, ut ho-

mo puritatem & castitatem sui creatoris sectetur. Mandantur igitur hic uirtutes castitatis & pudicitiæ, quales sunt σωφροσύνη temperantia, sobrietas, & quæcunque faciunt ad castitatem conseruandam, cum in matrimonio casto, tum extra matrimonium. Contra prohibentur, externum adulterium, uagæ libidines, mollities, sermones spurci, εὐτραπελία, id est, scurrilitas, intemperantia, ebrietas, lasciui gestus, & quicquid hominem a castitate corporis & mentis auocare potest.

SEPTIMVM PRAECEPTVM.

NON FVRABERIS.

ANTITHESIS.

BONA PROXIMI PROMOVEBIS.

FINIS præcepti est, ut nostra sorte cõtenti unicuique quod suum est relinquamus. Mandantur igitur hic, iusticia commutatiua præcipue, & omnes eius partes, & prohibentur, quicquid cum illa pugnat, ut expilationes, usuræ, fraus, lances & pondera iniusta.

2. Samu. 15. species quædam furti indicatur, cum Absolon furatus dicitur esse cor uirorum Israël: unde patet maximos fures esse eos, qui alienant animos subditorum a magistratu, auditorum a ministris uerbi, discipulorum a præceptoribus, seruorum a dominis, famulorum & ancillarum a patribusfamilias, liberorum a parentibus. Hoc genus furti recte diabolicum dixeris. Nam ut diabolus primorum parentum animos auertit a Deo: ita hi uestigijs paternis insistentes, animos ab ijs, cum quibus coniuncti esse deberent, alienant.

OCTAVVM PRAECEPTVM.

NON RESPONDEBIS FALSVM TESTIMONIVM ADVERSVS PROXIMVM TVVM.

ANTITHESIS.

RESPONDEBIS PRO PROXIMO TVO VERVM TESTIMONIVM.

FINIS *præcepti est, ut ueritatem sine fuco inter nos colamus. Mandantur itaq; in hoc præcepto, candor, ueritas, constantia in dictis, diligens ueritatis inquisitio: commendantur artes, ueritatis ministræ.* Contra *prohibentur, falsum testimonium, calumniæ, mendacia, obtrectationes, malæ cordis suspiciones de proximo, item Sophistica, & omnes deceptoriæ artes.*

NONVM ET DECIMVM PRAECEPTVM.

NON CONCVPISCES DOMVM PROXIMI TVI.

ANTITHESIS.

TOTO CORDE SIS PROXIMO CARVS ET VTILIS.

FINIS *præcepti est, ut omnem cupiditatem cum caritate pugnantem, ex animis excutiamus. Hæc duo præcepta discrimen faciunt inter legem humanam & diuinam,* HVMANA *tantum prohibet facta & dicta,* DIVINA *etiam concupiscentiam inordinatam coercet.*

Tametsi

Tametsi autem in superioribus præceptis concupiscentia etiam prohibetur: tamen hæc duo postrema non censenda sunt inutilia aut frustra addita. Nam in illis prohibetur uoluntaria concupiscentia, quæ est effectus eius concupiscentiæ, quæ hic prohibetur. In superioribus prohibetur actio interior & exterior, consilia & deliberationes. In hisce ultimis istorum omnium fons præcludi præcipitur. Illic actiua, hic paßiua concupiscentia interdicitur. CAETERVM qui hæc duo præcepta distinguunt, nonum ad genus, decimum ad species referunt. Nonum, Non concupisces domum proximi tui: hoc est, familiam & possessionem proximi tui promoueto. Decimum, Non concupisces uxorem eius, mandat ne quis ulla occasione sub specie honesta res alterius uelit ad se allicere.

QVOD autem nemo satisfaciat huic præcepto, his rationibus conuincitur. PRIMVM enim massa tota naturæ nostræ corrupta est. Est enim prauum cor hominis ab adolescentia. SECVNDO uniuersalis experientia in omnibus sanctis, qui ingemiscunt & dolent se impediri hoc malo, quo minus ea quæ uolunt bona faciant. Hinc Paulus Roman. 7. exclamat: O me miserum, quis me liberabit de corpore mortis huius? Debet proinde VSVS horum præceptorum perpetuus in animis nostris hic esse, ut precemur Deum, ne hoc malum nobis imputet, ne compellamur, ut obtemperemus ei in suis concupiscentijs: deniq;, ut confugiamus ad Christum pontificem, qui credentium in se peccata interna & externa suo precioso sanguine abluit.

SECVNDVM CAPVT.

LEGITIMA SPIRITVALIS CVLTVS DEI RATIO, ET EIVS PARTES.

SVPERIORI *capite materiam cultus diuini explicauimus, nunc eius legitima ratio & partes exponendæ sunt. Non enim omne opus præceptum, est cultus, nisi ex uera fide fiat, propter uerum finem. Nam qualitas operum non solum ex ratione præcepti, sed ex caußis simul, efficiente & finali, censebitur. Vt igitur hanc doctrinam perspicue teneamus,* PRIMVM, *regulam per quam probandus sit uerus cultus* Dei, DEINDE, *fundamentū eiusdem cultus,* TVM, *quidnam sit cultus* Dei, POSTREMO, *quæ sint eius formæ, tradam. His enim quatuor cognitis nihil restat, nisi ut mentem, cor, linguam & manus a* Domino *gubernari cupias, quo ipsi uerum cultum præstare poßis.*

Sit itaq; hæc REGVLA GENERALIS, *quod nullus cultus placeat* Deo, *nisi quem ipse proprio uerbo instituit. Hanc regulam uox* Dei *apud* Esaiam, & Dominus *in* Euangelio *confirmat:* Frustra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, Paulus *ad* Colossens. 2. ἐθελοθρησκείας *damnat.* Idem *pronunciat,* Ebræ. 11. *nihil placere* Deo *sine fide. Cum igitur cultus placere debeat* Deo, *qui id fieri potest, si uerbo* Domini *non nitatur? Teneamus igitur hanc regulam, nec sinamus nos ab ea auelli ulla sophistica.* HVIVS *regulæ* VSVS *multiplex est.* PRIMVM *enim hac regula stabilitur autoritas*

tas legislatoris. Vbi enim in Republica liberum est unicuiq; condere leges, autoritatẽ supremi domini uilescere necesse est. Hanc autoritatem sibi uendicat Dominus in primo præcepto, dum inquit: Ego sum Iehoua Deus tuus, &c. DEINDE liberat nos hæc regula ab errore Ethnico, Pharisaico & Papistico, ne cum illis sine modo superstitiones & ἐθελοθρησκείας cumulemus, quorũ antesignanus est Romanus pontifex, qui sane Hieroboam apostasia, Achab homicidijs & sanguine piorum, Iesabel crudelitate, Nabogodonosor sacrilegio, Iulianum fraudibus, Iudam proditorio osculo superat. Hactenus de regula.

FVNDAMENTVM cultus Dei sequitur, quod fixum & certum tenere oportet. Est autem hoc fundamentum duplex, nimirum Cognitio Dei, & Cognitio nostri, de quibus quia abunde dictum est in prima classe, hic breuius eadem attingemus. COGNITIONEM DEI consequimur per uerbum & testimonium, quæ coniuncta docent nos, quod Deus sit fons omnis uirtutis, iustitiæ, sapientiæ & ueritatis: quod Deo omnis gloria tribuenda sit: quod Deus ad iuuandum sit promptus sua natura, quod idem uelit omnes ad se confugere in quouis periculo. Hanc Dei cognitionem esse fundamentum cultus Dei Esaias 19. docet his uerbis: Cognoscent Aegyptij Dominum in die illo, & facient sacrificia & oblationem, uouebuntq; uota Domino, & reddent. COGNITIO NOSTRI ex trium rerum contemplatione petenda est, nimirum, ex fine creationis, ex uirium præsentium æstimatione, & ex facilitate lapsus in peccatum. FINIS docet officium, quod est referre imaginem DEI in sincera pietate, & iusti-

cia uera. VIRES ostendunt, quod officium debitum præstare minime ualeamus. LAPSVS frequentes nos monent fragilitatis nostræ, & peccati. Vnde admonemur, omnem gloriandi materiam abijcere, ut qui fracti uiribus, nihil sine auxilio diuino efficere boni possumus, imo omni hora præcipites in noua peccata ferimur, nisi manu Dei conseruemur. Sine hac nostri cognitione nec pœnitentia, nec fides existere possunt, sine quibus nihil, quantumuis speciosum Deo placere potest. Vbi hanc duplicem cognitionem Dei, & nostri, probe tenuerimus, fundamentum ueri cultus Dei iactum est.

NVNC, quemadmodum proposuimus, quid sit cultus Dei uerus, definiamus. Est itaque CVLTVS DEI, opus mandatum a Deo, factum ex fide, in celebrationem gloriæ Dei principaliter. Verum ne hic impingamus, perutile discrimen cultus diuini hic est tenendum. Est enim duplex cultus Dei. VNVS est expiatorius, meritoriusq; per se, ALTER eucharisticus seu obœdientiæ, & nequaquam meritorius sua natura. EXPIATORIVS & MERITORIVS per se est obœdientia Filij Dei, per quam satisfecit legi Dei, ac meruit omnibus uitam æternam, qui in se credunt. Quicunq; hunc honorem tribuunt alijs rebus, quam obœdientiæ Christi, contumelia afficiunt Filium Dei, qui solus expiatorium cultum præstitit. CVLTVS DEI EVCHARISTICVS seu obœdientiæ omnium filiorum Dei est, qui per se non meretur quicquam, sed ex gratia habet promißiones præsentis uitæ & futuræ. HIS ita constitutis, definitionem positam breuiter excutiamus. PRIMVM fit mentio materiæ cultus Dei, quæ est opus a Deo man-

mandatum. Quemadmodum enim in Republica ciuili, obœdientia erga magistratum est, uiuere secundum præscriptum legum: ita in Ecclesia, seu regno Christi, cultus Dei æstimandus est, qui uerbo, & lege Dei nobis præscribitur, sicuti regula supra tradita dilucide docet. SED quia non satis est ex ratione præcepti opus facere, nisi accedat fides, ideo additum est in definitione: factum ex fide. Est enim fides omnis operis boni effectrix. Sed cur ita? Cur fides adeo necessario requiritur? Quia opus nullum potest placere Deo, nisi prius persona placeat. Placet autem persona fide, hæc enim facit, ut errata nec nobis nec operibus nostris imputentur, sed quemadmodum nos iusti sumus per fidem, ita & opera nostra per eandem fidem iusta habentur. DEINDE fides facit ut uoluntarium ac promtum sit obsequium, alioqui minime placeret. TERTIO fides monet, animi cultum & externam operationem, coniungenda esse, unde fit, quod tametsi opus interdum externum sit, tamen quia ex fide factum est, spiritualis Dei cultus existit. POSTREMO, hæc additio facit clarum discrimen inter cultum Dei uerum & falsum. Nam omnis cultus extra fidem, siue sit a Deo mandatus ratione operis, siue a diabolo inuectus sit, damnandus est, siquidem mera superstitio est. Hoc uerum esse confirmat ipse Deus, Esaiæ 1. Quo mihi (inquit) multitudo sacrificiorum uestrorum? Nonnunquam abominationes uocat, Interdum dicit se ea sacrificia non præcepisse. An non præcepit ea sacrificia quæ damnat? præcepit quidem, sed ut fierent ex fide. Superstitio enim non solum ex re ipsa, sed etiam ex animi affectione æstimanda est. Dare

eleemo-

eleemoſynam, ſecundum rationem operis, eſt bonum, uerum ſi abſque fide fiat propter impium finem, abominatio coram Deo eſt. Quapropter Pauli conſilium ſequamur: Quicquid (inquit) feceritis, ex animo facite, tanquam Domino. Atque ita apparet, cur ex fide prodeat opus, quod cultus Dei eſſe debet. TERTIVM definitionis membrum fuit, quod opus tendere debeat in celebrationem gloriæ Dei. Quemadmodum enim ſuperius membrum docet, unde proficiſci debeat cultus Dei, ita hoc tertium in quem finem tendere debeat, manifeſtat, nimirum in celebrationem gloriæ Dei. Hoc quam uerum ſit, docet ipſa hominis creatio ac regeneratio. Omnem (dicit Dominus Eſaiæ 43.) qui inuocat nomen meum in gloriam meam, creaui eum, formaui eum, feci eum. Et Dominus apud Matthæum capite 5. Sic luceat lux ueſtra coram hominibus, ut uideant ueſtra bona opera, & glorificent patrem ueſtrum cæleſtem. Rectiſsime igitur Iulianum admonet Auguſtinus libro 4. capite 3. aduerſus Iulianum ſcripto inquiens: Noueris itaque, non officijs, ſed finibus a uicijs diſcernendas eſſe uirtutes. Officium autem eſt, quod faciendum eſt: finis uero, propter quod faciendum eſt. Cum itaque facit homo aliquid, ubi peccare non uidetur, ſed non propter hoc facit, propter quod facere debet: peccare conuincitur. SED quid eſt Deum GLORIFICARE? Eſt PRIMVM recte ſentire de natura DEI, maieſtate & ueneratione. DEINDE, tribuere ei omnem ſapientiam, miſericordiam & iuſticiam. TERTIO, illi obtemperare. QVARTO, alios noſtro exemplo ad illum agnoſcendum inuitare. Hanc gloriam ei

eripiunt, PRIMVM, qui de ipsius natura, maiestate & ueneratione recte non sentiunt. SECVNDO, qui ipsius uirtutes & beneficia non agnoscunt. TERTIO, qui scelerate & flagitiose contra ipsius mandatum uiuunt. QVARTO, qui suo exemplo alijs offendiculo sunt, ut ad Deum uenire nequeant. QVINTO, qui uni Christo redemtionis gloriam non tribuunt. SEXTO, qui in rebus ad hanc uitam pertinentibus fortunæ, sapientiæ & consilijs suis, tribuunt successum. Nam cum Dominus omnia hæc largiatur, spoliatur aliqua suæ gloriæ parte ab illis, qui hæc ad ipsum solum non referunt. Ille dixit: Gloriam meam alteri nō dabo. qui ergo sibi gloriæ eius uel minimam portionem uendicat, sacrilegus censendus est. Atq; hæc de definitione dicta sufficiant.

NVNC ueniamus ad illud, quod postremo loco de cultus Dei uarijs generibus proposuimus. In uniuersum itaque cultus Dei duplex est. INTERNVS & EXTERNVS, utrunque Deus iure a nobis requirit. Nam quoad animam, creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, quoad corpus, omnes uires contulit & conseruat. Nec pugnat hæc distinctio cum eo, quod supra dictum est, omnem cultum Dei spiritualem esse debere. Est enim cultus Dei ex caussa efficiente, obiecto & finali caussa censendus. Cum igitur omnis cultus Dei proficisci debeat ex fide, quam spiritus operatur in gloriam Dei, qui spiritus est: recte spiritualis omnis cultus Dei uerus iudicabitur. Sed quid est INTERNVS Dei cultus? Est motus mentis, & cordis, congruens cū lege Dei. Quid EXTERNVS? Cum actio externa congruit cum lege & uoluntate Dei. Sed uterq; iuxta

duplicem

duplicem Decalogi tabulam diuidendus est. Nam ut prima tabula præcipit cultum Dei internum & externum, ita & secunda. Primæ tabulæ cultus internus & externus habet gradus supra in explicatione Decalogi commemoratos. Ex hoc cultu primæ tabulæ manat duplex cultus, internus & externus secundæ tabulæ. INTERNVS consistit in affectu cordis erga proximum. EXTERNVS in operis declaratione. Paulus 1. Thessal. capite 1. diuidit cultum Dei compendiosius adhuc, nimirum in affectus tres, & eorum effectus totidem. Affectus sunt: Fides, Spes, & Caritas. Fidei tribuit ἔργον, Spei ὑπομονὴν, Caritati κόπον. Atq; hæc dicta sufficiant de legitima ratione cultus Dei, atq; eius partibus.

TERTIVM CAPVT.

GENERALIS DOCTRINA BONORVM OPERVM.

QVIA dictum est, bona opera esse cultum Dei, cum ex fide proficiscuntur, propter uerum finem: addam generalem doctrinam, ad quam recurrendum erit, quoties operum bonorum quorumcunque fit mentio. Valde enim necessarium est, erudiri recte de bonorum operum ratione, ut sciatur quo in loco habenda sint. Papistæ grauiter peccant, a quibus bona opera humana, caußis iustificationis annumerantur. Peccant & illi, qui, dum bona opera a caußis iustificationis excludunt, minus frigide de obœdientia, Deo necessario præstanda, docent:

docent: ac si fides esse posset, sine suis naturalibus proprietatibus: Cæterum ut clarius operum doctrinam generalem exponere liceat, eam totam sex quæstionibus subijciam.

1. Quæ opera docenda & facienda sint.
2. Quomodo fieri poßint.
3. Quomodo placeant Deo.
4. Quæ caussæ bonorum operum, curque promissiones sint additæ bonis operibus.
5. Quoniam omnes homines habeant peccatum, quorum obœdientia placeat, & quorum non.
6. Cur scriptura bona opera mercedis honore dignetur.

DE PRIMA.

CVM quæritur, quæ opera facienda sint, duo perpendamus, qui NOS simus: quis ILLE, cui obœdientia per bona opera præstanda est. Cum NOS intuemur, considerata nostra corruptione, admonemur ne nos fingamus opera, quibus uolumus Deum colere. Per nos enim nequaquam intelligimus, quid uel placeat, uel displiceat Deo. Vnde Dominus pronunciat, se frustra coli mandatis & doctrinis hominum. Hinc certo statuamus, opera, quantumuis speciosa, excogitata ab hominibus, nequaquam posse boni rationem ueram habere. At si Deum intuemur, monemur reuerentiæ erga ipsum: unde fit, ut hoc solum ipsi placere cogitemus, quod ipse nobis suo uerbo præscribit. Nam is solus est legislator noster.

Vtrumq; complectitur Ezechiel 20. capite, inquiens. In præceptis patrum uestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus uester, in præceptis meis ambulate, & iudicia mea custodite & facite ea. Hoc Dei uerbum, regula nobis esse debet operum, quæ facienda sunt, & tria continet. PRIMVM, quod Deus nolit opera ab ullo homine præscribi, iuxta quæ coli debeat. SECVNDVM, quod sua præcepta normam operum esse uelit unicam. TERTIO, quod addat huius rei grauißimam rationem, inquiens: Ego sum Dominus Deus uester, quo dicto non solum sibi ius uendicat legislatoris, ut qui solus autoritatem habeat suo populo præscribendi uitæ leges, quod sane ius adimere illi uidentur, qui nouos cultus sine ipsius mandato excogitant: sed etiam nos obligat ad obœdientiam, & se nostrum Deum & Dominum esse pronunciat. Hæc coercere nos debent, ne temerario ausu nouos fingamus cultus. Hæc reuerentiam erga uerbum traditum augebunt, ut dicamus cum Dauide Psal. 119. Lucerna pedibus meis uerbum tuum. Vt enim lucerna iter monstrat in tenebris, ne impingamus: ita uox Dei, ne in uita per ignorantiam erremus, efficit. Porro ne quisquam ad ignorantiæ excusationem confugiat, edidit Deus uocem legis moralis, quam stupendis miraculis confirmauit, quam legem moralem uult communem uitæ regulam esse, quæ duobus capitibus, nempe dilectioni Dei, & dilectioni proximi subijcitur, de quibus supra dictum est. Hic tantum uolo responsum ad primam quæstionem, nimirum, quod nulla opera bona censenda

sint, nisi quæ a Deo præcepta sunt. Quare ea sola facienda, iuxta Ezechielis dictum.

DE SECVNDA.

POSTQVAM mens pij hominis nouit, quæ opera sint facienda, quærit quomodo fieri poßint. Ad quam quæstionem ex duobus dictis petenda est responsio. Apostolus dicit Ebræos 11. Sine fide impoßibile est placere Deo. Et Christus pronunciat: Sine me nihil potestis facere. Quare hæc ordine requiruntur ut fiant bona opera. 1. Cognitio Christi. 2. Fiducia Christi. 3. Viuificatio, qua nos Christus per Euangelium uiuificat, & effundit in nos Spiritum sanctum. Nulla enim dilectio, nulla obœdientia esse potest, nisi prius fide apprehensa sit misericordia & reconciliatio propter mediatorem. In hac consolatione diuinitas habitat in corde, quia æternus Pater per Filium consolantem uoce Euangelij, uere est ibi efficax, & datur a Patre & Filio spiritus sanctus, accendens lætitiam & inuocationem, iuxta dicta: Effundam spiritum gratiæ & precum, Zacha.12. Item: Ioan.14. Veniemus & mansionem apud eum faciemus. Item.2.Corinthios 3. Intuentes gloriam Domini transformamur ad eandem imaginem, id est, intuentes λόγον (qui est imago æterni Patris, & in consolatione ostendit præsentiam & bonitatem Dei,) efficimur similes eius imaginis, spiritu sancto accendente corda. Ita tunc filius est Emanuel, per eũ .n. nos diuinitas uiuificat, ꝓtegit, gubernat, gestat nos, regit consilia et cuẽtus, sicut dicit Io. 15. Ego sum uitis, uos palmites, sine me

nihil potestis facere. Hæc dum cogitamus, accenditur inuocatio Dei, qua petimus præsentiam & gubernationem mediatoris in omnibus nostris actionibus.

DE TERTIA.

POSTQVAM *mens edocta est quomodo fieri possint bona opera, quærit præterea, quomodo placeant: Frustra enim fierent nisi placerent. Pugnat pro patria Scipio, pugnat & Dauid, sed non utriusque opus placet Deo, Quare hic recte quæritur, quomodo placeant bona opera? Ad quam quæstionem in genere respondeo, quod placeant in conuersis. Scipionis opera non placuerunt, quia non fuit conuersus: at Dauidis militia placuit, quia fide erat acceptus Dauid. At hic tria ordine sunt spectanda.* PRIMVM *statuendum est de persona, quod sit fide reconciliata & iusta propter Christum gratis, non propter dignitatem personæ. Nam fide apprehenditur imputatio iusticiæ, sicut scriptum est, Gene.15. Credidit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iusticiam.* DEINDE *& hoc fatendum, quod persona fide iustificata nondum legi satisfacere potest. Nam hærent etiam in pijs multa interiora peccata, dubitationes, & malæ inclinationes, peccata ignorantiæ, omißionis, &c. Hæc immundicies deploranda est, & repugnandum dubitationibus & malis affectibus, & simul precandum ueris gemitibus cordis, ne Deus nobis has sordes, quibus inuoluimur, imputet.* TERTIO, *Etsi has nostras sordes agnoscimus, tamen simul statuendum, quod & Deus postulat incoatam obœdientiam,*

& quod placeat incoata hæc obœdientia Deo fide propter Christum. Sic enim Petrus clare docet: 1. Pet. 2. Offerte hostias spirituales acceptas Deo propter Christum, qui & propiciator est, & nunc pro nobis interpellat. Non itaque placet obœdientia nostra Deo propter suam dignitatem aut perfectionem, est enim per se indigna, ut prodeat in conspectum Dei, nec satisfacit legi, ut dictum est, sed placet propter personam reconciliatam, quæ propter Christum ut iusta habetur: ita etiam placet, etsi circumferat in carne peccatum & multas sordes.

DE QVARTA.

CVM *constat, hominem nequaquam iustificari operibus, quæri etiam commode solet, quænam sint bonorum operum caussæ? quibus homines ad bene operandum accendi & impelli debent. & numerari hic solent tres caussæ grauißimæ, quæ sunt: neceßitas, dignitas, præmium.* NECESSITAS *quintuplex statui potest, nempe mandati, debiti, fidei retinendæ, uitationis pœnarum, & conuersionis.* NECESSITAS *prima* MANDATI *est, quod Deus obœdientiam erga suam legem serio & seuere mandat:* Leuit. 18. *In præceptis meis ambulate.* Et Paulus 1. Thessa. 4. *Hæc est uoluntas Dei, sanctificatio uestra.* Secunda NECESSITAS *est* DEBITI *officij, de qua* Paulus *concionatur* Roma. 8. *Debitores sumus Dei non carnis. Non enim sumus nostri iuris, sed eius qui redemit nos suo sanguine.* Tertia NECESSITAS *est* FIDEI *retinendæ. Si quis, inquit*

Paulus, 1. Tim. 5. suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem abnegauit, et infideli deterior est. Item 1. Timoth. 8. Milita militiam honestam habens fidem & bonam conscientiam, quarum neutra retinetur sine obœdientia. Tametsi uox illa immota sit, Vita æterna donum Dei est: tamen & hoc certum est, contristari & excuti Spiritum sanctum cum perpetrantur delicta contra conscientiam. Quarta NECESSITAS est qua POENAS uitari oportet, Propter iniquitates, inquit Dauid, Psal. 39. corripis filios hominum. Quinta NECESSITAS est CONVERSIONIS. Viuo ego dicit Dominus, Ezech. 33. nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur impius a uia sua & uiuat. Cum igitur fit conuersio, simul uiuificatur homo fide per spiritum sanctum. PRAETEREA coniuncta est conuersioni regeneratio, quæ est incoatio nouæ uitæ, quæ est noua & æterna lux, sapientia, iusticia & renouatio imaginis Dei in nobis, quæ fit Deo se nobis communicante, cum filius uoce Euangelij consolatur corda, & effundit in ea spiritum sanctum. SECVNDAM caussam obœdientiæ præstandæ seu bonorum operum dignitatem posui. DIGNITAS est, quod homo conuersus iam sit filius Dei, iuxta illud Ioan. 1. Dedit potestatem, ut filij Dei fierent quotquot credunt in eum. Quanta dignitas est, quod credentes sint templum spiritus DEI uiuentis? quod Christus in ipsis habitet per fidem? quod Pater, Filius, & Spiritus sanctus ad illos uenire? & in ijs mansionem facere uelint? quod Christi sint membra? Iam perpende, quantum scelus sit, filios Dei imaginem Satanæ referre: quantum periculum sit, templum Dei satanæ fœ

tore

tore conspurcari: quam immane sit, Deum e suo hospitio exturbari. Quare filios Dei decet imitari Patrem cœlestem, qui dixit Leuit.19.et 20. Sancti estote, quia ego sanctus sum. Præterea sumus uocati ad sanctificationem, ut simus conciues regni Christi, in quo angeli castissimi ministrant Christo & Ecclesiæ.

PRAEMIVM TERTIA caussa est, hoc est, compensatio patientiæ et obœdientiæ credentium. Hoc præmium non datur propter operis in se qualitatem ex debito, sed propter promißionem ex gratia. Est autem hoc præmium multiplex, spirituale, corporale, perpetuum temporale. PORRO huic quæstioni est & alia coniuncta, Cur Deus adiecerit promißiones bonis operibus, & sunt potißimum quinq; caussæ. PRIMA, ut sint testimonia prouidentiæ Dei, Vult enim sciri Deus & bona corporalia res esse ab ipso creatas, & non casu spargi, sed ab ipso Ecclesiæ dari & conseruari, iuxta dictum Deut.30. Ipse est uita tua, & longitudo dierum tuorum, Item: Psal.37. In diebus famis saturabuntur: Diuites eguerunt & esurierunt, timenti autem Dominum, non deerit ullum bonum, Item: Lucæ 1. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes. SECVNDA, ut sint testimonia, quod uelit Deus etiam in hac uita seruare Ecclesiam. Quare Paulus 1. Timotheos 4. inquit: PIETAS habet promißiones præsentis uitæ & futuræ. Quia enim uult DEVS immensa bonitate colligere Ecclesiam, propter FILIVM mediatorem, tantisper seruat hunc ordinem naturæ, fœcundat terram, ut alat ECCLESIAM in hac uita. Et cum propter Ecclesiam cæteros pascat, nos

præcipue gratos esse oportebat. TERTIA, quia uult Deus & necessitatem corporalem esse commonefactionem de fide, inuocatione, spe & gratiarum actione: ideo promissiones edidit, & quidem uult hæc ipsa bona, fide peti & expectari, & in hac petitione & expectatione, fidem, spem, patientiam crescere. QVARTA, Vt sint commonefectiones de promissione gratiæ, quia fidem, quæ agnoscit filium & accipit reconciliationem, oportet semper prælucere in petitione corporalium rerum, & quidem propter Filium cæteræ promissiones editæ & ratæ sunt. Hæc omnia comprehenduntur in dicto Ioan. 16. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. QVINTA, quia Deus uult utrunq; sciri, & subiectam esse Ecclesiam cruci, & inter ipsa pericula tamen mirabiliter seruari in hac uita, ut uniuersa admiranda conseruatio Ecclesiæ, & omnes mirandæ liberationes sint testimonia præsentiæ Dei in Ecclesia, ut dicitur in numeris 14. Vt sciant Aegyptij, quod tu Domine sis in hoc populo, Iosuæ 3. Scietis quod Dominus Deus uiuens in medio uestri sit. 1. Regum 17. Vt sciat omnis terra, quod sit Deus Dominus in Isräel. Esa. 37. Et nunc Domine Deus noster salua nos de manu Zenacherib, ut cognoscant omnia regna terræ, quod tu solus sis Dominus.

DE QVINTA.

Cum omnes homines habeant peccatum, recte quæritur, quorum obœdientia placeat, & quorum non. Ad quam quæstionem breuiter respondeo. Peccata sunt duplicia, QVAEDAM enim fiunt a scientibus & uolen-

uolentibus contra conſcientiam, qualia in conuerſis non ſunt. Nam ſi conuerſus labitur contra conſcientiam (ut Dauid adulterio & homicidio) excutit Spiritum ſanctum, abijcit fidem, & reus fit iræ Dei, & niſi agat rurſus pœnitentiam, ruit in æternam pœnam. Horrenda inſania eſt, dicere, tales retinere Spiritum ſanctum ac fidem, cum Paulus aperte dicat, Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis: talia facientes regnum Dei non poßidebunt. Præterea deficientes a fundamento, hoc eſt, aliquem articulum fidei abijcientes, ſiue eum intelligant, ſiue non intelligant, ſed decepti præſtigijs, hi quoq; deſinunt eſſe ſancti, & excuciunt Spiritum ſanctum, & fiunt rei æternæ iræ. Vt Arius, Fontinus, Manes, & ſimiles hæretici. QVAEDAM peccata fiunt non contra conſcientiam, ut caligo & dubitatio: multæ omißiones & uicioſi affectus, quibus malis ſancti repugnant, ne ruant contra conſcientiam, & credunt ea deleri per Filium Dei. Hæc caligo & immundicies in homine non exiſtimetur leue malum eſſe, propter quam dictum eſt: (Pſal. 143) Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis uiuens. Et tamen Filius Dei umbraculum eſt credentibus. Etſi igitur hæc immundicies eſt in ſanctis, tamen placent perſonæ propter Filium Dei, fide accipientes imputationem iuſticiæ, iuxta illud, Pſalm. 31. Beati quorum tecta ſunt peccata. Item: Pro hoc orabit te omnis Sanctus. Item: Si actiones carnis ſpiritu mortificabitis, uiuetis, Roman. 8. Hæc peccata ſupra dixi nominari VENIALIA.

DE SEXTA.

HIC PRIMVM cauendum eſt, ne operum doctrinam cum cauſsis efficientibus iuſtificationis confundamus. Opera enim non ad cauſſas efficientes, ſed ad finales pertinent. Quare ne ſtudioſi hic hallucinentur, nonnulla huc adijcienda ſunt, & declaranda uocabula MERCEDIS & MERITI.

SCRIPTVRA uocat ſupplicia malis & præmia bonis operibus reddita Mercedis nomine, unde & Deus μισθαποδότης, hoc eſt, mercedis retributor dicitur, Ebræos 10. Sed ſciendum eſt, nomen MERCEDIS, quæ bonis rependitur operibus, uſurpari bifariam. ALIQVANDO enim ſignificat non DEBITVM, ſed plane gratuitum officij uel laboris alicuius debiti PRAEMIVM, ut cum paterfamilias filio ſuo uel ſeruo pollicetur & reddit aliquid non debiti præmij, pro officio diligenter quidem obito, ſed tamen debito. Debet enim filius & ſeruus ſuo patrifamilias, quæcunque ad eius gratiam & utilitatem poteſt, præſtare. His filijs & ſeruis, cum quæ debent, quamlibet diligenter perfecerint, ille non debet (teſte Domino Lucæ 17.) ne gratiam quidem, nedum mercedem: ALIQVANDO autem accipitur merces PRO COMPENSATIONE OFFICII aut laboris debita, ut Rom. 4. Operanti uero merces imputatur non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Talis merces a Deo nobis deberi non poteſt, nam nos filij & ſerui Dei ſumus facti toti & refecti a Deo, & ab eius plane gratuita benignitate cuncta bona accipimus, in ipſo uiuimus, mouemur & ſumus. Quocirca debemus huic patri & Domino noſtro longe & plura & perfectiora officia, quam in hac uita unquam præſtemus.

Ac

Ac proinde quicquid Deus nobis mercedis rependit, id constat eum rependere nobis caritate & benignitate omnino gratuita, & non ex ullo aut debito aut condigno. Atque ita uocabulum mercedis accipitur dupliciter, generaliter & specialiter. GENERALITER quidem pro quauis laboris compensatione: SPECIALITER uero alias pro debita, alias non debita compensatione. Porro MERERI significat operam uel laborem pro mercede præstare, hoc est, facere aliquid quod non iure debes, pro quo tibi merces debetur. Iam nos nihil Deo omnino facere aut præstare ualemus, quod ei non debeatur, aut propter quod ipse nobis debere possit, præstitæ ei operæ uel officij merito. Proinde Scriptura nusquam dicit, Sanctos cum benefaciunt, aliquid mereri de Deo, sed sancti patres interdum καταχρηστικῶς hac uoce utuntur, pro eo quod est facere Deo aliquid gratum, cuique Deus mercedem rependet non debitam. Ita & Meriti nomen, si usurpetur proprie, certum est significare aliquod officium aut beneficium, cui merces debeatur, quod cum sancti patres usurpant, abutuntur eo pro operibus gratis Deo, & quæ ille gratuita mercede remuneratur. Et Bernardus clare dicit: Nostra merita sunt uia regni, non caussa regnandi, qua orationis forma excludit merita a caußis iustificationis, & ea tantum esse opera grata Deo quæ requirit a sanctis. Quare tametsi præmia tribuuntur bonis operibus, tamen ipsa bona opera meritoria dici nequaquam possunt, nisi durißima catachresi, a qua pijs omnino abstinendum iudico.

QVARTVM CAPVT.

OPERA CARITATIS.

QVONIAM *in præcedenti capite de* Bonis *operibus dictum est, hoc loco uisum est speciem certam operum, quæ* Caritatis *nominantur, explicare, & quatuor tantum attingam, idq; breuißime.* PRIMVM, *quibus rationibus impelli debeat quisque ad præstanda proximo opera* Caritatis: DEINDE *discrimen operum caritatis significandum est:* TERTIO *loco regulas ponam, ad quas opera præstanda proximo erigenda sunt:* POSTREMO *loco pauca testimonia de operibus caritatis colligam.*

Quantum ad PRIMVM *attinet, tria consideranda sunt:* Efficiens *caussa,* Obiectum, & Finis. EFFICIENS *prima est mandatum* Dei, *cui omnes creaturas obtemperare par est.* SECVNDA *est fides, quæ efficax est per caritatem.* Hæc enim *per uerbum iudicium format, cor excitat, atq; organa gubernat.* TERTIA, *Spiritus sanctus, quo donat* Christus *credentes, quo ducuntur, modo sint ueri* Christiani.

OBIECTVM, *est proximus nostro opere & auxilio indigens, hic corde, ore & opere iuuandus est hoc nomine quod sit proximus.* Idq; PRIMVM *ratione creationis.* SECVNDO, *ratione similitudinis.* TERTIO, *ratione communis uitæ & humanæ societatis: atq; hæc communia nobis sunt, non solum cum* Christianis, *uerumetiam cum omnibus in mundo hominibus, eth-*

nicis & Iudæis. QVARTO, ratione myſtici corporis. QVINTO, ratione regenerationis. SEXTO, ratione uocationis communis piorum, qua ad unitatem ſpiritus in uinculo pacis uocati ſumus, Ephe. 4. SEPTIMO, ratione futuræ gloriæ: Atque hæc quatuor poſtrema Chriſtianorum propria ſunt, quæ coniuncta merito nos ad præſtanda officia proximo incitare deberent, ſi uel mica fidei in nobis eſſet.

FINIS porro quadruplex eſt: GLORIA Dei: SVBLEVATIO indigentis proximi: EXEMPLVM & ædificatio aliorum: PRAEMIVM: ſed de his alibi plura.

DISCRIMEN operum proximo debitorum, quadruplex mihi uidetur aßignari, Lucæ 6. PRIMVM, corde non iudicare perperam de proximo, ſed candide de ipſo ſentire, ſemperq; meliora de ipſo ſperare. SECVNDVM, ore non condemnare, ſed potius benigne de ipſo loqui, ac ſine calumnijs in meliorem partem omnia accipere. Breuiter, uoce quærere proximi honeſtum nomen ac incolumitatem. TERTIVM, indigenti adeſſe conſilio & opere. CONSILIO, quoties illum a recto aberrare uides: OPERE uero alias dando largius eleemoſynam, alias mutuando hilariter, etiamſi ſimile officium ab eo non expectes. Nam mutuare cum expectatione ſimilis officij uulgare officium eſt, etiam inter ethnicos & peccatores, qui nondum ſunt in familiam Chriſti per fidem uocati.

REGVLAE tres ſunt. VERBVM, FIDES, CARITAS, hæc enim tria modum præſtandi proximo officium facile docebunt hominem pium. VERBVM:

Fontes

Fontes tui deriuentur foras, tu autem Dominus eorum esto. Hoc uerbum monet, ut non ita opes effundas, ut ipse indigeas, ac statum tuum honeste non tuearis. FIDES membra communia eiusdem corporis mystici complecti non desinit, CARITAS fidei ancillatur.

TESTIMONIA.

Lucæ 6. Estote misericordes, sicut pater uester misericors est, nolite iudicare & non iudicabimini, nolite condemnare & non condemnabimini. Remittite & remittetur uobis, date & dabitur uobis. Hic Dominus quatuor complectitur, Præceptum, Exemplum, Discrimen operum caritatis, & Præmium.

Matth. 5. Petenti abs te dato, & cupientem mutuo accipere ne auerseris.

Iob. 6. Iudicium absque misericordia erit ei, qui non præstiterit misericordiam.

Matth. 9. Misericordiam uolo, & non sacrificium.

Prouerb. 19. Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.

CAPVT QVINTVM.

VOCATIONIS OFFICII CVIVSQVE OPERA.

VALDE prolixam tractationem instituere oporteret, si singula officiorum genera nobis explicanda essent. Quare generalem tantum doctrinam, quæ particularibus officijs accommodabitur, tradam. Vocationem igitur uocamus usitate alicuius officij seu operis per-

peragendi functionem legitimam, eamq; duplicem facie-mus, COMMVNEM & PERSONALEM. Illa omniũ piorum communis: hæc propria singulorum est. Est si-quidem COMMVNIS uocatio, qua sumus per Euange-lium euocati ex mundo, ut simus noua creatura, seu spiri-tuales reges seu sacerdotes. Quare regia officia & sa-cerdotalia a nobis præstanda sunt, ut iusticia induti si-mus, & in sanctitate exultemus, perpetua laude Deũ ce-lebrantes, offerendo illi hostias placentes, PRIMVM spi-ritum contribulatum: SECVNDO, sacrificiũ iusticiæ: TERTIO, sacrificium laudis, ac uitulos labiorum, con-fitentium nomini eius: QVARTO, hostias beneficentiæ & communionis, quibus εὐαρεστεῖται, id est, oblectatur Deus, seu placemus Deo: QVINTO, hostiam rationa-lem propriorũ corporum: Breuiter, omnem nostrã obœ-dientiam, quam in hac communi nostra uocatione præsta-mus, iuxta ipsius uoluntatem, sacrificij nomine dignatur Deus, idq; ob has caussas. PRIMVM, ut sciamus nostrã obœdientiam Deo placere. DEINDE, ut sciamus Deũ eam serio requirere. TERTIO, ut hisce notis pij ab impijs discernantur. QVARTO, ut extet testimonium nostræ erga Deum gratitudinis, unde sacrificium Chri-stianorum εὐχαριστικὸν dicitur, qua appellatione distin-guitur a sacrificio quod ἱλαστικὸν uocatur, de quo in ter-tia communium capitum classe, ubi de morte & paßio-ne DOMINI agetur, dicendum erit. Porro REGIVM MVNVS, quod commune omnium piorum est, in eo con-sistit, ut iam peccato & mundo dominemur, ac supe-remus ea per fidem, quæ mundi uictoria est, ut quæ nos inserit in CHRISTVM, qui solus est mundi uictor.

HACTE-

HACTENVS de communi officio Christianorum, nunc ad personalem uocationem ueniamus.

EST autem PERSONALIS VOCATIO, legitima functio officij alicuius, certæ personæ propria, ut uocatio ad imperandum, ad docendum, discendum, operandum. In hac requiruntur multa. PRIMVM, ut habeat uocatio uerbum Dei, non enim potest legitimum esse, de quo uerbum Dei non extat in genere saltem officij. SECVNDVM, ut Fides & Caritas sint actionum in uocatione Regulæ. TERTIVM, perpetuo respiciendum est ad uerbum, unde consolationem petes, si quid aduersi obtigerit. QVARTVM, uocatio ad gloriam Dei, & utilitatem Reipub. in qua uiuis, referenda est. QVINTVM, cogitandum, nihil feliciter agi sine Deo iuuante, nullum enim officium est, nullaq; uocatio, quæ non multum laboris & molestiæ habeat annexum, unde sæpe in inuocationem Dei prorumpendum, ut ipse difficultatem pro sua bonitate mitiget.

TESTIMONIA VOCATIONIS.

1. Corint. 7. Vnusquisque in qua uocatione uocatus fuit, in ea permaneat.

Ad Ephes. 4. Hortor ego uos uinctus in Domino, ut digne ambuletis in uocatione, qua uocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine.

Rom. 13. Tanquam in die honeste ambulemus.

SEXTVM CAPVT.

VOTVM.

VOTVM

VOTVM promißio est spontanea quæ Deo fit. Et est duplex, COMMVNE & PARTICVLARE seu speciale. COMMVNE Christianorum uotum est promißio, qua in unius Dei, qui est Pater & Filius & Spiritus sanctus, nomen inauguramur, pollicemurque nos illi omnem obœdientiam, ac renunciamus Diabolo eiusq; operibus. Hoc uotum nuncupatum in baptismo, confeßione & cœnæ Dominicæ sumtione confirmatur, Estq; extra dubium, pium & sanctum, ut quod habeat mandatum Dei & promißionem salutis. Sine hoc uoto nullus adultus saluari potest. PARTICVLARE seu PERSONALE seu SPECIALE uotum est, quod aliquis sua sponte Deo promittit, Hoc quia duplex est, pium & temerarium, opus est prudentia, ut alterum ab altero recte distinguas, quod ut fiat, quatuor nobis perpendenda sunt. PRIMVM, quis sit is, cui nuncupatur uotum: DEINDE qui nos, qui uouemus: TVM quæ res quam uouemus: POSTREMO, quo animo uotum nuncupatur.

QVIS EST, CVI VOTVM NVNCVPATVR?

DEVS qui damnat suo uerbo omnes ἐθελοθρησκείας, qui clamitat: Frustra se coli mandatis hominum. Vnde hæc Regula colligenda est, quod nihil omnino uouere liceat, nisi conscientia prius statuat ex uerbo Dei, placere Deo, cui nuncupatur uotum. Cum enim uotum sit pars religiosæ inuocationis & confeßionis Dei, fieri debet secundum uerbum ipsius.

QVI NOS QVI VOVEMVS?

HOMINES fragiles, Vnde monemur quod uotum non debeat pugnare cum uocatione nostra.

QVAE RES QVAM VOVEMVS?

Hic tria sunt perpendenda. PRIMVM, an res sit possibilis, & in nostra manu posita, SECVNDVM, an genus uoti in communi uoto includatur,

TERTIVM an ne ingrati uideamur, contemnentes creaturas Dei, qui eas nobis contulit utendas pro commoditate nostra, cum gratiarum actione.

POSTREMVM, QVOD PROPOSVI SPECTANDVM EST, QVO ANImo quis uotum nuncupet.

Hic admonemur quo respiciat is, qui uouet: Debet autem respicere ad tempus PRAETERITVM & FVTVRVM. Si ad PRAETERITVM respicit, erit uotum aut exercitium pœnitentiæ, aut gratiarum actionis testimonium. Si ad FVTVRVM respicit, eo pertinebit uotum, ut uouentem cautiorem reddat, utque stimulis quibusdam eum ad pietatis officia excitet.

PORRO omne uotum peccans contra has regulas ut impium, rescindendum est, nullum enim uinculum esse potest, ubi quod homo confirmat, Deus abrogat. Sequenda igitur in temerarijs uotis Regula est: In malis promißis rescinde fidem, In turpi uoto muta decretum, Malum quod promisisti (inquit Bernardus) non facias: quod incaute uouisti, nō impleas. Impia est promißio quæ

scelere adimpletur. Proinde Monachus qui uouet monachismum, aut sacrificulus qui cœlibatum uouet, potest et debet bona conscientia uotum suum rescindere. PRIMVM enim suum monachismum & cœlibatum pro cultu æstimat contra primam regulam. DEINDE quia temere nuncupantur ab ijs, quibus præstādi facultas non est. POSTREMO, quia in uoto communi, ut in genere, non includuntur, imo potius pugnant. Aperte enim cum uoto communi pugnat, colere Deum mandatis hominum.

PORRO ERRORES Papistarum de uotis sunt plurimi. PRIMVM enim uotum esse opus supererogationis dicunt. DEINDE, factum cum uoto magis meritorium esse, quam sine uoto factum. TVM uoto matrimonium solui. PRAETEREA uotum esse opus consilij, & non præcepti. Sed has nugas missas faciamus, quia tantum sunt ociosorum hominum somnia. Quare contra ista omnia hæc teneatur demonstratio: Nullum opus lege Dei comprehensum est supererogationis, aut consilij, nec liberum, sed necessarium, quia scriptum est: Cum omnia feceritis quæ præcepta sunt uobis, dicite, Inutiles serui sumus, quod debuimus facere, fecimus. Lucæ 17. Nullum opus igitur Deo acceptum supererogationis aut consilij est: nec liberum, sed necessarium. Vnde relinquitur uotum lege Dei non præceptum saltem in genere facti, Deo minime placere. Omne igitur opus Deo acceptum lege Dei est comprehensum, nihil enim placet Deo sine fide. Item, Matthæi 15. Frustra me colunt mandatis hominum. Hac demonstratione contenti simus relinquentes Papistis sua de uotis deliria. Porro testimonia de uotis extāt plurima Leui. 27. Deu. 23. Baruch. 6. Nahū. 1.

CAPVT SEPTIMVM.

CONSCIENTIA.

QVIA ſæpius conſcientiæ facta eſt mentio, hic nonnulla de ea adijciam. Multa ſane & Philoſophi & Poëtæ de conſcientia bona & mala ſcribunt. Plato in politicorum primo conſcientiam bonam ἡδεῖαν γηροτρόφον uocat, Iuuenalis malam deſcribit inquiens:

Cur tamen hos tu
Euaſiſſe putas, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſæuo uerbere plectit.
Pœna autem uehemens & multo ſæuior illis.
Quas aut Sedigitus, grauis inuenit aut Radamanthus
Nocte dieq; ſuam geſtare in pectore teſtem.

Vtramque ſimul definit Ouidius, ut artifex, hiſce uerbis:

Conſcia mens ut cuiq; ſua eſt, ita concipit intra
Pectora, pro meritis ſpemq; metumq; ſuis.

Verum quia hæc Philoſophica & poetica doctrina de conſcientia, imperfecta & legalis eſt, fuſius de ea dicam, & quatuor ordine exponam. PRIMVM, definitionem generalem tradam, DEINDE regulas de factis indicabo, TERTIO, nonnulla de differentijs conſcientiæ bonæ & malæ adijciam, POSTREMO quæſtiones ſunt expediendæ tres.

Ex uerbis Pauli, Rom. 2. DEFINITIO generalis extrui poteſt: Oſtendunt, inquit, opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, conteſtante eorum conſcientia, & intra ſeſe rationibus excuſantibus aut accuſantibus. In hoc Pauli

Pauli dicto quatuor sunt diligenter expendenda. PRIMVM dicit opus legis scriptum esse in cordibus eorum, hoc opus legis est discrimen honestorum & turpium. SECVNDO dicit eos hoc ostendere. nam dum religionem instituunt, ostendunt Deum colendum, dum puniunt turpia & iniusta scelera, honestatem & iusticiam colendam testantur. TERTIO prouocat ad internum testimonium conscientiæ. QVARTO, qualis sit ille testis definit, intra sese λογισμῶν, hoc est, rationibus excusantibus aut accusantibus. Nam cum dicit in mentem uenire rationes, quibus gentes quod recte factum est defendunt, & quod male & turpiter factum est, accusant & redarguunt, iuxta regulam operis legis cordibus inscriptam: aperte definit conscientiam esse naturalem quandam legis intelligentiam, quæ ut honeste facta probat, ita turpiter commissa detestatur. Vel ut clarius forte dicatur, Conscientia est iudicium mentis petitum ex lege, de facto, quod iudicium, sequitur aut dolor aut trepidatio in corde. Constat itaq; conscientia syllogismo practico & motu cordis, syllogismum practicum naturaliter comitante. Huius syllogismi practici maior est regula certa, huic regulæ cum accommodatur per rationem factam in minori, concluditur mentis iudicium, quod naturaliter sequitur aut lætitia aut trepidatio cordis. Hanc esse ueram conscientiæ descriptionem, ipsa conscientia in omnibus testari potest.

REGVLA autem triplex est una naturalis, legalis alia, tertia Euangelica. NATVRALIS regula συντήρησις dicitur, & est scintilla quædam legis naturæ, quæ aduersatur uicijs & mala perpetrata continuo

 arguit,

arguit, ut, Deus colendus est, honesta sectanda, & turpia fugienda syntereses sunt. Quidam ideo hanc regulam hoc nomine appellari putant, quia pertinet ad conseruationem hominis, ne se peccati maculis inuoluat. Ex hac regula Oedipus & Iocasta mater sic colligunt:

Turpiter facta sunt supplicio digna.

Nos commisimus turpißimum factum, nempe incestum nefandißimum.

Igitur nos sumus scelerati, ac supplicio digni.

Hunc syllogismum tanta mentium trepidatio est secuta, quod non sustinentes tam graue onus, ille oculos eruerit, ne tantis maculis inuolutus aspiceret hunc solem, hæc laqueo uitam finierit. Contra, Socrates accusatus, se ita colligendo consolatur.

Honeste agere, ac benemeritum esse de republica, est gloriosum ac præmio dignum.

Ego honeste egi.

Igitur non culpandus sum, sed gloria potius & præmio dignus, quod dum homines negant, dij immortales cumulate largientur.

Hanc collectionem læticia quædam animi est secuta, qua leniuit præsentem dolorem. Sed quia lux Euangelij illi defuit, euentus non respondit, Nam ira Dei manet super eos, qui non credunt in Filium. ALTERA REGVLA est lex Dei, quæ Decalogo continetur, cui etiam subijcio leges magistratus, cuius nos subditi sumus, modo nihil præcipiant contra naturam aut scriptam Dei legem. Hæc regula ad duo capita refertur, ad obœdientiam erga Deum, & iusticiam inter homines, Ex hac regula Saul sic colligit: Aut Deo obœdiendum,

aut

aut pœnæ expectandæ, Ego Deo non obœdiui, sed contra ipsius mandatum feci. Igitur Deus mihi irascitur, & infligit pœnas. Hunc syllogismum secuta est tanta trepidatio mentis, ut tandem desperauerit. Verum Ioseph in Aegypto solicitatus ad adulterium perpetrandum, & falsa dilatione coniectus in carcerem, ita ratiocinatur ex regula immota legis & uoluntatis Dei. Deo probantur honesta facta, eisq; promisit præmia. Ego honeste feci, nolens aßentiri impudicæ adulteræ, Igitur Deus tuebitur iuxta suam promißionem meam innocentiam. Hunc syllogismum secuta est læticia cordis, qua in carcere erexit animum, donec eum Deus liberauit, & amplißimo præmio donauit, propter seruatam castitatem. TERTIA REGVLA est ignota rationi ac legi, quæ est uox Euangelij de reconciliatione, & peccatorum remißione propter Christum. Qui credit (inquit ueritas Ioan. 3.) in Filium, habet uitam æternam. Item: Ioël 2. Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Ex hac regula Dauid commisso homicidio & adulterio sic colligit. Deus promittit ueniam pœnitentibus & credentibus. Ego tantis peccatis contaminatus, doleo ob peccatum turpiter commißum, & in ipsum credo. Igitur Deus me recipiet in gratiam, etsi indignum, & multis enormibus peccatis contaminatum. Hunc syllogismum secuta est in corde Dauid tanta læticia, quod non solum se reconciliatum Deo putauerit, uerumetiam inter eos numerauerit, quorum Deus peculiarem curam habeat. Sic Manaßes, Petrus, Paulus se erexerunt.

CAETERVM quia conscientia talis, ex regula Eu-

angelij ualde tenera est, nonnulla de eius certißimis signis ac ueluti fulcris dicam, ne quis (quod multi proh dolor faciunt) conscientiam suam inquinatißimam pro purgata habeat. SVNT itaque quatuor fulcra bonæ conscientiæ, quorum PRIMVM & præcipuum est, FIDVCIA CHRISTI, qua statuitur esse remissum peccatum, iuxta illud: Beati omnes qui confidunt in eo. SECVNDVM, est BONVM PROPOSITVM quo abijcitur peccandi uoluntas. Qui enim in animo habet aliquando peccare, fidem quidem iactare potest, sed ea prorsus uacuus est. TERTIVM, ardens DESIDERIVM uitam totam in posterum approbandi Deo ueris cultibus, inuocatione, gratiarumactione, prædicatione Dei, dilectione erga omnes. QVARTVM fulcrum est SANCTA in cuiusq; uocatione CVRA, Nam qui suos negligit (inquit Paulus 1. Tim.5.) abnegauit fidē, et est infideli deterior. Hanc conscientiam Clemens Alexandrinus stromateon sexto, pag.284. in Florentinis exemplaribus describit in hanc sententiam, inquiens: Bona conscientia quam una uoce εὐσυνειδησίαν uocat) pietatem erga DEVM & iusticiam erga homines tuetur, animam cogitationibus castis, uerecundis sermonibus & iustis actionibus puram conseruans. Hoc modo uirtute a DOMINO percepta, anima meditatur diuina, malum quidem nihil aliud quam inscitiam, & actionem cum recta ratione pugnantem existimans. Pro omnibus præterea DEO gratias agit, audiendo quæ iusta sunt, legendo diuina, quærendo uera, per oblationem sanctam, per precationem beatam, laudans, celebrans, benedicens, psallens. Huiusmodi anima ne ad momentum

mentum quidem temporis unquam a Deo auellitur. Hactenus uerba Clementis reddidi ut potui. Et profecto omnibus pijs conandum eſt, ut huiuſmodi ſuam eſſe conſcientiam uere affirmare poßint.

TERTIO LOCO propoſui de differentijs conſcientiæ, nam alias mala, alias bona dicitur. Sed utraque nunc uere nunc falſo ita nominatur. Hic primum obſeruandum, quod has differentias non ſumat conſcientia a iudicandi facultate, quæ naturale donum eſt, ideoq; in bonis numerandum, quod donum nunc κριτήριον φυσικὸν, nunc lux mentis, & dictamen rationis, nunc naturalis liber, nunc alijs nominibus dicitur. Sed has qualitates accipit ab his tribus: facto præterito, affectu cordis præſenti, & euentu futuro. Nam ſi mens ſibi conſcia recti facti eſt, lætatur & ſpem bonam fouet, (quæ ἀγαθὴ γηροτρόφος eſt, ut Pindarus ait) conſcientia bona dicitur. Contra ſi mens ſibi ſceleris conſcia eſt, trepidat, metuit pœnas, conſciẽtia mala dicitur. Hinc utriuſq; definitiões extruamus. CONSCIENTIA BONA eſt iucunda bene actæ uitæ recordatio, cum ſpe & expectatione læti euentus. Seu, eſt lætus & iucundus motus cordis, cum conſcientia recti facti coniunctus, propter quam copulam conſcientia dicitur & non ſcientia. MALA uero CONSCIENTIA eſt, mala ac crucians male actæ uitæ recordatio, cum metu pœnæ coniuncta. Seu, mala conſcientia eſt triſtis ac crucians motus cordis, cum ſcientia ſcelerati facinoris coniuncta. PORRO conſcientia bona falſo dicitur, cum regula facti putatur uera & non eſt, & factum congruit cum regula. Monachus habet regulam de ſua Miſſa celebranda, quam

cum celebrat habet conſcientiam quidem bonam, ſed falſo bonam. Contra, ſi negligit habet conſcientiam malam, ſed falſo malam.

Iam QVAESTIONES diluendæ reſtant. PRIMA an liceat gloriari ob bonam conſcientiam, ad quam Paulus reſpondet: Hæc eſt gloriatio noſtra, teſtimoniũ conſcientiæ noſtræ. At contra idem Paulus, 2. Cor. 10. Qui gloriatur, in Domino glorietur. Reſpondeo. Quilibet poteſt in ſuis recte factis gloriari, ſed non extra Dominum. Quare has tres exceptiones conſtituamus. PRIMVM, ut quicquid habemus boni, Deo feramus acceptum, nihil nobis arrogantes. DEINDE, ut retineamus illud fundamentum, in ſola miſericordia Dei ſitam eſſe noſtræ ſalutis fiduciam. TERTIO, ut in ſolo bonorum omniũ autore acquieſcamus. His iactis fundamentis, bona eſt, imo neceſſaria gloriatio uera in recte factis, quæ gloriatio non erit Thraſonicus faſtus, ſed approbatio conſcientiæ recte iudicantis. ALTERA QVAESTIO eſt, utrum erronea conſcientia obliget nec ne? Conſcientia erronea obligat ſic intelligendo, quod faciens contra, peccet: tamen quia illa obligatio nociua eſt, cum diuina lege homo ad contrarium obligatur, Deus obligationem quæ eſt per conſcientiam erroneam, non acceptat. Quicquid enim fit uel repugnante uel hæſitante uel errante conſcientia, peccatũ eſt. TERTIA quæſtio eſt, num ſatis ſit cuilibet homini conſciẽtia bona apud ſemetipſum? Auguſtinus reſpondet, duæ res ſunt, conſcientia et fama: Conſcientia neceſſaria eſt tibi, & fama proximo. Verum ſi conaris famæ conſulere quantum poteris, & nihil proficis, ſecurus eſto bona conſcientia apud Deum.

OCTA-

OCTAVVM CAPVT.

VETVS HOMO, ET NOVVS HOMO, EORVMQVE DIVERSA STVDIA.

VETVS HOMO & NOVVS homo metonymia Ebraica dicuntur, Nam substantiæ seu subiecti nomen pro adiuncto ponitur, & epitheta, diuersa studia innuunt. Dupliciter autem considerantur, alias enim ut inter se opponuntur, renatus & non renatus: expers fidei regniq; CHRISTI, & utriusque consors atque particeps: ille uetus, hic nouus homo dicitur. VETVS quidem, quia detinetur in suæ originis iniusticia & peccato. NOVVS uero, quia iam a peccato absolutus per fidem in CHRISTVM, regeneratus est, ut sit noua creatura. DEFINITVR autem ad Ephesios quarto, NOVVS HOMO hoc modo: Qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate uera. Alias uetus homo & nouus non in diuersis hominibus, sed in eisdem, hoc est, in regeneratis opponuntur. Vt enim PRIMO MODO nouus dicitur propter fidem, ita SECVNDO MODO nouus dicitur propter nouos fructus nouæ arboris, hoc est, propter nouam obœdientiam & uitam, quæ sequitur fidei iustificationem. Quod autem in his, id est, regeneratis spiritu, opponitur, uetus homo dicitur. Vnde Paulus ueterem hominem interdum CARNIS uocabulo, & nouum SPIRITVS appellatione designat, idque duplici metonymia. PRIMVM enim Carnis & Spiritus uocabula, non pro substantijs,

stantijs, sed pro qualitatibus usurpat: DEINDE causam pro effectu sumit, nam ut caro, hoc est, carnis uiciositas pro rebellione, ita spiritus pro motibus spiritualibus, qui excitantur per Spiritum sanctum, accipitur. Verum EXTERNVS HOMO & INTERNVS alia dicuntur ratione. Est enim externus homo quicquid ad præsentem uitam spectat, 2. Corint. 4. Est autem duplex uita, terrena & cœlestis. Vt igitur conseruatio terrenæ uitæ, quæ non tantum ætatis flore, bona ualetudine, sed opibus etiam, honoribus, amicitijs & alijs subsidijs continetur, exterior homo dicitur: ita interior homo, est conseruatio cœlestis uitæ. PORRO ueteris & noui hominis DIVERSA STVDIA ad Galat. 5. describuntur. Et Sancti perpetuam luctam ueteris ac noui hominis in seipsis experiuntur, ut Paulus de seipso testatur, Roman. 7. CAETERVM 1. Corinth. 15. est alia hominis diuisio: homo PRIMVS TERRENVS Adam, SECVNDVS COELESTIS Christus, quæ diuisio pertinet non ad substantiam, sed ad qualitatem & uim utriusq;. Quemadmodum enim ab Adam habemus, ut uiuamus in hoc mundo tanquam rami a radice, ita Christus nobis principium est & autor cœlestis uitæ. HOC adijcere uolui propter Manichæos, qui perperam hæc epitheta ad substantiam retulerunt.

TESTIMONIA.

Ad Rom. 6. Verus ille homo noster cum illo crucifixus est, ut aboleretur corpus peccati, ut ultra non seruiamus peccato.

Ephes. 4. Deponite uos secundum pristinam conuer-

sationem

sationem ueterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: Renouamini autem spiritu mentis uestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate ueritatis.

Colossen.3. Nolite mentiri inuicem, cum exueritis ueterem hominem cum membris suis, & indueritis nouum, qui renouatur in agnitionem Dei secundum imaginem eius qui creauit eum.

CAPVT NONVM.

LITERA ET SPIRITVS.

QVIA quid nouus & uetus homo sit exposuimus, non intempestiuum forte erit, nonnihil hic adjicere de SPIRITV & LITERA. Huius enim rei recta explicatio geminum pariet nobis fructum: PRIMVM enim liberabit nos ab errore Origenis & Papistarum, qui has uoces ad interpretationem scripturæ referunt. Nam grammaticum & literalem sensum interpretantur literam, quam dicunt occidere: Allegoricum uero Spiritum, quem dicunt uiuificare, quo sane errore nullus pestilentior esse potest. aperit enim non solum fenestram hæreticis omnibus, ad faciendum quodlibet ex quolibet, uerumetiam fidem extinguit, quæ ex grammatico sensu & literali, concipitur & dependet. DEINDE & hunc fructum percipiemus, quod magis simus amaturi uerbum Dei, cum illud nequaquam in tot Protheos transformandum audiuerimus, & statuerimus Deum clare & perspicue per uerbum suum nobis loqui.

PORRO

PORRO occasionem istius erroris sumsit Origenes ex dicto Pauli, 2. Corint. 3. ubi sic loquitur Apostolus: Qui nos fecit idoneos ministros, noui testamenti, non literæ, sed spiritus. Nam litera quidem occidit, spiritus autem uiuificat. Hic quid per literam, & quid per spiritum significetur, ambigitur. Verum ut ad huius rei noticiam pertingamus, primum quid Litera quidq; Spiritus in genere sint, uidebimus, id quod ex collatione plurium locorum facile deprehenditur, Rom. 7. Vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literæ. Rom. 2. Circuncisio cordis in spiritu non litera. Ad Corinthios opponit spiritum Dei uiui tabulis lapideis. Ex his locis apertum est, per utrunq; significari doctrinam & opus, sed nomina illa differentias faciunt, ut litera quidem sit doctrina uel opus inefficax sine Spiritu sancto, intus in corde efficaci: Spiritus uero sit doctrina uel opus in cordibus uirtute spiritus Dei efficax: Non igitur hæc uocabula ad interpretationem pertinẽt, sed ad uim fructumq; referenda sunt per metonymiam siue metalepsin. LITERA proinde erit doctrina tota Dei, scripta, lecta, intellecta, atq; adeo omne opus hominis sine efficacia spiritus intus corda renouantis. Lex ergo est litera, similiter Euangelium, item Sacramenta, & omne opus, quando illa sola sunt, sine spiritus energia, & salutari in corde motu. Ita contra omnis doctrina, Lex, Euangelium, Sacramentum, opus, cum uiuo sensu cor penetrant, SPIRITVS sunt, & non litera. Breuiter, cum inefficax manet aliquid, litera est, cum efficax est, spiritus nominatur.

SED quomodo hæc interpretatio congruit cum Pauli dicto: Litera occidit, Spiritus uiuificat? Si omnis doctrina

ctrina sine spiritu est litera, occidit utiq;, quare prædicatio quoq; Euangelij uidetur occidere, quod dictu absurdum uidetur. Respondeo. Nec Lex nec Euangelium simpliciter occidunt, sed propter euentum mors & uita illis tribuuntur. Cum enim Lex auditur, & nõ adigit hominem ad Christum uiuificatorem, dicitur occidere propter talem euentum, nam is qui sic legem audit, incurrit in mortem. Similiter cum Euangelium prædicatur, legitur, intelligitur, dicitur occidere, non quod sit Euangelij occidere, sed quia talis euentus est eorũ, qui non credunt Euangelio prædicato. Atq; hoc est, quod dicit Simeon, Lucæ 2. Christum esse positum multis in ruinam. Item: Qui non credit, ira Dei manet super eum. Ioan. 3. SACRAMENTA itidem dicuntur occidere, non instituto ris consilio, sed ex euentu Sacramentis sacrilege abutentium sine fide & timore Dei. Atq; hæc ita intelligenda sunt, cum Litera & Spiritus seorsum dicuntur de Lege, Euangelio, Sacramentis, Operibus. At si collationem instituis inter uetus & nouum testamentum, seu inter Legem & Euangelium, quemadmodum Paulus facit 2. Corint. 3. alio respectu dicuntur. Nam ubi ad hanc collationem uenitur, uere et congruenter dicitur, legis naturam esse, literaliter docere homines, ita ut ultra aures non penetret. Euangelij autem naturam esse spiritualiter docere, quia gratiæ Christi sit instrumentũ. Quatenus itaq; Lex & Euangelium opponuntur, dicitur illa Litera occidens, hoc Spiritus uiuificans, quia illius prædicatio sine Christo mortua est, huius prædicatio uiuificum salutis ministerium existit.

SECVNDAE CLASSIS FINIS.

EXPLICATIO CAPITVM TERTIAE CLASIS.

PRIMVM CAPVT.

PRAEDESTINATIO.



QVEMADMODVM doctrina prædeſtinationis longe utiliſsima eſt, modo rite ac ſobrie tractetur. (nam æterna Dei prædeſtinatio eſt fundamentum ac prima cauſſa bonorum omnium, quæ a Deo percipimus:) ita nullibi periculoſius erratur, qnam hic, ubi a uerbo tradito ad humanas cogitationes deflectimus. Quare conſiliũ Pauli in hac doctrina ſequamur, qui immenſam Dei bonitatem in ea conſiderandam proponit, ad gratiarum actionem incitat, inde petit ſalutis credentium certitudinem, per eamque omnia merita humana deſtruit. Hic enim uerus fons eſt, unde haurienda eſt diuinæ miſericordiæ cognitio. Hic os obſtruitur omnibus hominibus, ne quid ſibi arrogare auſint uel queant. Iccirco meminiſſe oportet finium huius doctrinæ, quos Paulus tradit, & quærendi non ſunt alij fines, præter & contra uerbum Dei in noſtri perniciem, quemadmodum multos fecis-

tos fecisse, proh dolor, manifestum est. Hæc præfanda duxi, ut studiosi non abhorreant ab hac doctrina, sed de ea forment iudicium ex Scriptura & uerbo Dei, non ex humano cerebro.

Vt autem ordinem aliquem in huius mysterij explicatione teneamus, sex excutienda proponam, quæ in prædestinationis doctrina, præcipua momenta uidentur. PRIMVM enim regulas quasdam tradam, quibus confirmabitur conscientia, ne Stoicæ opinioni de prædestinatione subscribat. DEINDE quis sit ordo in prædestinationis negocio dicam. TERTIO, unde iudicium de prædestinatione sit petendum, exponam. QVARTO, prædestinationis definitionem ex prioribus capitibus colligam. QVINTO, qualis sit prædestinationis certitudo, undeq; petenda sit, ostendam. POSTREMO loco adijciam nonnihil de finibus & usu prædestinationis.

REGVLAE itaque obseruandæ hæ sunt: PRIMA, Nequaquam ex ratione, sed ex solo uerbo Dei nobis patefacto, iudicandum est de prædestinationis mysterio. Hæc regula confirmatur ex eo, quod aliunde non sit de uoluntate Dei iudicandum, quam ex uerbo. Regulæ usus, ut excludas ex hoc negocio Stoicas de necessitate opiniones, quibus tollitur contingentia, & læditur gloria Dei, prauiq; mores confirmantur, & Epicurismus inuehitur.

SECVNDA, Promißio gratiæ est uniuersalis. Confirmatur regula multis testimonijs, Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam. Ro. 13. Iusticia Dei per fidem

Iesu Christi in omnes, & super omnes credentes. Rom. 10. Idem Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant eum. Rom. 11. Conclusit Deus omnes sub inobœdientiam, ut omnium misereatur. 1. Timoth. 2. Deus uult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem ueritatis peruenire. Esa. 53. Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisq; in uiam suam declinauit, & posuit Dominus in eum iniquitatem omnium nostrum. VSVS regulæ est, ut hanc uniuersalem promißionem nobis accommodemus, ac iuxta mandatum Dei, Christum induamus, qui omnes ad se uocat, & omnibus sua beneficia gratis offert fide accipienda.

TERTIA, Non est προσωποληψία apud Deum. Hæc regula expresse traditur Rom. 2. Act. 10. Vere comperio, quod non sit προσωπολήπτης Deus, sed in omni gente, qui timet eum, & operatur iusticiam, acceptus est ipsi. Eph. 6. Scientes, quod & illorum & uester Dominus est in cœlis, & προσωποληψία non est apud eum. Galat. 2. Personam hominis Deus non accipit. Deut. 10. Circumcidite præputium cordis uestri, & ceruicem uestram ne induretis amplius, quia Dominus Deus uester ipse est Deus deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus & potens & terribilis, qui personam non accipit, nec munera. VERVM ad huius regulæ declarationem nonnulla asscribam ex Commentarijs Philippi ad Romanos, qui sic ait: Vsitate describitur acceptio personarum esse, dare æqualia inæqualibus. Oritur autem sententia prohibens προσωποληψίαν ex fontibus iusticiæ. Iusticia est æqualitas, sed ordinata, secundum mensuram aliquam, ut, Iudex tunc est iustus, cum æqualiter

mensuram

mensuram seruat, punit sontes & defendit innocentes, nec discedit a mensura propter alia accidentia in hominibus, & contra hanc mensuram facere inæqualitas est, quæ est iniusta & tyrannis. Ideo cum dicitur: Apud Deum non est acceptio personarum, tribuitur ei laus iusticiæ & æqualitas, cuius hæc mensura est: Vniuersaliter irascitur Deus peccato in homine, uniuersaliter & recipit omnes ad mediatorem confugientes. Hanc mensuram suo sapientissimo & iustissimo consilio sanxit, & uult immotam esse, Et fingere, quod non seruet hanc æqualitatem, est tribuere ei προσωποληψίαν. Ideo et Paulus inquit: Deus uult omnes homines saluos fieri. HACTENVS Præceptor. VSVS regulæ est, ut ipsum opponamus Stoicæ opinioni et imaginationi, quæ fingit in Deo inæqualitatem esse, & consolemur nos, quod Deus sit æqualis, uelitq; omnes ad mediatorem confugientes recipere sine omni personarum acceptione.

QVARTA, in Deo non sunt ponendæ contradictoriæ uoluntates. VSVS regulæ est, ne sophistica sinamus nobis auferri utiles sententias, qualis illa Domini: Matthæi undecimo, Venite ad me omnes, &c. Et illa: 1. Timoth. 2. Deus uult omnes homines saluos fieri. Mat. 23. Ierusalem Ierusalem, quoties uolui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos suos sub alas suas, & noluisti. Hic Christo Domino tribuere uel diuersam a Patre uoluntatem, uel quod alia secreta uoluntate uoluerit, quam uerbis se uoluisse ostendit, horrenda in Deum blasphemia est. Quare certo statuamus, Deum uere id uelle, quod se sua uoce uelle testatur. Cum dicit Paulus: Deus uult omnes homines

ſaluos fieri, Deum inconſtantiæ & mendacij arguit, quicunque Deum quorundam ſalutem nolle putat, quantum ſane ad conſilium creationis attinet. Quod autem quoſdam æterna morte punit, id fit, quia noluerunt Deo uolenti ipſorum ſalutem, obœdire.

QVINTA, Gratia ſuperat peccatum. Hæc regula Pauli eſt, cuius hic eſt VSVS, ne ob magnitudinem peccatorum deſperemus, ſed confugiamus ad illum, qui plenus gratia & ueritate eſt, ipſius enim ſacrificium ſufficiens eſt ad omnia quantũuis enormia peccata expianda.

SEXTA, ut in primo parente Adam lapſum eſt totum humanum genus: ita promiſsio data Adamo pertinet ad totam eius poſteritatem. Confirmatur regula promiſsionis uerbo: Semen mulieris conteret caput ſerpentis. 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes uiuificabuntur. Hoc non ſolum de reſurrectione, quæ eſt futura, intelligendum eſt, uerumetiam de ſalutari uiuificatione, in ijs, qui Chriſtum in hoc mundo poſsident. Regulæ itaq; VSVS eſt, ut porrectam nobis dextram Dei, hoc eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum apprehendamus firma fide, unde fiet, ut uita et iuſticia Chriſti donati promiſſam ſpem conſequamur.

SEPTIMA, Quia tamen uidemus multos ruere in æternam damnationem, tenenda eſt hæc regula: Deus non prædeſtinat quenquam hominem ad malum culpæ, ſed ad malum pœnæ, ſeu ſupplicium æternum propter culpam admiſſam ab omnibus ijs, qui non conuertuntur. Nam de ijs qui conuertuntur, eſt immota uoluntas Dei: Eze. 33. Viuo ego, nolo mortẽ peccatoris, ſed ut conuertatur & uiuat. Si igitur ad creationis conſiliũ reſpicimus,

Deus

Deus nullum condidit ad æternum exitium. At si respicimus euentum, multi sunt ad exitium conditi. Pius pater nullum filium generat ad patibulum, si consilium generantis spectatur: Verum si euentus ob maliciam filij, patris pio uoto non respondeat, dicitur pater filium ad patibulum generasse. Ad eundem modum si creationis consilium consideretur, neminem destinauit Deus certo exitio. At si euentus spectatur, impium dicitur ad diem malum creasse. Deus enim mortem non fecit, neque lætatur in perditione uiuorum. Sed ut culpa ab homine, ita iusticia in Deo est, qui hominem non conuersum ad supplicium iustum, non ad aliquod opus iniustum, ad pœnam, non ad culpam, ad punitionem, non ad transgreßionem, ad interitum, quem ira iusti iudicis peccantibus reddet, non ad interitum, quo in se iram Dei peccantium iniquitas prouocauit, Dominus prædestinasse dicendus est. Huius regulæ VSVS est, ut timeamus Deum, ne prouocemus iram Dei nostra securitate & impœnitenti corde, ac ita præter opinionem & expectationem incidamus in manus Dei uiuentis.

HAS regulas ideo huic doctrinæ præponere uolui, quia non dubito eas plurimum doctrinæ & consolationis continere, ne uel sinamus nos sophistica in opiniones stoicas pertrahi, uel securi reddamur aut languidi ad apprehendendam gratiam omnibus oblatam, a qua nemo excluditur, nisi qui se ipsum sua excludit malicia & diffidentia.

DE ORDINE ACTIONVM Dei in prædestinationis negocio Paulus est consulendus, qui ponit quinque gradus actionum Dei in hac doctrina, quæ sunt, præscien-

ſcientia, electio, uocatio, iuſtificatio, glorificatio. PRAESCIENTIA præſcit Deus ſua futura facta. ELECTIONE ordinat & diſponit apud ſeſe quod eſt facturus. VOCATIONE inuitat quos antea præſciuit & elegit. IVSTIFICATIONE præſcitos, electos & uocatos a reatu abſoluit, & in filio unigenito caros habet. GLORIFICATIONE, iuſtificatos donat æternæ uitæ fruitione, quæ eſt fructus ultimus & meta prædeſtinationis. Hæc confirmantur uerbis Pauli Rom. 8. Nouimus inquit, quod ijs, qui diligunt Deum, omnia ſimul cooperantur in bonum, ijs ſcilicet, qui iuxta propoſitum uocati ſunt ſancti, quoniam quos præſciuit, hos etiam prædeſtinauit conformes imaginis Filij ſui, ut ſit ipſe primogenitus inter multos fratres. Quos uero prædeſtinauit, eos & uocauit, & quos uocauit, eos etiam iuſtificauit, & quos iuſtificauit, eos etiam glorificauit. Nec alia huius rei cauſſa quærenda eſt, niſi ea, quam Paulus nouit, quæ eſt, εὐδοκία Dei in Chriſto Ieſu & philanthropia, quæ eſt ἕξις ἐνεργητικὴ τῶν ἀνθρώπων. Habitus benefaciendi hominibus.

Ex his etiam haud obſcure intelligi poteſt, quod TERTIO loco propoſui, Vnde uidelicet IVDICIVM de PRAEDESTINATIONE petendum ſit. Paulus enim certam regulam tradidit, nimirum hanc: Quos prædeſtinauit, hos & uocauit, ſentiens uocatos eſſe prædeſtinatos. Verum ut hoc rite intelligatur, ſex circumſtantiæ nobis ſpectandæ ſunt, quarum PRIMA: QVISNAM VOCET? Deus, cuius uocatio ut eſt gratuita, ita & ἀμεταμέλητος, hoc eſt, cuius eum non pœniteat, Rom. 11. Hic obiter obſeruandum, quod electionis uocabulum

&

& pro caussa & effectu ponitur in Scriptura. ALIQVANDO enim significat eam electionem, qua ante initium mundi elegerat saluandos, hoc est, credentes in Christum. ALIQVANDO huius electionis effectum, nimirum uocationem cum communem piorum, qua in filios Dei adoptantur, tum particularem, qua ministros uerbi ad prædicandi officium destinauerat. PORRO ELECTIO illa prior dicitur interdum per tropum LIBER VITAE. Liber autem Catalogum Ebraica consuetudine significat, ut Gen. 3. Liber generationum Adam, id est, catalogus. Vnde liber uitæ est catalogus iustorum, qui præordinati sunt ad uitam. Dicuntur autem PRAEORDINATI propter euentum, non quod Deus diues in omnes misericordia & gratia, ullum ad certum interitum, si consilium formationis respicis, fecit. Hunc catalogum Deus repositum apud se habet. Itaq; nihil aliud est liber uitæ, quam æternum Dei consilium, in eius pectore definitum, quo nos adoptauit in filios, & ad uitam æternam destinauit in dilecto. Hunc librum Ezechiel cap. 13. scripturam domus Israël appellat. Psal. 69. liber uiuentium dicitur. De hoc libro deleri dicuntur, qui fidem & confessionem abijciunt. Cum iustis autem in hoc libro scribi dicuntur, qui fide se erigunt, & confugiunt ad mediatorem. Atq; hæc ratio loquendi de arcano Dei consilio, seu æterna Dei electione, sumta ab humana consuetudine est, ad quam demittit se DOMINVS, ut aliquo modo percipiamus prædestinationis diuinæ doctrinam. SECVNDA circunstantia, QVANDO VOCAT? Ab initio mundi, statim post lapsum parentum nostrorum, ipse Dominus uocare cœpit,

& postea nonnunquam per angelos, interdum per Prophetas, postea per Filium & Apostolos, & hodie uocat omnes, quibus ex sua bonitate Euangelium patefacit.

TERTIA circumstantia, QVOS VOCAT? Omnes, ad quos suum Euangelium uenit. Omnes qui sentiunt suum onus. Venite (inquit Matth. 11.) ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos. Item: Marci ultimo: Ite in mundum uniuersum, & proclamate Euangelium omni creaturæ. Nam ut promißio & misericordia Dei est uniuersalis, ita etiam uocatio, ut supra dictum est. QVARTA circumstantia: QVAE caussa uocationis est? Nulla alia quam εὐδοκία paterna, misericordia, philanthropia & dilectio. Roma. 9. Ephe. 1. Et Ioan. 3. Huc accedit meritoria caussa, nempe λύτρον Filij, per quod uocati a reatu absoluuntur, & donantur iusticia Christi, in quo credentes sibi caros reddidit Dominus, quos elegerat in ipso ante constitutionem mundi. QVINTA circumstantia: QVID REQVIRIT DOMINVS IN VOCATIS? Fidem & sanctimoniam. Fide enim induimus Christum, accipimus Spiritum sanctum, quo obsignatur nobis electionis promißio. Sanctimonia uitæ est fidei indicium, ad quam sanctimoniam electi sumus. SEXTA circumstantia: QVIS FINIS? Prædicatio gloriæ & gratiæ Dei, qua caros nos habuit in dilecto. Verum si extra uerbum iudicare uelis de hoc mysterio, hæc sequentur incommoda. PRIMVM contemtus ministerij uerbi, & exercitiorum pietatis. Hinc sequitur impœnitentia & peccandi indulgentia, ac tandem desperatio. Quare semotis carnis prophanis cogitationibus, quas ratio ingerit

sæpe

ſæpe ſine uerbo, retineamus uniuerſalem ſalutis promiſsionem, nimirum, quod omnis qui crediderit, ſaluus erit, quod omnis qui inuocauerit nomen Domini, ſaluabitur. Iam ex ijs quæ dicta ſunt, colligi poteſt prædeſtinationis definitio in hunc modum:

PRAEDESTINATIO eſt electio, qua Deus æterno conſilio elegit ſaluandos ante creationem mundi in Chriſto Ieſu, & ordinatio ſeu diſpenſatio diuina, qua ordinauit & uocauit, ordinat & uocat electos uoce Euangelij, iuxta beneplacitum ſuum in adoptionem filiorum Dei, per eundem Chriſtum, quem fide poßident, electionis æternæ teſtimonium certißimum, Idq; ut in uera ſanctitate & puritate gloriam gratiæ Dei prædicent electi. Hæc definitio ex ſuperioribus collecta eſt, & Epheſ. 1. Paulino teſtimonio confirmatur. Verum ſi placet, breuior definitio ſit hæc Auguſtini: PRAEDESTINATIO eſt gratuitæ adoptionis præparatio, qua nos prædeſtinatos adoptauit in filios per Ieſum Chriſtum. Breuius adhuc: PRAEDESTINATIO eſt diuinæ uoluntatis per gratiam electio. Fulgentius definit, ſempiternam eſſe diſpoſitionem futuri operis Dei.

QVINTVM quod propoſui, fuit de CERTITVDINE PRAEDESTINATIONIS, quantum ad ſingulos homines attinet, quæ nobis clarißime in Domino noſtro Ieſu Chriſto patefit. Quemadmodum enim in electione noſtri primas gratuito beneplacito Dei tribuere oportet: ita rurſus ea ab effectibus proprijs nobis cognoſcenda eſt. In hac certitudine aßignanda, periculoſe a Sophiſtis erratur. Quare illorum ſententia omiſſa, ex uerbo DOMINI colligam quatuor cauſſas, quarum

PRIMA est, VOCATIO & communicatio ministerij salutis, per uocalem prædicationem. Nihil enim periculosius aut magis præposterū est, quam omissa uocatione electionis nostræ, certitudinē quærere in abscondita Dei præscientia, contra uerbum & uoluntatem Dei. Quare ex uocatione de hoc arcano iudicandū est, iuxta consiliū Pauli ad Roman. 8. Quos elegit, hos & uocauit, & contra: Quos uocauit, hos & elegit. Itaq; Paulus unicuique uult uocationem esse pro electionis testimonio. Est enim uocatio Dei fixa & rata, ut Deus ab ea discedere minime uelit. SECVNDA certitudinis caussa est SPIRITVS SANCTVS, intus operans fidem ad uocationis uerbum, certificans de promissis diuinis, & excitans ad Dei cultū. Hoc comprobatur ad Ephes. 1. his uerbis. In quo & uos qui credidistis, obsignati estis spiritu promissionis sancto, qui est arrabo hæreditatis nostræ. TERTIA caussa certitudinis est NOVITAS uitæ, seu sanctitas, ad quā electi sumus. Neq; enim debent a se inuicem separari sanctitas uitæ et electio æterna. Sic enim docet Paulus ad Ephes. 1. Vt simus sancti & irreprehensibiles coram ipso in dilectione. 2. Thess. 2. Elegit uos Deus ab initio in salutem, per sanctificationem Spiritus et fidem ueritatis. Et Petrus, (2. Pet. 1.) Quapropter fratres operam date, ut per bona opera certam uestram uocationē & electionem faciatis. Hac enim nota electi se probant non frustra uocatos, si bona consciētia, uitæ integritas fidei professioni respondeat. Has tres caussas hoc sequens Pauli testimonium continet: Qui uocauit uos per Euangelium nostrum in acquisitionē gloriæ Domini nostri Iesu Christi. Hic uocatio, fides & sanctificatio coniunguntur.

ur. Hæc diligenter notanda sunt, ne præterita uolun-
atis Dei reuelatione, in qua acquiescendum, feramur ex-
ra uerbum in profundũ labyrinthum. QVARTA cer
itudinis caussa, SACRAMENTA sunt, uerbo uocatio-
is addita. Sunt enim Sacramenta ut sigilla gratiæ Dei,
a æternæ prædestinationis nostræ certißima testimo-
ia. HIS certitudinis caußis contenti simus, & cum
imore & uera inuocatione expectemus promissam salu
em, hæc spes nequaquam fallet nos. Est enim fundata in
ilectione Dei, a qua nulla creatura nos poterit auellere.

POSTREMVM sequitur de VSV & FINIBVS
rædestinationis, quæ in quinque posita sunt. PRI-
IVM enim prædestinationis doctrina tollit opinionem
eritorum humanorum. Qui enim fieri potest, ut sua
aussa effectus sit prior? Nunc autem sanctificatio ef-
ectus est prædestinationis, proinde fieri nequit, ut ex
eritis æstimetur electio. SECVNDO magnificere
os facit hæc doctrina ministerium uerbi, per quod uo-
amur. Nam cum nos uocat DOMINVS, electionem
uam confirmat. Sunt enim tres electionis gradus,
PRAEDESTINATIO, DESIGNATIO AB
VTERO, & VOCATIO, quæ est effectus &
complementum utriusque. Nam prædestinatione an-
e mundi initium elegit, Designatione ab utero elegit,
cum nos in hunc finem edimur, ut in nobis quod statuit,
compleat: Vocatione adoptat in filios, quos elegit
& designauit. Huc pertinet ministerium uerbi,
quo nobis tantus gratiæ thesaurus affertur. TER-
TIO, electio admonebit nos gratiarum actionis. Finis
enim electionis nostræ est, ut consecrati Deo, ipsum
per

per omnem uitam nostram corde, ore & opere laudemus & celebremus. QVARTO, consolabitur nos hæc doctrina sub cruce. Quoties enim castigat nos Dominus, fiducia electionis animos erigere debemus, certi, quod qui uocauit, etiam liberet, quantumuis uel totus orbis collabi uideatur. QVINTO, quoties aliquid subitæ mutationis præter opinionem & spem nostram suboritur, quoties audimus persecutores Euangelij grassari in pios, cum circunferuntur rumores de defectionibus regnorũ, prouinciarum, ciuitatum & magnorum hominum ab Euangelio, consolemur nos hac electionis doctrina, ut ueniat nobis in mentem dictum Pauli: Firmum fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc, Nouit DOMINVS qui sunt sui.

TESTIMONIA PRAEDESTINATIONIS.

Ephes.1. Quemadmodum elegit nos in ipso ante mundi creationem, ut essemus sancti & inculpati in conspectu suo per caritatem, qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Christum Iesum in sese, secundum beneplacitum uoluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, qua nos caros reddidit in dilecto.

Actor.13. Et crediderunt quotquot erant prædestinati ad uitam æternam.

Ioan.13. Ego scio, quos elegerim.

Ioan.10. Oues meæ uocem meam audiunt, & ego noui eas, & me sequuntur, & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum, & nemo rapiet eas de manibus meis.

HVC

Hvc pertinent 9. 10. & 11. capita ad Romanos, in quibus cauendum, ne alienas a proposito, ut plurimi faciunt, disputationes sectemur.

CAPVT SECVNDVM.

ECCLESIA.

Ecclesia Græca uox est, ab ἐκκαλεῖν, hoc est, euocando dicta, cuius uocis usus apud Athenienses fuit. Cœtus enim ciuium uoce præconis de reliqua turba euocatus ad audiendam sententiam senatus, ἐκκλησία dicebatur. Hinc uocabulum Apostoli transtulerunt ad suum institutum, propter similitudinem. Est enim Ecclesia apostolico usu cœtus hominum, uoce præconum uerbi euocatus e regno mundi, ad audiendam & recipiendam sententiam Dei, de salute generi humano parta per Christum Pontificem. Huius rei pulcerrimum exemplum in Abrahamo habemus, qui cum esset idololatra apud Caldæos, inde uoce Dei euocatus in terram Canaan, cui obtemperauit, & cultum iuxta eius uoluntatem præstitit, & si in eadem terra non pauci impij & hypocritæ fuerunt. Hinc iam plenam definitionem elicere, non erit difficile, qualis hæc esse poterit: Ecclesia est cœtus hominum, euocatus e regno Satanæ, ut Christum audiat, sequatur, eiq; uero cultu seruiat, utq; huic Christo uero capiti suo ita adhæreat, ut suis membris coalescat, unumq; corpus constituat, ac tandem per eundem Christum fruatur in cœlo perpetuo Dei & Angelorum consortio. Breuius: Ecclesia est congregatio

gregatio membrorum Christi, id est, sanctorum, qui credunt uere & obœdiunt Christo, cui in externa societate hypocritæ & multi mali admisti sunt, iuxta parabolam de Zizanijs. Hæc ECCLESIA uarijs titulis ornatur in Scriptura. 1. Timot. 3. DOMVS DEI VIVENTIS dicitur, quia in medio nostri, quos adoptionis gratia in filios recipit, habitat. Huius domus architectus est Christus, Ebræ. 4. Et FVNDAMENTVM, 2. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, qui est Christus Iesus. Sed quomodo rite super Christum ædificatur Ecclesia? Si ipse solus statuitur pro sapientia, iusticia, sanctificatione, redemtione, satisfactione, purgatione, denique uita & gloria. COLVMNA ET FVNDAMENTVM VERITATIS, 2. Timot. 3. dicitur, quia suo ministerio ueritatem propagat & tuetur pura Euangelij prædicatione. Vnde colligitur, illic non esse Ecclesiam, ubi ueritas sepulta iacet, & horrendum in modum diruta, euersa pedibus calcatur. Non dicitur columna ueritatis, quasi ex ipsa simpliciter penderet, sed hominum respectu. Sustinet enim Ecclesia ueritatem, dum eam puram retinet & sinceram, dum prædicatione transmittit ad posteros, dum suo præconio ornat. Galat. 4. cœlestis IERVSALEM & mater fidelium dicitur. Ierusalem quidem cœlestis, quia originem a cœlesti gratia trahit, & fide sursum habitat. πολίτευμα enim Ecclesiæ in cœlis est, Philippens. 3. MATER uero FIDELIVM dicitur Ierusalem, quia semen uitæ incorruptibile apud se depositum habet, quo nos format, fouet in utero, edit in lucem, lacte & cibo procreatos alit. Quorum mater est Ec-

clesia,

lesia, Deus pater est, qui per Ecclesiæ ministerium fili-
s sibi generat & tollit. Vocatur & HAEREDITAS
OMINI, Psal.2. 1.Pet.5. idq; ideo, quia Christo in pe
ulium data est Ecclesia, cum reliquus mundus interim
nancat in sua cæcitate sub regno Satanæ. Ephes.1.
ORPVS CHRISTI dicitur, cuius caput est Chri-
us, quia sua plenitudine Ecclesiã absoluit perficitq;, &
uia capitis gloria membris cæteris communis est, mo-
entur hac appellatione de glorificatione Ecclesiæ, quam
abitura est una cũ capite suo Christo Domino. SVNT
& aliæ APPELLATIONES Ecclesiæ, ut sunt: Vir
o, sponsa, ciuitas murata, uinea, ager, meßis, regnum cœ
orum, regnum Christi. Has appellationes intelligere
& excutere facile est, modo metaphoricè hæ appellatio-
es integris similitudinibus reddantur.

DISTINGVITVR ECCLESIA in militantem
& triumphantem, & definiunt MILITANTEM con
regationem esse omnium fidelium sub Christo rege in
oc mundo adhuc militantium contra diabolum, carnem,
mundum. Huius Ecclesiæ arma ad Ephes.6. recensen-
ur. TRIVMPHANTEM dicunt eam Ecclesiam, quæ
parta uictoria per Christum nunc in cœlis cum beatis spi
ritibus triumphat, quæ olim post resurrectionem ple-
um triumphum aget.

SED quare VNA dicitur, cum tot sint cœtus dispersi
per orbem, quarum singuli Ecclesiæ titulum sibi uendi-
cant? Ecclesiæ VNITAS non consistit in cohabita-
tionibus, neque in externis ritibus aut ceremonijs, sed in
doctrinæ & fidei consensu. Nam in omnibus, qui in
CHRISTVM uere credunt, unus est Spiritus, unus est
Domi-

Dominus, unum caput Christus, una fides, una spes, unum baptisma, unus Deus & Pater omnium, unusq; aduocatus & mediator IESVS CHRISTVS. Hinc est, quod toti Ecclesiæ dicitur ad Galat. 3. Omnes uos unus estis in CHRISTO IESV. Atque ob hanc caussam CATHOLICA etiam dicitur, Quia ubiq; & semper omnia Ecclesiæ Christi membra in spiritu, doctrina & fide consentiunt. Id enim Catholicon usu Ecclesiastico cœptum est appellari, quod in Ecclesia creditum est, semper, & ubiq;, & ab omnibus.

HINC nascitur & alia ecclesiæ diuisio, qua diuiditur in CATHOLICAM & PARTICVLAREM. Sed hæc pars est catholicæ Ecclesiæ.

PORRO ut Ecclesia constat, & fulcitur quatuor partibus, nimirum doctrina, sacramentis, ceremonijs & disciplina, de quibus suis locis dicetur: ita eiusdem signa non fallacia sunt hæc tria simul: 1. CONSENSVS in doctrina Euangelij incorrupta, scilicet, in fundamento. 2. LEGITIMVS usus Sacramentorum. 3. OBOEDIENTIA ministerio debita, iuxta Euangeliū.

TESTIMONIA DE ECCLESIA.

Ebræ. 12. Acceßistis ad montem Sion, & ad ciuitatem Dei uiuentis, Ierusalem cœlestem, & ad innumerabilem Angelorum cœtum, & ad concionem primogenitorum, qui conscripti sunt in cœlis, & ad iudicem uniuersorum Deum, & ad spiritus iustorum perfectorum.

Ephes. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit

exposuit pro ea, ut illam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per uerbum uitæ.

Psal.26. Vnam petij a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in Domini domo omnibus diebus uitæ meæ, ut uideam uoluntatem Domini, & uisitem templum eius.

Psal.83. Beati qui habitant in domo tua Domine.

Psal.91. Plantati in domo Domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt.

Psal.35. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine. Dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Psal.121. Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem: & abundantia diligentibus te: propter domum Domini Dei nostri quæsiui bona tibi.

Ebre.10. Non relinquentes congregationem nostram.

1. Cor.1. Non sint inter uos schismata, sed sitis coagmentati eadem doctrina & eadem uoluntate.

Matt.12. Qui non congregat mecum, dispergit.

CAPVT III.

SYMBOLVM ET TESSERA ECCLESIAE.

SYMBOLVM Ecclesiæ Christi nota quædam est, per quam a reliquo mundo discernitur Ecclesia. SEV, est professio Christianæ religionis. Quemadmodum enim symbolum militare, quod Latinis tessera dicitur, est signum, quo socij ab hostibus & exploratoribus dignoscuntur:

ſcuntur: ita Symbolū Eccleſiæ eſt teſſara militum Chriſti, id eſt, credentium, per quam ſe & uni Chriſto nomina dediſſe, & ab alijs omnibus in mundo ſectis diſſentire teſtantur. Hoc Chriſtianum Symbolum Irenæus traditionem apoſtolicam uocat, quia Apoſtoli putantur unanimi conſenſu articulos noſtræ fidei, qui Symboli apoſtolici nomine uſitate appellantur, collegiſſe & Eccleſiæ commendaſſe. Continet autem Symbolum præcipua capita totius religionis Chriſtianæ. Nam cauſſas noſtræ ſalutis optimo ordine enumerat. Orditur a primo fonte, & ita paulatim per gradus progreditur ad finem, qui eſt uita æterna, in qua perpetua quædam celebratio Dei uigebit. Verum ut nos certum quendam ordinem in explicatione teneamus, primum Symboli partitionem, deinde, quid in ſingulis partitionis membris quærendum ſit, obſeruemus.

PARTITIO SYMBOLI.

Quatuor ſunt ſymboli membra maxima. PRIMVM eſt de Deo Patre, & fide in ipſum. SECVNDVM de Deo Filio, & fide in eundem. TERTIVM de Spiritu ſancto, & fide in illum. QVARTVM & ultimū eſt de effectu totius Trinitatis & fide oblata bona accipiente. Atq; ita Symbolum in uniuerſum duo requirit a Chriſtianis, primum VERAM NOTICIAM perſuaſionemq; doctrinæ. Deinde FIDEM, per quam acquieſcimus in Dei uerbo, & firmiter ſtatuimus nos uere accepturos, quæ Deus promittit.

Nam ſymbolum Chriſtianum non tantum eſt externa

quædam doctrinæ confeßio, sed cordis seria fiducia in Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum. CAETERVM in explicatione partium symboli hunc ordinem sequi non erit inutile. PRIMVM historia consideretur. SECVNDO, eius probatio ex uerbo Dei adijciatur. TERTIO fides ipsa, quæ uersatur circa doctrinam, qualis sit, ostendatur. QVARTO, quid fides inde colligere doctrinæ & consolationis debeat.

PRIMVM MEMBRVM.

Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem cœli & terræ.

Hic primum historia de Deo cognoscenda est, quæ ad tria capita refertur, nimirum ad unitatem essentiæ diuinæ, personarum trinitatem, & diuinæ uirtutis efficaciam, de quibus in genere uide ea, quæ in prima Classe capite primo dicta sunt. Hic solummodo ea exponam, quæ uerba symboli recensent. Loquitur itaq; hoc membrum de Deo Patre, prima in diuinis persona, atque ei tria tribuuntur. 1. Quod sit PATER. 2. Quod sit OMNIPOTENS. 3. Quod sit CREATOR cœli & terræ. SECVNDO, huius historiæ confirmatio petatur ex primo, secundo & tertio capitibus primæ Claßis. TERTIO, cõsideretur qualis hic fides requiritur, nempe certa noticia huius historiæ de prima persona in Trinitate, et fiducia in ipsam, quod uere talis sit nobis, qualis hic describitur, quod sit Pater, qui nobis beneuelit, quod omnipotẽs, qui poßit tueri & defendere eos, quos in suam tutelã recepit. Quarto, ut ex eo, ꝙ sit Pater, colligamus ipsius paternã erga nos uoluntatẽ, qua uult nobis libẽter adesse et

nos iuuare. Ita *ex eo, quod sit omnipotens, statuamus illum & posse aduersarios nostros opprimere, & uelle potenter liberare nos ab omnibus malis.* Hic *quoq; fides meminerit, quare* Deus *sit tibi* Pater, *nimirum propter* Christum, *qui dedit potestatem filios* Dei *fieri omnes, qui credunt in nomen eius.* Soli *enim credentes adoptionis gloria gaudere possunt.* Porro *de creatione uide supra classe prima, capite secundo.*

SECVNDVM MEMBRVM

DE FILIO DEI.

Et in Iesum Christum filium eius unicum, Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus. Descendit ad inferna: tertia die resurrexit a mortuis: ascendit ad cœlos: sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis: inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.

PRIMVM *historia* Christi *ad quatuor capita referri potest: ad diuinitatem, humanitatem, officium & fidem in ipsum.* De *primo & ultimo in prima classe dictum est, de duobus medijs hic dicendum est.* Historia *itaq; humanitatis* Christi *in sex partes in symbolo secatur.* PRIMA, *est de conceptione & natiuitate* Christi. SECVNDA, *de paßione & morte.* TERTIA, *de descensu ad inferos.* QVARTA, *de resurrectione a mortuis,* QVINTA, *de ascensione in cœlum.* SEXTA, *de aduentu eius ad iudicium.* De *his ordine dicendum est, ubi*

prius

prius huius secundæ personæ in diuinitate nomina & titulos explicauero, ex quibus diuinitas ipsius & officium intelligi possunt.

Primum uocatur IESVS. Hoc nomen Ebraicum est, Filio Dei in circumcisione impositum, idq; mandato Dei per angelum, Matth. 1. Complectitur autem hoc nomen miro compendio, qualis sit persona Filius Dei, quale officium, adeoq;, cur in hunc mundum uenerit. Nam primum hæc uox (IESVS) significat, quod Filius Dei ab æterno a Patre genitus, sit uerus Deus uerusq; homo, ac saluator populi sui. Huius enim gratia aduenit in mundum, ut populum suum, hoc est, credentes, ab æterna morte & ira Dei liberatos, uita donaret æterna. Hoc ita esse, docetur multis Scripturæ testimonijs. Primum ex promißione seminis, 2. ex Euangelica historia. 3. ex pluribus locis ueteris & noui testamenti, quæ non est opus referre, præsertim cum in prima classe non pauca huius generis enumerata sunt. Porro fides in hunc Iesum θεάνθρωπον talis esse debet, qualis in unicum saluatorem, hoc est, certa, fixa, qualis hæmorrhousæ, Iairi atq; aliorũ plurimorum, qui ad ipsum Dominum in sua neceßitate tanquam ad unicam salutis anchoram, confugerunt. Porro, MEDITATIO FIDEI in his consistit, PRIMVM, quotiescunque hoc nomen nobis in mentem uenit, cogitabimus nos sine hoc IESV extreme perditos esse. Nam si nobis saluator est datus, sequitur profecto, quod sine hoc saluatore hæreamus in damnatione, idque ob peccatum nostrum. SECVNDO admoneamur hoc nomine, quod salus ab ipso solo sit petenda & expectanda. Nam si solus Filius est IESVS, hoc est, saluator relinquitur, nulla

opera, nulla merita, breuiter, nullam creaturam nos e damnatione commerita eximere posse. TERTIO opponendum est hoc nomen desperationi, magnitudini peccati, indignitati, particularitati, potentiæ & uiribus diaboli. Nam cum hic Iesus uerus sit θεάνθρωπος, haud dubie poterit & uolet omnes ad se confugientes tueri & saluare. QVARTO, sciamus hoc nomine compendium totius Euangelij contineri. Nam & admonet nos peccati nostri, & monstrat Filium Dei saluatorem, qui fide apprehendendus est, quemadmodum uerba symboli sonant: Credo in Iesum, &c.

SECVNDVS titulus, quem filio Dei tribuit, est CHRISTVS, qui sane titulus modum salutis per Filium Dei partæ compendiose monstrat. Quemadmodum enim prior appellatio Filium Dei saluatorem esse monet, ita hæc, quomodo nobis sit Saluator factus, indicat, nimirum eo, quod sit Christus noster. Hæc enim appellatio metonymice significat, quod Iesus sit Rex, Pontifex, & Propheta, qui suo regali sacerdotio & doctrina suis salutem acquisiuit.

SED QVOMODO REGIS NOMEN ILLI COMPETIT?

Etsi regnum Christi considerari potest tripliter, nam eius est triplex modus, quorum primus est POTENTIAE, secundus GRATIAE, tertius GLORIAE: tamen solummodo medij rationem habebo. Regis itaque nomen PRIMVM Christo competit, quia uendicauit sibi regnum nempe Ecclesiam, quam inuaserat Diabolus,

Psal. 20.

Psal.20. SECVNDO propter uictoriam, qua superauit superbum illum tenebrarum regem. TERTIO propter defensionem, qua potenter omnes eos quos in suam tutelam suscepit, hoc est, eos, qui ad ipsum confugiunt, qui ipsum Dominum ac Regem agnoscunt, qui denique ipsi homagium præstant fidele, defendit. Hic omnes sui regni, hoc est, Ecclesiæ ciues ex fide in æternum beatos reddit. Atq; hæc breuiter de regio Christi officio.

CVR DICITVR SACERDOS?

Quia de sacerdotio Christi nuper admodum a me disputatum est, uolo easdem Hypotheses huc asscribere, quæ ex disputatione Apostoli ad Ebræos collectæ sunt.

HYPOTHESES DE SACERDOTIO CHRISTI.

1.

QVoniam peccatores sumus, reiq; mortis æternæ propter peccatum, aut æternum nobis fuit pereundum aut reconciliatio cũ Deo offenso ineunda erat.

2.

Verum quia reconciliatio sine compensatione iniuriæ Deo factæ, & sine sacerdote & mediatore fieri non potuit, Sacerdos necessarius erat, qui nobis Deum offensum reconciliaret, facta simul iniuriæ compensatione.

3.

Quoniam autem maior est ira Dei, quam ut eam sustinere posset purus homo, & iusticia Dei requirebat, ut aliquis in humano genere satisfaceret, λόγος Dei æter-

nus assumsit humanam naturam, ut fieret mediator & sacerdos, qui iram Dei placaret.

4.

Cæterum, quia in huius sacerdotis noticia & fide nostra reconciliatio cum Deo, et salus est posita, pio studio ratio sacerdotij Christi quærenda est.

5.

Videtur autem mihi plana & perspicua sacerdotis nostri Christi noticia referri posse ad quinq; capita, quæ sunt: Conditio personæ, officium, testimonium, duratio & applicatio cum usu.

6.

Conditio duplex consideranda occurrit in persona huius sacerdotis, naturarum uidelicet & qualitatis.

7.

Conditio naturarum est, quod hic sacerdos sit Deus & homo, una persona, alias enim mediator esse haud potuisset, Nam ut sua diuinitate Patri, ita nobis humanæ naturæ societate coniunctus est.

8.

Huius coniunctionis caussas Irenæus explicat hisce uerbis: Oportebat mediatorem Dei & hominum propter suam ad utrosq; οἰκειότητα, in amicitiam & concordiam utrosq; reducere, & facere, ut Deus reciperet hominem, & homo restitueretur Deo.

9.

Conditio qualitatis nostri sacerdotis ab Apostolo explicatur, quod sit sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cœlis, qua unica oblatione perfungi posset suo sacrificio.

10. Offi-

10.

Officij partes tres numerantur, docere ſuum populum, orare pro ipſo, ac offerre Deo oblationem pro peccatis populi ſui expiandis.

11.

Doctrina ipſius eſt Euangelij prædicatio, Interceßio durat uſq; ad iudicium, Oblatio ſemel peracta, eſt in perpetuum efficax, & tanquam recens ſemper apparet in conſpectu Dei.

12.

Porro in oblatione plura perpendenda occurrunt, ex quibus fides concipitur, fouetur & alitur, PRIMVM, quod Sacerdos & ſacrificium ſimul ſit ipſe Chriſtus θεάνθρωπος: DEINDE, quod Deo Patri obtulerit ſemetipſum per æternum Spiritum: TVM, quod pro humano genere reconciliando Patri cœleſti ſacrificium ſuum peregerit: POSTREMO, quod ſemel peracta uictima nunquam iteranda ſit. Nam una oblatione conſummauit in ſempiternum ſanctificandos.

13.

Porro quia ſacerdos omnis alicuius fœderis ſeu teſtamenti ſponſor & mediator exiſtit, Videndum neceſſario, qualenam ſit huius noſtri Sacerdotis fœdus.

14.

Tametſi autem multa in hoc fœdere concurrunt, tamen eius præcipua membra ſunt: obligatio mutua inter Deum & homines, ac fœderis confirmatio.

15.

Obligatio ex parte Dei eſt, quod Deus promittit ſe propitium fore iniquitatibus noſtris, fore Deum no-

ſtrum (qui daturus ſit leges ſuas in mentem noſtram, & ſcripturus eaſdem in cordibus noſtris, idq; propter Filium, & ſacerdotem & hoſtiam, qui ſemper uiuit ad interpellandum pro nobis) adoptaturum nos in filios, donaturum Spiritu ſancto, & tandem in glorioſum Chriſti regnum nos introducturum.

16.

Obligatio ex parte hominis eſt, quod homo ſe uiciſſim committat fidei Dei, credat in ipſum, expectet bona promiſſa, ac ipſi ſuam uitam perpetuo approbare conetur. Chriſtus enim conſummatus omnibus obtemperantibus ſibi factus eſt autor ſalutis æternæ.

17.

Confirmatio fœderis huius effuſione ſanguinis Chriſti noſtri ſacerdotis facta eſt, in cuius rei teſtificationem & memoriam perpetuam, diuinitus in Eccleſia duo Sacramenta ordinata ſunt, Baptiſmus & Cœna Domini.

18.

Duratio ſacerdotij Chriſti typo, teſtimonio diuino, & uictimæ præſtantia, comprobatur.

19.

Typus quidem durationem figurat, Nam ſecundum ordinem Melchiſedech eſt ſacerdos conſtitutus, qui neq; initium dierum, neq; uitæ finem habens, aſsimulatus Filio Dei, manet ſacerdos in æternum.

20.

Teſtimonium Patris typum declarans eſt hoc: Iurauit Dominus & non pœnitebit eum: Tu es ſacerdos in æternum, ſecundum ordinem Melchiſedech.

Præſtan-

21.

Præstantia uictimæ est, quod semel ingressus Christus in sancta, satisfecerit pro omnibus mundi peccatis, inueneritq; redemtionem perpetuo duraturam, & nunc appareat uultui Dei pro nobis.

22.

Applicatio præterea sacrificij Christi fit per fidem. Sic enim Paulus docet: Roman. 3. Quem Deus constituit propitiatorem per fidem in sanguine eius.

23.

Vt enim nobis ipse Christus ex mera gratia & philanthropia sua beneficia offert: ita nos uicißim oblatam gratiam cordis brachijs, hoc est, fide apprehendere & tenere debemus.

24.

Cum autem hanc gratiam fide poßidemus, regales sacerdotes constituimur, quibus incumbit, ut iusticia & sanctitate induti, hostias offeramus Deo gratas per Christum, mediatorem unicum. Nam ut ipse nostras conscientias ab operibus mortuis emundat: ita nos uicißim excusso peccati iugo, Deo uiuenti seruire debemus.

25.

Ex ijs quæ hactenus dicta sunt, (ut rem in angustius contraham) duas extruam definitiones, unam sacerdotis Christi, alteram noui Testamenti cuius sponsor est Christus.

26.

Sacerdos itaque summus & uerus, est persona una, Deus & homo Iesus Christus, mundus & purus ab omni peccato, amans hominum, ex decreto Dei Patris proferens

rens Euangelium, offerens seipsum semel pro hominibus, & persoluens λύτρον, & applicans sua merita credentibus, in æternam redemtionem, pro quibus & interpellat apud Patrem.

27.

Nouum Testamentum est pactum Dei cum hominibus, sancitum sanguine Christi, in quo ut Deus promittit se ignosciturum peccatis hominum propter Filium uictimam & Mediatorem: ita homo uicißim fidei Dei se committit, credit in Deum, cum promißione obœdientiæ erga ipsum.

28.

Ex his patet, non solum Leuiticos sacerdotes typicos tantum fuisse, uerumetiam sacrilegos esse Papistas, qui suum missaticum sacrificium & histrionicam saltationem mundo obtrudunt, in contumeliam Christi sacerdotis, ac si sua unica & perfectißima uictima non fecisset satis pro mundi peccatis. Porro de ueteri & nouo Testamento copiosius dicam infra. Huc de sacerdotio Christianorum nonnulla adijciam.

DE SACERDOTIO CHRISTIANORVM.

SVNT NE CHRISTIANI OMNES SACERDOTES?

Sunt profecto. Nam per communicationem omnis regeneratus aqua & spiritu, quemadmodum a Christo Christianus appellatur, ita per eundem rex & sacerdos constituitur. Hinc Petrus Christianos regale sacerdotium

tium nuncupat. Per Chriſtum enim habemus ius uerbum Dei docendi, ſeruata cuiuſque uocatione. Habemus ius inuocandi Deum, iuxta illud: Pſalm. 50. Inuoca me in die tribulationis &c. Item: Ioan. 16. Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Habemus præterea ius offerendi ſacrificium, ſed eucharisticon uel laudis: Nam nemo mortalium ſacrificium propitiatorium offerre poteſt. Is enim honos ſoli ſummo Pontifici Chriſto Domino competit. Chriſtianorum enim ſacrificia ſupra enumerata ſunt capite quinto ſecundæ claßis, ubi quinq; genera recenſui: Spiritum contribulatum, Sacrificium iuſticiæ, Sacrificium laudis ſeu uitulos labiorum confitentium nomini Dei, Hoſtias beneficentiæ & communionis, Et hoſtiam rationalem propriorum corporum. Micheas interrogat, quid dignum Domino offerrent? Huic reſpondetur: Indicabo tibi, o homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat abs te. Vtiq; facere iudicium, & diligere miſericordiam, & humilem ambulare coram Deo tuo.

PORRO quantum ad illos attinet, quos hodie uulgo ſacerdotes appellamus, ſciendum eſt quod triplici nomine ita appellantur. PRIMVM, quia una cum alijs Chriſtianis inaugurati ſunt Chriſto, & ſacerdotes eatenus recte uocantur, quatenus uere Chriſtiani ſunt. DEINDE imitatione populi Iſraëlitici, qui ſacerdotes appellarunt eos, qui in miniſterio uerbi & ſacrificijs legis occupati erant, atq; hic honos ſoli tribui Leuiticæ concedebatur. TERTIO, placuit ſanctis patribus, Apoſtolorum ſucceſſoribus, hoc auguſto titulo ſacerdotali eos ornare præ alijs, qui uerbum Dei docent, adminiſtrant Sacramenta,

menta, annunciant hominibus, sola Christi sacerdotis summi uictima deletum peccatum, mortem & damnationem. Veteres sacerdotes legales animalia obtulerũt: sed Apostoli & reliqui sacerdotes Christi seu Euangelij, homines ipsos mactant, uiuumq; sacrificium Deo per Euangelium offerunt. Paulus Apostolus hoc sacrificio se functum testatur, cum gentes mactarit gladio Euangelij, ut fieret oblatio acceptabilis Deo, sanctificata per Spiritum sanctum, ad Rom. 15.

CAETERVM, sacrificium papisticum plane sacrilegum est, non enim institutum est, ut doceat Christum, & mactet homines Deo, gladio Euangelij, sed ut immolet Christum pro uiuis & mortuis, ita contaminans & conculcans sacrificium Christi. Qui Christus, solo sacerdotio æterna redemtione inuento, est functus. Ita enim cap. 10. ad Ebræos legimus: Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternũ, sedet ad dexteram Dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius scabellum pedum eius, una enim oblatione consummauit in sempiternum sanctificandos, id est, eos qui sanctificantur. Sacrilegi ergo sunt sacerdotes papistici, qui quod a Christo sacerdote perfectum est in æternum, impudenter iterare audent.

SED CVR ADDIT SYMBOLVM, FILIVM EIVS VNICVM?

CVM Christus nominatur Filius Dei, mens non imaginabitur generationem carnalem, sed diuinam, non temporaneam, sed æternam, qua Deus Pater ab æterno Filium genuit, unde Micheas capite 5. Ex te enim mihi egre-

egredietur, qui sit Dominator in Israël, & egressus eius ab initio a diebus æternitatis. Hæc uox, Filius, distinguit personam Christi seu æterni λόγου a persona Patris. Debemus igitur certo statuere, quod Christus & unigenitus & uere Dei Filius sit, quod semper fuerit cum Patre, alia tamen persona, quemadmodum Ioannes capite 1. testatur. QVOD autem additur, quod VNICVS sit Filius Dei, distinctionis caussa additur. Nam necesse est hunc Filium ab adoptiuis distinguere. Solus enim Christus est æternus & naturalis Dei Filius, eiusdem potentiæ & essentiæ cum Patre. Alij autem sunt filij adoptione, nimirum qui credunt in hunc unicum Filium Dei. Dedit enim potestatem filios Dei fieri omnes, qui credunt in nomen eius. Hic quia Filius Dei est, potest omnia quæ uult, uult autem omnia quæ sunt in salutem animarum nostrarum. In hoc ergo unico Dei Filio in omni tentatione hærendum est certa fiducia. Promisit enim, se apud nos futurum usque ad consummationem seculi. Fides itaq; nostra hunc fructum uberrimum haurire potest in omni afflictione. Nihil enim potentius est ad consolandam afflictam conscientiam, quam cogitare, nobis regem & sacerdotem esse Filium Dei, qui hoc titulo unice oblectatur, ut Rex, Sacerdos & Saluator ad se confugientium dicatur. PRAETEREA Christiani hunc Christum agnoscũt suum DOMINVM, idq; potißimum ob duas caussas. PRIMVM, iure creationis, gubernationis & prudentiæ. Etenim ut creator omnium est, ita Dominus, cuius nos subditos profitemur. DEINDE iure redemtionis, nos enim suo sanguine redemit, 1. Corinth. 6. 1. Ioan. 1. Romanor. 4.

Tit. 1.

Tit.1. Sed de hac re infra copiosius. Atque in hunc modum tituli, quos Filio tribuit Symbolum, naturam et officium Christi aperte docent.

PRIMUS ARTICULUS DE HUMANITATE CHRISTI, NEMPE DE conceptione & natiuitate.

Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria uirgine.

In conceptione & natiuitate Domini nostri IESV CHRISTI circunstantias sex potißimũ consideremus. Prima, quod ab Angelo annunciata sit eius conceptio. 2. quod conceptus sit de Spiritu sancto. 3. quod natus sit de Virgine. 4. quod ea uirgo fuerit desponsata uiro. 5. quod ex prosapia Dauid fuerit illa uirgo. 6. quo tempore natus sit Christus.

DE PRIMA.

Primum igitur ab Angelo annunciatur Domini conceptio, quia summum bonitatis diuinæ erga homines beneficium est natiuitas Christi. Voluit igitur Deus id Mariæ per Angelum nunciare, ut totus mundus sciat, negocium diuinum esse & arduum. Hic Angelus Mariam primum salutat, deinde legationem suam exponit, tum obiecta carnis diluit, & signo certificat. Salutatio fauorem Dei uirgini annunciat, ut sciat se Deo gratam esse, eique placere. 2. legatio exponit, quod sit paritura Dei Filium, mundi Saluatorem. 3. obiecta carnis cum diluit, potentiam Dei nobis commendat, ut quantumuis tota rerum

ta rerum natura contraria esse uideretur, tamen uoce Dei, et signo ei addito, firmiter nitendum sit. Non enim est impoßibilis apud Deum ulla res.

DE SECVNDA.

DEINDE conceptus est de Spiritu sancto, hoc est, non de substantia, sed operatione & efficacia Spiritus sancti. Ita enim Angelus respondet Virgini: Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altißimi obumbrabit te. Hinc Augustinus: Per gratiam Dei, seu potentiam Dei & operationem Spiritus sancti, de carne Virginis assumtum est, quod uerbo est unitum. Idq; ideo si ex uirili semine fuisset, cum omnibus natis Adam immundus extitisset. Quod autem ex carne natum est, caro, mendacium, & uanitas, Ioan. 3. Nunc autem per Christum oportuit fieri gratiam & ueritatem. non igitur potuit de uiro concipi, sed oportuit id fieri occulta quadam Dei uirtute, quo ab omni peccato purus & sanctus, nos quoq; purificaret & sanctificaret, futurus Patri hostia sancta & incontaminata. Deinde de Spiritu sancto conceptus est, ut sciamus, quicquid Filius loquitur, esse ipsißimam Patris uoluntatem. Est enim Spiritus sanctus amor Patris & Filij substantialis. Præterea, quia Spiritus sanctus est spiritus sanctificationis & purificationis. Hic enim ex sanguine quem purificauerat, Christi corpus ædificauit & sanctificauit, ut esset mundum & immune ab omni peccato, ut supra quoq; dictum est.

DE TERTIA.

TERTIA circumstantia est, quod natus sit de Virgine. Hic primum obseruemus uarias hominum in mun-

dum propagationes, quæ quatuor sunt. Prima ſolius Adam, qui ex humo creatus eſt, 2. ſolius AEuæ, quæ ex Adæ coſta ædificata eſt, 3. ſolius Domini Chriſti, qui ex ſanguine uirginali, per operationem Spiritus ſancti, ſine uirili ſemine, natus eſt, 4. communis. Eſt .n. hominum omnium aliorum, qui ex ſeminis uirorum & mulierum coniunctione naſcuntur. Quod autem ex Virgine naſci debuerit, plures ſunt cauſſæ. PRIMA, ſi fuiſſet ex uiri et mulieris ſeminibus coniunctis natus, in peccatis fuiſſet conceptus & natus. Sed decuit eum, qui uenit ut tolleret peccatum, abſq; peccato eſſe. Conueniebat igitur, ut nouo quodam modo & conciperetur in Virgine, & naſceretur ex Virgine. SECVNDA cauſſa uaticinia fuerunt, Gene. 3. Semen mulieris conteret caput ſerpentis. Gene. 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec ueniat Silo, hoc eſt, eius, ſcilicet mulieris, filius. Eſa. 7. Ecce uirgo pregnans pariet filium, & uocabitur nomen eius Emanuel, id eſt, nobiſcum Deus, θεάνθρωπος & ſaluator. Nam idem hoc nomen ualet, quod Ieſus, quemadmodum ex ſupra dictis manifeſtum eſt. TERTIA cauſſa, ut eſſet ſignum ſpiritualis regenerationis, quæ non ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, ſed ex Deo eſt, Ioan. 1. Vnde Auguſtinus: Oportebat caput noſtrum in ſigni miraculo ſecundum corpus naſci de uirgine, ut ſignificaret ſua membra de uirgine Eccleſia ſecundum ſpiritum naſcitura.

DE QVARTA.

QVARTA circumſtantia eſt, quod uirgo mater Domini fuerit uiro deſponſata, idq; ob quatuor cauſſas potiſsimum factum eſt. Prima, ut hac ratione commendaretur

retur dignitas matrimonij, 2. ut consuleretur pudicitiæ, famæ, & uitæ Virginis, 3. ut Ioseph esset custos Virginis & pueri nutricius, 4. ne hostes haberent quod obijcerent Christianis, ac dicerent illorum Christum illegitimum esse.

DE QVINTA.

QVINTA circumstantia, quod ex prosapia Dauid fuerit Virgo orta, id duabus caußis euenisse uidetur. PRIMA propter oracula. Fuit enim prædictum, ut nasceretur de prosapia Dauid, id quod notißimum fuit non solum ipsis Scribis ac Pharisæis, sed toti populo Iudaico, & externis principibus, qui præerant isti populo. Fuit enim primum Abrahæ promissus, deinde, quod ex tribu Iuda esset oriundus. Tum iuratus est Dauidi Psal. 132. Iurauit Dominus Dauid ueritatem, & non frustrabitur eum, de fructu uentris tui ponam super sedem tuam. SECVNDA, ut magis confirmaretur, hunc esse Meßiam, quem ex Abrahæ Dauidisq; lumbis oracula legis et Prophetarum tanto tempore antea promiserant.

DE SEXTA.

SEXTA circumstantia est temporis, quo natus est Christus, in quo primum oracula sunt obseruanda. Est enim natus regnante Augusto, Luc. 2. Vnde Prophetia Iacob certificatur, qui Gene. 49. ita prædixerat: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat Silo. Huc hebdomadæ Danielis pertinent, Daniel. 9. Vnde hæc temporis circumstantia conuincit, hunc Filium uirginis uere esse Christum. Nam eo tempore

pore est natus, quo dictum erat. Confirmatur igitur hinc fides in Christum uerum Meßiam, & confutantur Iudæi, qui excœcati ob suam maliciam, adhuc Christum expectant, quem sperant fore monarcham mundi.

Hae sex circumstantiæ, de quibus breuißime dixi, in hoc articulo diligenter sunt considerandæ. Plurimum enim faciunt, tum ad historiam recte intelligendam, tum ad fiduciam concipiendam in hunc Filium, & fouendam.

Porro Christus Dominus ueniens in hunc mundum, respectum habuit ad quatuor potißimum. Primum ad Patris uoluntatem, cui obœdiendum fuit. Secundo ad scripturas certificandas, & confirmandas. tertio ad genus humanum, quod sua uictima erat liberaturus. Qvarto ad diabolum, ad quem superandum uenit. Christus enim apparuit (ut inquit Ioannes 1. Ioan. 3.) ut destrueret opera diaboli.

SECVNDA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE paßione & morte.

Hæc pars historiæ Christi maxime admirandum opus continet, de paßione & morte Domini nostri Iesu Christi, qui passus & mortuus est propter peccata nostra, quemadmodum plurima testimonia ueteris & noui Testamenti ostendunt. Ipsius enim paßio & mors sacrificium propitiatorium est, quo Deus propitiatur, id est, pius et clemens redditur ijs, pro quibus sacrificium peractum est. Vt autem doctrinam dominicæ paßionis distinctius teneamus, Primvm dicam de sacrificio propitiatorio,

atorio, quid sit, & quot ad illud requirantur. DEINDE caussas paßionis dominicæ breuiter attingam. TERTIO, effectus paßionis. QVARTO antithesin adijciam. POSTREMO ueram meditandæ dominicæ paßionis rationem exponam.

QVID EST SACRIFICIVM PROPITIATORIVM, ET QVAE AD illud requiruntur?

SACRIFICIVM PROPITIATORIVM est opus placans iram Dei pro alijs, & satisfactorium pro culpa & pœna æterna. Sic enim inquit Dominus, Ioh. 17. Pro ijs sanctifico meipsum, ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. Deinde constat ex scripturis, proprium fuisse officium Christi seipsum offerre, sicut dicit Scriptura, Heb. 10. Ipsum unica oblatione sanctificasse suos. Item, semel apparuisse per oblationem sui. Hinc & quid sit sacrificium propitiatorium, & quod unicum sit, nempe Iesu Christi, apertißime colligitur. PORRO ad huius sacrificij perfectionem quinq; requiruntur, 1. Deus, cui offerendum est. 2. sacerdos, qui offert. 3. res quæ offertur. 4. res, pro qua offertur. 5. fœdus seu testamentum, Est enim omnis sacerdos sponsor fœderis alicuius. Hinc filius Dei est sacerdos, qui seipsum obtulit Deo Patri pro genere humano liberando ab æterna morte.

QVAE SVNT CAVSSAE PASSIONIS DOMINI?

OBIECTVM mouens, προκαταρκτικὸν quod uocant, fuit calamitas humani generis, et tyrannis diaboli in ge-

nus humanum. IMPELLENS CAVSSA interna fuit amor Dei Patris erga suam creaturam. Sic enim inquit Dominus Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. OBSEQVENS CAVSSA, fuit ipse Filius Dei, qui, ut inquit Paulus, usq; ad mortem crucis obœdiens fuit Patri. Instrumenta fuerunt diabolus, Scribæ & Pharisæi, Pilatus & carnifices ipsi. FORMALIS CAVSSA fuit ipsa paßio, quæ petenda est ex historia euangelica, quæ distingui potest in quinq; actus seu membra, quæ his uersibus continentur :

Hortus, Pontifices, Reges, Crux atq; sepulcrum,
Historiæ paßi membra notanda Dei.

Harum singula membra plures habent articulos, de quibus euangelica historia consulenda est. FINALES uero hæ sunt, PRIMA, ut glorificetur Deus ob iusticiam & misericordiam. SECVNDA, ut saluetur genus humanum, quod peccato perditum fuit, quando hunc sacerdotem fide apprehenderit. TERTIA, ut destrueret Christus opera diaboli sua morte. In hoc enim apparuit (ut inquit Ioannes) ut destruat opera diaboli. Has caussas omnes miro compendio complectitur Dominus Ioan. 3. ubi ita inquit : Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat uitam æternam.

QVI SVNT EFFECTVS PASSIONIS DOMINI?

De ijs tantum EFFECTIBVS breuiter attingam, qui ad humanam redemtionem pertinent, de quibus extant sanctorum Patrum breues sententiæ, quibus summam

mam fructus dominicæ paßionis complexi sunt, qualis hæc est: Christus paßione sua uicit diabolum, quem ligauit, infernum, quem spoliauit, mortem, quam superauit, mundum, quem contemsit, supplicium, quod detulit, cœlum, quod aperuit. Et Augustinus: Per redemtoris nostri mortem de tenebris ad lucem, de morte ad uitam, de corruptione ad incorruptionem, de exilio ad patriam, de luctu ad gaudium, de terris ad cœleste regnum uocati sumus. Huiusmodi quam plurimæ sanctorum patrum sententiæ de fructu paßionis dominicæ paßim leguntur. Sed ego breuiter quosdam effectus colligam, ac eos numeris distinguam memoriæ gratia, additis testimonijs ex sacra Scriptura.

PRIMVS, Deo præstita est obœdientia, Philip. 2. Humiliauit semetipsum, factus obœdiens usq; ad mortem, mortem autem crucis.

SECVNDVS, diabolus uictus. In hoc inquit Ioannes, apparuit filius Dei, ut destrueret opera diaboli. 1. Ioan. 3.

TERTIVS, homo a peccato saluatus est & iustificatus. Ecce, inquit Ioannes, agnus Dei, qui tollit peccata mundi. 2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso.

QVARTVS, æquatio Iudæorum & gentium, abolita inimicitia per mortem Christi. Ad Ephe. 2. Ipse enim est pax nostra, qui fecit ex utrisq; unum & interstitium maceriæ soluens, inimicitias per carnem suam, legem mandatorum in decretis abolens, ut duos conderet in semetipso in unum nouum hominem, faciens pacem ut reconciliaret ambos in uno corpore Deo per crucem.

QVINTVS, mors abolita est, Oseæ 13. Ero mors

tua o mors, &c. morsus tuus ero inferne. Vita Christi (inquit Bernardus) uiuendi mihi regula extitit, mortis a morte redemtio. Breuiter: Christi hostia est λύτρον, quo Deus placatus, homo redemtus, Diabolus uictus, omnia in cœlo & in terra uni capiti Christo subiecta sunt, Ephes. 2.

Cum hoc sacrificio & paßione pugnat, quicquid homines mali excogitant, pro satisfactione peccati, cuius generis sunt, iusticia operum, Missæ, indulgentiæ, inuocationes Sanctorum, fictum purgatorium, & huiusmodi aliæ nugæ, quas excogitauerunt Monachi, in contumeliam crucis Christi. Nam si Christus, ut Esaias inquit, uulneratus est propter peccata nostra, sequitur, omnia illa ex diametro pugnare cum paßione Domini, quibus uolunt homines placatum sibi Deum reddere. Nec potest maior contumelia Filio Dei fieri, quam ulli rei, præterquã ipsius paßioni & morti tribuere redemtionis beneficium. Nec est ullum idololatriæ genus maius, quam hominis operibus tribuere satisfactionis gloriam, quod tamen totum Papisticũ regnum ex instinctu Diaboli facit.

IN QVIBVS REBVS CONSISTIT VERAE DOMINICAE PASSIONIS MEDITATIO?

Meditatio Dominicæ paßionis utilis, ad sex capita referri potest. PRIMVM ueniat nobis in mentem, quantam necesse sit iram Dei fuisse ob peccatum, quæ non poterat placari, nisi morte unigeniti Filij Dei. SECVNDO cogitandum quam immensa & inperuestigabilis

bilis fuerit misericordia Dei Patris, *qui potius uoluit* Fi-*lium sustinere turpißimam mortem, quam genus huma-num a se conditum, perdere.* Hæc *misericordia multis in locis sacræ* Scripturæ *commendatur.* TERTIO, cò*gitandum est etiam de summo & inenarrabili amore* Fi-*lij* Dei *erga genus humanū, uolentis in se deriuare iram* Patris, *ac sustinere tam ignominiosam mortem, idq; pro ingratißimis hominibus.* QVARTO, *de applicatione dominicæ paßionis cogitandum est. Nisi enim nobis fide applicetur, inanis quædam historiæ noticia manebit.* Quare *fide statuendum est, ipsum* Deum *pro* TE *mor-tem subijsse, quod cum feceris, paßionis dominicæ factus es particeps, usq; adeo, ut tota obœdientia* Christi *tua sit iusticia, qua uestitus non amplius ut peccator, sed tan-quam iustus in conspectu* Dei *appareas*, Roman. 6. Vnde Bernardus: De *remißione quidem peccatorum ualidis-simum teneo argumentum, dominicam paßionem.* Vox *siquidem sanguinis eius ualet plus quam sanguinis* Abel, *clamans in cordibus electorum remißionem peccatorum.* Traditus *est enim propter peccata nostra.* Nec *dubi-to, quin potentior & efficatior sit mors illius in bo-num, quam peccata nostra in malum.* QVINTO, *admonebit nos paßio* DOMINI *fortis piorum in hoc mundo.* Quemadmodum *enim* CHRISTVS *est passus, ita uult & reliquos pios pati, ut sint conformes imagi-nis* Filij DEI. Ideo *enim compatimur, ut una cum illo glorificemur*, Roman. 6. SEXTO, *admonebit nos paßio* DOMINI, *uitæ in posterum recte formandæ, utque caueamus, ne rursus uolentes* DEVM *peccatis nostris offendamus.* De *hoc membro uide* Roman. 6.

Hinc enim ſumit Paulus argumentum exhortatorium ad piam & honeſtam uitam.

TERTIA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE SEPVLtura & deſcenſu ad inferos.

TYPVS ſepulturæ Chriſti fuit dies Sabbati, id eſt, quietis, unde prophetia Dauidis: Pſalm. 15. Et caro mea requieſcet in ſpe. Eſa. 11. Et erit ſepulcrum eius glorioſum. In horto ſepultum ideo ſancti Patres dicunt, quia primus homo in horto mortuus eſt.

SED CVR SEPVLTVS FVIT?

PRIMVM ad oſtendendum, quod uere fuit mortuus. 2. ut iter nobis præberet a ſepulcro ad uitam. 3. ut nos ſpiritualiter mortui a peccato, nunc quieſcamus a peccato, & deſideria peccati non faciamus. Sepulti (inquit Paulus Roman. 6.) ſumus cum ipſo per baptiſma in mortem, ut quemadmodum ipſe excitatus eſt a mortuis per gloriam Patris: ita & nos in nouitate uitæ ambulemus.

SED CVR OPORTVIT DOMINVM AD INFEROS DESCENDERE?

Quemadmodum Chriſtus mortuus eſt, ne nos æterna morte moriamur: ita etiam ad inferos deſcendit, ne nos inferorum poteſtati ſubijciamur.

An non CHRISTI corpus iacuit in ſepulcro?
An non animam commendauerat Patri?
Quomodo ergo fuit apud inferos?

Auguſtinus reſpondet: Totus Filius fuit apud Patrem, totus in utero Virginis, totus in cœlo, totus in terra, totus in cruce, & totus in inferno. At ſi quis dixerit, ſecundum animam tantũ deſcendiſſe ad inferos, ipſius ſententiam nequaquam improbo, neque refert ſcire magnopere, quo modo ad inferos deſcenderit, modo uera fide teneatur, ipſum ab inferorum poteſtate nos liberaſſe.

QVARTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE REſurrectione ipſius.

HAEC QVARTA pars eſt de reſurrectione, quæ eſt ipſius uictoria & triumphus ſuper mortem & infernum. Nam hic Dominus ſe uerum Deũ eſſe declarat. 1. Virtute enim diuina ſurrexit. 2. hac reſurrectione meruit a ſuo Patre, ut omnia ſibi ſint ſubiecta, in cœlo & in terra. Breuiter, declarat ſe ſua reſurrectione eſſe benedictum illud ſemen, quod contriturum erat caput ſerpentis, hoc eſt, aboliturum regnum diaboli.

SED QVID COMMODI NOBIS EX CHRISTI RESVRRECTIONE ACCEDIT?

Meruit CHRISTVS nobis ſua glorioſa reſurrectione, dummodo in eum credamus, æternam iuſticiam &

æternam salutem. Vt enim obœdientia & morte sua pro peccatis nostris satisfecit, ita sua resurrectione iustificationem & uitam æternam acquisiuit credentibus. Quemadmodum Paulus Rom. 4. miro compendio complexus est: Mortuus est pro peccatis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostri, nimirum ut nobis suam iusticiam impertiret. DEINDE, habemus fœdus bonæ conscientiæ erga Deum per resurrectionem Christi. TERTIO, Christi resurrectio nos admonebit, ut resurgamus non solum in extremo iudicio (Est enim resurrectio Christi nostræ resurrectionis certissimum testimonium) uerumetiam in hoc mundo. Nam ut morientis, sic & resurgentis Christi membra debemus esse. QVARTO, resurrectio Christi merito admonere deberet omnes Christianos, intimi cuiusdam amoris & fraternitatis erga se inuicem. Nam ita iussit Christus resurgens nunciari discipulis suis, Ioan. 20. Ascendo ad Patrem meum, & ad Patrem uestrum, ad Deum meum, & ad Deum uestrum. Aut si apertius placet. 1. Primum est donum, quo iustificamur. 2. est uirtus, quæ in nos credentes transfunditur, ut poßimus a uicijs resurgere. 3. exemplum est & symbolum nouitatis uitæ. 4. est caussa nostræ resurrectionis, eiusdemq; pignus.

QVINTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NEMPE DE ASCENsione in cœlum, & seßione ad dexteram Patris.

IN HAC parte duo sunt potißimum obseruanda. PRIMVM mandatum Christi dicentis, Marc. ultimo:

Euntes

Euntes in mundum uniuersum, & prædicate Euangelium. Antea intra pomeria terræ Palestinæ docebatur manifestè uerbum Dei: nunc iubet eos exire in omnem terram. Qua uoce declarat suam mortem, resurrectionem & ascensionem efficacem esse in omnibus partibus & angulis mundi, non quibusdam generosis hominibus, sed promiscue omnibus suam gratiam offerens. Dicit enim: Proclamate. Quibus? Omni creaturæ, contra tentationem de particularitate, de prædestinatione, & de indignitate nostra. Quid? Euangelium, hoc est, nouum nuncium, uidelicet, quod Christus uictor & triumphator offerat omnibus credentibus remißionem peccatorum. Ita enim additur in mandato Domini: Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit &c. ALTERVM, hoc loco obseruandum est, ut ipsa Christi ascensio recte a nobis æstimetur. Hic semel ascendens in cœlum, adeptus est nobis & sibi in perpetuum, ius & dignitatem mansionis cœlestis. Huc Psalm. 10. Huc dictum Pauli pertinet ad Ephes. 4. Ascendit ut omnia impleret, non ut abesset, sed ut præsenti uirtute repleret cœlum & terram, ut esset nobiscum, iuxta uerbum & promißionem suam, usque ad consummationem seculi. Eleuatus enim supra cœlos sparsit suas uirtutes & bonitatis suæ radios, ultra & supra omnes fines terræ, & aperuit nobis uiam in cœlum, quæ per Adæ delictum & nostrum occlusa erat. QVOD autem Symbolum adiicit, CHRISTVM SEDERE AD DEXTERAM PATRIS, significat ipsius regnum ita stabilitum esse, ut frustra se illi opponant omnes inferorum portæ. DEINDE, ut habeamus apud Patrem præsentem

aduocatum, quemadmodum Ioannes inquit, 1. Ioan. 1. VERVM ut breuiter totam rem complectar, Spiritus sancti concionem de gloriosa Christi in cœlum ascensione adijciam. Ita enim Dauid & Paulus ex Spiritu concionantur, Psal. 68. & Ephes. 4. Ascendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dat dona hominibus. In hac concione tria sunt. PRIMVM, testimonium ascensionis Christi. 2. Descriptio triumphi. Ipse enim ut uictor captiuum ducit diabolum, infernum & mortem. 3. Liberalitas ipsius ac beneficentia erga homines, & potissimum erga Ecclesiam, cui largitur Spiritū suum, & alia dona, quibus Ecclesia in hoc mundo conseruatur.

PORRO, VSVS huius partis est, ut nos hic in terra uersantes cogitemus conuersationem nostram seu politiam debere esse in cœlo. Vnde expectemus reuersurum esse eum, qui ascendit, ut iudicet omnem carnem, quemadmodum sequenti parte dicetur.

SEXTA PARS DE HVMANITATE CHRISTI, NIMIRVM DE ADuentu eius ad iudicium.

HAEC PARS horrenda est quidem impijs & Christi hostibus: Christianis uero summe delectabilis, & in omni angustia ueluti sacra anchora est. Nam cum audit pius oppressus in hoc mundo uarijs calamitatibus, iudicium extremum penes eum esse, qui dixit: Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego refocillabo uos. Item: Ioan. 8. Qui credit in Filiū, non gustabit mortem in æternū: concipit spem & fiduciam, se

aliquan

aliquando cum summa gloria liberatum iri ab omnibus angustijs. Quomodo enim clementißimus Princeps perderet populum suum? Quomodo membra, sua morte sibi adiuncta, caput dißiparet? Quomodo suos clientes aduocatus condemnaret? Quomodo IESVS non saluaret? Quomodo is, qui sanguine suo precioso, in patibulo crucis effuso, nos sibi asseruit, nunc in extremo periculo desereret? cum hic Christus rex & pontifex noster iureiurando promisit, se seruaturum omnes, qui ad se confugiunt, quantumuis enormibus peccatis obnoxij fuerint. HACTENVS de naturis, de persona & officio CHRISTI dictum est. Vnde tota salutis nostræ summa ac singulæ eius partes dependent. Quare cauendum est, ne uel minimam partem salutis nostræ alio deriuemus. Si enim salus quæritur, ipso nomine docemur, penes eum esse omnem salutem: Si alia quælibet dona quæruntur, in ipso uncto rege & sacerdote nostro reperientur, qui sedens ad dexteram Patris, dat dona hominibus: Si fortitudo, in eius dominio quæratur: Si puritas, in eius conceptione: Si indulgentia, in eius humanitate, qua factus est nobis per omnia similis, excepto peccato, ut condolescere disceret infirmitatibus nostris: Si redemtio quæratur, in eius paßione sita est: Si absolutio, in eius damnatione: Si maledictionis remißio, in eius cruce est: Si sanctificatio, in eius sacrificio: Si purgatio, in eius sanguine est: Si mortificatio carnis, in eius sepulcro: Si uitæ nouitas, in eius resurrectione: Si immortalitas, in eadem: Si hæreditas regni cœlestis, in cœli ingressu: Si præsidium, si securitas, si bonorū omnium copia & affluentia quæratur, in eius regno inuenientur: Si secura

iudicij

iudicij expectatio, in potestate iudicandi illi tradita est. Denique in ipso thesauro omne genus bonorum cum sint, inde ad sacietatem hauriantur, non aliunde. Nam qui uno Christo non contenti feruntur huc atque illuc, in spes uarias, certam uiam non tenent, sed exciderunt salute.

TERTIVM MEMBRVM SYMBOLI.

Credo in Spiritum sanctum.

TAMETSI in primo primæ Claßis capite de Spiritu sancto dictum est, hic tamen uerba Symboli explicanda sunt. Hæc uerba Symboli tria nobis suggerunt cogitanda. PRIMVM, Quis, qualisq; sit Spiritus sanctus. 2. Quale sit eius officium. 3. Qualis fides in Spiritum sanctum requiratur.

QVIS IGITVR QVALISQVE EST SPIRITVS SANCTVS?

Spiritus sanctus est eiusdem essentiæ cum Patre & Filio, sed distincta ὑπόστασις, id est, persona ab utroque Patre & Filio procedens, purificator, cum utroq; simul adorandus. Soli enim Deo tribuendus est diuinus cultus, qualis est fides. Hic cultus iuxta uerba Symboli Spiritui sancto tribuendus est, proinde Spiritus sanctus uere est Deus. Alia quæ huc pertinent ad declarationem diuinitatis Spiritus sancti, petantur ex Symbolo Athanasij.

QVALE EST OFFICIVM SPIRITVS SANCTI?

IN hac

IN hac unica uoce sanctitatis comprehenditur tanquam in genere. Nam iccirco Spiritus dicitur, quia quicquid est gratiæ Dei, id consequimur, si per Spiritum sanctum communicatur nobis. Verum quia hoc in genere quodammodo dictum obscurius est, speciatim seu per partes quomodo per hunc Spiritum Dei sanctificemur, ostendam. Multis enim nominibus sanctitatem nobis impartit. PRIMVM, quia est CLAVIS THESAVRORVM cœlestium. Is enim illuminat aciem mentis nostræ, ut mysteria fidei intelligere ualeamus, quæ procul posita sunt a rationis captu. Animalis enim homo (ut inquit Paulus 1 Cor. 2.) non capit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Et Dominus Ioan. 16. dicit: Vbi Paracletus uenerit, ducet uos in omnem ueritatem. 2. Quia est ARRABO promißionis, ad Ephesеos primo. Est enim nobis tanquam arra, quam nobis donauerat in certitudinem futuræ hæreditatis. 3. Quia est SIGNACVLVM, quo certitudo diuinarum promißionum nostris mentibus obsignatur. 4. Quia est MAGISTER VERITATIS, ducens nos in omnem ueritatem, purgantem mentes nostras ab ignorantia, 5. Quia est AVTOR LVCIS, expellentis tenebras per peccatum inductas. 6. Quia FONS SAPIENTIAE & intelligentiæ est. 7. Quia est AQVA repurgans nos a prophanis sordibus, in sancta Dei templa nos consecrans, atq; ut germina iusticiæ proferamus fœcundans. 8. Quia OLEVM & VNCTIO est, quo nobis uerum uitæ uigorem effundit. 9. Quia IGNIS est, excoquens & expurgans nostræ conscientiæ uicia, incendit corda nostra amore iusticiæ, ut aduersus carnem indesinenter pugnemus. Hæc aliaq; huiusmodi Spiritus sancti officia

in Ecclesia elegantißime describuntur in hymno: Veni creator Spiritus.

QVALIS FIDES IN SPIRITVM SANCTVM REQVIRITVR?

Fides in Spiritum sanctum tria complecti debet. PRIMVM agnoscet, Spiritum sanctum tertiam in diuinitate personam esse æqualem & consubstantialem Filio & Patri, quemadmodum describitur in Symbolo Athanasij. DEINDE officium Spiritus sancti intuebitur fides. POSTREMO in eius bonitate niti & acquiescere debebit, cauebitq;, ne impuritate et fœditate Spiritum sanctum contristet & expellat homo.

QVARTVM MEMBRVM SYMBOLI.

Sanctam Ecclesiam Catholicam: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum: carnis resurrectionem: & uitam æternam.

HOC quartum membrum Symboli docet de effectu totius Trinitatis, & fide accipiente oblata beneficia. Hactenus enim symbolum de caussa efficiente & materia nostræ salutis disseruit. Nunc autem, quo illa omnia beneficia Tinitatis, misericordia Patris, uictima Filij, sanctificatio Spiritus sancti pertineant, adijcit. Nam hæc omnia beneficia ad Ecclesiam pertinent, quam donatam

tam remißione peccatorum in extremo die excitabit, ac æterna gloria ornabit. Diuiditur autem hoc symboli mēbrum in quinq; articulos, quos nunc ordine declarabo.

PRIMVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI NEMPE DE ECclesia.

Tametsi supra quædam de Ecclesia dixi, tamen hic symboli uerba breuiter sunt explicanda. In Symbolo Apostolico & Athanasij quatuor potißimum huius sanctæ Ecclesiæ conditiones numerantur. PRIMA, quod sit una, SECVNDA, quod sit sancta, TERTIA, quod sit catholica, QVARTA, quod sit firma.

VNA ideo dicitur & credenda est, quia ut unicum Pontificem Iesum Christum agnoscit, ita unicam regulam religionis, quæ consistit in uera fide, spe & charitate, habet. Hanc Ecclesiæ unitatem conseruat unus Spiritus per uerbum & Sacramenta, quo totum ministerium uerbi referendum est. SANCTA credenda est, PRIMVM quia sanguine Christi purgata est, iuxta illud 1. Ioannis primo. Et sanguis IESV CHRISTI emundat nos ab omni iniquitate nostra. 2. Quia spirituali unctione Ecclesiæ membra, hoc est, omnes credentes uncti sunt, ut sint Christiani, hoc est, reges & sacerdotes. Nam Christus omnibus in se credentibus tribuit honorem spiritualium, regum & sacerdotum. 3. Quia ipsa sancta Trinitas habitat in Ecclesia, quemadmodum Christus ipse testatur in concione post cœnam ultimam: Qui diligit me, et mandata mea seruat, ad eum ueniemus, & mansionem apud eum faciemus. 4. Inuocatione sancti-

sanctificatur Ecclesia. Praeterea CATHOLICA, hoc est, uniuersalis est credenda. PRIMVM ratione loci. Non est Ecclesia alligata certo loco, certis regnis, certis prouincijs, sed uniuersalis seu catholica dicitur, quia sparsa est per totum mundum. Sic enim Matthaei ultimo dicitur: Euntes in mundum uniuersum. Qua re Papistarum error refutatur, qui Ecclesiam Romae alligant, tanquam ibi esset sedes uerae Ecclesiae. 2. Conditione hominum Ecclesia dicitur Catholica. Nullus enim reijcitur a coetu Ecclesiae, siue dominus siue seruus sit, siue masculus siue foemina. Vnde destruitur error Iudaeorum, qui putant Ecclesiam solam pertinere ad semen Abrahae carnale. 3. Ratione temporis dicitur Catholica Ecclesia. Non enim durabit in mundo, ad aliquot centenos annos ut somniant Anabaptistae, & uetus haeresis, sed durabit perpetuo in mundo, iuxta promissionem Christi, Matthaei ultimo: Ego ero uobiscum usque ad consummationem saeculi. Hoc ipsum docet pontificatus Christi, qui perpetuus est. 4. Ratione doctrinae Catholica appellatur Ecclesia, nam in ipsa Ecclesia uniuersaliter eadem doctrina, eadem religio perpetuo manet. Id est enim catholicum, quod ubiq;, semper & ab omnibus creditum est. POSTREMO credenda est FIRMA ECCLESIA, unde fides nostra integrum (ut ita dicam) mare diuinarum consolationum in omnibus tentationibus haurire potest. Haec fides sustentat trepidantem conscientiam. Pia mens contra imbecillitatem carnis, contra rabiem Diaboli, contra furorem mundi, consolabitur firmitudine huius Ecclesiae, quae usq; adeo firma est, ut nulla uis aduersus eam praeualere possit. Portae inferorum

(inquit

(inquit Dominus Matth. 16.) non præualebunt aduersus eam, ac si dicat: Bellabunt aduersus Ecclesiam inferorum potestates, sed nequaquam aduersus ipsam præualebunt aut expugnabunt. Ipsa enim Ecclesia uictrix erit per fidem, quæ FIDES VICTORIA EST MVNDI.

SECVNDVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE COMMVNIONE SANCTORUM.

SANCTORVM COMMVNIO est æqualis participatio omnium euangelicarum promißionum. Sicut enim in omnibus est unus Christus, æquale precium & meritum redemtionis & salutis: ita omnibus una & eadem reconciliatio, redemtio, iusticia, sanctificatio, uita & salus. Paulus ad Ephesios 4. hinc extruit exhortationem ad mutuam animorum concordiam. Quid enim magis conuenit, quam ut illi se prosequantur amore & beneuolentia, quibus tantus thesaurus cœlestium bonorum existit, præsertim cum sint eiusdem cœlestis Patris filij dilecti, & eiusdem corporis membra, & ad eandem beatitudinem uocentur? Pertinent & ad hoc, communia Ecclesiæ bona, quod credentes mutuis precibus subleuentur, quarum nequaquam sunt participes, qui Ecclesiam deserunt.

TERTIVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE REMIßIONE PECCATORUM.

REMISSIO PECCATORVM est præcipuum ornamentum Ecclesiæ, quo donatur a suo sponso Christo. Nam forma propria iustificationis Ecclesiæ & singulorum membrorum in Ecclesia, hic exprimitur, quæ est remißio peccatorum & imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio personæ credentis gratis propter Christum. SVNT autem hic tria consideranda. PRIMVM, quid Deus in homine inuenit ante iustificationem. SECVNDO, Quomodo Deus peccatum tollit. TERTIO, Qua ratione homo remißionis peccatorũ fit particeps.

QVID ERGO INVENIT?

PECCATVM, iram Dei, maledictionem, tyrannidem diaboli, rebellionem multiplicem, breuiter meritum æternæ mortis. Vnde nulla nostra dignitas esse apparet, quæ mereri poterit fauorem Dei, aut tanti peccati remißionem. Omnes enim aberrauimus, nec est unus inuentus mundus a peccato, inter filios hominum, nec quisquam debitum honorem Deo exhibuit.

QVOMODO DEVS TOLLIT PECCATVM?

Tollit remittendo, id est, condonando pœnam commeritam, & largiendo iusticiam alienam, nempe Christi. Quemadmodum per unius inobœdientiam totus mundus obnoxius est iræ Dei: ita per obœdientiam & iusticiam unius Iesu Christi multi constituentur iusti. Sic enim Paulus multis in locis docet, 2. ad Corinth. 5. ita inquiens: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Proinde

iusticia

iusticia Christiana, qua remißionem peccatorum obtinent apud Deum, nihil aliud est, quam iusticia & obœdientia Christi, imputata credentibus.

QVA RATIONE REMISSIONIS PECCATORVM FIT HOMO PARTICEPS?

FIDE. Sic enim symbolum habet: Credo remißionem peccatorum, id est, certo certius mihi persuadeo, remißionem peccatorum mihi contingere propter uictimam Christi. Estq; hoc dictum symboli multis erroribus de iustificatione opponendum, nempe Turcorum, Iudæorum, Papistarum, hypocritarum, atq; adeo omnium, qui non sola uictima Christi iustificari homines credentes existimant. Deinde quisq; exerceat hoc dictum quotidiana praxi, ut magis ac magis dulcescat sibi tam lætum Euangelium. Huc pertinet tanquam ad scopum totum uerbi ministerium. Huc pertinent Sacramenta, quæ omnia eo referantur, ut hæc symboli pars radices agat in cordibus nostris.

QVARTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE carnis resurrectione.

Huius partis explicationem habes copiosißimam 1. ad Cor. 15. ubi Paulus disserit multis & ualidis argumentis de hoc articulo & uana esse ostendit omnia, quæ in scripturis traduntur, nisi futura esset resurrectio, quæ est fructus resurrectionis CHRISTI. In hoc articulo

PRIMVM est consideranda resurgentium conditio. DEINDE usus fidei resurrectionis. CONDITIO eorum qui resurgent, in uniuersum est quadruplex. PRIMA, quod eisdem corporibus resurgemus, ita enim Paulus docet 1. ad Corinth.15. Item ad Philip.3. Item Iob cap.19. SECVNDA conditio est, quod corpora resurgentium erunt incorruptibilia, bonorum quidem in gloria, malorum uero in pœna, 1. ad Corinth.15. TERTIA conditio est, quod boni & mali resurgent cum integritate omnium partium corporis, ut in citato loco Paulus testatur. QVARTA conditio est, quod resurgentes nunquam sunt rursus morituri.

PORRO, quantum ad BONOS attinet, quadruplex rursus erit resurgentium conditio. Prima CLARITAS, Matth.12. Secunda IMPASSIBILITAS, 1.Cor.15. Tertia AGILITAS, Sapien.3. Fulgebunt iusti, & tanquam scintillæ in arundineto discurrent. Quarta, SVBTILITAS. Seminatur corpus, inquit Paulus, animale, surget corpus spirituale, non quod omnino sit spiritus, sed quia per omnia Spiritui subijciatur. CAETERVM, quantum ad MALOS attinet, resurgentium conditio contraria crit conditioni beatorum.

VSVS.

VSVS præterea fidei resurrectionis in his consistit. PRIMVM, consolabitur nos hæc fides in calamitatibus & iniurijs quibus obnoxium est hoc corpus, dum uiuimus. SECVNDO, hæc fides mitigabit tristicias, quas de mortuis concipimus. TERTIO, minuet timorem mortis, dum credimus meliorem uitam post hanc mor-

tem

tem ſequuturam, ad Ebræos 2. Vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum, & liberaret eos, qui per timorem mortis per totam uitam obnoxij erant ſeruituti. QVARTO, fides hæc reddit nos ſollicitos & alacres ad bene operandum, & bene merendum de ijs, cum quibus nobis futura eſt perpetua ſocietas in æterna uita. QVINTO, hæc fides retrahet nos a malo, ne contaminemus nobiliſſimam animam, & corpus ſanguine Chriſti conſecratum, quod corpus in illa perpetua ſanctitate uiuet, conuerſabitur cum Deo, Angelis, Patriarchis, adeoq; omnibus, qui hinc directa ad Deum mente diſceſſerint.

QVINTVS ARTICVLVS QVARTI MEMBRI, NEMPE DE *uita noſtra.*

HIC articulus additur, ut ſignificet nos reſurrecturos, non ad calamitates aut momentaneas fortunas, ſed ad perpetuam beatitudinem. Quia autem Symbolum diſerte meminit æternæ uitæ, ſignificat aliam uitam propoſitam eſſe credentibus, quam quæ temporis interuallis aut diuturnitate interrumpitur. PORRO, Theologi ex Scriptura tria uitæ diſcrimina faciunt, ut PRIMA ſit VITA NATVRAE, qua boni & mali promiſcue in hoc mundo uiuunt. SECVNDA ſit GRATIAE, qua ſoli filij Dei in ſpirituali regno Chriſti in hoc mundo uiuunt. TERTIA VITA ſit GLORIAE, de qua hic articulus Symboli intelligendus eſt, qua uiuunt in æternum, qui credentes hinc diſcedunt.

AD EVNDEM modum secundum Scripturas triplicem esse mortem accipimus. PRIMA est, qua morimur peccatis, et Deo uiuimus. Beata profecto mors, quæ culpæ refuga, Domino debita, a mortali nos separat, immortali nos consecrat. ALIA MORS est uitæ excessus, qua mortuus est patriarcha Abraham, Dauid & alij plurimi, & sepulti sunt cum patribus suis. Hæc mors definitur esse dissolutio corporis & animæ, uidelicet, cum anima nexu corporis liberatur. TERTIA MORS est, qua corpus & anima moriuntur, ut non sentiant, sed ut coniuncta perpetuis pœnis addicentur, & hæc AETERNA MORS uocatur. Possunt & alia discrimina uitæ & mortis aßignari. Sed hæc præcipua sunt.

VSVS.

VSVS huius articuli est, qui & præcedentis. Nunc totum Symbolum contraham in compendium: CREDO in Deum Patrem, qui me creauit. Credo in Iesum Christum, qui homo factus, sua uictima ad Patris iussum me redemit. Credo in Spiritum sanctum, qui me beneficiorum Christi participem reddit, ut asscriptus cœtui Sanctorum, & donatus remißione peccatorum, tandem a morte resurgam ad uitam æternam, ad quam uitam nos perducat uictor mortis Dominus noster IESVS CHRISTVS, Deus benedictus in sæcula, AMEN.

CAPVT QVARTVM.

ORATIO.

QVIA

QVIA proprium opus Ecclesiæ est ORATIO, oportune hoc loco de illa dicendum uidetur. Id autem ut distincte & methodice fiat, quinq; ordine nobis sunt explicanda. PRIMVM, quænam in omni oratione necessario sint spectanda. SECVNDO, quid & quotuplex sit oratio. TERTIO, circunstantiæ orationis externæ, temporis, loci, modi gestusq; corporis. QVARTO, obiectiones quædam diluendæ. QVINTO, methodus seu regula enarrandi Orationem dominicam, cum eiusdem succincta declaratione.

DE PRIMO.

IN omni oratione quinq; necessario spectanda sunt. 1. Affectus orantis. 2. Caussæ orationis. 3. Quis orandus. 4. Quo mediante sit orandum. 5. Quid orandum. Hæc uno uelut intuitu contemplanda sunt, Quæ memoriæ gratia hoc qualicunq; uersu complector:

Affectus, Caussæ, Quis, Per quem, Quidq; petendum

AFFECTVS itaq; orantis huiusmodi esse debet. 1. ut exuat omnem cogitationem gloriæ propriæ. 2. ut certa fide ad orandum incendatur animus. 3. ut uere inopiam suam sentiat. 4. ut in uera pœnitentia se coram Domino prosternat. Nam qui uel tumet cogitatione propriæ gloriæ, uel fide uacat, uel non sentit suam inopiam, uel de seria pœnitentia non cogitat, nequaquam inuocat uere & efficaciter.

CAVSAE INVOCATIONIS sunt hæ. Prima MANDATVM DEI, quo serio a nobis hic cultus exigitur. Inuoca (inquit Psalm. 15.) me in die tribulationis. Item: Lucæ 22. Orate ne intretis in tentationem.

tationem. 2. PROMISSIO DEI promittentis se auditurum preces ad se clamantium. Quicquid (inquit Ioan.16.) petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. 3. SENSVS NOSTRAE INOPIAE & crucis, cum totius Ecclesiæ, tum politiarum & œconomiarum. 4. VICTORIA super tentationibus. Orate, inquit Dominus, ne intretis in tentationem. Non enim facile uel insidijs diaboli, uel improbitate mundi, uel instigatione uiciosæ carnis superabitur, qui serio & aßidue orat. Hinc Salomon: Prouer. 18. Turris fortißima nomen Domini. 5. VT COR nostrum orandi consuetudine ad uerum Deo cultum præstandum magis magisq; inflammetur. 6. EXEMPLVM cum Christi tum omnium Sanctorum, quorum præcipua cura in uita fuit, Deum serio inuocare.

HAE SVNT magnæ caussæ, quibus merito excitari deberemus ad seriam inuocationem: quam cum statuere debeamus, Deum exaudire ubique & ubicunque sumus, & in quouis periculo: admoneamur, ut nihil agamus cuius testem uereamur Deum, ut eius prouidentia omnia administrari cogitemus, utq; bonitatem paternam in Deo uolente exaudire meditemur, utq; Stoicam necessitatem detestemur. Nam si uerum esset Stoicum illud paradoxum, uanæ essent nostræ preces, ut docte conuincit Chrysostomus in orationibus, περὶ τῆς εἱμαρμένης.

CAVSIS cognitis sciendū est etiam, quod SOLVS DEVS sit inuocandus, qui est æternus Pater, Filius & Spiritus sanctus, iuxta illud: Inuoca me in die tribulationis. Inuocare enim creaturas maxima idololatria est. Nam quod Deo debetur, sacrilege illi aufertur, & creaturis

turis tribuitur. DEINDE nulla alia, quam unius Dei inuocatio habet aut mandatum Dei, aut promißionem, aut exemplum in Ecclesia probatum. Vnde constat inuocationem creaturarum minime ex fide proficisci. Quare talis inuocatio impia & sacrilega iudicanda est.

PORRO quoniam peccatores non exaudit Deus, sciendum est, quod nostra merita, nostram dignitatem aut opera nostra coram Deo iactare non debeamus, quemadmodum Chryses & Agamemnon apud Homerum fecerunt, & Pharisæus in Euangelio. Sed quod NOMEN CHRISTI unici Mediatoris, in omni oratione nostra prætendere oporteat. Sic enim inquit Christus: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Quasi dicat: Nequaquam debetis uestra opera aut dignitatem iactare in conspectu Dei, sed ME nominabitis, & propter ME petetis. SCIENDVM autem hoc loco, quod Christus duplici modo inuocari debeat, PRIMO, ut Deus, dator bonorum cum Patre & Spiritu sancto. DEINDE, ut Mediator & Intercessor, ut per ipsum exaudiamur, ac ut ipse pro nobis sit deprecator apud æternum Patrem, & ut ipse perferat nostros gemitus & preces ad æternum Patrem, iuxta dictum Psalmi 110. Tu es sacerdos in æternum. Et Rom. 8. Qui est ad dexteram Dei & interpellat pro nobis. Et Ebræ. 7. Semper uiuens, ut interpellet pro eis.

POSTREMO loco, Quid orandum sit, scire oportet, quod duplici genere continetur. Aut enim ad gloriam Dei, aut utilitatem nostram & commodum omnis referetur oratio. PRO GLORIA DEI perpetuo orandum est, idq; sine conditione, tametsi modus non est

Deo præſcribendus. Nam ſæpe quæ nos ipſius gloriæ minime intereſſe arbitrabamur, ad ipſius gloriæ illuſtrationem maxime faciunt. VERVM ſi ad NOSTRVM COMMODVM oratio referretur, tenendum eſt hoc diſcrimen, quod ALIA ad ſalutem animæ, ALIA ad præſentem uitam ſpectant. Illa ſine conditione petenda ſunt, quia habent promißionem immotam, Ioël. 2. & Roman. 10. Omnis qui inuocauerit nomen DOMINI, ſaluus erit. Debemus igitur certo ſtatuere, Deum uere uelle præſtare promiſſam ſalutem, quam tamen ſine intermißione petere debemus: hæc, id eſt, pertinentia ad præſentem uitam, petenda quidem ſunt, ſed cum conditione ſalutis noſtræ, & gloriæ Dei non impediendæ. Nam ſi tale quid petierimus imprudentes, Deus ut eſt bonus & amans noſtri, minime exaudiet, in ſpecie ſaltem eius rei quam proponimus, ſed aliquid melius largitur. Non enim fruſtra ex fide ſinit ſe inuocari.

DE SECVNDO.

ORATIO Chriſtiana nihil aliud eſt, quam explicatio cordis noſtri coram Deo, qua uel precamur, uel deprecamur aliquid, uel gratias pro acceptis beneficijs agimus. Paulus 1. Timoth. 2. quatuor orationis genera ponit. δέησιν, deprecationem, προσευχὴν, adorationem, ἔντευξιν, interceßionem, εὐχαριστίαν, gratiarum actionem. Hæc genera in modum hunc diſcernenda ſunt. DEPRECATIO δέησις, eſt oratio, qua deprecamur mala a nobis & ab alijs. ADORATIO eſt oratio, qua petimus ſalutaria nobiſipſis. INTERCESSIO eſt oratio,

oratio, qua petimus salutaria alijs. GRATIARVM ACTIO est oratio, qua & agnoscimus beneficia Dei, & pro illis gratias agimus, pollicemurq; gratitudinem, cũ perpetua gloriæ Dei prædicatione. Ad hæc quatuor genera omnes omnium Prophetarum ac piorum preces referendæ sunt, quarum omnium compendium est Dominica oratio.

DE TERTIO.

CIRCVNSTANTIAS Christianæ orationis externas (nam de internis in primo partitionis membro dictum est) quinque hoc loco considerandas proponam. PRIMA sit de tempore. 2. de loco. 3. de ordine orationis. 4. de gestu corporis. 5. de mora.

DE TEMPORE sciendum est, quod Paulus scribit 1. ad Thessal. 5. Indesinenter orate. Et Dominus Luc. 18. Oportet semper orare, & non deficere. Item Eccle. 18. Ne impediaris semper orare. Est enim oratio cultus, quem Deus uult esse perpetuum. Verum disciplinæ gratia hæc tempora a pijs potissimum obseruari solent. Matutinum cum surgis, deinde ante cibum sumendum, & post cibum sumtum. 3. cum cubitum eundum est. 4. medio quoq; tempore, quoties aut læta aut tristia offeruntur. Nec pugnant hæc cum mandato Dei, iubentis semper orare, & non deficere. Omnia enim pia Christianorum uota & suspiria orationes sunt, tametsi non semper in uerba erumpant.

DE LOCO præterea sciendum est, quod nullo non loco sit orandum. Si enim semper orandum est, aptus utique omnis locus erit orationi, siue sis domi,

siue

siue foris, siue mari, siue terræ. Breuiter, ut ubiq; Deus est colendus, ita & inuocandus ubique existit. At disciplinæ gratia templum destinatum est communibus & solennibus precibus, ubi Ecclesia congregata communes necessitates proponit, idq; multorum exemplo. QVID ergo est, quod dicit Dominus Matth. 6. Tu autem cum oraueris, intra in conclaue tuum, & clauso ostio adora Patrem tuum, qui est in occulto? Hic ex signo affectum orantis exprimit. Dominus enim hoc loco taxat uiciosum affectum hypocritarum, nimirum inanem gloriam, quam quærebant suis orationibus, dum in publicū egreßi orarent. Deinde sententiam uerborum Domini hoc pacto colligito: Qui intrat in conclaue suum clauso post se ostio suo, non facit ibi quicquam, ut uideatur quod facit. Qui non facit ut uideatur, nequaquam facit inanis gloriæ & hypocriticæ ostensionis gratia. Ergo metalepsi Ebraica per ingressum in conclaue significat Dominus, ab omni oratione hypocrisin, ostentationem & inanem gloriam excludendam esse.

TERTIA circunstantia orationis externa est, de ORDINE in oratione seruando. HIC ORDO consistit in tribus: Compellatione, Propositione, & Confirmatione. COMPELLATIO excitat animum ad orandum. Hæc enim recitat mandata Dei & promißiones, quibus accenditur animus ad ardentius orandum. PROPOSITIO res enumerat petendas. Quamuis autem propositio in nulla oratione abesse potest, tamen propositionis ordo hic inter circunstantias externas est numerandus. CONFIRMATIO promißionem gratitudinis & emendationis ut plurimum continet. Huius

ordinis

ordinis exempla a Philippo in locis Theologicis præscriptæ formulæ precandi suppeditant.

QVARTA, circumstantia orationis externa, est GESTVS CORPORIS, qui etsi nullis regulis astringitur, tamen honestum esse conuenit. Optimus orantis gestus, omninoq; necessarius, est genua cordis flectere, quemadmodum Manasses fecit. Verum hic de corporis gestu agitur, qui uarius commemoratur in Scriptura. Moses manus in cœlum leuat, & Paulus monet, puras manus esse leuandas. Qui sane gestus liberorum est, qui parentibus manus porrigunt, cum aliquid impetrare uolunt, tanquam certi, quod statim accepturi sint petita. Quidam in genua procumbunt, quo gestu humilis subiectio significatur. Publicanus tundebat pectus, id quod fidei & ardori precantium seruit. Paulus uirum non uelato capite, mulierem uelato uultu orare iubet. Hi corporis gestus tametsi liberi sunt, ut externæ circumstantiæ, tamen non sunt contemnendi, sed adhibendi pro ratione temporis & loci. Seruiunt enim rite formandis & excitandis affectibus.

QVINTA & postrema circumstantia, est de MORA. Iudith capite 8. obiurgat ciues suos, quod dies quinque præfiniuerant Deo, intra quos opem ab ipso expectarent, dicens: Qui estis uos, qui tentatis Deum? Posuistis tempus miserationis Dei. Abac. 2. Si moram fecerit Dominus, expecta eum, nam ueniens ueniet, & non tardabit.

DE QVARTA.

IAM ALIQVOT obiectiones, quibus uel orandi studium prorsus extinguitur, uel negligentes alioqui fa-

cere solcant carnales homines, refutandæ sunt. Quidam, quia oratio est cordis potius quam oris, ut in Mose cernimus, & Christus confirmat Ioannis 4. ubi dicit, Deum spiritu & ueritate adorandum esse, iudicant orationem Christianorum fieri debere sine uerborum expressione. Sed breuiter illis hoc sit responsum, quod affectus cordis uerbis excitatur orantis. Et Christus diserte dicit Lucæ 11. Quando oraturi estis, DICITE: Pater noster. Præterea innumera Sanctorum exempla, uoce orantium nobis Scriptura commendat.

SVNT rursus Epicurei, qui ideo Deum inuocandum negant, quia ipse nos amat & scit, quibus indigemus, etiam sine nostra oratione. Verum pios scire oportet, præferendum esse mandatum Dei omnibus cogitationibus, cum eo pugnantibus. Quanquam autem Deus nos amat, & scit optime quibus indigeamus, tamen orare præcipit, ut intelligamus, unde auxilia quærenda sint in quauis afflictione, ut admoneamur nostræ inopiæ & mendicitatis, ut statuamus eum præsentem inspectorem esse omnium actionum nostrarum, utque sciamus, quod quemadmodum pater filijs, ita ipse orantibus uelit conferre, quæ petunt iuxta ipsius uoluntatem. Nec uult hunc ordinem suæ prouidentiæ a nobis contemni. Ipsius enim prouidentia est, omnibus afflictis, se in uera fide inuocantibus, opem ferre. SVNT quoque imbecilles, qui se indigniores putant, quam ut orare ausint, & maiores peccatores se agnoscunt, quam ut impetrent quod petunt. At mandatum Dei indignitati, & promißiones uniuersales peccatorum sensui opponere oportet. Scriptum est enim; Inuoca me in die tribulationis. Item: Quicquid

quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Item: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

SVNT præterea, qui tametsi orare audeant, tamen quia non statim impetrant quod uolunt, despondent animum, & segniores ad orandum fiunt, Interim ignorant, Deum Patris affectum erga nos gerere, qui petita interdum non ideo negat, quia nostras preces contemnit, sed quia quæ petimus, nobis minime salutaria sunt. Nam ut medicus peritus cum ægroto, ita Deus cum homine se inuocante agit, id quod perpulcre Hieronymus ostendit his uerbis: Et quomodo (inquit) si ægrotus & æstuans febribus aquam frigidam postulet, & dicat ad medicum: Vim patior, crucior, uror, exanimor, usquequo medice clamabo, & non exaudies? & sapientissimus medicus respondeat ei: Scio quo tempore dare debeam quod postulas, & non miserebor modo, quia misericordia crudelitas est & uoluntas tua contra te petit. Ita & Deus clementiæ suæ sciens pondera atque mensuras, interdum non exaudit clamantem, ut eum probet, prouocet eum ad rogandum, & quasi igne excoctum iustiorem & puriorem faciat. Hæc Hieronymus. Augustinus quoq; ait: Sæpe non exaudit ad uoluntatem, ut exaudiat ad salutem, Idem: Si non dat ad horam, exercet quærentem & non contemnit petentem.

DVPLEX præterea est Deo modus exaudiendi. NVNC enim apertum auxilium præbet, NVNC uirtute Spiritus sancti assistit, ne malis uicti deficiamus. Viris in Babylonica fornace, & Danieli obiecto leonibus, apertum auxilium præbuit: Stephano & Laurentio uirtute Spiritus sui astitit, ne crucis acerbitate uicti

deficerent. Vtriusque modi exempla multa recitat epistola ad Ebræos 11.

QVIDAM præterito Deo, qui solus iuxta Scripturam est inuocandus, ex eo stabilire conantur inuocationem Sanctorum, quia putantur pro nobis in cœlo orare, ut nos hic in terris pro nobis inuicem orare debemus. Sed infirmo fundamento nituntur. PRIMVM enim ex dubijs non sunt dogmata extruenda. DEINDE, si constaret, Sanctos in cœlo pro nobis orare, tamen inde non sequeretur, nos debere eos inuocare. Solus enim scrutator cordium est inuocandus. Quia uera oratio ex intimo cordis proficiscitur, ut quæ potius est cordis affectus quam strepitus oris. Quod autem alij pro alijs hic in terris orant & intercedunt, habent mandatum, promissionem, & probata piorum exempla, quibus omnibus destituitur mortuorum inuocatio. Deinde intercessio seu oratio pro fratribus uiuentibus nititur solido fundamento, nempe Christo Iesu, cuius merito preces nostræ exaudiuntur pro fratribus. Deinde etiam hæc oratio pro fratribus mutuæ dilectionis certissimum argumentum est.

DE QVINTO.

QVINTO loco promisi me methodum enarrandi Dominicam orationem, una cum succincta eiusdem orationis declaratione, traditurum, id quod breuissime nunc expediam. Inprimis itaq; hæ tres regulæ diligenter obseruandæ sunt. PRIMA, cuiusq; precationis propositio resoluenda est in suas partes, quæ methodo Didascalica simplici sunt declarandæ, declaratæ coniungentur, & oratione exponendum, quid ualeant coniunctæ. SE-

CVNDA,

CVNDA, Quoties unum petimus, ſimul omnia precamur, & quæ ad illud unum conſequendum requiruntur, & quæ cum illo quod petimus coniuncta ſunt. Expetito enim fine, ſimul omnia expetuntur ordinata ad finem. Et cum aliqua natura coniuncta ſunt, & unum eorum dicitur, cætera tametſi non exprimuntur intelliguntur tamen: TERTIA, In ſingulis petitionibus Dominicæ precationis aliquid precamur, & aliquid deprecamur, unum quidem expreſſe, & alterum implicite, Quæ eodem modo iuxta ſuperiores regulas tractari poſſunt. His ita conſtitutis breuiſsime Dominicæ orationis explanationem ſubijciam, ut regularum uſum aliquo modo oſtendam.

COMPELLATIO.

PATER NOSTER QVI ES IN COELIS.

HAEC COMPELLATIO ſeu exordium non eſt temere prætereundum. Magnam enim doctrinam & conſolationem continet. Quanquam autem pie & recte dicitur, duo continere hanc compellationem, nimirum uoluntatem & facultatem, quæ in omni actione requiruntur. (Ex eo enim quod PATER eſt, paterno affectu præditus libenter opem ferre uult filijs ſe implorantibus. Et quoniam COELESTIS eſt Dominus, poteſt utiq; præſtare quæ uult, ut qui omnibus inferioribus poteſtatibus mundi & inferorum potentiſsime dominatur) tamen utile eſt, accuratius et diſtinctius proponere, quarum rerum orantem admoneat hoc exordiolum.

PRIMVM itaq; docet hoc exordium, quis sit inuocandus, nempe DEVS, quem Patris nomine iubemur compellare. Non enim alium inuocare licet, quam eum, quem Dominus inuocandum præcipit. Obseruandum autem, quod PATER hoc loco non unius personæ, sed essentiæ nomen sit. Omnis enim inuocatio quæ fit ad Deum, intelligitur complecti Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Deinde Filius duplici modo est inuocandus, primum cum Patre & Spiritu sancto, ut Deus, dator omnium bonorum, deinde ut Mediator missus & intercedens. SECVNDO docet hoc exordium, quod uelit Deus libenter & ex animo exaudire inuocantes. Est enim Pater. Patris enim uocabulum uim promißionis continet & affectum Dei erga inuocantes. TERTIO, quod poßit præstare petita. Est enim cœlestis Dominus, ut qui poßit omnia in cœlo & in terra. Nam potentiæ & maiestatis titulus est: Qui es in cœlis. QVARTO subindicat hæc compellatio, quinam debeant & poßint uere orare, nempe filij Dei. Nam soli filij Dei Patrem compellare possunt. QVINTO, quod fides requiratur. Per hanc enim filij Dei constituimur. Dederat enim potestatem filios Dei fieri, quotquot credunt in nomen eius. SEXTO, per quem orandum sit insinuatur, nimirum per Filium Dei unigenitum. Si enim filij Dei sumus, per illum quoq; & in ipsius nomine orare est necesse. Hinc illud: Quicquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. SEPTIMO & ultimo colligitur ex his omnibus discrimen inter Christianorum, Turcarum, Iudæorum, & aliarum prophanarum gentium orationes. Nam Christianorum preces ex fide

per

per Christum fiunt, aliorum autem minime. Atq; hæc ex connexis & coniunctis collecta esse manifestum est.

PRIMA PRECATIO.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

CVM NOMEN Dei sit noticia, fama ac gloria Dei, & sanctificare sit non solum celebrare Deum, uerumetiam omnem nominis Dei prophanationem cauere, dicemus nomen Dei tum demum sanctificari, cum Dei noticia, fama ac gloria ab hominibus celebratur, caueturq;, ne uel noticia Dei obscuretur, uel fama sileat, uel gloria cesset. Cæterum, quia Deus celebrari non uult nisi a credentibus, et fides non potest haberi sine uerbo Dei, sine publico ministerio: Sequitur nos hac prima precatione precari, PRIMVM ministerij uerbi conseruationem, DEINDE noticiam Dei & uirtutem Dei, TERTIO fidem, QVARTO prædicationem nominis & famæ Dei, quæ prædicatio superiorum finis est, QVINTO ut auertat Deus quicquid superioribus ullo modo aduersatur.

SECVNDA PRECATIO.

ADVENIAT REGNVM TVVM.

Hic primum definiendum est regnum Dei. Deinde considerandæ partes, tum præsidia & adiuncta exponenda, quæ omnia hic precamur, & simul deprecamur, quæ cum his pugnant. Verum de his omnibus dictum est supra capite 15. primæ classis.

TERTIA PETITIO.

FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO ET IN TERRA.

Quia uoluntas Dei tum fit, cum ei obtemperemus, et facimus quod pcipit (iuxta illud Deut. 12. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino.) PRIMVM, hic petimus uerum intellectum uoluntatis Dei, DEINDE alacrem uoluntatem obtemperandi, TERTIO uires præstandi, QVARTO, ut nos in Christo simus tanquam surculus in uite, QVINTO, ut ipse nos suo Spiritu regat, SEXTO, ut singuli Deo in sua uocatione seruiant, in iusticia & sanctitate, omnibus diebus uitæ suæ. Deprecamur autem quæ cum his pugnant.

QVARTA PRECATIO.

PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

Panis nomine non tantum intelligitur cibus & potus, uerumetiam quicquid ad sustentationem nostri in hac uita pertinet. Sed quia hæc haberi non possunt, sine diligenti labore, administratione ciuili, legibus, disciplina, pace, bona uoluntate, terræ fœcunditate, agricultura, omnia hæc simul precamur, & deprecamur quæ contraria sunt.

QVINTA PETITIO.

DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS DIMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS.

Per

Per debita intelligit potißimum quotidianos lapsus fidelium. Septies enim in die cadit iustus. De remißione peccati uide supra in Symbolo.

Porro appendix quomodo intelligenda sit, quæ additur, docet parabola de debitore decem millia talentorum, Matth. 18. Simile est regnum cœlorum homini regi. Quemadmodum enim hic rex supplici seruo condonauit totum debitum, gratis ex mera liberalitate: ita Deus Pater confugientibus in uera pœnitentia ad Christum, condonat gratis omnia debita, hoc est, peccata. Verum sicut rex ille seruum illum ingratum & durum aduersus conseruos reuocat ad pœnam, & quod antea supplicanti condonauit, iam a contumaci ac duro in conseruos repetit: ita Deus Pater postquam recepit gementes in gratiam, uult nos imitari suum exemplum benignitate erga proximum. Non igitur ista appendix caussam remißionis continet, sed effectum seu consequens necessarium. Quare hæc appendix admoneat nos nostri officij erga fratres, ut ipsis in nos peccantibus condonemus, idq; exemplo Patris cœlestis. Quod si fecerimus, certum signum remißi nostri peccati a Deo habebimus.

SEXTA PETITIO.

ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM.

Qvoniam tentatio perficitur (teste Gregorio) tribus: Suggestione, delectatione, & consensu, precamur hac precatione, ne Deus sinat nos MALIS SVGGESTIONIBVS impeti, PERVERSA DELE-

CTATIONE obrui, & CONSENSV in laqueos tentatoris incidere. Tametsi autem diabolus proprie Tentator dicitur, ut qui fallendi & decipiendi gratia in perniciem tentati tentat, tamen Deus tentare dicitur probationis gratia in bonum tentati. Sicuti de Abraham dicitur Gen. 22. de qua re supra in ὑπομνήσει.

SEPTIMA PETITIO.

SED LIBERA NOS A MALO.

HAEC generalis petitio est, qua deprecamur omnia nobis ullo pacto nocentia. In malo enim, ut in genere, continetur quicquid saluti nostræ aduersatur, ut ærumnæ huius uitæ, peccata, tyrannis diaboli, persecutiones. Breuiter, quicquid uel Ecclesiæ seu regno Christi spirituali, uel politico statui, uel œconomijs impedimento & damno est.

AMEN.

Particula AMEN, ut uotum & admonitio seu confirmatio est. VOTVM quidem, quo optamus, ut uere exaudiamur, & uere fiant quæ petimus. ADMONITIO uero, ut uere statuamus, nos exauditos propter Christum Mediatorem. Vberiorem explanationem petant studiosi aliunde. Hic tantũ uolui inuentionem iuxta regulas præscriptas aliquo modo ostendere.

PORRO, si quis tractationis ordinem requirit, hic sane ordo minime incommodus esse uidetur, si de singulis precationibus quatuor proponantur. PRIMVM res expressa uerbis nominatim. SECVNDO, enumeratio

eorum, quæ ad rem expressam uerbis necessario requiruntur & ordinantur. TERTIO, quæ cum re coniuncta sunt uerbis expressa. QVARTO, pugnantia.

CAPVT QVINTVM.

DOCTRINA ECCLESIAE.

HOC fixum mente tenendum est, quod DOCTRINA ECCLESIAE CHRISTI alia non sit, quã quæ in Lege, Prophetis, Euangelicis historijs & Epistolis Apostolicis traditur. Ad Legem enim & testimonium mittit Esaias. Christus dicit: Ioan. 8. Oues meæ uocem meam audiunt. Item: Lucæ 16. Habent Mosen & Prophetas, illos audiant. Verum quia multa sunt in Scriptura, non omnibus obuia, accedunt piorum interpretationes, quæ tanquam lucem obscurioribus locis afferunt. At ne nos sinamus a fonte aquæ uitæ abduci ad cisternas & puteos contritos, qui continere aquam non ualent, tenendum est discrimen inter dicta interpretum. Non enim quiduis a quolibet uel sanctißimo patre dictum, eiusdem ponderis & autoritatis in Ecclesia Christi esse debet.

SVNT itaque dicta Patrum in triplici discrimine. QVAEDAM enim demonstrata sunt, QVAEDAM probabilia, sed præter Scripturam, & QVAEDAM enunciata contra Scripturam & analogiam fidei. DEMONSTRATA uoco, quæ ex apertis Scripturæ testimonijs, & immotis axiomatibus euidenti consequentia

collecta

collecta sunt. Cuius generis sunt Symbolum Apostolicum, Nicenum, Athanasij, Chrysostomi, Gregorij, Ambrosij &c. Nam hæc immota consequentia ex uerbo Dei collecta sunt. De his tenenda est regula, quod pondus & autoritatem non habeant ab hominibus, sed ab ipso uerbo Dei, unde fluxisse demonstrantur. Quare non minoris apud nos autoritatis esse debet hoc genus dictorũ Patrum, quam ipsissima uox Dei de cœlo ad nos allata. PROXIMVM genus dictorum est eorum, quæ etsi apposite & sapienter dicta sunt, attamen demonstratione ex uerbo Dei carent. Huius generis dicta tantisper magnificere oportet, propter reuerentiam sanctorum Patrum, donec trahantur in malam consequentiam ab hostibus sanæ doctrinæ. Sancti patres sæpe Satisfactionis ac Meriti mentionem faciunt, non stricte uocum proprijs significationibus inhærentes, sed eas abusiue propter aliquam allusionem transferentes ad suum propositum. Quare si quis contra mentem Patrum huiusmodi dictis abuti uelit aduersus doctrinæ sinceritatem, nos non debemus sinere Patrum dicta præferri apertæ Scripturæ. POSTREMVM genus est eorum, quæ enunciata sunt contra Scripturam & analogiam fidei, ex incogitantia quadam, unde facile homines labuntur in errores. Sed hic regula Ambrosij sequenda est, qui libro primo Officiorum sic inquit: Nos noua omnia, quæ Christus non docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia CHRISTVS est. Si igitur Christus non docuit quæ docemus, & nos id detestabile iudicemus. Hanc regulam confirmat præceptum Domini dicentis: Mar. 8. Cauete a fermento Pharisæorum, hoc est, a corruptione doctrinæ. Item: Matth.

Matth.7. Cauete a falsis Prophetis. Et Paulus inquit: Gal.1. Si quis aliud Euangelium docuerit, anathema sit.

PRAETEREA & hoc in Ecclesiæ doctrina cauendum, ne inutilibus quæstionibus inuoluamur, quemadmodum a sententionarijs factum esse uidemus, qui innumeras inutiles quæstiones proponunt, probant, improbant, ac tanquam pilam inter se iaciunt. Vnde fit, ut necessaria Ecclesiæ doctrina neglecta iaceat, & moles commentariorum & inutilium quæstionum Ecclesiæ Christi obtrudatur. Quare nos qui Christi discipuli esse uolumus & gloriamur, sequamur uerbum Dei tanquam lucernam ueram, quæ sola a tenebris ignorantiæ ad lucem ueræ noticiæ Dei nos adducere potest. Et alienis periculis admoniti simus, ne omisso uiuo fonte quæramus cisternas, ac ita paulatim in errores pristinos recidamus.

PRAETEREA & hoc admonendum duxi, quod in tractatione & illustratione scripturæ uti liceat triplici probandi genere. NVNC enim Scripturæ apertis axiomatis, NVNC ratiocinatione, eaq; directa & indirecta, NVNC exemplis approbatis. Hoc triplici genere usus est ipse Dominus non raro, Paulus frequentißime, ac alij Apostoli. quibus probandi rationibus nos pronunciata Patrum adijcere possumus, sed hac ratione, si habeamus præeuntem lucernam Dei.

IAM multa addi possent de autoritate, dignitate, necesitate ac utilitate doctrinæ Ecclesiæ, sed istis tanquam apertis omißis, nonnulla de certitudine adijciam, ut contra furores Mahometicos ac Atheismum prophanorum hominum, Epicurismum, Romanismum, atque adeo aduersus omnem astutiam ac uersutiam diabolorum & hominum,

num, quibus ad fallendum utuntur, mentes nostras muniamus, ac certi de doctrina Ecclesiæ eam auidius discamus, moresq; nostros iuxta normam ipsius formemus.

Gloriantur Philosophi de suæ doctrinæ certitudine, iactant sua κριτήρια, demonstrationes proferunt, Vniuersalem experientiam prædicant, ordinis intellectum (per quem ignota rimantur, adhibita amußi philosophica, ut uocant) extollunt. Fateor certe, istas certitudinis caussas non esse contemnendas, imo tanquam dona Dei suscipiendas, attamen si cum certitudine rei Theologicæ ista philosophica conferantur, apparebit, multis nominibus, doctrinæ Ecclesiæ certitudinem demonstrationibus philosophicis præponendam esse. Sed PRIMVM de doctrinæ Ecclesiæ certitudine dicam. DEINDE nonnihil de collatione doctrinæ Ecclesiæ & Philosophicæ adijciam.

CERTITVDO itaque DOCTRINAE ECCLESIAE solo Testimonio nititur, quod est duplex, externum & internum, de utroq; ordine dicendum est. EXTERNVM Testimonium uoco, quod in sensus incurrit, quod uerbum cœleste confirmat tanquam firmißimum sigillum. Verum hoc habet sex partes. Nimirum patefactionem diuinam, miraculorum uarietatem, prophetiarum firmitudinem, consensum ueræ Ecclesiæ perpetuum, tanti temporis durationem, ac cruentam plurimorū Martyrum confeßionem. Verum hæc paulo apertius declaranda ac distinguenda sunt.

PRIMA igitur pars externi testimonij est patefactio diuina, per quam ipse Deus de sua arcana sede procedens, se olim sanctis Patribus patefecit, & suum uerbum eis

eis tradidit ac commendauit. Quanquam autem Dominus sæpe apparuisse legitur, tamen paucas eius apparitiones recitabo, in quibus summam doctrinæ Ecclesiæ proponit, inculcat, repetit & illustrat. Primum itaque apparuit Adamo post lapsum, Genes. 3. & doctrinam legis & Euangelij primus sua uoce tradidit, pœnas inflixit ob peccatum. Ab hac doctrina uera Ecclesia Dei nunquam deficit, sed perpetuo eandem amauit, retinuit & propagauit. Deinde apparuit Noë, ac facto confirmauit doctrinam Legis & Euangelij, dum impœnitentes quidem diluuio perdidit, Noë uero cum sua familia ex gratia promißionis clementer liberauit. Post diluuium ut doctrinam, fere hominum malicia collapsam, erigeret, apparuit Abrahamo decies, Eius filio Isaac bis, nepoti Iacob sexies, in quibus apparitionibus eadem doctrina est proposita, & promißionis uerbum clarius illustratũ est. Iustificationis quoq; doctrina in Abrahamo certißimo typo expressa est apertius. Post hæc in Aegypto Mosi apparuit, eandemq; doctrinã repetijt & confirmauit, facto declaraturus, quid inter cœtum, uerbum suum amplectentem, & reliquum mundum interesset. Præterea multis Prophetis idem uerbum in uisionibus & somnijs apparens commendauit. In nouo quoque Testamento idem Deus suum uerbum sonuit de cœlo, & proprio ore nobis Christum doctorem commendauit, dicens: Lucæ 3. & 9. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacuit, HVNC AVDITE. Ac si dicat: Olim promisi, Semen mulieris destructurum caput serpentis, & reparatorem generis humani sublata legis maledictione. Ecce hic adest, eum audite, in eum

credite,

credite, quibus uita & salus cordi est, in hoc enim mihi complacui, & reconciliatus sum mundo per ipsum. Hæ omnes apparitiones cum multis alijs, una cum Angelorũ concionibus & reuelationibus, nostræ infirmitati seruire debent, ac confirmabunt nostros animos, ne credamus imposturis diaboli, qui cum omnibus Sophistis & Mahometistis, prophanisq; gentibus in hoc totus incumbit, ut nos ab isto uerbo, tot apparitionibus Dei nobis mandato, abstrahat, quemadmodum nostros parentes a uerbo uitæ, quod acceperant, abstraxit.

SECVNDA PARS EXTERNI TESTIMONII est uarietas miraculorum, quæ miracula sunt quædam extra ordinaria opera Dei, quibus tanquam sigillis firmißimis uerbum suum, hoc est, Legem & Euangelium quatuor millibus annorum confirmauit, qualia sunt plurima, cum in ueteri, tum in nouo Testamento. Veteris Testamenti miracula in hæc tempora commode distingui possunt: Vt primo loco considerentur, quæ ante diluuium contigerunt, secundo, quæ in diluuio, tertio, quæ post diluuium, quarto, quæ in Aegypto, quinto, quæ in exitu ab Aegypto, sexto, quæ in monte Synai, dum Lex promulgebatur, septimo, quæ quadraginta annos in deserto, octauo, quæ sub Iosua, nono, quæ sub Iudicibus, decimo, quæ sub Regibus, undecimo, quæ sub captiuitate populi in Chaldæa, duodecimo, quæ reliquo tempore usque ad Christum sub uarijs ducibus. Sed ex his pauca exempli gratia referamus. ANTE DILVVIUM itaque duo insignia occurrunt. PRIMVM in oblatione Abel & Cain, ubi Dominus aperto testimonio confirmauit Legem & Euangelium, non respexit

ſpexit ad Cain, ſed ad Abel. Ille enim hypocrita fuit lege damnatus: hic pius propter fidem in promiſſum ſemen. Vnde primum reſpexit ad Abel, deinde ad munus ſeu ſacrificium eius, quod propter offerentis fidem placuit. SECVNDVM in Enoch, quem Dominus e conſortio hominum ſuſtulit in cœlum, unde doctrinam Euangelij confirmat de uictoria ſuper regno Satanæ. IN DILVVIO duo quoque ſunt præcipua. VNVM miraculoſa pœna ob peccatum iuxta legis doctrinam. ALTERA admiranda liberatio credentium iuxta promiſſionis uerbum. Ita Cataclyſmus mundi, obſignatio eſt utriuſque doctrinæ Eccleſiæ, nimirum legis & Euangelij. POST DILVVIVM primum occurrit confuſio linguarum, in ædificatione turris Babylonis. Hac minæ in contumaces confirmantur. Deinde partus aniculæ Saræ ſterilis per Angelum annunciatus. Pugna Iacob cum Angelo. Scala extenſa in cœlum uiſa ab eodem, promiſſionis gratia certitudini ſeruiunt. IN AEGYPTO ardet rubus, ſed incolumis manet. Virga in colubrum uertitur. urgente Moſe mandatum DOMINI de exitu populi, decem mirabilia ſigna eduntur, quæ his uerſibus complecti ſoleo:

Sanguis, Rana, Cinips, cum Muſca, Peſtis & Vlcus,
Grando, Locuſt' Tenebræ, Natorum mors inimica.

Hæc omnia clare teſtantur, Deum iuxta legis minas punire contumaces, & rurſus iuxta gratiæ promiſſionem ſuos tueri. IN EXITV ab Aegypto, ut miraculoſa maris exiccatio, per quam liberantur Ebræi, promiſſæ gratiæ teſtimonium eſt: ita ſubmerſio Pharaonis cum ſuo exercitu, legis diuinæ eſt ſigillum. Deinde eodem

dem pertinet miraculum columnæ nubis per diem, & columnæ ignis per noctem, qua suum populum Dominus in itinere direxit. IN MONTE Synai multis miraculis doctrina legis confirmatur, ac lapideis tabulis inscribitur, ibi fulgura, tonitrua, miraculosum ieiunium Mosis, colloquium Dei cum Mose, testantur legis doctrinam uere a Deo profectam esse. TEMPORE XL. annorum, quibus populus in deserto permansit, plurima sunt miracula edita, quibus utraque doctrinæ pars confirmata est. Legis doctrina confirmatur miraculosa pœna Choræ, Dathan & Abyron, cum eorum socijs, quos terra aperto ore absorpsit. Deinde thurificantes contra legem ignis de cœlo absumsit, inobœdientes serpentibus percutiuntur, &c. Euangelium quoq; ex altera parte confirmant miraculosa beneficia Dei. Aqua de petra nat, & comitatur populum quocunque proficiscitur. Man de cœlo datur, unde tot millia hominum aluntur quadraginta annis. Aspectus ænei serpentis erecti ex mandato Domini, quo sanantur percußi a dipsadibus. Vestimenta ac calcei tot hominum tanto tempore non teruntur. SVB IOSVA Duce primum occurrit transitus per medium Iordanis, stante aqua ab una parte instar muri, & defluente ab altera. Ciuitatis Hiericho septeno circuitu, & uoce tubarum iuxta uocem Domini euersio. Prolongatus dies pugnantibus Ebræis contra Gabaon. Lapides de cœlo demißi, quibus occisi sunt hostes populi Dei. His omnibus confirmari utrunq; doctrinæ caput nemo non uidet. SVB DVCIBVS etsi plurima contigerunt miracula, duo tamen præ alijs sunt insignia. Vellus Gideonis, et fortitudo Samsonis utrumque

que ueritatis diuinæ sigillum est. TEMPORIBVS REGVM Elias & Eliseus miraculis plurimis claruerunt, quibus utramque doctrinæ partem Dominus mirabiliter confirmauit. Helias excitat mortuum. Hostiam perfusam aqua impetrato miraculose igne de cœlo accendit, in testimonium doctrinæ suæ. Ad preces eiusdem tribus annis non pluit, quo petente pluuiam, nubes statim densantur, & pluuiam mittunt. Hic pallio Iordanem diuidit, siccus transit, & ignito curru in cœlum tollitur, Eliseus sanat aquas pessimas & steriles, ditat mulierem oleo, suscitat mortuum, sanat Naaman Syrum a lepra. Sunt & alia miracula temporibus Regum edita, confirmantia Ecclesiæ doctrinam, quæ breuitatis causa omitto. SVB CAPTIVITATE populi in Chaldæa, hæc sunt præcipua: Miraculosa liberatio trium uirorum, qui propter confessionem doctrinæ Ecclesiæ in ardentem fornacem coniecti sunt. Ignis enim imperio creatoris cessit, & non læsit, quos Dominus illæsos in testimonium suæ doctrinæ uoluit. Miraculosa defensio Danielis, coniecti in lacum, ut deuoraretur a leonibus, eo quod nollet abijcere doctrinam ecclesiæ, & idola prophana loco ueri Dei colere. MIRACVLA sub Ducibus usque ad Christum post transmigrationem Babylonicam fuerunt non pauca. Sed præcipuum est, quod Deus populum adeo exiguum, tot persecutionibus fractum, contra adeo potentes Reges & principes defenderit, ut firmum staret uaticinium Iacob de expectatione gentium seu aduentu Messiæ. PORRO NOVI TESTAMENTI miracula plurima sunt, quorum præcipua capita commemorabo. Primum occurrit ste-

rilis aniculæ partus, deinde Virginis, uterque ab Angelo annunciatus, non sine doctrinæ Ecclesiæ commendatione & confirmatione. Sequuntur angelorum conciones, Magorum stella, facta Christi diuina, eaque plurima, ut sanationes ægrotorum, suscitationes mortuorum, &c. apparitiones in monte, resurrectio Christi. Et multa alia, quæ referuntur in Euangelica historia, quibus omnibus accidit ueluti regia quædam obsignatio, uisibilis donatio Spiritus sancti quinquagesimo die post resurrectionem Domini. EODEM pertinent miracula Apostolorum, quibus doctrina confirmata est in primitiua Ecclesia. HVNC esse uerum miraculorum VSVM sequentia testimonia confirmant. Exod. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum in oculis tuis, ut lex Domini semper sit in ore tuo. Num. 14. Vsquequo non credent mihi in cunctis signis quæ feci in medio eorum? Ioan. 8. Si mihi non creditis, credite operibus meis. 3. Regum 17. Vidua excitato filio dixit: Nunc scio, quod uir Dei es tu, & uerbum Domini in ore tuo uerum est. Atque hæc de miraculis & de secunda parte externi testimonij.

TERTIA pars externi testimonij, prophetarum obseruatio & ueritas est. Cuius generis sunt, prophetia Iacob de regno Iuda & aduentu Christi. Prophetia Balaam de Christo sub imagine stellæ. Vaticinium Esaiæ de Virginis partu. Danielis prædictio de quatuor Monarchijs, de hebdomadibus, de tempore aduentus Christi, de eius morte æternoq; regno. Hæc prædictiones omnes scopum habuerunt Christum Dominum, qui legis maledictionem tolleret, ut æternam iusticiam donaret cre-

dentibus,

dentibus, quemadmodum Esaias & Daniel clare concionantur. Vnde apparet has prædictiones eidem doctrinæ Ecclesiæ testimonium præbere, quam Deus ab initio sua uoce proposuit, ac miraculis confirmauit. Sciamus igitur uaticinia prophetica esse quædam doctrinæ Ecclesiasticæ signacula.

QVARTA PARS externi testimonij est consensus Mosis, Prophetarum, Christi, Apostolorum, ac catholicæ totius Ecclesiæ in doctrina, cultu & uita. Nam hi omnes legem & promißiones urgent, ac alij alijs clarius exponunt.

QVINTA PARS externi testimonij est ipsa duratio Ecclesiæ, ac doctrinæ legis & Euangelij. Nam si hæc ex hominibus fuisset, aut etiam ex diabolo, nequaquam tot annis perdurasset aduersus tot tyrannorum insultus, tot hæreticorum sectas, tot sophistarum technas, quibus mundus se opposuerat Ecclesiæ & doctrinæ cœlesti. Atque adeo uerum esse ostenditur, quod Dominus promisit Mat. 16. Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam. Huc quoq; pertinet dictum Gamalielis Act. 5. Si ex hominibus est opus hoc, dissoluetur.

SEXTA PARS externi testimonij, est cruenta confeßio tot martyrum, inde usq; ab Abel ad Christum Dominum, & ab ipso in hunc usq; diem. Nam tanta & tam atrocia supplicia nequaquam subijssent pro incerta & erronea doctrina. Nec hoc testimonij genus infringit, quod multi enthusiasmo quodam instigati, non dubitarunt pro erroribus suis confirmandis mortem oppetere. Nam destituti fuerunt superioribus testimonijs, quæ semper tanquam regula adhibenda sunt, ut discernatur in-

ter ueros martyres & enthusiasmo concitatos à diabolo, ad oppugnandam ueritatem. Hactenus de externo testimonio, quo confirmatur doctrina Ecclesiæ.

INTERNVM testimonium unicum est, nimirum arrabo seu pignus Spiritus sancti, quo obsignatur uerbum in cordibus fidelium. De hoc interno testimonio concionatur Paulus 1. Corinth. 1. & 5. Ad Ephes. 1, &c. Hæc testimonia quæ sunt caussæ certitudinis in cœlesti doctrina, si conferuntur cum philosophica certitudine, plurimum excellent. Omnia enim in Philosophia lumini rationis & sensibus subijciuntur. Verum hic lumen Dei, imo ipse Deus est, qui suam doctrinam proponit & confirmat. Philosophia κριτηρίοις, quibusdam mentis facultatibus nititur. Sed hic Spiritus sanctus doctrinam confirmat atq; obsignat, adeo, ut nihil certius pio cordi haberi poßit, quam hæc spiritus obsignatio. Valeant igitur prophani homines, qui certitudinem rei theologicæ in tertium locum post scientiam reijciunt, et fere cum ἀκαδημίᾳ coniungunt. Atq; hactenus de doctrina Ecclesiæ.

CAPVT VI.

SACRAMENTVM.

PRIVSQVAM ad tractationem Sacramentorum noui Testamenti descendam, pauca dicenda sunt de institutione & ratione Sacramentorum, & cur uoce hac Sacramenti usa sit Ecclesia. Hæc enim nos deducent in ueram Sacramentorum noticiam, ut nulla nobis amplius relinquatur hæsitandi occasio. Vt itaque institu-

tionem intelligamus, obseruandum est, quod Deus semper, & antequam homo lapsus est ab innocentiæ statu, & postquam ipsi uisum est, genus humanum peccato suaque culpa perditum reparare: consueuerit suam uoluntatem homini patefacere duabus rebus, nimirum uerbo, & signo uerbo addito, ut ita hominum saluti consuleret. SIGNA autem duplicia sunt adiecta uerbo. NAM ALIA confirmabant certitudinem uerbi, de quibus dictum est in præsentis Claßis quinto capite: ALIA FVERVNT fauoris Dei obsignationes & sigilla, de quo genere hic nobis est sermo.

CVM homo adhuc esset in statu innocentiæ, accepit uerbum, cui si obtemperasset, in æternum beatus uixisset. VERBO adiecit Deus duplex signum seu Sacramentum, alterum IMMORTALITATIS, quod signum a fine dictum est: alterum PROBATIONIS, quod signum scientiæ boni & mali, ab euentu est nominatum. Post lapsum proposuit uerbum reconciliationis, quod Semen mulieris semel contriturum esset caput serpentis, hoc est, destructurum opera diaboli, adducta iustitia sempiterna. Huic uerbo adiecit signum, nempe ritum sacrificandi, quæ uisibilis quædam concio erat de uenturo Meßia. Deinde cum Noë locutus est Dominus, promißioni signum fœderis addidit arcum cœlestem. Abrahamo postea promißionem seminis proposuit uerbo, sed signum adiecit Circuncisionem, quæ esset ueluti uisibile promißionis uerbum, quod durauit usque dum CHRISTVS uenit iuxta promißionis uerbum. Mosi quoq; data Lege, & facta promißione, commendauit signa externa uaria, quibus POPVLVS admoneretur de

promissionibus diuinis. Eodem prorsus modo Christus, postquam de cœlo aduenisset, confirmassetq; promissionis doctrinam, signa & testimonia suo uerbo, numero quidem paucissima, sed significatione maxima, ut Baptismum & Cœnam, adiecit, quæ essent ueluti aspectabiles quædam noui fœderis per sanguinem Christi sanciti conciones. Hæc signa cum ueteris tum noui Testamenti, propterea, quod aliud continebant, quam foris apparebat, Orientalis Ecclesia μυστήρια, occidentalis, hoc est, Latina, Sacramenta appellauit.

His ita de institutione Sacramentorum dictis, ratio Sacramentorum plenius tradenda est. Hanc rationem ut inuestigemus, certius proponenda sunt nobis aliquot particularia Sacramenta, unde generalem definitionem extruemus. Proponemus itaque in medium circuncisionem, cui noster Baptismus successit, deinde agnum Phase, cui cœna Domini substituta est. IN CIRCVNCISIONE itaque PRIMVM uox Domini instituentis, & mandatum occurrit. Dicit enim DOMINVS: Custodies pactum meum. ET OPVS COMMENDATVM externum, quod in oculos & sensus incurrit. TERTIO promissionis uerbum additur: Ero Deus tuus, & seminis tui post te. QVARTO, requirit ab Abraham fidem in promissionem. OMNIS ENIM PROMISSIO DEI FIDE ACCIPIENDA EST. Similiter agnus Phase PRIMO mandatum Dei habuit. SECVNDO externa & uisibilis erat commestio, certo ritu celebrata. TERTIO additum erat promissionis uerbum, quod DEVS in suam fidem reciperet istum populum, cuius pro-

missionis

mißionis ueluti uiſibilis concio quædam erat commeſtio agni. QVARTO, requirebat Deus a populo, ut ſe ſuæ fidei committeret, expectaretq; promiſſa bona. Hæc quatuor ſimiliter concurrunt in aſperſione ſanguinis, atque adeo omnibus reliquis ſignis, a Deo inſtitutis, ut teſtentur de ipſius fauore erga homines, quarum unum ſi ſuſtuleris, non erit plena Sacramenti ratio. Ex his iam extruemus generalem Sacramenti definitionem in hunc modum:

SACRAMENTVM eſt ſignum uiſibile, mandatum & inſtitutum a Deo, quo ut Deus ſuam teſtatur erga homines promißionem de reconciliatione humani generis: ita homines uiciſſim ſuam erga Deum fidem profitentur. Hæc plana, perſpicua, & immota definitio Sacramenti eſt, adeo ut quicquid hanc definitionem non recipiat, rationem Sacramenti tueri non poßit, modo cum Eccleſia ueteri de Sacramentis loqui placet. EX QVO etiam conficitur, duo tantum eſſe noui Teſtamenti Sacramenta, nimirum BAPTISMVM & COENAM DOMINI. Ex his quoque planum eſſe iudico, quod prudentiſſimo conſilio ſancti Patres talibus ſignis Sacramenti nomen dederunt. Nam ut externam rem oculis cernebant, ita rem Sacramentis contentam, & ſignificatam, oculis fidei contemplabantur. Vnde Sacramentum definierunt actionem externam, habentem ſpiritualem contemplationem, & Latinis in genere Sacramentum eſt pignus promißionis. Sed quia hoc pignus alias fit uerbis tantum, ut iuſiurandum, alias rebus, uidelicet, cum ſigna quaſi pignora adduntur promißionibus: hoc ſignificatu transferunt Sacramenti nomen ad ſigna ſacra noui Te-

ſtamenti. VERVM, priuſquam accedamus ad explicationem Sacramentorum noui Teſtamenti, hic quoque obſeruatione dignum eſt, quod ſigna gratiæ ſeu Sacramenta diuinitus ordinata, ſymbolica ſunt, nam habent quandam analogiam ad rem inuiſibilem, quam continent & ſignificant, prӕterquam quod ſint ſigna gratiæ & externa fiduciæ erga Deum & profeſsionis teſtimonia. Quare Circunciſio non eſt tantum ſignum gratiæ, ut externa nota, qua populus Dei diſcernebatur ab impio mundo: ſed erat etiam ſymbolum ſeu ſignum per comparationem, quam habet cum re ſignata, docens Abraham & eius poſteros. Docebat enim Circunciſio, humanam naturam eſſe immundam, ideoq; mundandam. Deinde quia erat in membro genitali, docebat de futuro Semine, qui eſſet naturam humanam ſuo ſanguine ab omni peccato & macula mundaturus. Atq; ita tria ſunt in ſignis ſpectanda. PRIMVM, quod ſint ſigna gratiæ. DEINDE, quod ſint teſſeræ profeſsionis. TERTIO, quod ſua analogia nos doceant. Vnde Auguſtinus: Si Sacramenta earum rerum, quarum ſunt Sacramenta, comparationem non haberent, Sacramenta non eſſent.

POSTQVAM autem hæc in genere de Sacramentis dicta ſunt, accedamus ad explanationem Sacramentorum noui Teſtamenti, quæ ſunt, Baptiſmus & Cœna Domini: in quibus illa quatuor inſunt, quæ ſuprà dixi ad Sacramentorum rationem pertinere, quæ ſimul complectar in definitione: SACRAMENTVM noui Teſtamenti eſt ſignum uiſibile, diuinitus mandatum & inſtitutum, promiſsioni in Euangelio traditæ additæ, ut ſit teſti-

testimonium exhibitæ promißionis gratiæ, & applicatæ ijs, qui Sacramentis utuntur, fideq; promißionem gratiæ amplectuntur. Hæc definitio meminit mandati, signi externi, fauoris Dei, ac fidei intuentis in fauorem Dei seu promißionem gratiæ. Poterit & hoc modo definiri: SACRAMENTVM NOVI TESTAMENTI est ceremonia & actio a Christo instituta, in qua adhibito promißionis uerbo, sub uisibili re, inuisibile donum & gratia offertur, & obsignatur credentibus. Hanc definitionem perspicuam & propriam esse non dubito. Nam omnia complectitur, quæ ad Sacramentorum noui Testamenti substantiam requiri uidentur. Quæ ut apertius a studiosis conspiciantur, breuiter ea retexam, ac in membra quatuor distribuam. PRIMVM est institutor & autor Sacramentorum noui Testamenti. SECVNDVM promißionis uerbum & mandatum seu institutio. Est enim uerbum promißionis ueluti uita Sacramenti. TERTIVM, signum seu elementum seu symbolum una cum re, quæ cum his iuncta est. Non enim sensus nostros ludit Deus uanis simulacris, sed ut uerax est, ita ueraciter complet suam promißionem, cuius testimonium est externum signum seu elementum seu symbolum. Nam hæc tria uocabula, etsi eandem rem in hac doctrina significant, ratione tamen differre uidentur. SIGNVM enim habet relationem ad rem signatam. ELEMENTVM dicitur, quia est res corporea & sensibilis, in oculos & sensus incurrens. SYMBOLVM propter analogiam et comparationē signi, ad rem signatam. In re itaq; externa tria concurrūt. PRIMVM res illa externa, & signū, & testimoniū gratiæ. DEINDE

est

est nota professionis. TERTIO est symbolum, hoc est, signum comparatione quadam docens nos uirtutem Christi & nostrum officium, sicuti postea rursus dicetur. QVARTVM est fides, qua uerbum promissionis apprehenditur. Hæc quatuor membra supra in definitionis complexum inclusi, quæ ideo distinctius proposui, ut postea commodius singulis noui Testamenti Sacramentis accommodari possint.

Sunt autem noui Testamenti Sacramenta duo tantum, nimirum BAPTISMVS & COENA DOMINICA, ut supra ostensum est. Illo in familiam Christi recipimur, ideoq; initiale Sacramentum noui Testamenti dici potest, ut Circuncisio initiale erat ueteris populi Sacramentum. Hoc recepti confirmamur & alimur. Quare Sacramentum commemorationis ex uerbis Cœnæ potest appellari. HAS enim duas ceremonias solus Dominus (penes quem unicum ius est Sacramenta in Ecclesia instituendi & ordinandi) instituit & ordinauit. Tametsi autem multæ sunt promissiones in nouo Testamento, qualis est illa: Amen amen dico uobis, quicquid petieritis Patrem in nomine meo &c. tamen aliud est, solis uerbis promissionem confirmare, aliud uerbis ac elementis, seu symbolis uisibilibus simul, quod profecto ad Sacramenti plenam rationem requiritur. Quare cum nulla alia externa signa adiecerit Dominus suis promissionibus quam illa duo, nempe, Baptismum & sacram Cœnam, recte duo tantum noui Testamenti Sacramenta numerantur, quæ quomodo a Sacramentis ueteris Testamenti distinguenda sint, breuiter explicandum est.

Sunt autem tres differentiæ præcipuæ, quarum PRI

MA a temporis circunstantia petitur. VETERA enim illa prænunciarunt rem futuram, NOVA significant rem exhibitam. Hæc differentia confirmatur etiam Augustini testimonio, qui sic inquit: Lex & Prophetæ, sacramenta habebant rem futuram pronuncianti. Nostri uero temporis sacramenta, uenisse contestantur, quod illa uenturum prædicabant. SECVNDA differentia sumitur a diuersitate signorum. Sacramenta (inquit Augustinus) Iudæorum, in signis a nostris sunt diuersa. Vetera enim signa, ut Circuncisio, oblationes uariæ, sanguis &c. abolita sunt, quia typus fuerunt uenturi, quibus Baptismus & Cœna dominica subrogata sunt, ut quæ Christum exhibitum ostendunt. TERTIA differentia sumitur a numero, significatione & uirtute. Sic enim inquit Augustinus de Sacramentis loquens: Nostra numero pauciora, significatione augustiora, uirtute præstantiora. Nec hoc pugnat cum dicto Pauli, 1. Cor. 10. dicentis, omnes eandem spiritualem escam comedisse. Nam Paulus de spirituali uirtute & fructu loquitur, qui plane similis est in utriusq; Testamenti Sacramentis. Vt enim idem est Christus utriusque Testamenti: ita idem Spiritus Christi, qui in illis & in nobis est efficax.

CAPVT SEPTIMVM.

BAPTISMVS.

GRAECA uox βάπτω, tingo & lauo significat. Hinc deducitur aliud uerbum βαπτίζω, quod significat immergo, intingo, abluo. Hinc uerbale nomen

βαπτισμός. Item βάπτισμα, hoc est, immersio, ablutio, intinctio, lotio, quo nomine sæpe usi sunt Euangelistæ, atque hæc est nominis ratio.

Rei definitio hæc sit: BAPTISMVS est Sacramentum noui Testamenti, institutum diuinitus per ministerium Ioannis, constans ablutione hominis per aquam, cum uerborum pronunciatione, iuxta institutionem Christi, non solum ad obsignandam ablutionem hominis a peccato per sanguinem Christi: uerumetiam ad figurandam regenerationem, quæ mortificatione carnis, & uiuificatione Spiritus perficitur. Aut si mauis breuius in hunc modum: BAPTISMVS est Sacramentum ablutionis peccatorum per mortem Christi, & nouæ regenerationis. PORRO DVPLICIS BAPTISMI meminit Scriptura, nimirum Aquæ & Spiritus. Illo recipimur in externum Ecclesiæ cœtum, hoc in internam seu spiritualem Ecclesiam & consortium Christi, nec tamen alter ab altero separandus est. Externus enim interni testimonium est, hoc est, Aquæ baptismus, pignus est spiritualis baptismi, & internæ ablutionis. CAETERVM, ut omnia clarius conspiciantur, quatuor illa, quorum superius memini, in hoc Sacramento quæramus, & quid fructus ex singulis fides percipiat, uideamus.

PRIMVM itaque de institutione huius Sacramenti uidendum est. Tamesi autem Ioannes ministerium Baptismi incoauit, tamen ex Euangelica historia constat, Ioannem uerbo Dei uocatum ad baptizandum & prædicandum pœnitentiam. DEINDE, Christus suos discipulos ad docendum & baptizandum post suam resurrectionem misit hoc mandato: Mar. ult. Ite in mundum

uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Qui uero non crediderit, condemnabitur. Habes mandatum, habes institutionem. IN HAC INSTITVTIONE multa concurrunt meditanda. PRIMVM, institutoris maiestas. SECVNDO, unde uis & efficacia Baptismi. TERTIO, uniuersale mandatum. QVARTO, qualis inauguratio sit Baptismus. Primum MAIESTAS INSTITVTORIS CHRISTI, merito nos in admirationem & reuerentiam excitare debet. Magnum enim esse necesse est, quod prius de cœlo uerbo suo præcepit, postea exemplo confirmauit, deinde ipse baptismũ recepit, figuram imminentis suæ mortis, sepulturæ, resurrectionis, cõmunionis corporis sui nobiscum. Postremo resuscitatus discipulis iniunxit baptizandi munus, ac eundem baptismũ suæ Ecclesiæ commendauit, ut interim sileam plurimos huius sacrosancti lauacri typos fuisse, ut diluuiũ, mare rubrum, Iordanis transitus, lotionem Naaman Syri leprosi in Iordane, piscinam probaticam &c. EX HIS omnibus hunc FRVCTVM fides colligere debet, quod hæc actio uere exhibeat quod figurat. Vult enim Christus hoc signum non inane symbolum esse, sed quod simul offerat recõciliationem baptizato, siue infans fuerit ab Ecclesia oblatus, siue adultus fidem in promißionis uerbum profeßus. Quantum enim ad adultos & rationis compotes attinet, fidei baptismi profeßio requiritur, sine qua nec symbolum externum nec uerbum efficax est. SECVNDO, Vis & efficacia baptismi non dependent a ministro

bapti-

baptiſante, ſed à Chriſto purgante, & abluente nos per lauacrum in uerbo uitæ, ad Epheſ. 5. Nullum igitur diſcrimen baptiſmi externi facit perſonarum diuerſitas, Nam miniſtri tantum externam ceremoniam adhibent ex mandato Chriſti. Chriſtus ipſe, iuxta promißiones, uere ijs, qui baptizantur, adeſt, & efficaciter abluit animæ maculas, quantum quidem ad reatum coram Deo attinet. Hinc fides noſtra diſcat non intueri baptiſantis miniſtri dignitatem, ſed inſtitutionem Chriſti, quia ipſe & non alius purgat. TERTIO, Vniuerſale mandatum eſt, ut baptizentur omnes gentes, unde fides fructum geminum colligat. PRIMVM, quod infantes citra ſacrilegium excludi non poßint à baptiſmo. DEINDE, quod Dominus uere uelit ſalutem omnium hominum. Quorſum enim attineret pignus gratiæ offerre, niſi cum pignore rem promiſſam exhibere uellet. Externus igitur baptiſmus ſi inefficax manet, id non Chriſti, ſed hominum culpa, fieri neceſſe eſt. QVARTO, Inauguratio noſtri per baptiſmum eſt ſignificata his uerbis: Baptiſantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Hæc uerba PRIMVM teſtantur, baptiſatos à Patre cœleſti recipi in gratiam. DEINDE, Filij beneficia ipſis donari & applicari, TVM, Spiritum ſanctum promitti, imo infundi, qui ipſos regat & ſanctificet. Vnde fides noſtra confirmari debet in hunc unum Deum, qui eſt Pater, Filius & Spiritus ſanctus, in cuius nomine ideo inauguramur, ut illum uera pœnitentia, fide, inuocatione colamus, abnegatis omni iniuſticia & iniquitate.

DEINDE VERBVM PROMISSIONIS additum baptiſmo eſt hoc: Quiſquis crediderit & baptiſatus

ſatus fuerit, ſaluus erit. Quemadmodum autem omnis promiſsio Dei, ita hæc fide accipienda eſt, & firmiter ſtatuendum, quod Deus uere præſtet quod baptiſmus obſignat. Nec tamen hoc promiſsionis uerbum arcet infantes a baptiſmo, qui ſub generali mandato continentur. Nam fidei profeſsionem in adultis requirit, quales fuerunt præcipue, qui ſub initium Eccleſiæ naſcentis, poſt Chriſtum paſſum & glorificatum, baptizabantur. Vt enim Circunciſio non ſolum fuit adultis ſignum gratiæ cœleſtis, uerum etiam infantibus: ita baptiſmus utriuſque ſalutaris eſt. Nam ut efficax fuit Spiritus ſanctus in utero Elizabeth, matris Ioannis Baptiſtæ, ad infundendam infanti in mundum nondum edito, gratiam: ſic idem Spiritus ſanctus ex bonitate mera, peculiari ratione regenerat infantes ab Eccleſia ſibi oblatos, cum ipſe Dominus iuſſerit ad ſe infantes adduci, & illorum eſſe regnum cœlorum pronunciauerit. Huc & illa Abrahamo facta promiſsio accedit: Ero Deus tuus & ſeminis tui. Gene. 17. VERVM inter Chriſtianorum & gentilium pueros hoc eſt diſcrimen, Tametſi utroſq; oblatos ab Eccleſia, in gratiam Dei iuxta promiſsionis uerbum, recipi non eſt dubitandum: tamen ſi ſine baptiſmo diſceſſerint utriq;, infidelium quidem pueri Dei iudicio relinquendi ſunt, fidelium uero infantes promiſsionis huius, (Ero Deus tuus & ſeminis tui) uere participes ſunt. Nam in illa promiſsione etiam Chriſtianorum infantes includi non dubito. Et ut pueris Iudæorum nihil nocuit, ſi obierint ante octauum diem ſine Circunciſione, ad eundem modum nec Chriſtianorum infantibus obfuturum pie credendum eſt, ſi ſubita morte præuenti bap-

tismatis lauacro non abluantur. At dices, renascentiam esse necessariam ad salutem, iuxta illud Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non introibit in regnum cœlorum. Respondeo: RENASCENTIA est res spiritualis, quæ peragitur ALIAS uirtualiter tantum, sine externo symbolo, ut Ebræorum pueri præuenti morte ante octauum diem uere participes erant benedictionis promissæ: Ero Deus tuus & seminis tui in æternum. Ac ita uirtualiter regenerati sunt sine externo signo. Ad eundem modum Christianorum infantes, qui morte præuenti discedunt, consortes sunt promißionis eiusdem. ALIAS uirtualiter & actualiter (ut loquitur Bernardus) simul, nempe, cum externum symbolum accedit. Quare Augustini sententiam hic amplector, qui dicit: Sed tum impletur inuisibiliter, cum mysterium baptismi non contemtus religionis, sed articulus neceßitatis excludit. Et Bernardus: Voluntas pro facto imputatur, ubi factum excludit neceßitas.

SIGNVM EXTERNVM est aqua, immersio seu ablutio hominis, atque adeo tota illa uisibilis actio cum pronunciatione uerborum. Hæc actio cum repræsentet ipsius sanctæ trinitatis arcanam actionem circa hominem, qui baptizatur, merito summa cum reuerentia & religione celebrari deberet, sine nugis istis, quas addiderunt Papistæ, ut sunt, ceroma sacrum, saliua, sal, exorcismus aquæ, adiuratio Satanæ, &c. quæ omnia maculant quodammodo hanc diuinam actionem, quæ fidem, pietatem, & inuocationem Dei, obœdientiam institutionis Christi requirit. PORRO in hoc sacro baptismo triplex est signum. 1. testimonium gratiæ exhibitæ & appli-

applicatæ. 2. tessera & nota professionis. 3. symbolum quadam comparatione nos docens de uirtute Christi & nostro officio. VIRTVS Christi ita docetur baptismo, quod quemadmodum aqua abluitur corpus externum: ita sanguine Christi spiritualiter, sed uere abluitur conscientia baptizati a mortuis operibus. Hæc ueritas cum externo signo coniuncta est. Christus itaque hominem, qui baptizatur, recipit in Ecclesiam, abluit a peccato, Spiritus sancti gratia regenerat, ut iam sit noua creatura ciuisque regni Christi, Deo seruiens, cui iam fidem dederat, & in cuius gratiam & tutelam receptus est. VNDE Petrus definit baptismum non esse depositionem sordium carnis, sed stipulationem bonæ conscientiæ cum Deo, per resurrectionem Christi. Ex quo discrimen colligitur, inter fideles habentes signum, ac infideles, qui de externo signo gloriantur, uacui ueritatis propter suam incredulitatem. Nam ut Paulus Rom. 2. negat Circuncisionem literæ ualere sine circuncisione Spiritus: ita Petrus statuit de baptismo, non sufficere nudam & externam carnis ablutionem, nisi accedat bonæ conscientiæ stipulatio, quæ est mutui fœderis consensus. Vt enim Deus uerbo & Sacramento baptizato promittit gratiam: ita conscientia baptizati promissam & oblatam gratiam fide, qua statuit Iesum Christum uere pro se mortuum & resuscitatum esse, accipiet, alioqui pedibus gratiam conculcare uidetur. Si igitur ueritas signo non respondeat, culpa est gratiam Dei abijcientis.

CAETERVM, quomodo nostrum officium nos doceat baptismus, eleganter a Paulo explicatur Roman. 6.

his uerbis: An ignoratis, quod quicunque baptisati sumus in Christo Iesu, in mortem eius baptisati sumus? Consepulti igitur sumus cum ipso per baptismum in mortem, ut quemadmodum excitatus est Christus ex mortuis per gloriam Patris, sic & nos in nouitate uitæ ambulemus. Vnde relinquitur, figurari hac externa actione, nos peccato contaminatos uenisse ad Baptismum, sed per baptismum in sanguine CHRISTI ablui, Christum induere, ac reddi participes mortis, sepulturæ ac resurrectionis ipsius. Vt enim mortis communicatio figuratur per immersionem in aquam, & sepulturæ per moram sub aqua: ita resurrectionis communicatio per extractionem ex aqua repræsentatur. Breuiter, spiritualem renascentiam figurat baptismus, quæ constat mortificatione & uiuificatione. Nam ut corpus eius, qui baptizatur, immergitur in aquam: ita morti addicitur uetus homo, ut crucifigatur cum suis concupiscentijs, quod fit contritione & abnegatione sui. Et ut ex aqua homo baptisatus eleuatur & eximitur: ita nouus homo uiuificabitur, id quod uera fide fit, & obœdientia noua declaratur.

EX his obscurum esse haud potest, quæ sit uera & pia meditatio huius sanctißimi lauacri, quod nos per totam uitam consolabitur. PRIMVM enim statuere oportet, hunc baptismum sacramentum esse nostræ cum Deo reconciliationis. DEINDE baptismo admonebimur, quod hæc reconciliatio sit facta per sanguinem, & mortem et sepulturam ac resurrectionem Christi. TERTIO admonebimur mortificationis carnis & uiuificationis spiritus, adeoq; perpetuæ in hoc mundo pœnitentiæ, &

futuræ cum Christo, quem induimus per baptismum glorificationis. QVARTO *admonebimur, quod regenerationis beneficium sit donum totius* Trinitatis, *in cuius nomine baptizamur, ut ipsi adhæreamus, ipsum inuocemus ac colamus per totam uitam.* HAEC *si uere meditati fuerimus, iuxtaque ea uitam instituerimus, legem seruamus baptismi. Sin minus, noster externus baptismus in sordes nobis uertitur, idque propria nostra culpa, qui nostra fœditate sacrosanctum Baptisma commaculamus.*

ADDAM *huc nonnihil de modo baptismi. Video enim quosdam non parum offendi, cum alij totos infantes in aquam immergunt alij aspergunt aquam in capita infantum. Hi mihi uidentur offendi re ualde exigua.*

TENEATVR ITAQVE HAEC REGVLA:

Baptizare omnes iußit Dominus, sed modum baptizandi liberum reliquit. CHRISTVS *mandauit baptizare, id est, tingere, mundare, madefacere, quod baptismi nomen sonat, nihil adijciens de tingendi, mundandi seu madefaciendi modo, neque explicans, corpus ne totum, an ipsius partem aliquam ablui uellet.*

DEINDE, *ut sanguine fœderis totus populus aspersus fuisse dicitur, quia in omnes aspergi consueuerat: ita totus madefactus, mundatus intelligitur, cum membrum aliquod tantum madefactum, tinctum siue mundatum est. Ista legalis aspersio fuit figura sanguinis Christi (quo asperguntur conscientiæ) & baptismi nostri.*

DEINDE, *cum uis emundandi animos non proficiscitur*

citur ex aqua, perinde est, siue totum corpus, siue pars aliqua, ut caput, abluatur. Satis igitur fuerit, si obseruetur spiritualis baptismi significatio. QVOD autem baptizare non significat totum hominem immergere in aquam, ex capite septimo Marci, & undecimo Lucæ facile colligitur, illic reuersi a foro non comedunt nisi prius baptizati. Hic miratur Pharisæus, quod Christus non baptizatus accumbat mensæ.

CAPVT VIII.

COENA DOMINI.

COENA DOMINI est sacramentum nostræ per uictimam Christi redemtionis, ab ipso Christo institutum, in quo cum pane & uino uere & realiter exhibetur & recipitur corpus & sanguis Domini, ut sit confirmatio noui testamenti, hoc est, fœderis gratiæ & remißionis peccatorum, ut sit recordatio immolationis corporis & sanguinis Christi in cruce pro nobis traditi & effusi. Hæc definitio ex ipsis cœnæ uerbis desumta est, quare labefactari non potest. Et quanquam ex hac breui definitione intelligi potest, quid sit de hoc sacramento pie statuendum: tamen breuiter ista quatuor attingam quæ supra in omni sacramento consideranda admonui.

De INSTITVTORE eadem hic perpende quæ supra de Baptismi institutore enumeraui. In institutione sunt hæ potißimum circunstantiæ: Tempus, locus, personæ, mandatum, res, executio mandati, finis. Quæ omnia ex contextu sunt aperta. Matth. 26. Marci 14. Lucæ 22.

1.Corinth.11. In hac ipsa institutione uerbum ipsum promissionis clare expressum est. Promittit corpus & sanguinem, mandat discipulis ut edant porrectum corpus, & sanguinem porrectum bibant. Iubet annunciari mortem suam quoties hæc cœna celebratur.

EXTERNVM SYMBOLVM est panis uerus, & uinum uerum, non mutatis substantijs naturarum, sed ueraciter manentibus, iuxta uerba Pauli: 1.Corint.10. Panem quem frangimus. Et Gelasius ait: certe sacramenta quæ sumimus, corporis & sanguinis Domini, diuina res est, propter quod & per eadem diuinæ efficimur participes naturæ, & tamen esse non desinit substantia uel natura panis & uini. VERITAS cum SIGNO externo coniuncta est, quæ est gratia remißionis peccatorum, & obsignatio noui fœderis per ipsum uerum corpus & sanguinem Domini. Vt enim cum uisibili columba in baptismo Domini, & flatu Christi dicentis, Ioan. 20. (Accipite spiritum sanctum,) & cum linguis flammeis in die Pentecostes uere aderat Spiritus sanctus: ita firmiter credendum est, quod uere & essentialiter & realiter aßit Christus in cœna totus. Neque enim dicendus est adesse ficte aut simulate aut tropice, sed uere ac proprie, id quod uerba Domini conuincunt: (Quod datur pro uobis, Qui effunditur pro uobis) quæ uerba omnem ambiguitatem tollunt. Quare nullus tropus est in uerbis singulis, nec in pane nec in uino, nec in corpore aut sanguine, nec in uerbo Est, quo uerbo significatur nexus prædicati cum subiecto simpliciter, ut propria natura utriusq; symboli & rei, maneat ac exhibeatur communicantibus.

VERVM si de prædicandi modo quæris, scito non esse philosophicum, sed sacramentalem & diuinum, quales sunt isti: Columba erat Spiritus sanctus: Flatus Christi dicentis, accipite, est Spiritus sanctus, linguæ dissectæ sunt Spiritus sanctus. In his prædicationibus naturarum ueritas manet, præsertim in duabus posterioribus, & sub appellationibus rerum uisibilium & sensibilium, res inuisibilis intelligenda manifestatur, quæ certo adest & ueraciter cum rebus sensibilibus. Proinde SACRAMENTALIS PRAEDICATIO est, cum subiecti natura manet, quæ uocabulo significatur, & per illud prædicati ueritas, quæ est inuisibilis, præsens cum subiuncta re adesse creditur. Si quis igitur synecdochen dicat, non errat. Nec hoc pugnat cum eo, quod supra dixi, nullum tropum esse in uerbis singulis, proprie enim & Panis & Vinum, & Corpus & Sanguis, & uerbum Est accipiuntur, sed quia non oculis apparet corpus & sanguis, quæ uere assunt, adesse per externa signa intelliguntur. Cum enim panis est corpus, uinũ est sanguis, sub appellationibus panis & uini intelliguntur res inuisibiles, corpus & sanguis Domini, quæ certo & ueraciter assunt, & cum pane & uino manu ministri porriguntur dignis & indignis. Hæc sobrie de modo prædicandi sacramentali dicta sufficiant.

ANALOGIA panis ad corpus Christi, & uini ad sanguinem Christi hæc est: Quemadmodum panis uim habet ad nutrienda corpora, ut præsens uita conseruari poßit: ita corpus Domini uim habet ad spiritualiter nutriendas animas nostras. Et ut uinum reficit uires, & exhilarat corda hominum: ita Domini sanguis reficit

&

& exhilarat animas nostras. Ac propterea duo coniunguntur Symbola, nimirum panis & uinum, ut sciamus Christum non solum cibum nobis esse, uerumetiam potum, nec alibi quam in eo solo ullam spiritualis uitæ partem quæramus. Paulus 1. Corint. 10. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Domini est? Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? Vnus panis, unum corpus sumus omnes qui de pane uno & de uno calice participamus. His uerbis significat Paulus, & nos Christo coniungi ac incorporari per hoc Sacramentum, & inter nos effici unum corpus, cuius caput est Christus, seu ut inquit Athanasius: Quemadmodum corpus illud unitum est, ita nos per panem hunc ei copulamur. Cæterum clarioris explicationis gratia, nonnulla adijciam de uarijs appellationibus huius Cœnæ, de rerum in ea coniunctione & de salutari eiusdem meditatione.

IN COENAE doctrina utitur Ecclesia uarijs appellationibus, ut eius cognitio sit familiarior, & usus illustrior. Panis & uinum ELEMENTA dicuntur, propterea quod sint res corporeæ & sensibiles, incurrentes in sensus, seu quia sunt ueluti materia sacramenti, cuius forma est quod uerbo adijcitur. Constat enim quodlibet Sacramentum materia & forma, hoc est quod dicit Augustinus: Accedit uerbum ad elementum, & fit Sacramentum. SACRAMENTVM autem dicitur hæc Cœna, quod sub rebus terrenis & sensibilibus, cœlestis res & inuisibilis, fidei oculis proponitur. SIGNI appellatio relationem ad signandam rem, non quidem absentem, sed uere præsentem indicat. SYMBOLVM quo-

que dicitur, propter spiritualem fructum, qui ex eo percipitur, hoc est, propter comparationem rerum terrenarum ad res cœlestes. Vt enim panis & uinum externũ hominem refocillant & exhilarant in hoc mundo: ita corpus & sanguis Domini alunt, refocillant, & exhilarant internum hominem in regno Christi ad uitam æternam. Hinc Augustinus: Nisi Sacramenta haberent comparationem earum rerum, quarum sunt Sacramenta, Sacramenta non essent. AGAPE quoq; nomen Græcis fuit usitatum, propterea quod requirat mutuam inter communicantes dilectionem, qua eiusdem corporis mystici membra, mutua præstando officia se inuicem fouent. SYNAXIS appellatur PRIMVM, quia consociationem animorũ communicantium requirit, DEINDE, quia est publica multorum in unum congregatorum cœna, non unius sacrificuli tantum, TERTIO, quia nunquam conuocabatur olim Ecclesia sine cõmunione corporis & sanguinis Domini. EVCHARISTIA dicitur, propter gratiarumactionem, sine qua hoc Sacramentum cœnæ celebrari nequit. OBLATIO appellatur, tum propter donationes quæ fiebant in usus pauperum & ministrorum, tum quia cœna offerebatur communicantibus a ministris Ecclesiæ. HOSTIA quoq; dicitur, propter preces quæ offerebantur Deo, & quia memoria est hostiæ Christi, semel peractæ pro nobis in cruce, unde & memoria mortis Domini dicitur ab Euangelistis. Eandem ob caussam SACRIFICIVM quoque dicebatur. Sed Papistæ corruptores cœnæ, aliam rationem commenti sunt, nimirũ quod ideo sacrificium dicitur hæc sacra cœna, quod in Missa offeratur a sacrificulo filius Dei in ho-

in hostiam & sacrificium propitiatorium pro uiuis & mortuis. Sed hanc erroneam opinionem confutat Epistola ad Ebræos. Porro ex isto papistico errore, de sacrificio, ortus est & alius error, de eleuatione & uentilatione panis & uini in cœna. Postquam enim in ueteri Testamento sacrificia quædam fuisse, quæ eleuabantur sursum & uentilabantur seu mouebantur certo gestu, antequã igni cremarentur animaduerterunt: cacozelia Aaronica theruma & thenupha, hoc est, eleuationem ac uentilationem panis & uini in Missatico suo sacrificio instituerũt, ut uel isto pacto sacrificium esse ostenderent. Verum cum iam rectius edocta Ecclesia Christi, nouerit cœnam sacramentum esse, & non sacrificiũ proprie loquendo, debet istam Aaronicam eleuationem & uentilationem siue mouendam abolere, ac sacra Christi cœna uti, sine peregrinis ceremonijs quæ Aaronicam cacozeliam, & papisticam impietatem redolent. Græci totam actionem ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΝ uocant, idq; propter administrationem cœnæ. Si quæ sunt aliæ uoces quibus appellata est hæc Cœna, facile uel ex parte aliqua cœnæ, uel ex actione, uel fine & usu dijudicari possunt. Originem uocabuli MISSAE ipsi Papistæ ignorarunt multis seculis. Polydorus Virgilius ad Ebraicam originem, Missam reuocat, nam Missa Ebræis oblationem significat: Verũ sanior est eorum opinio, qui ab euentu hoc nomen cœpisse cœnam dicunt, nimirum quod Missa, hoc est, remißio peccatorũ annunciaretur in cœna, unde claudunt cœnam his uerbis consolationis: Ite missa est, hoc est, remißio est. Hæc ratio nominis nihil habet incõmodi, imo de uero usu cœnæ communicantes commonefacit.

PORRO

PORRO tria sunt ueluti paria rerum diuersißimarum in Cœna Domini. PRIMVM, externum uerbum & internum uerbum. Cum enim uerbum externum sonat in auribus, æternus λόγος mentis aures ferit, ut quod in auribus sonat extrinsecus, intrinsecus corde percipiatur. SECVNDO, homo externus & homo internus. TERTIO, uisibilis panis & uisibile uinum, quibus ueraciter assunt corpus inuisibile & inuisibilis sanguis. In his tribus obseruanda est dispensatio diuina. Verbum externum & elementum destinantur externo homini. Verbum internum & corpus sanguisq; ad hominem internum pertinent. Vt igitur homo externus capit auribus corporis uocale uerbum, & sumit uisibile elementum ore corporis: ita homo internus internum uerbum & corpus sanguinemq; Domini percipit. Et quemadmodum corpus externum hominis pane & uino pascitur: ita internus homo uero corpore & uero sanguine Christi (quæ ineffabili modo uere sacra in Cœna assunt) pascitur ad uitam æternam.

PORRO uera MEDITATIO in his consistit membris: PRIMVM cum accedis ad sacram hanc Cœnam, certo statuens iuxta promißionem Christi adesse uerum corpus & uerum sanguinem Domini: de peccato tuo, propter quod mortuus est Christus, cogita. SECVNDO, cogita de uictima corporis & sanguinis Christi, peracta ad redimendum te a iure peccati. TERTIO, hæc uictima admonere te debet, de magnitudine iræ Dei aduersus peccatū, de inenarrabili misericordia Dei recipientis te in gratiam, de amore Filij Dei intercedentis pro te, & deriuantis in se iram Dei. QVAR-

TO,

TO, pœnitentia quidem accendetur cogitatione peccati & magnitudinis iræ Dei in peccatores, fides uero cogitatione misericordiæ & amoris Filij Dei & uictimæ peractæ. QVINTO, hæc fides confirmabitur sacramento tantæ rei, dum eleuata mente, fide consideras in hac sacra Cœna, agnum Dei. Est enim hæc cœna quædam contemplatio, & ueluti speculum in quo Christum crucifixum & resuscitatum contemplaris. Hinc, qualem probationem requirit Paulus facile intelligitur, nimirum ut unusquisque se probet, utrum pœnitentia & fides uere sentiantur. SEXTO, hanc fidem confirmatam Sacramento, sequi debet, gratiarumactio, mutua dilectio, adeoq; nouitas uitæ, ne quid facias quod indignum sit corpore Christi, cui incorporatus es (modo uere credis) per hanc sacratißimam Cœnam.

CAPVT NONVM.

TESTAMENTVM.

TESTAMENTVM usu Scripturæ est fœdus seu pactum inter Deum & homines, in quo ut Deus homini aliquid promittit, ita homo in Deum promittentem fiducia promißionis recumbit, fidemq; suam testimonio fœderis alit confirmatq;. Hæc definitio generalis collecta est ex capite Genes. 17. Exodi 24. Iosuæ 24. Ieremiæ 31. Ebræ. 8. Testamentum sane, si quis rationem nominis quærit, dictum, quia uoluntatis Dei testimonium quoddam existit. PORRO in omni testamento inter Deum & homines tria concurrunt, promißionis

uerbum,

uerbum, fides promiſsionis, ac eiuſdem externa teſtificatio & teſtimonium, unde etiam fit ut Synecdoche Ebræis uſitatiſsima, ſingula horum trium Teſtamenti nomen accipiant. Gal.3. pro promiſsione. Pſal.10. pro fide & obœdientia hominis erga Deum. Gen.17. Actor.8. pro promiſsionis externo teſtimonio Teſtamenti uox uſurpatur, Huius uarietatis obſeruatio diſcrimen ueteris & noui Teſtamenti illuſtrius & facilius reddet. VT IGITVR ſimplicius habeatur diſcrimen ueteris & noui Teſtamenti, promiſsionum uarietas eſt ſpectanda, quarum QVAEDAM ad reconciliationẽ cum Deo, QVAEDAM ad terrena cõmoda referuntur. Omnes promiſsiones de reconciliatione, ubicunq; leguntur, ad nouum Teſtamentum quo Deus recõciliationem & nouam uitam promittit, pertinent. Contra, legales promiſsiones quibus patribus ſe obſtrinxit, imo totus mundus legi naturæ obſtrictus eſt, præterea quoq; promiſsiones terræ Paleſtinæ, cum ſignis & ſacramentis, uetus teſtamentum dicuntur. Promiſsiones itaq; has ſi conſideras, illuſtre erit diſcrimẽ ueteris & noui Teſtamenti. Vt uetus ſit Teſtamentum, quod promiſsiones legales & terrenas, nouum autẽ quod Euangelicas & cœleſtes habet. Pro differentia promiſsionum uariat & fides. CAETERVM ſi ſigna reſpicis, hoc diſcrimẽ ex Epiſtola ad Ebræos colligitur, quod ea ſigna quæ uenturũ Chriſtũ ſignificabant ueteris, quæ uero exhibitum, noui ſint fœderis ſeu teſtamenti. Vnde Chriſtus: Hic Calix eſt nouum teſtamentũ in meo ſanguine. Porro ſi omnia, hoc eſt, promiſsionem, fidem & ſigna, complecti ſimul uelis definitionibus, ad hunc modum diſcernere inter uetus & nouum teſtamentum licebit.

VETVS

VETVS TESTAMENTVM est pactum, sancitum sanguine animalium, quo obligatus fuit uetus populus ad legem & totam politiam Mosaicam, ut in ea politia conseruaretur & propagaretur promißio de uenturo semine. Testamentũ quidem dictum, ut autor est scriptor ad Ebræos, eo quod fœdus erat sanguine animaliũ & uictimis confirmatum. Vetus uero propterea quod antiquandum & abolendum erat, ac potißimum ad ueteris populi pædagogiam pertinebat usque ad aduentũ Christi, unde Ambrosius: Testamentum dicitur, quoniam sanguine dedicatum est, Vetus in typo, Nouum in ueritate.

NOVVM TESTAMENTVM est fœdus, sancitum sanguine Christi de remißione peccatorũ & reconciliatione promissa omnibus gentibus et populis credentibus in Christum crucifixum. Hoc Testamentum quidem dicitur eo, quod sanguine & morte filij Dei sancitum & confirmatum est. Nouum uero, cum quia ueteri succeßit, tum quia ad nouum hominem & regeneratum pertinet, estq; nouæ cuiusdam iusticiæ & uitæ æternæ testimonium. HAEC DVO testamenta tametsi ab uno Deo profecta sunt, & in eundem scopum, nempe CHRISTVM, tendunt: tamen quinq; differentijs differunt, quas his uersiculis complexus sum:

Tempore, subiecto, respectu, fine, figura,
Tu uetus atq; nouum fœdera bina seca.

TEMPORE quidem differunt, quia uetus tempore antecedit instaurationem naturæ incoatam. Est autem triplex Tempus noui Testamenti, nimirum promißionis, exhibitionis & completionis. PROMISSIO facta est primis parentibus, qua omnes patriarchæ & electi

inde usque ab initio se sustentarunt, ac hoc promisso fœdere salutem consecuti sunt, quotquot promißioni fœderis crediderunt. EXHIBITIO facta est, dum Christus sanguinem fudit in ara crucis, quo hoc nouum Testamentum confirmauit, quod paulo antea sacratißima Cœna commendauerat. COMPLETIO erit æternæ uitæ possesßio & fruitio, quam hic fide expectamus, sed postea reipsa poßidebimus, abolita morte & resuscitatis corporibus.

DEINDE subiecto differunt. Vetus enim proprie ad ueterem hominem, nouum ad nouum hominem pertinet, quemadmodum supra dictum est.

RESPECTV quoque differunt, Vetus carnem, nouum spiritum ipsum respicit. Sic pij ueteris Testamenti, etsi iuxta carnem ueteri Testamento subijciebantur, tamen secundum spiritum noui fœderis erant participes.

FINE quoque differunt, quia Vetus pædagogia quædam erat in Christum, Nouum gratiæ Christi communicatio.

POSTREMO differunt in hoc quoque, quod Vetus illud ceremoniarum inuolucris erat inuolutum. Nouum ipsam ueritatem sine umbris continet. HAEC de ueteri & nouo Testamento ideo breuius dixi, quia copiose omnia explicantur in locis Theologicis Philippi.

TESTIMONIA DE TESTAMENTO VTROQVE.

Ieremiæ 31. & Ebræ. 8. Ecce dies uenient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israël, & super

domum Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die apprehendentis me manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, quia ipsi non manserunt in testamẽto meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quoniam hoc est testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, in corda eorum inscribam eas, & ero eis in Deum, & illi erunt mihi in populum. Nequaquam docebunt unusquisq; ciuem suum, & unusquisque fratrem suum dicens: nosce Dominum. Quia omnes scient me, a paruo eorum usque ad magnum eorum, quia propitius ero iniquitatibus peccatorum eorum, et iniquitatum eorum nequaquã meminero amplius.

Iudith. 9. Memento Domine testamenti tui, & da uerbum tuum in ore meo.

Psal. 88. Neq; prophanabo testamentum meum, neq; quæ procedunt de ore meo, faciam irrita.

Psal. 24. Vniuersa uia Domini misericordia et ueritas requirentibus testamentum eius.

Psal. 77. Non custodierunt testamentum Dei, & in præceptis eius noluerunt ambulare.

Daniel. 3. Ne dißipes testamentum tuum.

Zacha. 9. Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti uinctos tuos de lacu.

Act. 7. Dedit ei testamentum circuncisionis.

CAPVT X.

DE ORDINE ECCLESIASTICO.

QVONIAM Spiritus ſanctus in omnibus rebus ordinem requirit & amat, certaque ratione omnia facit: non eſt exiſtimandum, quod regnum Chriſti omnium pulcerrimum, citra ordinem adminiſtrari uelit. Quare uidendum, qualis ſit legitimus ordo Eccleſiæ, & in quibus rebus conſiſtat.

PRIMVM igitur in Eccleſia, ſeu in regno Chriſti, præſidet unus Monarcha IESVS CHRISTVS, qui a Deo Patre acceptum regnum ſuo ſpiritu uerboq; gubernat. Hic Monarcha eſt ἀνυπεύθυνος ſolus, ſuæ enim adminiſtrationis nemini rationem reddere cogitur aut obnoxius eſt. Eſt enim ſupremns, imo ſolus ſui regni gubernator, id quod plurima teſtimonia ſcripturæ conuincunt. Pſalmus 2. Dominus dixit ad me, &c. Et Pſal. 72. Deus iudicium tuum regi da, &c. Zacha. 9. Lucæ 1. Ioan. 17. Regnum huius Monarchæ eſt ipſa Eccleſia, id eſt, omnes qui huic regi dederunt nomina. Hoc regnum pulcerrima ſymmetria cohæret, ut unum corpus conſtituat, Quemadmodum Paulus docet ad Epheſ. 2. & 4. Eſt enim Eccleſia cœtus hominum, qui in Chriſto rege ſuo renati, & de carne & oßibus eius facti, Domino ipſi capiti ſuo ſic adhærent, & inuicem ita ſunt coniuncti, coaptati, & coagmentati pro cuiuſq; fidei menſura, pro donorum ſpiritus ſancti uarietate, pro uocationum coaptatione ac ueluti connexione, ut unum corpus, quemadmodum dixi conſtituant, ut eodem omnes ſpiritu uiuant & agantur, ut ſinguli ſuum proprium munus habeant, & donum, quo commoda & incrementa uniuerſi corporis pro ſe quiſq; efficiat & promoueat, nullum enim membrum in hoc corpore poteſt eſſe ocioſum, aut non aliquid communi

ni corpori conferre, cum animata ſint omnia, ac uiuant ſpiritu Chriſti, & in hoc ipſum uaria ſecundum datam gratiam dona huius ſpiritus habeant, unde & caritate mutua inter ſe indies magis magiſque coaleſcunt. An non hic pulcerrimus ordo eſt? Quæ harmonia concinnior? quæ aptior diſpoſitio? Vnus enim Monarcha uni regno, adeo iuſta connexione ſociato, doniſque uarijs ornato præſidet. Nec impedit hanc pulcerrimam harmoniam, quod in particularibus cœtibus huius Eccleſiæ Catholicæ admixti ſunt hypocritæ, multi infirmi, multi nomine tantum Chriſtiani, ſed reuera rabioſi canes. Nam Catholica Eccceſia non æſtimanda eſt ab ipſis ſordibus, ſed a ſua propria natura & indole.

PRAETEREA cum hic cœtus uerbo Dei regitur, duo ſunt in eo genera hominum, nimirum uerbi præcones & eorum auditores, qui non ſecus atq; patres & filij ſe inuicem uenerantur & colunt. Verum in miniſtris magna eſt diuerſitas. Quanquam enim poteſtas omnium eadem eſt miniſtrorum, quantum ad ſpiritualem iurisdictionem attinet (de externa enim diſciplina ſuo loco dicendum eſt) tamen diſpares dignitatis ordines & gradus ſunt, idq; partim iure diuino, partim Eccleſiæ approbatione. Chriſtus ipſe aſcendens in altum dat dona hominibus Apoſtolos, Prophetas, Euangeliſtas, Doctores, Paſtores. Epheſ. 4. Hi omnes eiuſdem ſane poteſtatis ſunt, ſed dignitatis & functionis minime. Apoſtoli enim, Euangeliſtæ, Prophetæ, Doctores et Paſtores eorundē myſteriorum Dei œconomi erant, eandem doctrinam proponebant, eadem poteſtate ſpirituali uſi ſunt: attamē Paulus gradu dignitatis & ordine Timotheo & Tito erat

superior. Timotheus gradu & ordine excelluit reliquos Ephesinæ urbis presbyteros, & Titus Cretensibus præerat. Hæc prælatura in tribus uidetur mihi posita: In donorum excellentia, laborum magnitudine, & uocationis diuersitate. Sic Paulus Timotheo præferebatur donis, laboribus uocatione. Idem Paulus Barnabæ fortaßis donis & laboribus æqualis fuit, sed uocatione ipso superior erat. Hæc prælatura erat non dominij, sed ministerij. Qui maior est uestrum (inquit Dominus Mat. 20.) sit omnium minister.

Ecclesia, cui Dominus potestatem dedit in ædificationem, ordinem ministeriorum instituit pro commodo suo. ut omnia sint rite ordinata ad instaurationem corporis Christi. Hinc Ecclesia prior secuta tempora Apostolorum, alios Patriarchas, quorum erat curare, ut Episcopi cuiusq; diocesis rite eligerentur, & ordinarentur, ut suum munus Episcopi singuli probe administrarent, ut cuiq; suus clerus & sua plebs in his quæ Domini sunt pie obsequerentur. Alios choripiscopos (coadiutores nimirum episcoporum, quos hodie præpositos appellamus) alios Pastores & Catechetas. Hæc fuit purioris Ecclesiæ ordinatio. SED postea paulatim uicia & superstitiones irrepserunt, donec prorsus Apostolorum & ueteris Ecclesiæ ordinatio interijt. Nam in regno Papæ post corruptionem doctrinæ, monstrosa quædam Ecclesiæ œconomia inuenta est, idque astu Satanæ, ut ita paulatim regnum Christi inuaderetur & deuastaretur. Quanquam autem principium non fuit adeo malum, tamen paulatim res in deterius commutata est, donec tyrannide Papæ fere sit Christi Ecclesia oppressa.

pressa. In hac œconomia, PRIMVM ordinem ministeriorum faciunt sacramentum, præter uerbum Dei. DEINDE Chrisma κακοζηλία Aronica adhibent, & rasuras contra consuetudinem Apostolicæ & purioris Ecclesiæ, tum ordines ecclesiasticos septem numerant, ut primus Ianitorum sit, 2. Lectorum. 3. Exorcistarum. 4. Acolutorum. 5. Subdiaconorum. 6. Diaconorum, postremus Presbyterorum, quorum plures gradus fecerunt. Alios enim uocarunt Episcopos, alios Archiepiscopos, Metropolitanos, Parochos, Antistites & Præsides. Deinde his gradibus non contenti, fecerunt tres patriarchas: Romanum, Antiochenum, & Alexandrinum. Verum temporis progressu, inter hos quem maximum uoluerunt Papam appellarunt, quem Papam monarcham Ecclesiæ creauit impius Phocas Imperator, qui sanctissimum Mauritium obtruncauit cum uxore & liberis. Ex eo tempore inuaserunt Romani pontifices Ecclesiam, & usurparunt sibi ius utriusq; gladij, ut uocant, & ita regnum antichristi erectum est, quod initium a libidine dominandi sumsit.

SED quid hic antichristus facit? destitutus est scripturæ aperto testimonio, ideo confugit ad allegoriam. Nam eo quod Lucæ 22. fiat mentio duorum gladiorum, & Christus dicat, eos sufficere: inde inferunt adulatores Papæ, utrumq; gladium, nimirum uerbum Dei, ac politicam administrationem (ut illi quidem interpretantur) penes Papam residere. Sed istius dicti occasio [illegible]denda est. Christus dixit: Qui non habet gladium emat. An hic incitat suos ad arma? Nequaquam. Debebant igitur interpretationem istius loci quæsiuisse, non pu-

gnantem cum Domini mente aut regni eius conditione. Notum est omnibus, qui in sacris literis uel leuiter uersati sunt, metonymiam frequentem esse in scripturis, qua res per signum designatur. Cum igitur Christus dicit: Qui non habet gladium emat, certe nolebat suos ad arma incitare, sed belli tempus instare significabat. Vnde patet, errare uehementer Papistas, qui ex dicto Christi respondentis discipulis dicentibus, Ecce duo gladij hic, Satis est, extruunt Papæ tyrannidem. Nec ualet ulla allegoria ad confirmanda dogmata, nisi habeat præeuntem scripturam. Præterea illa allegoria ex diametro pugnat cum regno Christi, quod est spirituale, cuius arma etiam spiritualia esse docet Paulus 1. Corinth. 10. Huc accedit quod Dominus apud Lucam ministerium uerbi ab officio Principum separat, huic dominationem relinquens, illi prorsus adimens. Reges, inquit, Lucæ 22. gentium dominantur ipsis, uos autem non sic. Inde enim ortus erat sermo, quod inter se Apostoli contenderent, quis inter eos maior esset futurus, ac ueluti rector aliorum in regno Christi. Vt eiusmodi ambitio tolleretur, monet regnum suum spirituale esse, non in mundana celsitudine positum, non in pompa aut dominatione, sed omnem ministrorum suorum eminentiam in hoc constitutam esse, ut seruiant. Cum ergo hoc loco dicat Dominus, Apostolos & ministros Ecclesiæ Regibus non fore similes, nempe ut dominentur, summæ impietatis est & impudentiæ, quod Papa sibi contra interdictum CHRISTI, regiam autoritatem & potestatem uendicet. Verum ut tegat uulpem immanis ille ψυχοτύραννος, ouina pelle se texit, ac seruum seruorum Dei se appellare

cœpit.

cœpit. Sed factum ipsius & tyrannis secus docet. PORRO ex huius psychotyranni officina prodierunt cardinales et infinita Monachorum agmina, quibus horrendis modis Ecclesiam Christi ista bestia uastauit & fere oppreßit.

Contra huius bestiæ tyrannidem subinde Dominus excitauit pios, & doctos uiros, qui tyrannidem Papæ uoce, scripto & sanguine oppugnarunt, & postremum in hac ætate beatum Lutherum in Germania excitauit, qui regnum Papæ potenti spiritu inuasit, errores reuelauit, concionibus & scriptis confutauit, & Ecclesiam iuxta Apostolicam obseruationem, & purioris Ecclesiæ exemplum reformauit. Nam cum uideret totum mundum & Papatum conspirasse contra & aduersus Euangelium Christi, ipse spiritu Dei auctus se mundo opposuit: & ueritatis uiam alijs monstrauit. Vnde & nostra Ecclesia emendata, purum Euangelium Christi amplectitur, ordinat ministros utiles Ecclesiæ, insistit uestigijs Apostolorum & primitiuæ Ecclesiæ, abijcit inutiles ceremonias, quibus refertus fuit totus Papatus, retinet & ordinat pios ritus, quibus ecclesia exercetur pie & utiliter. Et quanquam primatum Papæ atq; omnem eius tyrannidem & imperandi libidinem execratur, tamen ecclesia nostra Danica, non est ἀκέφαλος, sed agnoscit cum Ecclesia Catholica unum CHRISTVM regem et sacerdotem. Deinde quantum ad disciplinam externam attinet, agnoscit magistratum ciuilem ius gladij habere, quod exercere debet secundũ suas leges in reos. Agnoscit etiam ecclesiasticam disciplinam, qua superiores legitime uocati ad ministerium, ut episcopi, pastores, doctores,

in scholis, uti possunt ad coercendos contumaces uerbo, sine ui corporali. Arma enim ministrorum uerbi, spiritualia sunt, quemadmodum Paulus docet, 2. ad Corinth. 10. Inter hos ministros agnoscit etiam Ecclesia nostra gradus dignitatis, & ordines pro diuersitate donorum, laborum magnitudine ac uocationum dignitate, ac iudicat barbaricum esse, de Ecclesia hunc ordinem tollere uelle, iudicat cæteros ministros suis episcopis oportere obtemperare in omnibus quæ ad ædificationem ecclesiæ faciunt, iuxta uerbum Dei, ac utilem Ecclesiæ œconomiam. Iudicat Episcopos ius habere in cæteros ministros Ecclesiæ, non despoticum sed patrium. Et quanquam fatetur nostra Ecclesia, æqualem ministrorum uerbi potestatem esse, quantum ad iurisdictionem spiritualem attinet, de qua re postea dicemus: tamen quia disciplina Christiana retineri non potest nisi corrigantur uicia, & officia singulis debita commendentur, indicat recte facere Episcopos, qui hortationibus & obiurgationibus non solum laicos (ut uocant) uerumetiam presbyteros in officio retinent. Hoc confirmatur non solum officij exequendi neceßitate, uerumetiam Pauli testimonio, qui suum Timotheum hortatur, ne presbyteros aspere obiurget, sed tanquam pater hortetur. Ex hoc Pauli testimonio 1. Timoth. 4. duo aperte colliguntur: PRIMVM Episcopos habere ius hortandi & obiurgandi non facientes officium. DEINDE quia frustra fieret obiurgatio et hortatio præfractis et contumacibus, uult Paulus ut inferiores pijs præceptionibus, monitionib. & obiurgationibus superiorum cedant. Pijs dico, quia si episcopi aliquid præceperint, quod non sit sui officij, hic

modeste

modeste licet inferiori ministro, quod imperatur recusare. DEINDE & hoc ex mandato Dei apertum est, quod Episcopis uel uerbum Dei corrumpentibus, uel supprimentibus, nullo pacto sit obtemperandum. Episcoporum enim potestas ad ædificationem Ecclesiæ, non ad destructionem se extendit. 2. Corint. 13. Liquet & hoc, quod inferioris gradus ministris liceat superiores pie & modeste admonere, si quando recto pede ad ueritatem Euangelij non incedant. Neque hoc ægre ferre debent pij Episcopi, sed tanquam patres benigne filiorum suorum hortamenta cum gaudio excipient. Sic Petrus admonitus est a Paulo, cum non recto pede ad ueritatem Euangelij incederet. Sic Paphnutius presbyter sententiæ Episcoporum de interdicto sacerdotum coniugio obuiauit, cui pij Episcopi cesserunt.

HUNC ordinem amplectitur nostra Ecclesia, hos dignitatis in ministerio gradus seruientes decoro & disciplinæ agnoscit. Nec mouetur Anabaptistarum ac Libertinorum effreni libidine, qui Ecclesiam Christi barbaricum quendam hominũ cœtum, sine ordine fingunt, in quo cœtu nulla aut donorum aut laborum aut uocationum ratio habeatur, cum habeat nostra Ecclesia non solum exemplum Apostolicæ & purioris Ecclesiæ, uerumetiam mandatum Spiritus sancti, omnia ordinate & decenter ad ædificationem faciendi.

CAPUT XI.

DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

POTESTAS Ecclesiastica Symbolo clauium in Scripturis designatur, Matth. 16. cum dicitur Petro: Dabo tibi claues regni cœlorum, & quodcunq; ligaueris in terra, erit in cœlis ligatum, & quodcunq; solueris super terram, erit solutũ in cœlis. Claues autem regni cœlorum sunt, quibus regnum cœlorum aperitur & clauditur. At regnum cœlorum quod est Ecclesia, administratur, aperitur et clauditur prædicatione Euangelij. Proinde CLAVES REGNI cœlorum nihil aliud esse possunt, quam munus & potestas administrandi Ecclesiã Christi, idq; secundum uerbum Christi. Appellationis ratio hæc est: Qui œconomi constituuntur in aliqua domo, ijs traduntur claues, ut omnia aperiant & claudant pro arbitrio domini sui. Inde factum est, ut clauium symbolo in Scripturis significetur domus administratio. Esa. 22. Dabo clauem domus Dauid super humerum eius, & aperiet, & non erit qui claudat, & claudet, & non erit qui aperiet. Hic aperte clauis domus Dauid significat administrationem regni Dauidici. Vnde ministri uerbi qui prædicatione uerbi aditũ ad cœlum patefaciunt recipientibus uerbum, & clausum esse cœlũ inobœdientibus uerbo docent: Oeconomi regni Dei & claues regni cœlorum habere dicuntur. Quare ECCLESIASTICA POTESTAS recte definitur esse facultas Ecclesiæ data, qua ipsa recipit, quos iubet Dominus, remissis peccatis, in consortium regni ipsius recipere: & reijcit quos ipse reijci præcipit, pascit receptos & regit uerbo, sacramentis & disciplina, ut ueterem hominem indies magis magisq; aboleant, & nouum instaurent: eijcit rursus ex consortio regni Christi, qui suis moribus promerebant,

bant, ac iterum eiectos, si egerint pœnitentiam, recipit. Postremum uocat ministros ad ministerium uerbi, quibus hanc administrationē commendat. Hæc uera Ecclesiasticæ potestatis est descriptio, quæ in genere ita quoq; definiri potest, quod sit munus Ecclesiæ collatum, quo ipsa administrari debeat iuxta uerbum Dei. Quod autem in uerbo Dei fundata debeat esse hæc potestas, ex eo liquet, quod Paulus omnem potestatem a Deo datam Ecclesiæ ad ædificationem (fidei) dicat: Nunc autem quicquid pertinet ad ædificationem fidei, id uerbo Dei cōtinetur. Proinde potestas Ecclesiastica omnis ut ex uerbo est, ita in eodem uerbo inclusa existit. Et cum Dominus, Ioan. 7. dicit, Doctrina mea non est mea, sed eius qui misit me, ministris Euangelij omnibus, quam in docendo regulam sequi debeant, suo exemplo præscribit. Non igitur Ecclesiæ potestas infinita est, sed certis limitibus definita, ut quæ uerbo Dei sit subiecta & ei inclusa. EX HIS etiam manifeste colligitur, tria requiri in potestate Ecclesiastica. PRIMVM, ut a Deo sit data. SECVNDO, ut in salutem & ædificationem Ecclesiæ exerceatur. TERTIO, ut uerbo Dei nitatur. Data quidem est toti Ecclesiæ, sed eam rite exercent, qui mandato eius fideliter obœdiunt legitime uocati, idq; si uerbum Dei tanquam unicam agendi regulam sequantur. PORRO hæc Ecclesiastica potestas duplex est, nimirum Ordinis & Iurisdictionis. ORDINIS POTESTAS est ministerium uerbi, quo recipiunt in Ecclesiam eos, qui uel dant ipsi Christo nomina, ut illa tria millia hominum, qui ad concionem Petri compuncti corde crediderunt, quos Petrus recipit in Ecclesiam communicato

baptis-

baptiſmo: Vel qui offeruntur Eccleſiæ per credentes, ut infantes, qui pro ſe non loqui poſſunt, quos Dominus nihilominus uult recipi in Eccleſiam, iuxta illud: Baptiſantes omnes gentes, in quorum numero infantes includuntur. Deinde eadem poteſtate in Eccleſiam receptos regunt doctrina, ſacramentis & ceremonijs. Hanc poteſtatem ideo ordinis eſſe dico, quia certam & ordinatam regulam habet, quam ſemper ſequi debet, nec in bene conſtituta Eccleſia requirit deliberationem aut ſenatus Eccleſiaſtici ſententiam, ſed ad miniſterium uocati miniſtri iuxta ordinis præſcripti rationem ſe gerunt, quantum quidem ad publicam functionem attinet. ALTERA PARS poteſtatis Eccleſiaſticæ eſt IVRISDICTIO, quæ maxima ex parte pendet a poteſtate clauium. Hæc nihil aliud eſt, quam ius ſpiritualem politiam conſeruandi. Et in tribus conſiſtit. PRIMVM, in cognitione ueræ doctrinæ. SECVNDO, in improbatione falſæ doctrinæ. TERTIO, in diſciplina.

QVOD autem ECCLESIA VNIVERSALIS, habet ius cognoſcendi ueram doctrinam, teſtantur plurima teſtimonia. Chriſtus inuitat ad ſe omnes, ut a ſe diſcant. Apoſtoli mittuntur ut doceant. Deus requirit noticiam ſui uerbi, ſine qua ſalus nemini contingere poteſt. Quare horrendo ſacrilegio tenentur Papiſtæ, qui laicos arcent a lectione ſacrorum librorum, & interdicunt, ne ſacra biblia uulgata lingua excudantur, & legantur a laicis (ut uocant) qua re declarant, ſe immanes hoſtes eſſe ſalutis hominum, quos Dominus Lucæ 11. obiurgat dicens: Væ uobis legiſperitis, qui tuliſtis clauem ſcientiæ, ipſi non introiyſtis, & eos qui introibant prohibu-

probibuistis. Item Matth.23. Væ uobis Scribæ & Pharisæi, hypocritæ, quia clauditis regnum cœlorum ante homines, uos enim non intratis, nec aduenientes sinitis intrare. Hæc uehemens obiurgatio pertinet ad omnes omnium temporum Pharisæos, qui sibi docendi ius uindicant, sed interim ueram uiam ad Christum intercludunt. DEINDE, quod ius habeat Ecclesia improbandi falsam doctrinam, ostendit mandatũ Christi, Matth.7. Cauete a pseudoprophetis. Matt.16. Lucæ 12. Cauete a fermento Pharisæorum. Item ad Gal.1. Si quis aliud docuerit Euangelium, Anathema sit. TERTIA Iurisdictionis pars est DISCIPLINA, qua membra corporis Christi, hoc est, Ecclesia interse cohærent. Nam ut doctrina ipsa est ueluti anima Ecclesiæ: ita disciplina instar neruorum est, quibus membra suo quæq; loco aptantur, connectuntur & continentur. Huius disciplinæ magna laus est. Prædicatur enim esse sanitatis subsidium, ordinis fundamentum, unitatis uinculum. Nam sine disciplina nulla domus, nulla respublica incolumis persistere potest. Et quia quæque familia quo honestior fuerit, eo iustiorem sectatur disciplinam, par est, ut omnium honestißima familia Christi, hoc est, Ecclesia, optima disciplina regatur. Quare huc pauca de disciplina Ecclesiastica adyciam, idq; non ex Pontificijs decretis, quæ sapiunt tyrannidem: sed ex uerbo Domini, traditione Apostolica, & exemplo purioris Ecclesiæ.

DEFINITVR autem DISCIPLINA ECCLESIASTICA hoc pacto, quod sit pædagogia quædam, qua homines in familiam Christi recepti coercentur & ad pietatem, iusticiam, modestiamq; assuefiunt, ne quid

adeo

adeo augusta professione indignum committant, sed ut iuxta doctrinam Euangelij præscriptum singuli suum officium faciant. EST AVTEM hæc disciplina duplex, COMMVNIS, & CLERICI PECVLIARIS: Illi subesse omnes debent ex æquo, huic soli clerici. Porro Communis duplex est: Ordinaria, & Extraordinaria, de quibus distincte deinceps dicendum est, ac primum de Ordinaria.

ORDINARIA itaq; disciplina est, quæ uerbum Dei ac traditionem Apostolicam pro regula habet, a qua nunquam licet discedere, Est enim iuris diuini, ac dependet proprie a potestate clauium. Hæc quia lapsus contra legitimam uiuendi rationem corrigit, PRIMVM lapsuũ genera nobis sunt explicanda, DEINDE qualis disciplina in singulis obseruari oporteat, POSTREMO penes quos sit corrigendi facultas, declarandum est. LAPSVS itaq; disciplina corrigendus duplex est, Occultus nimirũ & manifestus. OCCVLTVM uoco, cuius unus aut pauci admodum sunt conscij. MANIFESTVM uero, qui est publice notus & apertus. Occultus rursus aut ex ignorantia, aut ex infirmitate, aut ex malicia contingit. Manifestus seu publicus aut delictum est, aut flagitium. DELICTVM quidem quod errore uel infirmitate perpetratur, aut etiam casu inopinato: FLAGITIVM uero est enorme scelus, ut homicidium, adulterium, usura, furtum &c. Deinde flagitiorum alia multitudinem inuaserunt, alia paucos tantum de multitudine. NVNC qualis in his lapsibus disciplina adhibenda sit uideamus.

Si itaq; LAPSVS OCCVLTVS est, regula emen-

dandi ac corrigendi, quam Dominus præscribit Matth. 18. sequenda est: Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, uade & argue eum inter te & ipsum solum, Si te audierit, lucratus es fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum aut duos, ut in ore duorum aut trium testium consistat omne uerbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ, Quod si Ecclesiam non audierit, sit tibi uelut ethnicus & publicanus, hoc est, prophanus & impius. Amen dico uobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata in cœlo, & quæcunq; solueritis super terram, erunt soluta in cœlo. IN HAC concionis Christi pericopa quatuor sunt nobis diligenter obseruanda. PRIMVM est mandatum Christi, quod nemo contemnere citra magnum sacrilegium potest. Si peccauerit, inquit, in te frater tuus, id est, te conscio, uel sub tua conscientia. Nam in Græco est εἰς σὲ, quod phrasi græca non significat contra te, sed coram te, seu te conscio. Esset enim contra Christi doctrinã propriam iniuriam persequi. DEINDE monstratur hic præcipuum disciplinæ Ecclesiasticæ fundamentum, quod est priuata correptio. Vade, inquit, & argue eum inter te & ipsum solum. TERTIO loco indicantur gradus priuatæ correptionis, & tres enumerantur. Primus, ut arguas ipsum pro modo delicti inter te & ipsum solum, hoc cum dicit Dominus, non uult ut peccatum fratris, quod tibi soli aut paucißimis est notum, omnibus manifestum facias, hoc enim cum caritate fraterna pugnat, & magis ad destructionem quam ædificationem facit. Nam alijs scandalo est postquam enotuerit ipsum factum. Quod si hoc primo gradu promoueris aliquid,

& emendauerit se reus frater, fecisti officium & lucratus es fratrem tuum. Verum si hac uia nihil profeceris, gradus secundus tentandus est, hoc est, adhibebis unum aut alterum testem tecum ac in ipsorum præsentia conaberis fratrem in uiam reuocare. Quod si frustra feceris, adhuc non desperandum de fratre, sed extrema tentanda sunt, & coram Ecclesia, hoc est, uel coram senatu Ecclesiastico, uel coram pluribus fratribus contumacem obiurgabis, ut uel hoc pacto suffusus rubore resipiscat. Verum si hac uia nihil succedit, habendus est pro impio & prophano, quia nihil habet commune cum Ecclesia Christi. Tunc enim uere isti contumaci continget, quod Salomon Prouerb. 15. dicit: Qui increpationes odit, morietur. POSTREMO Ecclesiæ iudicium ratum fore in cœlo Dominus pronunciat his uerbis: Amen dico uobis, Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata in cœlo. Sed de hoc iudicio Ecclesiæ infra plura dicenda sunt.

PORRO SI LAPSVS fratris fuerit MANIFESTVS, sequendum est præceptum & factum Pauli. 1. Timoth. 5. præceptum habetur in hunc modum: Peccantes coram omnibus argue, ut & cæteri timorem habeant. Hoc præceptum nisi intelligatur de manifestis peccatis, cum mandato Domini iubentis arguere fratrem inter te & ipsum solum, stare non potest. Quare non dubium est, quin de emendatione publicorum delictorum intelligendum sit hoc Pauli præceptum. Factum Pauli quo præceptum confirmatur, habetur ad Galat. 2. Vbi Petrum palam in facie Ecclesiæ obiurgauit. Fuit enim lapsus Petri Ecclesiæ præsenti cognitus. Ex his duas

duas colligamus regulas. PRIOREM, in occultis delictis corrigendis procedendum est secundum gradus a Domino præscriptos, nimirum, ut primum solus, deinde adhibitis testibus, postremo coram Ecclesia, seu quibusdam delectis uiris, quorum pietas & grauitas est spectata, fratrem delinquentem corripias. POSTERIOREM: In manifestis delictis statim procedendum esse ad solennem Ecclesiæ correptionem, idq; cum ut lapsus emendetur, tum ut reliqui fratres timeant & ipsius exemplo reddantur cautiores. VERUM quemadmodum in occulto lapsu, ita etiam in publico prudenter castigatio adhibenda est. Si enim quis lapsus est ignorantia aut infirmitate, sufficit paterna & blanda admonitio cum exhortatione in posterum uitandi tale delictum. At si ex malicia peccatum est, lapsus quidem occultus seuerius corrigendus, Manifestus uero excommunicatione feriendus est, sed ita tamen omnia moderanda sunt, ne castigationis seueritas errantem in desperationem adigat. Est enim æquitate & clementia temperanda disciplina Ecclesiæ, ne rigor modum excedat. Seueritate quidem opus est, ne impunitate, quæ peccandi illecebra est, mali reddantur audaciores. Ac rursus quia periculum est, ne is qui castigatur, animum despondeat, adhibenda est moderatio, nempe ut ecclesia simul atq; resipiscentiam illius certo cognouerit, ad dandam ueniam sit parata. Loco huius regulæ de moderatione, sit nobis consilium Pauli 2. ad Cor. 2. qui obsecrat Corinthios, ut incestum resipiscentem caritate prosequantur, condonent ei flagitium, ac pœnitentem consolentur, ne forte abundantiori tristicia absorbeatur. Quemadmodum enim correptio

ptio fraterna a caritate proficiſci, ita etiam in emendationem et ædificationem fratris delinquentis tendere debet. Id quod euincitur ex finibus diſciplinæ Eccleſiæ, unde conſilium in corripiendis fratribus omnino petendum eſt.

SVNT autem tres FINES caſtigationis Eccleſiaſticæ, ac potiſſimum EXCOMMVNICATIONIS. PRIMVS eſt, ne cum Dei contumelia inter Chriſtianos nominentur, qui turpem ac flagitioſam uitam degunt. SECVNDVS, ne aſsidua malorum conſuetudine boni corrumpantur. Modicum enim fermentum totam maſſam corrumpit: TERTIVS ut lapſi, pudore ſuffuſi tandem reſipiſcant & reconcilientur Eccleſiæ. Ex his finibus ſatis apparet, in caſtigatione Eccleſiaſtica gloriam Dei quærendam eſſe, ædificationem Eccleſiæ & reſipiſcentiam lapſi fratris, quo ſi reſpexerimus, non erit difficile ſeueritatem æquitate & clementia temperare.

RESTAT ultima diſtinctio, qua flagicia alia in multitudinem graſſantia, alia paucorum eſſe dixi, de quibus hoc loco in uniuerſum tenendum eſt, Quod ſuo genere omnino digna ſint excommunicatione, ut teſtatur dictum Pauli 1. Corinth. 5. Si quis frater nominatur inter uos, uel ſcortator, uel maledicus, uel ebrioſus, uel rapax, uel auarus, uel cultor idolorum, cum huiuſmodi nec cibum ſumere permitto. Verum his prout ſtatus eſt præſentis Eccleſiæ, cauendum eſt, ne in maiorem deſtructionem adhibeatur excommunicatio, & ex medicina fiat uenenum. Quare cenſeo ſequendas eſſe duas regulas Auguſtini: quarum prior eſt de peccatis in multitudinem graſſantibus, qualia proh dolor, in hoc regno ſunt, ebrietas, luxus

luxus uestium, commessationes, usura, & huius generis fere infinita: Non aspere inquit, quantum existimo, non duriter non modo imperioso, ista tolluntur, magis docendo quam iubendo, magis monendo quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium. Hoc Augustini consilium regulam præscribit agendi cum multitudine peccantium, quæ regula confirmatur ex finibus excommunicationis supra positis. Nam si hic excommunicatio adhiberetur, magis turbaret paucos bonos infirmos, quam corrigeret multos animosos malos. Neque tamen ex eo sequitur, non esse taxanda publice grassantia scelera, sed tantum modum castigandi temperare oportet, publicæ pacis gratia. De paucorum flagitijs hanc dat regulam Augustinus: Seueritas exercenda est in peccata paucorum. Hæc enim stare potest cum correptionis Ecclesiasticæ finibus.

PORRO hic duo genera hominum admonere oportet, nimirum INFIRMOS, ne deficiant ab Ecclesia propter grassantia flagitia, & MINISTROS uerbi, ne uel despondeant animum, uel omnino munus docendi abijciant, cum parum admodum se proficere suis laboribus & uigilijs animaduertũt. INFIRMI itaq; sciant, abstinendum esse a flagitiosis, quantam ad priuatam conuersationem attinet, non quantum ad Ecclesiæ externam communionem, nisi censura Ecclesiæ fuerint excommunicati. Nec cum his pugnat præceptum Apostoli 2. ad Thes. 3. Præcipimus autem uobis fratres in nomine Domini Iesu Christi, ut subducatis uos ab omni fratre ambulante inordinate. Non enim hic Paulus de externa Eccle-

siæ communione agit, sed de priuata conuersatione & familiaritate. In libertate enim nostra ac facultate positum est, an familiariter uersari cum sceleratis uelimus, nec ne: at in arbitrio nostro nequaquam positum est, a communione ecclesiæ abstinere. OBSERVETVR & hæc regula Augustini: In corripiendis fratribus, misericorditer corripiat homo quod potest, Quod autem non potest, patienter ferat, & cum dilectione gemat ac lugeat. Ministri uerbi huius regulæ sint memores, quod omnis pia ratio & modus ecclesiasticæ disciplinæ, unitatem spiritus in uinculo pacis intueri semper debeat. Quisquis igitur uel quod potest arguendo corrigit, uel quod corrigere non potest, saluo pacis uinculo excludit, uel quod saluo pacis uinculo excludere non potest, æquitate improbat, firmitate supportat, hic a maledictione liber & solutus est: ita enim eradicanda sunt zizania, ne frumenta lædantur.

IAM PENES quos sit corrigendi facultas, breuiter est dicendum. Quantum igitur attinet ad PRIVATOS lapsus omnium Christianorum, qui eius lapsus sunt conscij, officium est, eos corrigere doctrina, admonitione, & obiurgatione, iuxta gradus a Christo præscriptos, qui supra enumerati sunt & declarati. PVBLICA DELICTA a ministris uerbi palam coram omnibus arguenda sunt, si uidebitur ad ædificationem facere. Idq; non unius pastoris censura, sed uel totius Ecclesiæ, uel saltem quorundam grauium uirorum, qui uice totius Ecclesiæ funguntur, fieri oportet, Ita tamen ut pastor toti Ecclesiæ excommunicatione sententiam pronunciet. Hæc enim ratio excommunicandi in primitiua Ecclesia seruata

nata est, & habet pro regula apostolicam traditionem 1.Cor.5. Præterea eiusdem Ecclesiæ est emendatos in Ecclesiam recipere per ministros uerbi, qui ministri pœnitentiam seriam eorum qui reconciliari ecclesiæ cupiunt, exponere debent. HACTENVS de ordinaria disciplina, quæ proprie dependet a potestate clauium, huic subseruit ordinatio certi temporis, loci, quando & ubi populus conuenire debeat, ad audiendum uerbum & ad sacram cœnam. Hæc ordinatio tametsi quantum ad certi temporis & loci circunstantias attinet, est libera, ut quæ non obliget nos uerbo Dei, tamen quantum ad genus attinet, iuris diuini est. Omnibus enim mandatum est uerbum audire et participare sacramentis. Quapropter nemo pius certam temporis & loci, quando & ubi uerbum & sacramenta tractabuntur, ordinationem contemnit, sed libenter se huic disciplinæ Ecclesiasticæ parti subijcit. Nec hoc pugnat cum Christiana libertate. Nam qui in Christo sunt liberi, ut sciant se per Christum a peccato, maledictione legis, ac ritibus humanis esse liberos: ita quoq; norunt se disciplinæ & ordinis gratia, quantum ad externum Ecclesiæ regimen attinet, honestæ ac piæ disciplinæ subiectos esse. HACTENVS de communi disciplina & ordinaria dictum est: nunc paucis de extra ordinaria dicendum.

EXTRAORDINARIA DISCIPLINA nec tempus nec modum nec formam præscriptam uerbo Dei habet, sed in Ecclesiæ arbitrio posita est, & temporum rationem cum euentu habet unde in hac extra ordinaria disciplina respicere oportet ad tria tempora, præteritum, præsens, & futurum. Ad PRAETERITVM, ut si

aliquid præter opinionem euenit, ueluti magnorum uirorum liberatio e periculis, fœlix Ecclesiæ & ministerij uerbi successus, propagatio doctrinæ in alijs nationibus. Hic officium ministrorum uerbi fuerit, consentientibus præcipuis Ecclesiæ membris populum certo tempore conuocare ac ad gratiarumactionem inuitare. Ad PRAESENS, ut si grassari incipiat pestilentia, uel fames, uel bellum, hic populus conuocandus est, exhortatio ad pœnitentiam, ieiunium, preces, instituenda est. Ad FVTVRVM tempus, ut si uel clades aliqua imminere uidetur, uel aliqua magna deliberatio siue de religione, siue de statu politico ineunda est, piorum pastorum officium fuerit, hortari populum ad solennes preces, ut Dominus pericula imminentia uel auertat prorsus, uel conuertat in sui nominis gloriã, ac deliberationes instituendas suo spiritu gubernet. Hæc extra ordinaria disciplina cum Prophetarum tum Apostolorũ puriorisq; Ecclesiæ exempla habet. Quare nequaquam ubi res postulat negligẽda est.

NVNC restat disciplina quam CLERI PECVLIAREM dixi. Hæc canone & executione constat. CANON uersatur circa quatuor, ALIAS circa certarum rerum prohibitionem, ut ne quis clericus uenationi, ne quis fœnori aut mercaturæ uacet, ne quis lasciuis saltationibus intersit. ALIAS circa certa exercitia, ut sunt cantationes, sacræ lectiones, uigiliæ: ALIAS circa officiorum in Ecclesia distinctionem, ut in Ecclesia alius doceat, alius recitet aliquid ex sacris literis, alius præsit cœnæ dominicæ. ALIAS circa pœnas, quarum gradus fuerunt, priuata obiurgatio ab Episcopo, publica a concessu episcoporum et presbyterorũ, depositio ab officio,

excom-

excommunicatio, extremus gradus fuit anathematizatio, quæ ſolum adhibebatur contra obſtinatos hæreticos, quales fuerunt Arius, Cherinthus, &c. Veteris enim Eccleſiæ mos fuit, ſine ui externa in ſuum clerum animaduertere. HVIVS DISCIPLINAE executio potiſsimum Epiſcopis commiſſa erat, qui ideo aliquando bis, aliquando ſæpius in anno ſynodos prouinciales conuocabant, ubi non unius Epiſcopi cenſura, ſed totius cleri collecti ſententia res agebatur. In hiſce ſynodis de doctrina, de moribus, de ceremonijs, de diſciplina, atq; alijs rebus Eccleſiæ utilibus tractabatur, atq; tantiſper res feliciter ſucceßit, donec dominandi libido inuaſit Papam aliosq; creatos ab eo Epiſcopos. HAEC DE DISCIPLINA Eccleſiaſtica communi & clericali dicta ſint.

VERVM ſi quis cupit priuati hominis diſciplinam, ſciat eam in quatuor conſiſtere, ut ſuos affectus petulantes & cogitationes prauas meditatione uerbi & oratione domet: ut uerba pietate regat, ut facta ad normam legis exigat, utq; geſtus ſimiliter pietati congruos amet. Sed de his ſatis: nunc de tertia hierarchiæ eccleſiaſticæ parte dicendum eſt.

CAPVT XII.

DE AVTORITATE ECCLESIASTICA.

CVM poteſtate coniuncta eſt AVTORITAS, in qua duo ſunt conſideranda. Vnum, quarum rerũ ſit, Alterum, penes quas perſonas reſideat Eccleſiæ autoritas.

tas. Duas res subijciunt Ecclesiæ autoritati, traditiones nimirum & interpretationes scripturæ. TRADITIONES sunt ritus, qui absq; scriptura traditi dicuntur, uel ab Apostolis, uel post Apostolos a sanctis patribus. Huius generis sunt baptisma infantium, obseruatio diei dominicæ, quod cœna Domini a ieiunis celebretur, & a ieiunis percipiatur, Item canones pleriq; de disciplina Ecclesiæ & cleri. Sed quid sentiendum sit de huiusmodi traditionibus, uide in locis Theologicis Philippi. Interpretationes scripturæ sunt peculiaria dona Dei, quibus eruuntur & in lucem producuntur quæ obscura uidebantur. In hoc genere sequenda est regula Pauli, nimirum quod omnis scripturæ interpretatio debeat esse analoga fidei, hoc est, conuenire debeat cum primis et apertis pronunciatis scripturæ, continentibus ueræ religionis fundamenta. DEINDE & hoc discrimen obseruetur, quod dicta interpretum sint in triplici genere. ALIA enim sunt demonstrata, alia probabilia, sed præter scripturam, alia pugnantia cum scriptura. PRIMI generis summa est autoritas, nam eiusdem firmitudinis sunt quæ immota consequentia ex uerbo aperto Dei colliguntur, atq; ipsa oracula Dei. Huc pertinet symbolum Nicenum Athanasij. MEDIVM genus tantisper propter autoritatem patrum retineri potest, donec a Sophistis in malam consequentiam trahatur. De postremo genere utilem tradit regulam Ambrosius libro 10. officiorum: Nos noua omnia, quæ Christus nos docuit, iure damnamus, quia fidelibus uia Christus est, Si igitur Christus non docuit quod docemus etiam nos, id detestabile iudicamus. Proinde quicquid ex Patrum scriptis cum autoritate

ritate scripturæ congruit, cum laude illorum accipiendum, quod autem non congruit, cum pace illorum respuendum est, sed de his supra.

RESTAT ut dicatur, penes quas personas resideat autoritas Ecclesiæ. Papa sibi autoritatem uendicat, sed falso: Est enim autoritas Ecclesiæ fundata in oraculis Dei, contra quæ nulla humana autoritas ualet. Quare sciendum est hanc AVTORITATEM penes totam & uniuersam Ecclesiam esse, sed diuersimode. MAIOR enim est eorum in Ecclesia autoritas, qui ex ueris fructibus spiritus declarant se spiritum Christi habere. Item MAIOR piorum ministrorum quam laicorum. AMPLIOR adhuc penes pios doctores, longo tempore exercitatos. GRANDIOR adhuc penes piorum consilia, ubi ex fructibus, spiritus Christi adesse cognoscitur. Verum hic iuxta consilium Pauli 2. Corint. 11. probandi sunt spiritus, an ex Deo sint, quod nulla alia re certius fieri potest, quam ipsa Scriptura, ipsa lege Dei, ad quam Dominus ipse probationem spirituum exigendam præcepit, Deuteron. 13. his uerbis: Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium uidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: eamus & sequamur deos alienos, quos ignoras, & seruiamus eis: non audies uerba Prophetæ illius aut somniatoris, quia tentat uos Dominus Deus uester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non. In toto corde & in tota anima uestra, Dominum Deum uestrum sequimini, & ipsum timete, et mandata illius custodite, & audite uocem eius, ipsi seruietis, & ipsi adhærebitis. Quod autem interpretationem Scripturarum

rarum certis personis & certo hominum ordini asscribunt, falsißimum est. Nam interpretatio scripturarum donum Dei est, quod largitur Dominus in Ecclesiæ suæ ædificationem, cuicunque uoluerit. Hæc breuiter de Hierarchia & eius partibus sint dicta.

CAPVT XIII.

SATISFACTIO.

VT autem doctrina de SATISFACTIONE clara & perspicua habeatur, PRIMVM de ciuili satisfactione, SECVNDO, de ea quæ coram Deo ualet, TERTIO, de Ecclesiastica satisfactione dicendum est.

CIVILIS SATISFACTIO duplex est. Hominibus enim læsis dupliciter satisfacit, VNO MODO, cum hi qui offenderunt, læsis tantum præstant rei uel officij, ut id quod læsis iniuria detractum est, iure compensatum habeatur. ALIO MODO, cum hi qui offenderunt, culpam tantum agnoscunt, & dolere eam sibi testantur, ueniamq; supplices orant, cum officiū in posterum plenius præstandi promißione. HAEC duplex ciuilis satisfaciendi ratio ad tribunal Dei accommodari potest, sed hoc seruato discrimine. Quantum enim ad priorem attinet modum satisfaciendi, solus Christus satisfecit patri pro iniuria Deo ab humano genere illata. Hunc enim solum Scriptura prædicat eum esse, qui sua uictima patrem cœlestem placauerit, unde solus est expiatio pro peccatis nostris. Supra eum solum correctio pacis nostræ, per solum eius nomen obtinetur remißio peccatorum, Vnde

constat

constat ex Scriptura, quod hic Iesus Christus sit satisfactio pro omni offensa, qua cœlestem patrem offenderat genus humanum. Huius satisfactionis soli credentes participes sunt. Quare sacrilegiũ est tribuere ulli rei hanc satisfactionis gloriam, quæ soli Christo competit. Verũ quia iustificati satisfactione Christi sæpe labimur, ac Deum offendimus quotidianis erratis, & Deo supplices, per ueram pœnitentiam deprecamur culpam per Iesum Christum, dicimur interdum a sanctis patribus Deo satisfacere, sed ut filij, offensum patrem pœnitentia sibi concilient. Hinc Cyprianus: offerimus uobis animi & consilij nostri salutare munus, & quia odisse non licet nobis, & sic Deo plus placemus dum nullam pro iniuria uicem reddimus, hortamur, dum facultas, dum aliquid de seculo superest, Deo satisfacere, et ad ueram religionis candidam lucem de profundo tenebrosæ superstitionis emergere.

ECCLESIASTICA SATISFACTIO *pars est disciplinæ Ecclesiæ, & refertur non ad tribunal Dei, sed ad placandum offensos fratres in Ecclesia. Fuitq; olim ritus externus Ecclesiæ, non pertinens ad conscientiam seu remißionem peccatorum coram Deo, sed duos alios fines habuit, ut exploraretur an serio redirent lapsi ad Ecclesiam, deinde etiam ut alij admoniti diligentius regerent mores, ne simili pœna aliquãdo lapsi castigarentur. Hæc satisfactio publicæ pœnitentiæ pars tertia olim numerabatur. Nam pœnitentiam, quam requirebant a lapsis coram Ecclesia quando recipiebantur, diuiserunt sancti patres in* CONTRITIONEM *(quæ ex lacrimis pœnitentis agnoscebatur)* CONFESSIONEM *(qua reus coram Ecclesia deplorabat suum lapsum) &* SATIS-

FACTIO-

FACTIONEM, qua satisfiebat Ecclesiæ. Has postea indocti Monachi ad conscientiam transtulerunt. Hæc quia ad potestatem Iurisdictionis pertinebat, non priuato unius pastoris arbitrio, sed maturo deliberatoq; seniorum consilio res gerebatur, ne quid imperito aut intempestiuo zelo fieret contra caritatis regulam, aut etiam ne crimen lapsi propalatum unius zelo maius scandalum excitaret.

CAPVT XIIII.

CHRISTIANA LIBERTAS.

LIBERTAS CHRISTIANA est manumißio spiritualis, parta sanguine Christi, quam offert Euangelium credentibus in Christum, per quam liberati a peccato, a damnatione legis ac ritibus humanis, donamur spiritu sancto, ut formidolosæ nostræ conscientiæ pacificentur, & sub cruce gloriemur, certi, quod breui liberator noster sit nos ex omnibus malis erepturus, ut amplius non simus hominum serui, hoc est, humanarum traditionum, sed ut liber populus, ijs libere, boni ordinis & decori seu disciplinæ gratia, utamur citra opinionem iusticiæ, cultus, meriti, neceßitatis. Hæc descriptio multa continet. PRIMVM, quod libertas Christiana non sit ciuilis aut carnalis, sed spiritualis, ut quæ in Christi regno spirituali locum habet & in conscientia dominatur. DEINDE, quia natura sumus serui peccati, monet descriptio quod sanguine Christi sit hæc parta libertas,

bertas, quæ ut offertur per Euangelium, ita fide recipienda est. Si enim Filius uos liberauerit (inquit liberator noster Ioan. 8.) uere liberi eritis.

DEINDE recitantur quatuor gradus huius libertatis, qui tametsi natura coniuncti sunt, tamen eos discerni utile est, ut cor pium inde maiorem consolationem haurire poßit. PRIMVS itaque gradus est liberatio a peccato, cum quo SECVNDVS libertatis gradus coniunctus est, liberatio a maledictione legis. Christus enim (inquit Paulus) redemit nos a maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Et significanter dicitur a maledictione legis, nam quantum ad obœdientiam legis moralis pertinet, omnes adoptati sumus, ut Domino seruiamus, præstemusq; ei iuxta uerbum obœdientiam. TERTIVS gradus est donatio Spiritus sancti, per quem non solum confirmatur primus & secundus, uerumetiam uiuificamur ad præstanda ea opera, quæ spiritualis uita requirit. Et tametsi opera sic facta propter uiciositatem carnis minime satisfaciunt præcepto, tamen placent propter adoptionis spiritum, quo donati sunt credentes. QVARTVS gradus est, quod liberi sumus a ritibus non solum Mosaicis, uerumetiam ab omnibus humanis ritibus, quantum quidem ad conscientiam attinet. De hoc gradu Paulus ad Galat. & ad Coloss. disputat.

VSVS.

VERVM ne quis abutatur hac libertate, FINES quoque adiecti sunt, ut, pacificatio conscientiarum contra peccatum & sententiam legis, Consolatio in cruce, liber usus rituum externorum, ne conscientijs nostris

laqueos

laqueos inijciant humanæ traditiones. At ne quis omnes ritus contemnat, pietas, caritasq; suadent, ut pios ritus ordinis disciplinæq; gratia seruemus, modo ne cultus Dei necessarius aut opinio iusticiæ, meriti & necessitatis in illis collocetur.

CAPVT XV.

CEREMONIA.

CEREMONIAE sunt ritus & ordinationes ad regendam Ecclesiasticam politiam institutæ. Harum ALIAE pugnant cum uerbo Dei, quales pleræque hodie Papistarum, a quibus liberos nos esse superiore capite declaratum est: ALIAE non pugnant cum uerbo Dei, sed AVT apertum uerbum & mandatum habent, ut Baptismus & Cœna Domini, AVT faciūt reuera ad conseruandam doctrinam & politiam Ecclesiasticam, & sunt a senatu Ecclesiastico ordinatæ, uocanturq; a Paulo παραδόσεις, id est, traditiones. Hæ traditiones aut decori, aut ordinis gratia institutæ esse debent. DECORI quidem partes duæ sunt: PRIOR est, ut excitemur ad pietatem illis adminiculis, POSTERIOR, ut modestia & grauitas in pietatis tractatione eluceat. Quare nec ἄσημοι nec histrionicæ esse debent, quales pleræq; in papatu fuerunt. ORDINIS uero partes sunt tres. PRIMA, ut præsidentes habeant certam agendi regulam. SECVNDA, ut auditores assuefiant ad obœdientiam & disciplinam. TERTIA, ut bene composito Ecclesiæ statu, paci & tranquillitati consulatur. Sed de hac re supra dictum est.

CAPVT

CAPVT XVI.

ADIAPHORA.

TRIPLICIA *sunt opera.* QVAEDAM *enim opera necessario facienda sunt, ut quæ expresso uerbo* Dei *præcipiuntur :* QVAEDAM *necessario cauenda sunt, ut quæ* Deus *aperto uerbo prohibuit.* QVAEDAM *sunt inter hæc media, quæ usitate* ἀδιάφορα *uocantur, quæ* Nazianzenus τὰ ἐν μέσῳ κείμενα *uocat, de quibus quid sentiendum sit, breuiter exponam.*

VSITATE *definiunt* ἀδιάφορα *res esse, quæ neque mandantur neq; prohibentur uerbo* Dei *aperto.* Verum *ne hic erretur, diligenter cauendum est, & inprimis tres regulæ obseruandæ sunt.*

PRIMA, *operis in specie non expresse præcepti uel prohibiti, genus, aut est præceptum aut prohibitum :* Si *præceptum est genus, recte opus censetur* ἀδιάφορον. At *si genus prohibitum est, nequaquam opus* ἀδιάφορον *dici potest.* Est *enim in genere prohibitum.* CELEBRARE *Missas hodie* Papistæ *clamitãt esse adiaphoron, quia ut nullibi esse præceptum, ita nec prohibitum esse uociferantur.* Verum *quia genus eius, quod est colere* Deũ *man datis hominum, aperte prohibitũ est :* Sequitur *& hanc prophanationem* Missaticam *in genere interdictam esse, alioqui admitteretur implicatio contradictionis.* Vnde *sic definienda adiaphora colligo, quod uera* ADIAPHORA *sunt, cum genus quidem facti est mandatum,* Specierum *uero circumstantiæ sunt liberæ & indifferentes, ut uerbum audiendum est ex mandato*

Dei,

Dei, decorum ſeruandum eſt & ordo. Sed circunſtantiæ loci, temporis, ueſtitus ſunt liberæ & indifferentes.

SECVNDA regula: In adiaphoris & opus & uſus indifferentia eſſe debent. Adiaphororum natura eſt candida & linea ueſte res ſacras, ut Baptiſmum, Cœnam Domini peragere: Verum ſi uſus non eſt liber, ſed ſuperſtitionis gratia ſeruatur, non poteſt amplius inter res adiaphoras numerari, tum enim, ut in caſu confeßionis adiaphora eſſe deſinunt. Quare recte fecerũt miniſtri uerbi, qui per nouas & papatum redolentes conſtitutiones, noluerunt cogi ad recipiendas iſtas ueſtes, quas propter abuſum & ſuperſtitionem iam longo tempore abiecerant.

TERTIA, Adiaphora conſiderari debent dupliciter. PRIMVM in ſe, ut ſunt res mediæ abſq; relatione ad perſonas. DEINDE ex ratione perſonarum quæ illis utuntur. Si per ſe conſiderantur neq; placent neque diſplicent Deo, ut nec ſub præceptum nec ſub interdictũ ipſius cadant. Verum ſi ex perſonis conſiderantur, tenendum eſt hoc diſcrimen, quod perſonæ utentes adiaphoris, aut ſunt fideles aut non. Si ſunt fideles, Deo placet obœdientia in adiaphoris propter fidem fidelium, nec obſtat quod Paulus dicit, Quicquid non fit ex fide, eſt peccatum, quia non omnino uerbo Dei carent uera adiaphora, imo habent uerbum quantum ad genus facti attinet, unde æſtimationem capit opus coram Deo, ubi fides accedit. Ezechias non habuit uerbum expreſſum de tollendo æneo ſerpente, attamen placuit Deo, quia genus facti mandatum eſt, nimirum tollere idololatriam, & idololatriæ occaſiones. Quare hoc factum Ezechiæ ex fide profectum placuit Deo, eique gratus cultus fuit.

fuit. At si utentes adiaphoris sunt infideles, polluta sunt & mens & conscientia illorum, qui illa faciunt. Nam quicquid non est ex fide peccatum est, hoc est reum, pollutum ac maledictum coram Deo.

CAPVT XVII.

SCANDALVM.

SCANDALVM in genere est quicquid alijs uel caussa uel occasio offensionis est, & usitate diuiditur in Datum & Acceptum. DATVM quidem uocant, cum aliquis efficacem caussam lapsus alijs præbet seu dat. ACCEPTVM uero, quod homines ex aliorum recte factis, aut alijs rebus accipiunt, sibi ipsis in ruinam. Verum quia nullum maius malum in mundo est, quam scandalum, & Christus dicit: Væ mundo a scandalis: utile erit utrumq; genus additis regulis certis, de cauendis & non cauendis scandalis explicare.

DATVM itaque scandalum, si materiale seu fundamentum spectes, AVT oritur ex facto in se malo, AVT ex facto in se adiaphoro seu intempestiue facto, contra caritatis regulam. Vtrumq; quidem malum sed illud peius. Vtrumq; enim grauiter prohibitum est uoce Dei. Et Christus pronunciat, melius esse hominem demergi in mare, alligata mola asinaria ad collum, quam ulli esse scandalo. Sunt igitur hæ regulæ diligenter obseruandæ. PRIMA: Scandalum datum malo facto, hoc est, dicto opere, doctrina, pugnantibus cum lege Dei, omnes

quibus salus curæ est, non secus quam infernum cauere debent. SECVNDA. In usu adiaphororum considere- tur triplex hominum genus. Quidam enim sunt docti Christianam libertatem ideoque firmi, quidam sunt in- firmi, quidam obstinati & indociles. Coram extremis generibus, hoc est primo & tertio, rebus adiaphoris uti licet: illis enim non est scandalo factum adiaphorum, imo gaudio potius & consolationi. Nam ex mutua fir- mitudine in negocijs pietatis non parum gaudent uere pij: His quidem scandali occasionem præbes, sed non caussam efficacem, nam occasionem offensionis arripiunt sua malicia, ideoque acceptum est illorum scandalum & non datum abs te. De MEDIO GENERE hæc ser- uetur regula, quod nihil contra caritatem proximi faci- endum sit. Qui enim in Adiaphoris offendunt infirmos, in Christum peccant, percutientes illorum conscientiam infirmam. Vnde Paulus: Si cibus scandalizat fratrem meum, nequaquam comedam carnes in æternum, ne fra- trem meum scandalizem. 1. ad Corinth. 8. Loquitur enim hic Paulus non de firmis aut obstinatis, sed de infirmis duntaxat. Breuiter fides & dilectio fraterna satis ad- monere possunt, quando adiaphoris utendum sit & quando non.

RECIPIT & hoc scandalum quod datum nominãt plura discrimina: Est enim PRIVATVM, quod unum aut paucos offendit. Est & PVBLICVM quod totum cœtum turbat. Vtrumq; suo genere malum est, uerum hoc posterius multo grauius, ut quod pluribus nocet. SVMI- TVR & aliud discrimen a differentijs personarum, A- LIAE personæ in aliqua dignitate constitutæ sunt,

ALIAE

ALIAE obscuræ priuatam uitam degunt. Quod igitur datur a persona in dignitate constituta, multo grauius est, & meretur grauiora supplicia, cum propter personam ipsam, quæ suum locum in quem a Deo euecta est, commaculat: tum propter homines alios, quibus lapsus caussam præbuit efficaciorem suo facto. Vt enim quo ingentius fuerit saxum cadens ab alta rupe, eo plura fragmenta facit: ita quo dignior fuerit persona, & in subliniore dignitatis culmine constituta, eo plures in lapsum secum trahit cum cadit. Vt, studiosus peccans ebrietate, libidine, aut alio flagicio, maiori offendiculo est, quam miles aut nauta, atque ideo grauiori pœna coërcendus et puniendus est, nam plures secum in ruinam trahit. Dauid in regno Iudaico non solus peccauit, non solus fuit adulter aut homicida, attamen eius peccatum propter maius scandalum inde ortum, in conspectu Dei aliorum delictis longe atrocius erat. Ad eundem modum de alijs iudicandum, iuxta dignitatis aut officiorum gradus. Atq; hæc de dato scandalo breuiter dicta sufficiant.

ACCEPTVM SCANDALVM est, quod aliquis sibi sumit a recte factis aliorum aut alijs rebus, quod duplex docendi gratia constituam, nimirum, Humanum & Diabolicum. HVMANVM partim impiorum, partim piorum est. IMPIORVM quidem quando impij offenduntur piorum aut recte factis, aut libero Adiaphororum usu, aut etiam externo habitu seu Ecclesiæ forma. Nam cum impij uident cruce premi pios, & esse ueluti reiectamenta in mundo occasionem inde maioris ruinæ accipiunt impij. Vt Iudæi qui offendebantur humilitate Christi & calamitate Ecclesiæ. Sic Cicero subie-

ctione Iudæorum motus, offendebatur adeo, ut conuicia coniecerit in Deum Iudæorum, & religionem ipsorum. Contra, PII ACCIPIVNT scandalum, quando uident impios florere, quando Ecclesia a Tyrannis opprimitur, cum multi innocentes trahuntur ad supplicia, cum hæresibus turbari Ecclesiam animaduertunt. Verum hoc scandalum rursus superant partim confirmante eos Spiritu sancto, partim exemplis Ecclesiæ Christi, partim ardentibus precibus. Nec ullum præstantius est aduersus huius generis scandala remedium, quam opponere perpetuam consuetudinem Dei, qui in hoc mundo, ideo sinit suam Ecclesiam obrui uarijs calamitatibus, ut olim glorificetur cum filio ipsius dilecto. DIABOLICVM scandalum uoco, cum homines præpostere captant quæ ad peccandi licentiam obtendunt. Vt Cham qui absq; dubio ita proterue insultauit patri, ut sibi impune peccandi licentiam acquireret. Tales hodie uidemus permultos, qui uicia sanctorum Patrum plusquam studiose conquirunt, uti incestum Loth, ebrietatem Noë, adulterium & homicidium Dauid, periurium Petri, durius iugum quod imposuit Aegyptijs Ioseph, rapinam Zachei, ut sine pudore ad omnem nequitiam se proijciant. Imo ex hominum uicijs quærunt, quomodo se obdurent ad Dei contemtum. Quare non immerito hoc genus scandali diabolicum uocaueris, ut quod calumnijs fulcitur in contumeliam Dei.

CAPVT XVIII.

CRVX.

QVIA CRVX perpetuo Ecclesiam Christi comitari solet, necessaria est doctrina de cruce, ut pij armentur aduersus scandalum crucis. Est autem CRVX quæuis afflictio, cum totius Ecclesiæ, tum singulorum membrorum in Ecclesia. Et est multiplex: est animi angustia: est corporis uexatio: est spiritus & carnis lucta: est ex præsenti & imminenti malo sæpe probatio: est in œconomia, politia & Ecclesiastico statu difficultas. Quatuor itaq; de cruce dicemus. PRIMVM de caussis crucis. DEINDE discrimen inter crucem piorum, & impiornm. TERTIO, quo animo ferenda sit crux. POSTREMO, unde consolatio petenda.

CAVSSAE autem CRVCIS, cum in nobis ipsis, tum extra nos quærendæ sunt. Sed utrumq; genus uarium est. In nobis enim tres caussæ crucis inueniuntur. PECCATVM INHABITANS, CONCVPISCENTIA inde pullulans, & QVOTIDIANI LAPSVS, quos peccatum originis seu inhabitans per suas concupiscentias gignit. Iam nisi cruce premeretur caro, infinitos mortis & damnationis fructus ederet, adeo pestilens radix peccatum est originis, unde sancti potißimum conqueruntur, ut Dauid cum exclamat Psal. 51. In peccatis concepit me mater mea. Animaduertit enim in quantam ruinam per peccatum illud originis & eius concupiscentiam esset pertractus. Et Paulus, cum inquit: Rom. 7. Infelix ego homo, quis liberabit me de corpore mortis huius. Nam ex lucta carnis & spiritus, tantā tribulationem in se sensit, quod optarit mori liberariq; ab hac cruce. Ob hanc igitur caussam crux necessaria est Ecclesiæ, ut quasi freno & chamo cohibeatur caro, ne nimium fe-

rociat aduersus spiritum. Hinc Dauid: Psal.119. Bonum est mihi quod humiliasti me. Quandiu igitur in hoc mortali corpore manendum est, opus erit cruce ad compescendam carnis ferociam, ne fructus carnis extinguant spiritum. ALTERVM GENVS eas crucis caussas complectitur, quæ extra nos quidem positæ sunt, sed tamen in nostrum bonum cedunt, modo ne sub cruce succumbamus. Est autem hoc externum genus crucis Ecclesiæ quadruplex. NVNC enim diabolus, NVNC membra diaboli, NVNC benignus pater cœlestis, NVNC uocationis nostræ difficultas crucis est caussa, de quibus sigillatim sed breuißime dicam.

1. Pet.5. Diabolus circuit ut leo rugiens, quærens quem deuoret, & quam multas calamitates in mundum inuexerit, testatur non solum primorum parentum lapsus, uerumetiam totius orbis tristißima facies. Hic homicidio & mendacio ad euertendum regnum Christi usus est, utitur, & utetur, donec hic mundus steterit. Quod autem usque adeo sæuiat in Ecclesiam, potißimum facit odium, cum aduersus totum genus humanum, tum præcipue aduersus Christum reparatorem generis humani, & eius sponsam Ecclesiam, cuius extremam perniciem perpetuo quærit, ut una secum æternis pœnis obnoxia reddatur, utq; dominus rex & pontifex suo honore priuetur. Huius sæui hostis tyrannis non est æqualis in omnibus. Filijs enim contumaciæ pleno imperio imperat, eosque pertrahit tanquam bestias ad omnia flagiciorum genera, id quod non solum ueteres historiæ, uerum etiam præsens dies plus satis testatur. At filijs Dei facessit quidem negocia, sed ne pilum quidem capitis tollere

lere poteſt ſine Patris cœleſtis uoluntate, id quod hiſtoria Iob aperte docet. Quare ſi hic tuti eſſe uelimus, militandum eſt nobis in caſtris Chriſti, ſub duce noſtro, uictore ſatanæ aſſumta πανοπλία Dei, quam Paulus Chriſtianis militibus ad Epheſ.6.commendat.

MEMBRA diaboli, hoc eſt, mali homines hoſtes Dei, ſe Eccleſiæ Chriſti opponunt totis uiribus, & non parum afflictionis illi inferunt. Hos in quatuor ordines diſtinguere licet. IN QVORVM PRIMO ſapientes mundi collocantur, qui ſophiſtica Eccleſiam Chriſti oppugnant. In horum catalogum omnia ſectarum genera refero, quales ſunt ueteres & noui hæretici, qui ſanam doctrinam calumnioſe deprauant, ſuo duci diabolo obſequium præſtantes. SECVNDVM ordinem obtinent tyranni, in bellum contra Eccleſiam a ſophiſtis producti, hi uiolenta manu Eccleſiam conantur opprimere. Horum quidam aperte Chriſtianos gladio perſequuntur, ut Turca, Saraceni ac omnes aliæ prophanæ gentes: quidam Chriſti nomen ſe magnificere ſimulant, interim flumine ſanguinis piorum, curſum Euangelij occludere moliuntur, quorum poſt diabolum anteſignanus eſt Papa antichriſtus. Hic ſibi adiungit impios principes mundi, Cardinales, Epiſcopos, Abbates, Priores, Officiales.

IN TERTIO ORDINE ſunt hypocritæ, qui ficta religionis ſpecie non parum nocent Eccleſiæ Chriſti. Huc religioſorum turba, Monachi, moniales, Canonici, uicarij, ſacrificuli recenſeantur, quorum pleriq; ſparguntur in plures ordines, quo magis Eccleſiam Chriſti premant, incitentq; alios ad acriorem pugnam. POSTREMI ordinis ſunt prophani homines & flagitioſi,

quos ἀλάστορας καὶ καθάρματα Græci uocant. Horum enim caussa non raro affligitur Ecclesia, quemadmodum multæ historiæ docent. Vnius Achan scelere multi bello conciderunt sub duce Iosua. Facinus Roboam multis fuit exitio. Stuprum uxoris Leuitæ usq; ad internecionem tribum Beniamin adduxit, in qua plurimi pij fuerunt. Nec dubium est quin maxima afflictio Ecclesiæ proficiscatur inde, quod cum quidam nefandis suis sceleribus commereantur grauia supplicia, non tamen puniantur. Refert Sophocles, propter unius Oedipi facinus peste uexatum fuisse Thebanum regnum. Testatur Homerus propter abreptam sacerdotis filiam, magnam græci exercitus partem peste abreptam. Scribit Hesiodus interdum unius ob noxam affligi rempublicam.

INTER EXTERNAS crucis caussas TERTIO LOCO benignum Patris cœlestis amorem proposui, quem diligenter intueri oportet in omni afflictione, hinc enim maxima consolationis copia sub cruce petitur. Quanquam autem consilium Dei hic uarium est, tamen ad duodecim reuocabo caussas, quare Deus suam Ecclesiam, quam adeo caram in dilecto habet, cruci subiectam in hoc mundo esse uelit. PRIMA igitur est ipsius Dei iusticia, cum paterna storga coniuncta. Vt enim patris iusti & clementis est, errantes castigare, sic benignissimus Pater cœlestis omnem filium quem recipit, castigat. Quare qui sine castigatione perpetuo uersantur, adulterini potius quam germani filij censendi sunt. Ad Ebræos 11. SECVNDA priori coniuncta est, ut tanquam freno nos coerceat, καὶ κατεῤῥύκοι, ne præcipites ruamus in tristes lapsus. Hinc Psa. 31. Psalmista, in chamo

&

& freno maxillas illorum constringe, qui non appropinquant ad te. TERTIA. Vt peccatum in nobis per crucem reprimatur, & paulatim uim suam amittat, aboleatur, mortificetur. Vnde Paulus, Roman. 8. Corpus mortuum est propter peccatum. Et Dauid, Psalm. 38. Propter iniquitates corripis filios hominum. QVARTA. Vt crux sit fidei quædam probatio, & ueluti examen, Ita Iob, Abraham, Ioseph cruce tanquam Lydio lapide probati sunt. QVINTA. Vt crux sit argumentum æternæ uitæ. Deus promisit credentibus bona, sed ea non consequuntur in hac uita, ergo alia restat, in qua Deus promissa præstabit. Non enim potest mentiri. SEXTA. Vt piorum cruce impœnitentes admoneantur de æternis supplicijs, nisi resipiscant. SEPTIMA. Vt conspiciatur diuina præsentia in genere humano, & potißimum in Ecclesia, quod fit dum Ecclesia uidet se diuinitus defendi. Numer. 14. Vt audiant Aegyptij, quod tu Domine sis in hoc populo. OCTAVA. Vt crux nostra sit testimonium ueræ doctrinæ. Huc omnium sanctorum martyria pertinent. Vocantur autem sanctorum confeßiones MARTYRIA, quia sunt testimonia confeßionis doctrinæ, quam non dubitarunt sanguine suo obsignare. NONA. Vt crux præbeat occasionem diligentius discendæ, intelligendæ & meditandæ de Deo doctrinæ. Psal. 118. Bonum est mihi quod humiliasti me, ut discerem iustificationes tuas. Esaiæ 28. Vexatio dat intellectum. DECIMA. Vt conformes fiant electi imaginis filij Dei. Roman. 8. Item: Si compatiamur, simul etiam regnabimus. VNDECIMA. Vt timor Dei, fides, inuocatio, humilitas, patientia & cæteræ uirtues

excitentur & creſcant. DVODECIMA. Vt crux ſit occaſio ampliſsimorum præmiorum. Hæ ſunt cauſſæ, cur Deus uelit ſuam Eccleſiam ſubiectam eſſe cruci.

CAETERVM quia uidemus hoſtes Dei interdum grauiſsime affligi: quæri poteſt, & ſcire utile eſt, diſcrimen afflictionis piorum & impiorum, Quod ſane ex quinque potiſsimum colligendum puto, nimirum ex cauſſis efficientibus, finalibus, effectibus, tempore, & loco. CAVSSAE EFFICIENTES προκαταρκτικαὶ ſunt, Afflictionis quidem piorum paternus amor, quo filios ſuos uirga paterna caſtigat Pater cœleſtis: Afflictiones uero impiorum, ira & furor iuſti iudicis, qui ſceleratos punit ut hoſtes & aduerſarios. FINALES CAVSSAE, Deus pios quidem in bonum eorũ, impios uero in malum punit niſi reſipiſcant. Pios enim ut cruce probentur, impios ut dignis ſupplicijs coërceantur. EFFECTVS, Pij, ut Iob, Dominum benedicunt in cruce, impij fremunt aduerſus Deum & triſtantur: Pij erudiuntur, impij confunduntur: Pij probantur, impij perturbantur: Pij patientia ſub cruce diſcunt & inuocant, impij impatientia uicti deſperant. TEMPVS, pij ad breue tempus, ut poſtea cum capite Chriſto glorificentur: impij perpetuo malo inuoluuntur, quorum præſens afflictio præludium eſt afflictionis eorum æternum duraturæ. LOCVS, Pij in hoc mundo tantum erudiuntur, impiorum ignis nunquam extinguetur. Hic enim conſcientia cruciantur mala, illic æterna ira Dei obruti, perpetua & nunquam finienda luent ſupplicia. HOC de diſcrimine crucis piorum, & ſupplicij impiorum tenere admodum utile eſt.

PORRO

PORRO tametsi ex dictis intelligi potest, quo animo pijs sit ferenda crux, et unde consolationem capiant, tamen nonnihil de ea re huc adijciam. PII HOMINIS animus sub cruce in hunc modum erit compositus: PRIMVM omnium renunciabit ueteri homini, & eius concupiscentijs, ut tanquam noua creatura in Christo, non amplius iuxta carnis, sed iuxta spiritus & noui hominis imperium uiuat. Hæc renunciatio carnis seu abnegatio sui oritur ex duplici cognitione, Nempe Dei & sui ipsius, de qua re supra dictum est. SECVNDO, fides uera prælucere debet in omnibus ærumnis, quæ nititur merito & intercesione Christi. TERTIO, quicquid iam mali obuenerit, accipies tanquam ex manu optimi patris, ut cum Iob dicere posis: cap. 2. Si bona suscepimus de manu Dei, mala autem cur non sustineamus? QVARTO, præsenti cruce uti debes, tanquam auxiliari pharmaco contra omnes animi morbos, superbiam, philautiam, petulantiam carnis. QVINTO, crux erit incitamentum ac ueluti calcar ad strenue currendum, in proposito salutis stadio ut ardentius inuoces Deum, prædices eum, præsertim cum scias, te olim cum Christo coronandum, modo cum eo patiaris in hac uita.

QVANQVAM autem hinc amplisimæ consolationes peti possunt: tamē consolationis locos octo recitabo. PRIMVS. Videndum primum, an caussa præsentis crucis sit publica aut priuata. Deinde, an tuo singulari culpa, an non. Si non tua singulari culpa accidit crux, consolaberis te bona conscientia & exemplis sanctorū, qui similiter olim sunt afflicti. At si tua culpa affligeris, pœnitentiā age cum latrone, ut tua crux sacrificiū fiat Deo gratum.

gratum. SECVNDVS. *Conſideratio finium conſilij* Dei, *quos ſupra recitaui.* TERTIVS. Cogitatio exemplorum Domini,atq; adeo omnium piorum, *qui ante nos uixerunt, quorum plurimi recitantur ad* Ebræos 11. QVARTVS. Neceßitas obœdientiæ debitæ Deo, *qua nullum ſacrificium gratius eſſe poteſt.* QVINTVS. *Præſentia* Dei. Ego *tecum ſum in tribulatione.* Pſal.91. SEXTVS. Promißio liberationis & *mitigationis pœnarum & auxilij,quæ promißio uerbis propoſita,infinitis confirmatur exemplis.* Clamauerunt *patres noſtri & audiſti eos,&c.* SEPTIMVS. *Collatio præſentum ærumnarum cum futura gloria,* Rom.8. OCTAVVS. Dignitas. Nam *hac ratione olim glorificandi filij* Dei *declarantur conformes imaginis* Filij *unigeniti.*

CAPVT XIX.

MORTIFICATIO.

HIC *locus uicinus eſt ſuperiori.* Eſt *enim* MORTIFICATIO *opus, quo caro noſtra mortificatur,ut totus homo ſe imperio ſpiritus ſubmittat.* Huius *tria genera docendi gratia conſtituamus :* Eſt *enim mortificatio quædam præcepta, alia libera, alia ſuperſtitioſa.*

MORTIFICATIO *præcepta, eſt communio & ſocietas mortis* Chriſti *per crucem.* Et *eſt duplex:* INTERIOR, *quam* Scriptura *alias crucifixionem ueteris hominis uocat,de qua* Paulus *ad* Roman.6. Vetus *noſter*

homo

homo simul crucifixus est. Item: Si mortui sumus cum Christo, credimus quod & uiuemus cum eo. Hæc mortificatio in abnegatione tui consistit, nimirum ut uera contritione, ex agnitione peccati orta, renuncies carni & concupiscentiæ eius, ne amplius iuxta carnis, sed iuxta spiritus imperium uiuas. Hanc Dominus commendat omnibus uolentibus se sequi. Lucæ 9. Si quis uult post me uenire, abneget seipsum, & tollat crucem suam quotidie, & sequatur. Item Mar. 8. Siquis uult post me uenire, abneget semetipsum, et tollat crucem suã. EXTERIOR, duo complectitur, nempe patientiam sub cruce, & temperantiam. PATIENTIA sub cruce est obœdientia, qua submittimus nos Deo, & ab eo expectamus liberationem a præsentibus ærumnis. Hæc in Scriptura MORTIFICATIO EXTERNI hominis dicitur, quæ multis tum testimonijs Scripturæ, tum exemplis nobis commendatur. Ad Galat. 6. Patientia inter fructus spiritus recensetur. 2. Timoth. 2. Tu igitur feres afflictionem, ut bonus miles Christi. Ad Ebræos 6. Ne sitis imbecilles, sed imitatores eorum qui per fidem ac patientiam hæreditatem acceperunt promißionum. Psal. 9. Patientia pauperum non peribit in finem. Exempla patientiæ plurima scriptura habet, ut Noë, Abrahæ, Isaac, Iacob, Ioseph, Dauidis. Sed inter omnia exempla summum ex patientia filij Dei, qui se tantis miserijs subiecit pro humano genere, ut mortem crucis etiam adierit, quo in se credentes ab æterna morte liberaret. TEMPERANTIA seruat modum in cibo & potu, alijsq; rebus, ne crapula & ebrietate grauati spiritus imperium excutiamus. Huc dictum Domini pertinet, Lucæ 21.

Attendi-

Attendite uobis ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate &c. Atque hactenus de mortificatione praecepta.

MORTIFICATIO LIBERA est sponte susceptum exercitium, ut labor, ieiunium, & alia huiusmodi, quibus ferocia carnis domatur. Quae non eo referenda sunt, ut sint cultus Dei, sed ut sint ueluti frenum iniectum carni, ne lasciuiat contra spiritum. In hoc mortificationis genere tria obseruentur. PRIMVM, ut genus facti sub praeceptum cadat, tametsi circunstantiae speciei sint liberae. SECVNDO, ne ista exercitia destruant corpus, & ualetudinem laedant. TERTIO, ne paulatim finis superstitiosus attexatur, quemadmodum in multis exercitijs factum est, quae posteritas a sanctis patribus acceperat.

MORTIFICATIO SVPERSTITIOSA est exercitium seu opus non mandatum a Deo, quo frenatur quidem caro, sed finis est impius & superstitiosus, nimirum ut tale electitium opus sit cultus Dei, ac meritorium apud Deum. Huius generis sunt stata Papistarum ieiunia, preces ad certam mensuram, χαμευνίαι, iudicia ex pilis, flagellationes, uigiliae, profectiones in longinquas terras religionis gratia, & huiusmodi plurimae nugae, Quae una hac Christi sententia euertuntur ac damnantur, Marci 7. Frustra me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum.

FINIS TERTIAE CLASSIS.

EXPLI-

EXPLICATIO CAPITVM QVARTAE CLASSIS.

CAPVT PRIMVM.

MAGISTRATVS.



E MAGISTRATV CIVILI dicturi quinq; constituamus membra. PRIMVM, unde & quid sit magistratus. SECVNDVM, quæ conditiones legitimi magistratus esse debeant. TERTIVM, quod officium, quiq; fines sint administrationis politicæ. QVARTVM, qualenam magistratus ius existat in subditos subditorumq; bona. POSTREMVM, quid magistratui debeant subditi: His enim quinque explicatis, quid de politica administratione sentiendum sit, planißime intelligi existimo.

PRIMVM itaq; membrũ Paulus ad Rom.13. clare explicat. Docet enim magistratum a Deo esse. Non enim (inquit) est potestas, nisi a Deo. Quæ uero sunt potestates, a Deo sunt ordinatæ. Quod quidem de iure imperij intelligendum est, non de confusione, quæ sæpe in imperijs propter scelera hominum cernitur. Dum itaq; boni

magistratus præsunt, Deum ueluti nobis propinquum cernimus, & nobis eorum, quos constituit, manu imperantem. Contra cum impij magistratus præsunt, impietas quidem a diabolo & praua imperantis uoluntate est, sed Deus iratus laxat frena tyrannis & impijs, ut ita ingratitudinem hominum ulciscatur. Habes unde sit magistratus: QVID autem SIT, idem Paulus definit, nempe, quod sit ordinatio Dei, subditis in bonum, dum uindicantur boni, & puniuntur mali corporalibus pœnis seu gladio. Idem sentit Aristoteles cum definit magistratum custodem legis esse, quod quidem uerum est, quantum ad externam disciplinam attinet.

CONDITIONES boni magistratus (hoc enim est secundum partitionis nostræ membrum) Exod.12. quatuor recensentur, nimirum ut sit sapiens, timens Dei, uerax ac minime auarus, quas conditiones memoriæ gratia hoc uersiculo complecti soleo.

Iudex esto pius, sapiens, uerax, misidorus.

PIETAS facit ut Deum respiciat in omnibus caussis, caueatq; ne quid committat, quo illum offendat. SAPIENTIA gubernat actiones, ne in administratione per errorem peccet ac peruertat iudicium. VERITAS efficit, ne falsas legum interpretationes ac sycophantias admittat. ODIVM AVARICIAE sinceritatem in iudicando conseruat. Vbi enim nummarij iudices sunt, actū est de æquitate. Nam si personæ acceptio, corruptio est iudicij, ut nullus sit æquitati locus, profecto auaricia efficit, ut iudex potius personam, quam caussam intueatur. Quisquis igitur magistratu fungens precio ducitur, æquum & bonum perspicere non potest. Munere enim

enim excæcantur oculi ſapientum, et peruertuntur uerba iuſtorum. Hinc eſt quod auari iudices furum ſocij ab Eſaia dicuntur capite 1.

OFFICIVM MAGISTRATVS, de quo tertio loco propoſui, cum ſcripturæ teſtimonijs, tum illuſtribus exemplis demonſtratur, quod quidem in genere eſt, Vt ſit cuſtos legis, quod cum ſit exemplo Dauidis, Ioſiæ, Ezechiæ, Theodoſij & aliorum, primum tollit idololatriam, & occaſiones idololatriæ. Vt, Ezechias æneum ſerpentem comminuit: Ioſias templum purgauit a uarijs idolis: Moſes uitulum confregit: Dauid exhortationibus populum ad uerum cultum Deo præſtandum adduxit: Nam ſi magiſtratus a Deo ordinatus eſt, ut ſit miniſter Dei homini in bonum, debet utiq; quæ homini noxia uidet, pro uiribus amoliri, ne reipublicæ bonum & ciuium ſalus impediatur. Deinde curabit magiſtratus exemplo Ioſiæ, ut uera religio proponatur, conſeruetur ac propagetur, impijs doctrinis abolitis. Quanquam autem diſtincta ſunt officia magiſtratus ciuilis & miniſterium uerbi, tamen in hoc conuenire poſſunt & debent, ut gloriam Dei et ſalutem generis humani ſimul quærant, ſed ſeruata utriuſq; legitima ratione, hoc eſt, ut magiſtratus ciuilis edicto & gladio, Miniſter uero uerbi, doctrina, exhortatione, obiurgatione & comminatione impietatem tollere, & gloriam Dei quærere conentur. Præterea quia religio ſine docentibus & diſcentibus conſeruari non poteſt, magiſtratus officium eſt ſcholas erigere, ſtipendijs conſeruare, ut docentes & diſcentes pietatis ſtudijs incumbere poßint. Ad hæc Ezechiæ & regis Niniuæ exempla commonefaciant magi-

ſtratum, ut uel præſentem uel imminentem iram Dei ſolennibus ad Deum precibus, ueraq; ad Dominum conuerſione auertere ſtudeant. Atq; hæc quidem ad eam partem legis referenda ſunt, quæ religionem potiſsimum ſpectat. Quantum tamen ad externum politicum ſtatum attinet, idem officium eſt magiſtratus boni in ſua republica, quod eſt boneſti patrisfamilias in ſua domo, nimirum ut quemadmodum pater liberos diſciplina regit, caſtigat contumaces, bonos honore afficit, largitur præmia, breuiter in hoc totus incumbit, ut ſua familia quam optime conſtituta uideatur: ſic magiſtratus in tota repub. facere debet, ut uere de illo dici poſsit quod Theſeus apud Euripidem bono magiſtratui tribuit, cum inquit, εὐεργέτης βροτοῖσι καὶ μέγας φίλος, hoc eſt, ſit beneficus erga homines & magnus amicus. Hinc eſt, quod reges apud Homerum dicuntur patres. Hinc in Geneſi regia appellatio eſt Abimelech, quod ſonat pater mi rex. Proinde regia poteſtas a paterno affectu ſepari non debet: uerum ut ad numeros reuocem magiſtratus officia, ſit eius PRIMVM officium ſtudium pacis, ut in tranquillitate Deum colamus, abolitis ſuperſtitionibus, quæ ueram religionem corrumpunt. SECVNDVM, curet ut ſinguli ſua officia recte faciant quod fieri non poteſt, niſi ubi legum manet autoritas & executio. Leges .n. ferre, quas executio non ſequitur, rerum publicarum pernicies eſt. Quare ut honeſtas leges magiſtratui ferre licet, ita caueat oportet, ne in contemtum ueniant, quod fit ſi non ſequatur executio. TERTIVM eſt, ut puniat ſontes, & inſontes tueatur, iuxta legum præſcriptum & prudentem moderationem. Vnde hoſtes patriæ pio magiſtratui

armis

armis arcere licet, id quod etiam plurima exempla piorum Iudicum et Regum testantur. Ex his fines magistratus facile est colligere, quod sit propter Deum, Ecclesiam, ac rerumpublicarum incolumitatem constitutus. Quare recte dicitur, gubernationem, religionem & propriam domum, principi curæ esse debere.

SEQVITVR quartum membrum, qualenam sit ius magistratus in subditos & subditorum bona. Xenophon præclare in primo de institutione Cyri dicit: μέτρον γὰρ αὐτῷ οὐχ ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ὁ νόμος ἐστὶ, hoc est, Regula non affectus, sed lex esse debet. Vnde sequitur tantum iuris magistratum habere in subditos, quantum leges consentientes decalogo & legi naturæ permittunt. Habet igitur ius iuxta quartum præceptum imperare subditis necessaria officia, cum ad publicam incolumitatem, tum ad singulorum commoda facienda. Potest ad bella uocare ubi res postulat, & alias operas necessarias iniungere. Verum quantum ad bona subditorum attinet, sciat magistratus se ius habere in ea, non quantum ad occupationem seu possessionem, sed quantum ad defensionem attinet. Quod confirmatur historia de impio Achab, qui a Deo punitus est propterea quod occupauerit per uiolentiam uineam Naboth. Sunt igitur distinctæ possessiones magistratus, & subditorum, quæ ex æquo tueri debet bonus magistratus. Deinde habet magistratus ius exigendi tributa, quorum fines tres facit Cicero pro lege Manilia, nimirum ut sint ornamenta pacis, subsidia belli, nerui reipub. Hos fines quando considerat magistratus, facile intelliget, quando ordinarijs tributis contentus esse debeat, & quando extraordinaria petere liceat. Sæpe

enim accidit, ut propter maiora pericula deuitanda, propter hostes patriæ abigendos & depellendos, & huiusmodi alia, extraordinaria & inconsueta onera maioribus tributis indigeat magistratus. Verum caueat magistratus, ne tributa petantur, ut priuatæ libidinis aut luxuriæ instrumenta sint.

RESTAT QVOD POSTREMO loco proposui, de officio subditorum erga magistratum, quod quidem ad quatuor capita reuocari posse existimo, ut PRIMVM sit iuxta quartum præceptum, honorare magistratum, hoc est, suspicere & reuereri ipsum tanquam ministrum & legatum Dei, ita ut ipsum honores, timeas, ac candide de ipso iudices, errata in meliorem partem accipias, non cum uulgo magistratui detrahas. Nam id seuere prohibetur, uerbo Dei Exodi 22. Principi populi tui ne maledicas. Maledictionis autem uoce omnes calumniæ & detractationes intelliguntur. Thucyd. dicit: τὸ παρὸν ἀεὶ βαρὺ τοῖς ὑπηκόοις, quod quidem in ijs qui uerbo regi nolunt longe uerissimum est: sed qui timet Deum, ordinationem Dei amandam nouit. SECVNDVM, edictis parere, cum in tributis dandis, tum in alijs quoq; rebus, quatenus per religionem & legem naturæ liceat ad Tit. 3. Admoneto illos, ut principatibus & potestatibus subditi sint, ut magistratibus pareant, ut ad omne opus bonum sint parati. TERTIVM, orare pro magistratu. Adhortare inquit Paulus, ut ante omnia fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarumactiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus in eminentia constitutis, ut placidam & quietam uitam degamus, cum omni pietate & honestate.

Quartum,

QVARTVM, non irrumpere in partes magistratus, sed magistratui cognitionem deferre, si quid ad Reipub. salutem pertinere uideatur.

TESTIMONIA DE MAGISTRATV.

Matthæi 22. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari.

Roma. 13. Omnis anima potestatibus supereminentibus subdita sit, non est enim potestas, nisi a DEO.

Ad Titum 3. Hortare ut principibus & potestatibus subditi sint.

2. Pet. 2. Subditi estote omnes cuiuis humanæ creaturæ propter Dominũ, siue regi tanquam præcellenti, siue præsidibus, ut qui ab eo mittantur, ad uindictam quidem nocentium, laudem uero recte agentium, quoniam sic est uoluntas Dei.

Ibidem: Regem honorate.

Romanorum 13. Cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal, &c.

SECVNDVM CAPVT.

LEGES.

LEGVM ciuilium magnæ sunt laudes. Demosthenes ita inquit ὁ νόμος τῆς πόλεως ἐστὶ ψυχή. ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα στερηθὲν ψυχῆς πίπτει: οὕτως καὶ πόλις μὴ ὄντων νόμων καταλύεται, hoc est, Lex ciuitatis anima est. Vt enim corpus anima priuatum cadit, ita ciuitas remotis legi-

 bus

bus euertitur. Et Cicero: Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, ut neruis, sanguine & membris uti potest. Vt autem sciatur qualibus legibus utendum sit, duo in legibus obseruanda sunt, Ratio & Autoritas. RATIO pendebit partim ex lege naturæ, quæ in Ethicis libris et Iurisprudentia explicatur: partim ex lege Dei, cuius epitome est Decalogus, cum quibus si lex pugnat, ratione obligatoria caret, Nam tum locum habet dictum Socratis apud Platonem: ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν, καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. hoc est, Ego uos, o uiri Athenienses (Iudices alloquitur) complector quidem et amo, at Deo potius quam uobis obtemperabo. Et illud Antigonæ apud Sophoclem: Magis obtemperandum est dijs, apud quos diutius manendum erit, quam hominibus, cum quibus admodum breui tempore uiuendum est. Quibus dictis accedit responsum Petri in Actis capite 5. Oportet Deo magis obœdire quam hominibus. Cum igitur uel demonstratione, uel probabili ratione colligitur lex politica, ex lege naturali aut decalogo, obligat ratione subditos: cum quibus si pugnat, nequaquam obligatoria est. AVTORITAS legis similiter in duobus consistit, nimirum ut sit a LEGITIMO magistratu lata, ac PVBLICO consensu approbata. Hæc duo si una cum ratione lex habuerit, obtemperandum est illi, PRIMVM propter mandatum Dei, qui uult ut magistratui obtemperemus. SECVNDO, ut nostra obœdientia testemur nos subditos esse, ac amantes ordinationis diuinæ. TERTIO, propter proprium commodum, quod non solum in præmijs consequendis aut pœnis uitandis positum est, uerumetiam

iam in conſcientia, quæ uaſtatur inobœdientia aduerſus legitimum magiſtratum. Legitimum dico, ne quis ſe obnoxium putet Papalibus legibus, aut legibus aliarum rerumpublicarum quarum ciues non ſumus.

HIC QVAESTIO explicanda eſt de legis rigore & ἐπιεικείᾳ de qua re ſic ſentiendum iudico. Iudex in tria reſpicere debet, in legem, ſontem & populum. Quantum quidem ad LEGEM attinet, cauendum eſt ne indulgentia intempeſtiua legis autoritas minuatur, eleuetur & uileſcat. DEINDE uidendum quæ ſit legis extrema uoluntas, quæ ſane non uult perniciem ciuium, ſed emendationem cum conuerſatione totius corporis reipub. Vt fur omnis iuxta rigorem legis Danicæ ſuſpendendus eſt, at legis extrema uoluntas uidetur, ut coërceatur petulantia hominum malignorum, qui res alienas rapiunt, unde ſequitur rerum publicarum uaſtitas. Quare ſi quis paupertate extrema coactus, non alioqui nequitioſus, panem aut pecuniam mediocrem furetur, non eſt legis uoluntas ut talis ſuſpendatur, ſed ut mitiori pœna caſtigatus ſeruetur, ita tamen ſi exemplum non uideatur, nociturum reipublicæ. Melius enim eſt (ut inquit Bernardus) ut pereat unus, quam unitas. Quantum ad reum attinet, conſiderandum eſt, qualis ſit ipſe, qualeq; delictum perpetratum, unde Iudex æſtimabit an mitior pœna ſufficiat. Hoc iudicium petendum eſt ex ante acta uita. In populo duo cauenda ſunt, PRIMVM ne lenitatis exemplum pariat peccato patrocinium. DEINDE ne cum damno & periculo reipublicæ parcatur reis. Ex hoc fundamento ſequens regula colligitur. QVANDO legis uoluntas admittit ἐπιείκειαν, &

reus emendari sine duriori pœna potest, ac populus non redditur deterior exemplo, potest magistratus clementiore sententia uti, & reo supplici emendationis spe parcere.

CAETERVM una adhuc quæstio hoc loco nobis determinatione digna uidetur, hæc uidelicet: An liceat Christiano magistratui quicquam permittere in sua republica, quod expresse uerbo Dei prohibitum est? Ad hanc quæstionem ita respondendum iudico: Quædam prohiberi possunt & tolli simul: quædam prohiberi quidem, sed tolli in uniuersum non possunt. Illa nisi aboleat magistratus legibus & pœnis, grauißimo obstringetur reatu, ut qui non solum fert peccata grassari in sua republica, uerumetiam alienis peccatis communicat & inuoluitur: hæc quia penitus aboleri & extirpari non possunt, minuat quantum potest, imiteturq; medicos peritos. Nam ut ipsi arte sæpe malum quod tolli in totum nequit coërcent, ne in uniuersum corpus serpat contagio: ita & ipse conetur certos limites præfigere, extra quos si quis peccare depræhenditur, puniatur seuere, ne malum maiores uires sumat, ac in infinitum serpat. Hoc licere magistratui ratione firma et probato exẽplo, quod uim regulæ habet, confirmatur. Magistratus officiũ est omnia externa ita in ordinem redigere, ut cedant in gloriam Dei & reipub. tranquillitatem. Quare qui impedit grassantia mala, quantum potest, & qui ea coër cet intra certos limites, quæ omnino tolli nequeunt, pie et sancte facere est censendus. Exemplum illustre est Mosis, qui statuit, uxorẽ non dimittendam esse ob quamlibet causam, nisi dato libello repudij. Nam cum Moses uideret tantam

tantam esse duriciam cordium istius populi, ut non possent in uniuersum diuortia illegitima prohiberi, ne malum nimium serperet, prudenti consilio statuit, ne quis uxorem dimitteret, nisi dato libello repudij, quæ res istorum leuitatem nonnihil coërcuit. Sic quoque de usura statuerunt olim Imperatores, & principes pij possunt hodie usuræ certos limites statuere. Postquam enim uident, malum usuræ altius egisse radices, quam ut poßit sine magno incommodo & turbatione tolli, hoc requirit eorum officium, ut certis limitibus claudatur usurarius contractus, ne immodica usura pauperes premantur, & tandem sequantur grauiora mala. Cum itaque parcunt ijs, qui mitiori usura contenti sunt, & eos puniunt qui terminos usuræ permissæ transgrediuntur, pie & sancte faciunt. Interim tamen caueant diligenter, ne suis permißionibus uideantur approbare, quod Deus improbat. HAEC cum ita sint, iudico recte & pie a Rege & Senatu nostro factum, quod petulantiam usurariorum intra certos limites incluserint.

VERUM ne nimium sibi permittat magistratus, tenendum est discrimen peccatorum. ALIA sunt peccata sua natura, ALIA peccati rationem ex adiuncto sumunt. PECCATA quæ talia sunt sua natura, ut idololatria, blasphemia, homicidium, furtum, adulteriū, falsum testimonium, nullo pacto sunt permittenda, imo seuere pœnis coërcenda sunt a magistratu, qui rite suo officio fungi uelit. PECCATA autem quæ peccati rationem ex adiuncto sumunt, in quorum numero est usura, si penitus tolli nequeunt, permitti possunt, sed prudentia singulari adhibita, ne magistratus ea approbare uidea-

tur. Non enim per ſe peccatum eſt dare mutuo pecuniam iuxta pactionem interpoſitam, ſed ex adiuncto peccati rationem ſortitur, nimirum ex eo, quod & animus uſurarij auarus ſit & idololatra, & proximus grauetur contra dilectionis præceptum. Atq; hæc cauſſa aßignatur plerunq; in Scriptura, quando prohibetur uſura. Verum ſi hæc abeſſe poſſent ab uſura, uſurarius contractus haud improbari deberet. Nam ſi ſua natura peccatum eſſet huiuſmodi contractus, nequaquam ſuo populo permiſiſſet Dominus uſuras capere ab alienis. Deut. 23. Neque recte contra hæc obijci poſſunt ſpolia Aegyptiorum, cum ea fuerint ſtipendia pro durißimis laboribus, quæ cum negarent Aegyptij, Dominus, ut ſupremus iudex, ea mutuo accepta ab Aegyptijs, auferri præcepit. SED de uſura quid ſit ſentiendum propter adiunctum malum, infra capite ſexto oſtendam.

TESTIMONIA DE LEGIBVS.

OMNIA teſtimonia Scripturæ de magiſtratu, ſimul & leges non pugnantes cum lege naturæ, & legitima iudicia confirmant.

Prouerb. 29. Qui cuſtodit legem, beatus eſt.

Eſaiæ 10. Væ qui condunt leges iniquas, ſcribentes iniuſticiam, ut opprimant pauperem in iudicio.

Roman. 2. Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis.

CAPVT

CAPVT TERTIVM.

IVDICIA.

CVM magiſtratus, ordinatio Dei dicatur a Paulo, non dubium eſt, quin IVDICIA a Deo approbentur, ſine quibus inutilis eſſet magiſtratus, & leges irritæ. Vt autem pius animus recte de iudicijs politicis inſtitui poßit, primum obſeruandum eſt, duplex eſſe iudicium, publicū & priuatum. PVBLICVM quidem extra noſtrā eſt poteſtatem, quare ex noſtro arbitrio minime pendet: PRIVATVM eſt, cum propter priuata negocia ſeu iniurias nobis factas, petitur iudicis ſententia.

SED hic oboritur ualde obſcura quæſtio. Paulus uult, ut pij potius iniuriam ſuſtineant. Dominus dicit, Lucæ 21. In patientia poßidebitis animas ueſtras, Et ſæpe Scriptura hortatur, ut condonemus quoties in nos peccauerit aliquis, ut uincamus in bono malum &c. Item, ne malum pro malo cuipiam reddamus. Ex his uidetur conſequi, quod accuſare quenquam, ob factam nobis iniuriam, non liceat. Ad quod ſic reſpondendum iudico. Inter rem ipſam & accidens diſtinguere oportet. Accuſare quidem, per ſe non eſt uicioſum. Paulus enim Chriſtianis permittit arbitros & iudicia: nec Euangelium abolet politicam ordinationem. At affectus adhærentes ut plurimum uicioſi ſunt, ut intemperantia, ulciſcendi libido, inimicitiæ, pertinacia ac ſimiles. Si igitur Chriſtianus proſequi ſuum ius abſque offenſa Dei uelit, cauere inprimis debet, ne quam ultionis animi cupiditatem: ne quem prauum animi motum, ut iracundiam: nec ullum denique uenenum in forum afferat.

Huius rei CARITAS optima erit moderatrix. Tametsi autem rarum est boni litigatoris exemplū, tamen rem ipsam per se non esse malam, sed uiciari abusu, scire utilißimum est, idq; propter quatuor. PRIMVM, ne uideatur Deus frustra instituisse iudicia. DEINDE, ut sciant pij, quantum sibi liceat, ne mala conscientia quicquam suscipiant. TERTIO, ut admoneantur, ne remedium sibi a Domino permissum proprio uicio contaminent. POSTREMO, ut improborū audacia coërceatur puro sinceroq; zelo. Atq; hæc de iudicijs dicta sufficiant.

TESTIMONIA DE IVDICIIS.

Leuit. 19. Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis.

Ioan. 7. Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate.

Actor. 25. Ad tribunal Cæsaris sto, ibi oportet me iudicari.

Deuteron. 16. Iudices & magistratus constituas in omnibus portis.

Leuit. 19. Nolite aliquid facere iniquum in iudicio.

Prouerb. 17. Qui iustificat impium, & condemnat iustum, uterq; abominatio est Domino.

Deuteron. 27. Maledictus, qui peruertit iudicium aduenæ, pupilli & uiduæ.

CAPVT QVARTVM.

VINDICTA.

VINDICTA ultio est, qua qui offendit punitur. Estq; duplex, publica & priuata. PVBLICA est, quæ exercetur a publica persona, legum præscriptũ sequente, bono fine, absq; odio personæ in quam fit animaduersio. Hanc esse licitam, uerbum Dei, lex naturæ, ac plurima exempla in Scripturis ostendunt. Nam sine uindicta publica nulla remanet legum autoritas, nulla relinquitur tranquillitas ab improbis, nullus denique malorum finis esse poterit. Quare Paulus magistratui gladium datum docet, ut sit timori malis operibus, & uindex ad iram. Ad hanc publicam uindictam referantur castigationes œconomicæ & scholasticæ, quibus contumaces frenantur & retinentur in officio. Sed hæc uindicta ex amore iustitiæ proficiscetur in bonum finem, nimirum, ut reus emendetur, & alij admoneantur, quo sint cautiores, ut contumacia & rebellio minuatur, ut tranquillæ politiæ & œconomiæ sint.

PRIVATA uindicta est ultio ex affectu malo proficiscens, tendens in malum eius, de quo petitur uindicta. Atq; hæc duplex est, QVAEDAM enim a priuata persona: QVAEDAM a publica exercetur, sed priuato affectu, Vtraq; Christianis prohibita est. Rom. 12. Nulli malum pro malo reddentes. Matth. 5. Ego autem dico, ne resistatis malo. Ibidem: Benefacite ijs qui oderunt uos. Deuteron. 32. Mea est ultio, & ego retribuam eis tempore oportuno, ut labatur pes eorum.

TESTIMONIA DE VINDICTA.

Leuit. 19. Ne quæras ultionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.

Prouerb.

Prouerb. 24. Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei: & reddam unicuique secundum opus suum.

Ecclesiastici 28. Qui uindicari uult a Domino, inueniet uindictam.

CAPVT QVINTVM.

ZELVS.

Vocabulum ZELVS παρὰ τὸ ζέειν a feruendo dictum. INTERDVM PRO PARTE tantum suæ significationis accipitur, ut cum uel amorem, uel indignationem, uel inuidiam, uel studium, uel uehementiam, uel exemplum, uel impetum Spiritus sancti, uel uindictam significat, quemadmodum peristasis loci in quo ponitur requirere uidetur: INTERDVM PROPRIE accipitur, ut est affectus mistus de qua nonnulla dicam. Græca definitio qua zelus definitur esse διέγερσις ψυχῆς εἰς καλὰ πρὸς παράδειγμα ὁρώσης, hoc est, Excitatio animi ad honesta, ad exemplar aspicientis, non est plena, non enim continet omnia zeli genera. Quare aliam colligam. In affectuum animi definitionibus tria concurrere oportet, MOTVM ANIMI, OBIECTVM, & FINEM, ut: Misericordia est motus animi dolentis ob alterius malum, & manus auxiliatrices porrigentis, ut a malo quo premitur liberetur afflictus. Ista tria in definitione zeli etiam concurrere oportet. Sed quia zelus est mistus affectus, singula istorum trium geminari oportet, ut sit duplex motus cordis, duplex obiectum, duplex finis. MOTVS zeli sunt, amor

amor & indignatio: OBIECTA, res grata seu amica, & ingrata seu inimica: FINES, grati quidem obiecti defensio & fruitio, ingrati uero exclusio. Ex his fundamentis hanc definitionem zeli extruamus. ZELVS est affectus, ex amore & indignatione natus, non ferens alteri tribui, quod quis sibiipsi uel alicui quem amat tribui cupit, ut res armata quidem recte habeat, eaq; fruatur qui debet & alienus ex eius fruitione excludatur. Hanc definitionem plenam & perspicuam esse iudico. Nam ea continet quæ ad ipsius plenam rationem facere uidentur. Nunc aliquot eius diuisiones subijciam, ut uiciosus zelus a recto & laudabili discerni queat.

PRIMA DIVISIO.

ZELVS alius est diuinus, alius humanus, alius diabolicus.

ZELVS DIVINVS duplex est, unus præter scientiam, alter cum scientia. Zelus diuinus PRAETER SCIENTIAM est, qualem Paulus in Iudæis fuisse dicit, Roman. 10. Talis etiam in ipso Paulo erat, ut habetur Galat. 1. Actorum 8. 9. Hic zelus erroneus est, & habet caussam antegressam, inscitiam ueri intellectus uoluntatis Dei, & opinionem ueri intellectus, sed erroneam. Hinc inflammatur animus amore gloriæ Dei propagandæ, & indignatione aduersus eos, quos putat Dei hostes, sed falso, eoq; tendit totus, ut Deus glorificetur, utq; hostes quos ita falso iudicat impediantur, aut etiam e medio tollantur. ZELVS diuinus CVM SCIENTIA habet caussam antegressam, ueram Dei noticiam, inflammatur amore uerbi Dei propagandi,

& odio earum rerum quæ cursui uerbi impedimento esse uidentur, hic quoq; est duplex, nempe, Tempestiuus & Intempestiuus. TEMPESTIVVS, qualis in Mose, Phenie, Elia & Christo exarsit. Tabescere (inquit Psal. 119.) me fecit zelus domus tuæ, quoniam inimici mei obliti sunt uerborum tuorum. INTEMPESTIVVS & incautus, quando non seruatur temporis oportunitas: talis Audæ Episcopi Persici fuit, de quo Theodorus lib. 5. & Eusebius lib. 10. cap. 3. Talis quoque quorundam martyrum, ut Cointi & aliorum, de quibus Eusebius lib. 4. cap. 15. qui nullo urgente se hostibus puniendos tradiderunt.

HVMANVS ZELVS est etiam duplex. Vnus OFFICII, ut parentis in sua œconomia, principis in regno, præceptoris in schola, concionatoris in templo. Hic zelus facit, ne quis sit negligens aut remissus in officio. Alter CONTRA OFFICIVM, ut Medeæ furor, quo excitabatur ad dilacerandum infantem: Neronis similiter ad perdendum regnum, qui (ut refert Suetonius in uitis Cæsarum) solitus est dicere, ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί, me misceatur igne terra mortuo.

DIABOLICVS ZELVS est Iudæorum, Turcarum, Papistarum, Anabaptistarum, qui rapiuntur & instigantur a Satanæ spiritu ad opprimendam ueritatem Dei. Sed uiuit ille ἀψευδής, qui dixit: Portæ inferorum non præualebunt aduersus eam.

SECVNDA DIVISIO.

ZELVS alius est ad uitam, alius ad mortem. ZELVS AD VITAM est flagrans amor cultus diuini &

gloriæ Dei, qualis in Abel fuit. Hic Zelus impellit hominem pium, ut nullis malis cedat, sed potius mortem & quæuis tormenta patiatur, quam ut a Deo & eius ueritate se auelli permittat. Hic in omnibus pijs est, in alijs uehementior, in alijs remißior. Exempla plurima huius zeli in Ecclesiastica historia habentur. ZELVS AD MORTEM est flagrans odium cultus ueri Dei, qualis in Cain, Scribis & Pharisæis fuisse uidetur.

TERTIA DIVISIO.

Est ZELVS ad culpam, est zelus ad gratiam. ILLE quidem, dum zelamur in malignantibus, prohibetur ut perniciosus: Psal. 36. Nolite æmulari in malignantibus. HIC uero est ardor pietatis, & religionis ueræ cognoscendæ & intelligendæ studium, qualis in Nicodemo & Cornelio fuit.

QVARTA DIVISIO.

ZELVS amantium est duplex, Honestus & Inhonestus. HONESTVS amantium zelus, est coniugis, non ferentis riualem uel amoris socium. Vnde zelotes dicuntur qui riualem non sustinent: Hinc uocabulum ad Deum transfertur. Nam quemadmodum zelotes dicitur, qui nullum in amore fert riualem: ita Deus metaphorice zelotes ex eo dicitur, quod nullum in cultu sibi debito fert socium, seu, quia non uult ferre, ut anima hominis sibi desponsata, cum dijs alienis fornicetur. Quapropter idolorum cultus in scriptura spirituale adulterium & scortatio dicitur. TVRPIS ZELVS est impudicorum & lasciuorum, qui libidini pro uero Deo & hone-

sto coniugio se tradiderunt, qui zelus extreme uitupe-randus, ut qui spiritū Christi ex anima hominis expellit.

CAPVT SEXTVM.

CONTRACTVS.

QVONIAM *exacte dicere de* CONTRACTV *e-iusq; generibus, quibus res inter se commutantur, iuridicæ facultatis est, nolo falcem (quod aiunt) in alie-nam messem mittere, sed tantum regulas quasdam præ-scribam quibus conscientiæ piorum certificari de licitis contractibus poßint, ne quid mala erronea aut dubitante conscientia in hisce negocijs faciant.*

PRIMA: *Ius naturale, est uere ius diuinum, iuxta quod quilibet, quod uult sibi ab alio fieri, ab alio accipere poßit.*

SECVNDA: *Moralis certitudo in moralibus ne-gocijs sufficit, hoc est, non ratio exactißima quærenda, sed medium* ἐν πλάτει, *ut* Iurisperiti *loquuntur accipi-endum est.*

TERTIA: *In omni contractu caritas ex fide ma-nans prælucere debet, & nihil in contractibus commi-tendum, quod cum legis caritate pugnat.*

QVARTA: *In contractibus & rerum commutati-onibus proportio arithmetica seruanda est.*

QVINTA: *Præceptum Domini, Luc. 6. in mutuan-dis rebus seruandum est. Date mutuo, nihil inde speran-tes, hoc est: Tametsi simile ab ijs, quibus mutuo datur, officium minime speretur, tamen ijs mutuo dari oportet.*

Neq;

Neq; enim Christus isto suo præcepto uetat sperare, ut reddatur sors ipsa, sed tantum ne Ethnico more ijs solum res nostras mutuo demus, qui nobis uicißim simili officio saltem in genere uicem rependere possunt.

SEXTA: Omnis contractus pugnans cum superioribus regulis, illicitus est. Vnde sequitur usuram nequaquam excusandam esse. Est enim usura lucrum supra sortem cuiuslibet rei exactum propter officium mutuationis. Hinc recte Ambrosius cum inquit, Vsura est esca, usura uestis est, & quodcunq; sorti accesserit usura est, quod uelis ei nomen imponas, usura est. Nec de usura ulla distinctio contra legem naturæ & uerbum Dei recipienda est. Sunt enim qui usuram ita diuidunt, ut alia sit prægrauans proximum, alia commodans non prægrauans, ideoq; licita. Et hanc diuisionem putant confirmari Ebraico uocabulo, quo usura appellatur Nesec, quod a mordendo dicitur. Verum quia hæc distinctio plane Grammatica est, primum respondeo, usuram non solum uocari Nesec Ebræis a mordendo, sed Marbith & Tarbith ab augmento siue incremento. Leuitici 25. Non dabis cibum tuum Marbith, id est, ad usuram. Item: Ne accipias ab eo Nesec & Tarbith, id est, usuram & incrementum. Nam posteriori uoce significat quid per priorem intelligit. Nimirum quodlibet augmentum seu incrementum, quod excedit sortem. Deinde dico prohibitiones usuræ esse generales, quare ista distinctio ut parum firma est: ita minime excusat conscientiam usurarij.

Longe igitur rectius sentit Aristoteles qui dicit, VSVRAM ESSE CONTRA NATVRAM: Deinde cum plus recipitur quam datur, uiolatur pro-

portio Arithmetica, quæ in rerum commutationibus perpetuo adhibenda est. Ezech. capite 18. aperte dicit, Vir si non ad usuram dederit, & amplius non acceperit, hic iustus est, & uitam uiuet. Vnde ex contrario sequitur, minime iustum esse, qui usuram exerceat.

SED uafri homines multa quærunt subterfugia, & se benefacere proximo, dando illi pecuniam ad usuram gloriantur, ac ita usurarium contractum impudenter uirtutis nomine induunt, & inter opera caritatis numerant. Sæpe (inquiunt) pauper aliquis redditur ditior ex pecunia pro qua usuram soluit. At Deus non fallitur sophistica non recipit maligna subterfugia, Quare si legem Dei & caritatis contemnis, prorsus circa fidem naufragium fecisti: Quapropter aduersus omnia argumenta eorum qui patrocinantur huic impio contractui usurario hanc regulam opponito: De usura non ex commodo aut incommodo eius qui mutuum accipit, sed ex lege Dei, ex iure naturæ, & affectu usurarij iudicandum est. Lex Dei uitæ regula esse debet, qui animum usurarij furem docet, & uacuum caritatis proximi ostendit. Non igitur humana excusatio hic ualet. Nam de peccatis iudicandum est iuxta uerbum Dei. Quis quæso per humanam rationem iudicasset, morsum pomi adeo enorme peccatum fuisse, nisi tanta calamitas in humano genere fuisset consecuta? Quocirca discamus peccatum esse quicquid Deus prohibet, utut uideatur hominibus excusabile, quamcunque ob caussam. At firma mente teneamus dictum Dauidis Psal. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requiescet in monte sancto tuo? Hinc inter alia respondet in hunc modum: Qui pecuniam suam non

am non dedit ad usuram, unde aperte excluditur de tabernaculo DOMINI quisquis pecuniam suam dat ad usuram.

SED quid de eo dicendum, qui usuram soluit? Ad hanc quæstionem Philippus respondet in hunc modum: Qui soluit usuras non peccat, non enim alios afficit iniuria. Quod sane intelligendum esse iudico de ijs, qui inopia coacti accipiunt mutuum ab usurarijs, non accepturi nisi accederet pactum de usura. De diuitibus uero, qui ut plures diuitias cumulent, accipiunt ab usurarijs mutuum cum pacto soluendi usuras, intelligendum non puto: Hos enim dupliciter peccare statuo. PRIMVM, quia mediocritate præsenti non sunt contenti: DEINDE, quod suo exemplo præter necessitatem confirmant usurariorum maliciam, unde magis crescit consuetudo dandi ad usuram.

TESTIMONIA DE CONTRACTV.

Matth. 7. Omnia quæcunq; uolueritis ut faciant uobis homines, sic & uos illis facite.

Exodi 20. Ne furtum facias.

Rom. 13. Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. Non igitur uult ut alius alium defraudet in contractibus.

Leuitici 19. Dilige proximum tuum sicut teipsum.

1. Thessa. 4. Ne quis supergrediatur neq; superueniat in negocio fratrem suum, quoniam uindex est Dominus de ijs omnibus.

Leuitici 25. Pecuniam tuam non dabis ad usuram.

Deuteron. 23. Non fœneraberis fratri tuo ad usuram pecuniam.

CAPVT VII.

OECONOMIA.

OECONOMIA proprie est priuatæ domus gubernatio seu administratio, de qua pulcerrime & sapientißime Xenophon in suo œconomico disserit, & scientiam esse definit administrandæ & augendæ domus. Dicitur autem œconomia παρὰ τὸ τὸν οἶκον νέμειν, hoc est a domus gubernatione siue administratione. Hæc ipsum Deum autorem habet, qui eam in paradiso instituit, ac postea quarto præcepto muniuit. Hæc prima Ecclesia fuit, ex hac prodeunt personæ, quibus Ecclesiarum & politiarum administrationes committuntur. Quare detestandæ sunt istæ prophanæ uoces: Domestica cura est diabolica cura. Huiusmodi uoces iactant impij homines, ordinationis diuinæ hostes. Verũ contra has blasphemias opponendum est uerbum Dei, quod testatur Deum œconomiarum autorem esse, & simul inuocandus est Deus, ut suæ ordinationi aßit, eamq; tueatur, ne a Diabolo turbetur, qui familijs potißimum insidiatur. Scit enim, ibi prima pietatis & honestatis semina iacienda esse, quæ suffocare conatur. Quemadmodum in prima familia Adami & Euæ fecit, & hodie non desinit in multis familijs idem facere.

Porro OECONOMIA tribus quasi iugis constat.

VNVM

VNVM continet seruos & dominos: ALTERVM est coniugium inter uirum & uxorem: TERTIVM constat parentibus & liberis. Ita in œconomia sunt sex diuersæ personæ, quarum singulis suum peculiare est officium, ad totius œconomiæ autoritatem & statum conseruandum faciens, propter hunc finem, ut œconomia sit ueluti schola quædam, in qua de Deo & bonis rebus primum instituantur homines, ut sint quoddam templum Dei, in quo Deus agnoscatur & celebretur, quo omnes suos conatus unanimiter referre debent illa tria hominum iuga, quæ in œconomia esse dixi, de quibus nunc ordine dicendum.

CAPVT OCTAVVM.

DOMINIVM ET SERVITVS.

DISTINCTIONES superiorum & inferiorum graduum inter homines supra in quarto præcepto, atq; in primo huius claßis capite secundo, ostensæ sunt. Hic igitur tantummodo de officijs dominorum & seruorum erga se inuicem (nam hi unum in œconomia iugum constituunt) dicam, idq; breuißime. Qui autem fide præditi sunt domini & serui, ijs non difficile est in præstandis officijs sibi inuicem τὰ ἴσα, hoc est, ius analogum reddere. Et quanquam recte dicit Cyprianus, eandem esse nascendi sortem, conditionem unam moriendi, corporum materiam consimilem, animarum rationem communem, æquali iure & pari lege uel uenire homi-

nes in hunc mundum, uel de hoc mundo poſtea diſcedere: tamen neceſſarium eſt propter conſeruationem familiarum, ut alij præſint, & alij obtemperent, Nec quicquam excogitari poteſt τῆς ἀναρχίας triſtius, unde recte Creon & Simon in loco apud Sophoclem: τῆς ἀναρχίας οὐκ ἐστὶ μεῖζον κακόν, hoc eſt, ſine imperio eſſe nullum maius eſt malum. ET QVIA inter Chriſtianos, ut inter Philemonem & Oneſinum, dominandi & ſeruiendi conditiones ſunt per Euangelium licitæ, execrandi ſunt Anabaptiſtæ & Libertini noui, qui ἀναρχίαν in mundum inuehere conantur, contra apertum uerbum Dei, quod concedit & approbat graduum diſtinctiones inter homines. Dicam igitur breuiter (ut promiſi) quædam de mutuis dominorum & ſeruorum officijs.

Paulus Epheſ. 6. utilem tractandi ſeruos regulam præſcribit, cum inquit: Et uos domini eadem facite illis (id eſt ſeruis) remittentes minas, (ſeu laxantes iracundiam) ſcientes quod & ueſter ipſorum Dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio apud Deum non eſt. Et ad Coloſ. 4. Domini, quod iuſtum eſt, & æqualitatem ſeruis præbete. HAEC Pauli teſtimonia tria docent. PRIMVM, quod liceat homini Chriſtiano uti ſeruorum operis. Non enim iubet Paulus ut domini abijciant poteſtatem, quam habent in ſeruos, ſed ut eos comiter & benigne tractent. DEINDE quomodo domini Chriſtiani debeant erga ſuos ſeruos affecti eſſe, nimirum, ut eos non contemnant, tanquam uilia & abiecta mancipia, ſed ut conſeruos Dei placide & amanter foueant. POSTREMO ut reddant τὰ αὐτὰ ſeu iuſtum & æqualitatem. His enim TRIBVS eadem res ſignificatur, nimirum

ius

ius analogum aut distributiuum. Neque enim sic habent domini obnoxios seruos sibi, quin uicißim ipsis aliquid debeant. Vt enim ius analogum ualere debet inter omnes homines: ita inter dominos & seruos ualeat necesse est. Seruus laboret fideliter, dominus grato animo reddita iusta mercede seruum laborantem complectatur, & foueat in Domino.

PORRO seruis hanc regulam præscribit Paulus Ephes.6. Serui obœdite dominis uestris carnalibus, cum timore & tremore, in simplicitate cordis uestri, tanquam DOMINO, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed tanquam serui CHRISTI facientes uoluntatem Dei, ex animo cum beneuolentia seruientes sicut Domino, & non hominibus. Et ad Colos.3. Serui obœdite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum, Quodcunque facitis ex animo operamini sicut Domino, & non hominibus. EX HIS testimonijs Pauli collige, quid in Christianis seruis requirendum sit. PRIMVM igitur requiritur in ipsis timor Dei, quemadmodum in dominis ipsis, adeoque omnibus hominum ordinibus. SECVNDO requiritur simplicitas cordis, qua nequitia, πανουργία seruilis, contumax rebellio, & responsatrix audacia expellitur. TERTIO exigitur obœdientia erga dominos. QVARTO, regula istius obœdientiæ præscribitur, nimirum, ut tanquam Christo suis dominis obtemperent serui. Vult enim, ut in omnibus actionibus suis ad mandatum Dei respiciant. Nibil itaque faciendum iubentibus dominis, quod pugnat contra mandatum su-

premi Domini, quem omnes uenerari oportet. POSTREMO magnifice ornat seruorum obœdientiam, cum eam Deo præstari pronunciat. Vilißima ergo pij famuli aut famulæ seruitia Deo placent, illique cultus gratus existunt.

CAPVT NONVM.

CONIVGIVM.

IVGVM alterum in œconomia esse CONIVGIVM, dixi, in quo religionis schola primaq; Ecclesia a Domino ordinata fuit; cuius maiestatem ac dignitatem si spectes, multiplicem sane inuenies. A Deo patre optimo maximo instituitur, sancitur, confirmatur, benedictioneq; fœcundatur. A Filio eius Domino nostro Iesu Christo miraculo & præsentia ornatur. A Spiritu sancto approbatur, honestum, immaculatum, purumq; prædicatur. Ab eodem Spiritu sancto imago copulæ admirandæ Filij Dei & Ecclesiæ statuitur. Ante peccatum & contaminatam naturam in paradiso sanctißimo loco initium sumit. Exemplis Patriarcharum, Prophetarũ, sanctorum Sacerdotum, regum, multorumq; piorum commendatur: legibus diuinis ac humanis omnium gentium approbatur. HVC accedunt FINIS & EFFECTVS, unde eius precium summum æstimatur, ut sunt, procreare sobolem, uitare impuros concubitus, habere mutuum præsidium & auxilium: in hac prima religionis schola conseruare Ecclesiam, relinquere (ubi fatis concedendum est) Deo, loco nostro cultores. Hinc Platonis,

nis, licet Ethnici, grauißima, pio tamen homine dignißima ſententia in ſexto de legibus: Ad nuptias (inquit) ut decet celebrandas, & hæc exhortantur, aſſerentes oportere filiorum filios relinquendo nobis uidelicet in diuino miniſterio ſucceſſuros naturam aſſequi ſempiternam. Et paulo poſt: Quapropter parentibus utriſque affinibuſque relictis ſeorſum quaſi ad coloniam proficiſcantur, ac uicißim ſeipſos reſpicientes habitent, liberos generando & educando & uitam quam ab alijs acceperunt, a ſe quaſi tædas ardentes alijs tradant, Deum ſemper ſecundum leges colentes. HAEC Dei æterni, ſcripturæ ſacræ, piorum hominum, ac grauißimorum philoſophorum teſtimonia, opponantur criminationibus Papiſtarum, qui coniugium tanquam rem prophanam, ac ſtatum in quo uiuere non liceat ſanctißimis uerbi miniſtris iudicant, cum tamen in Scriptura de Zacharia & Elizabet coniugibus ſic ſcriptum ſit Lucæ 1. Erant autem iuſti ambo coram Deo, uerſantes in omnibus præceptis & iuſtificationibus DOMINI irreprehenſibiles. Et ne excipiant ſacerdotes noui Teſtamenti, Paulus præcipit, 1. Timoth. 3. eligi ad Epiſcopi munus maritum, qui ſit unius uxoris uir. Et Spiritus ſanctus dicit, Hebræor. 13. Honorabile eſt coniugium in omnibus, & thorus immaculatus. QVARE RELICTA Dæmoniorum doctrina de matrimonij prohibitione, Scripturæ lucem ſequamur, ſecureque contemnamus omnes tenebras, quas Papa inuexerat contra apertum uerbum DEI.

CAETERVM ut quale nam ſit coniugium intelligatur, quaſdam Scripturæ ſententias PRIMVM recitabo,

DEINDE certa puncta seu membra in coniugio spectanda ex adductis testimonijs colligam.

Genes.2. Adæ cum non inueniebatur adiutor coram eo, immisit Deus soporem in Adam. Cumq; obdormiuisset, tulit unam de costis eius, & repleuit carnem pro ea, & adduxit eam ad Adam, dixitq; Adam, hoc nunc os de oßibus meis, et caro de carne mea: Hæc uocabitur Ischa, quoniam de uiro sumta est. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.

Ad Ephes.5. Vxores proprijs maritis subditæ estote, tanquam Domino, quia uir est caput mulieris, quemadmodum & Christus caput Ecclesiæ, & ipse est saluator corporis, sed quemadmodum Ecclesia subijcitur Christo, sic & uxores proprijs maritis in omnibus. Mariti diligite uxores proprias tanquam & Christus dilexit Ecclesiam: Et paulo post: Sic debent mariti diligere proprias uxores, tanquam propria corpora. Qui diligit uxorem suam, seipsum diligit.

Ad Coloss.3. Vxores subditæ estote proprijs maritis, quemadmodum decet in Domino. Mariti diligite uxores uestras, & non sitis amari erga ipsas.

1.Pet.3. Mulieres subditæ sint uiris suis, ut etsi qui non credunt uerbo per uxorum conuersationem sine uerbo lucrifiant, considerantes cum timore coniunctam castam conuersationem uestram. Et paulo post: Subiectæ proprijs uiris, sicut Sara obœdiebat Abrahæ, dominum eum uocans, cuius estis filiæ, benefacientes & non pertimescentes ullam perturbationem. Viri similiter cohabitan-

habitantes ſecundum ſcientiam, quaſi infirmiori uaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ uitæ, ut non impediantur orationes ueſtræ.

1.Cor.7. Propter ſcortationem unuſquiſq; propriam uxorem habeat, & unaquæq; proprium maritum habeat. Vxori maritus debitam beneuolentiam reddat, ſimiliter autem & uxor marito. Vxor proprij corporis poteſtatem non habet, ſed maritus, ſimiliter autem & maritus proprij corporis non habet poteſtatem, ſed uxor.

Ex his Scripturæ teſtimonijs quinque colligamus. PRIMVM, quid ſit coniugium, eiusq; fines, quamq; arcta ſit copula: DEINDE, inter quas perſonas coniugium licitum ſit: TERTIO, quis nam ſit ordo poteſtatis & ſubiectionis inter coniuges: QVARTO, qualisnam affectus mutuus coniugum eſſe debeat: POSTREMO, quod nam ſit ius analogum in coniugibus. His enim quinque rite perpenſis & cognitis, quid de matrimonio pie ſit ſentiendum apparebit.

QVANTVM ad primum itaq; attinet, Moſis teſtimonium euidenter docet, non ſolum quid ſit matrimonium, uerumetiam quam ſit arcta copula coniugalis. Cum itaq; dicit Moſes, Gen.2. Dixit Deus, non eſt bonum homini eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſimile ſibi, matrimonium eſſe ordinationem Dei, iuxta quam aptæ perſonæ copulentur in mutuum adiutorium, aperte indicat. Eſt itaque VNVS FINIS coniugij mutuum adiutorium. Deinde cum additur: Erunt duo in carnem unam, in matrimonium tantum duæ perſonæ, maſculus unus & fœmina una admittuntur, ut ſint in carnem unam, id eſt,

indiſſo-

indissolubiliter copulatæ, non secus atque substantia seu reipsa essent una caro. Præterea dum additur: Genes. 1. Crescite & multiplicamini, FINIS SECVNDVS & proprius matrimonij exprimitur, qui est, crescere & multiplicari, quod fit dum liberi procreantur & educantur. Huic fini Paulus adhuc TERTIVM addit: Propter fornicationem (scilicet uitandam) unusquisq; suam uxorem habeat. Ex his non erit difficile definitionem matrimonij colligere in hunc modum.

MATRIMONIVM seu coniugium est ordinatio diuina, in qua legitime copulantur uinculo indissolubili duæ personæ masculus & fœmina, ut sint sibi inuicem adiutorio, procreent, educent ac instituant liberos iuxta uoluntatem Dei, præterea etiam ut fugiant scortationem ac omnem prohibitam uenerem. Hæc definitio collecta ex Mose continet omnes caussas matrimonij, efficientem, materialem, formalem & finales: deinde indicat, quam arctum sit uinculum, nimirum indissolubile, cum dicitur, Erunt duo in carnem unam. Neque tamen ex his sequitur, nullum diuortium esse licitum. Nam cum dicitur indissolubile uinculum, ostenditur qualisnam sit res copula coniugalis ex ordinatione Dei, nimirum quod nemo uolens hoc uinculum rescindere debeat. DIVORTIVM itaque uoluntarium prohibetur, quod cum prima ordinatione coniugij pugnat, & improbatur a Christo Matth. 5. & 19. Mar. 10. Lucæ. 8. Item a Paulo 1. Corint. 7. cum Dominus ait: Quos Deus coniunxit, homo non separet, prohibet manifeste uoluntariū diuortium, quod fit sine caussa iusta, ac sine legitimo iudicio, quod uice Dei exercetur ab ordinatis iudicibus.

Verum

Verum de inuoluntario diuortio longe se aliter res habet. Dicitur autem inuoluntarium diuortium, cum alter coniugum alterum deserere cogitur, ob nefandum & sacrilegum adulterium, quo copula coniugalis corrumpitur, ac fides matrimonij perfide uiolatur. Tale diuortium Christus non improbat, imo disertis uerbis admittit Matth. 19. ubi sic inquit: Dico uobis, quicunq; dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Hæc uerba Christi unam iustam repudij caussam, nempe fornicationem diserte exprimunt. Qui dimiserit (inquit) uxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur, sed excepta fornicationis caussa. Ergo ubi adulterium interuenit, licet contaminatam personam repudiare, licet quoque alium aut sociam quærere sine scelere, alioqui exceptio hic frustra a Domino adiecta esset. Quærunt Pharisæi, an liceat ob quamuis caussam iuxta receptam eorum consuetudinem dimittere uxorem? Quod negat Dominus, ac unam solam exceptionem, nimirum fornicationem statuit. HAEC EXCEPTIO, ut stet Scriptura, subaudienda est, Mar. 10. & Luc. 8. ubi eandem quæstionem tractant Euangelistæ. Neq; enim fieri potest, ut Christus æterna Dei sapientia secum pugnet, quod profecto faceret si speciem quam in uno loco exciperet a genere, in alijs in genus includeret, quod fieri nequaquam potest sine contradictionis implicatione. IVXTA EANDEM Christi regulam, dictum Pauli 1. Corinth. 7. intelligendum est: Loquitur enim Paulus de uoluntarijs ac usitatis uulgo diuortijs quæ fiebant ob quamlibet offensam. Nam si in genere loqueretur Paulus, sine omni exceptione, pugnaret cum regula

Christi,

Christi, quod sentire de sanctissimo Apostolo impium est. Ex his itaque clare conuincitur, quod & licitum sit diuortium propter adulterium, & liceat repudianti impuram personam aliud coniugium amplecti. QVOD AVTEM aliqui dicunt, argumentum hoc esse a contrario sensu, quod non in quauis materia ualet, falsum est, quia hic diserte exprimitur exceptio. μὴ ἐπὶ πορνείᾳ παρεκτὸς λόγου πορνείας, non ob fornicationem, excepta fornicationis caussa. Quare uerbis Domini, pijs in Ecclesia doctoribus Hieronymo, Ambrosio & alijs multis, & sanctorum exemplis potius acquiescendum, quam decretis impuris Pontificum.

CAETERVM hic magis adhuc ardua oritur quæstio de rea persona, an illi liceat coniugium nouum quærere post diuortium, sublata omni reconciliationis spe? Sed quæstio hæc soluitur ex dicto Christi, Matth. 5. ubi sic dicit Dominus, Omnis enim qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicatione, facit eam mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterium committit. Hoc dictum Christi etsi uniuersaliter sonat, tamen exceptionem expressam habet, Quare sic resoluenda est sententia. Omnis qui dimiserit uxorem suam, facit eam mœchari, & qui dimissam duxerit, adulterium committit, sed excepta fornicationis caussa, hanc exceptionem ad utrunque membrum pertinere non est dubium. Quapropter si caussa fornicationis a generali dicto excludenda est, sequitur profecto fornicationis caussa repudiatam non mœchari, si alteri nupserit, nec illum qui repudiatam duxerit adulterium committere. Verum hic prudenter nostræ Ecclesiæ, exemplo Saxonicarum Ecclesiarum, &

aliarum,

aliarum, quæ ueram Euangelij doctrinam cum illis amplectuntur, occurrere scandalis conantur, dum externæ disciplinæ gratia permittendum negant, ut in eadem prouincia seu regione in qua crimen commissum est, rea persona nouum matrimonium ineat. Nam si hæc disciplina non adhiberetur, magnæ & horrendæ œconomiarum uastationes proculdubio securæ essent. Malignæ enim naturæ studiose se contaminarent, ut hoc modo liberari possent a matrimonio, quod sibi molestius ac durius esse uideretur. Quapropter seuera disciplina hic necessaria est, qua reprimantur homines impudici, ne ordinationem Dei sacrilege uiolent, magno cum Ecclesiæ scandalo, & œconomiarum ruina.

PORRO cum Dominus dicit, Extra caussam fornicationis: caussam diuortij uelim aßignet, qui substantiam matrimonij euertit, qualis est, fornicatio aut aliæ huic similes, ut coactio seu desertio, quarum illa non fuisse coniugium ostenditur, hac sacrilege ruptum coniugij fœdus declaratur. Quare in his casibus prudentes iudices quærendi sunt, qui conscientijs recte consulere norunt. Sed de hac re uide examen Philippi.

HACTENVS de primo membro partitionis dictum est: NVNC inter quas personas coniugium licitum sit explicabitur: Quod ut distinctius fiat, tres quæstiones excutiendæ sunt. PRIMA, sit ne licitum matrimonium in omnibus hominum ordinibus & statibus. ALTERA, qui cognationis seu consanguinitatis gradus sint prohibiti. TERTIA, quibus affinibus contrahere inter se matrimonium liceat. QVANTVM autem ad PRIMAM quæstionem attinet, num licitum sit matrimonium

in omnibus statibus hominum & ordinibus, Papa negat, Spiritus sanctus ait. Papa quidem matrimonium sacramenti titulo ornat, sed cum quæritur, an liceat sacerdotibus, monachis & monialibus contrahere matrimonium, tanquam oblitus sui, inter carnis opera numerat matrimonium, & in perfectionis Christianæ operibus ponit suum impurum cœlibatum. Ad quam suam sententiam stabiliendam impudenter abutitur suo more uerbo Dei. Sed quia apertus hostis est Euangelij Christi Papa, ipsius autoritas cum omnibus ipsius legibus merito est contemnenda. Præterea cum sententia Spiritus sancti, pronunciantis prohibitionem matrimonij, doctrinam esse Dæmoniorum, & clare enunciantis, matrimonium in omnibus honorabile, esse ordinationem Dei, Genesis 2. Masculum & Fœminam, &c. & plurima exempla sanctorum Patriarcharum, Prophetarum & Apostolorum & castissimorum Episcoporum in primitiua Ecclesia, ex diametro cum impuro isto Papæ dogmate pugnent: non iudico opus esse longiore confutatione in re adeo perspicua.

At si quis VOTUM interuenisse dicat, quo, quod liberum erat natura, factum est non liberum, dico uotum temerarium & impium non obligare, postquam is qui stulte uouit, rectius uerbo Dei edoctus est, Sed de hac quæstione supra capite 6. secundæ classis. ALTERA QUAESTIO de gradibus consanguinitatis, plus habet difficultatis. Sunt enim qui inter eas personas omnes, contractus matrimonij esse licitos docent, quæ non nominatim prohibentur Leuit. 18. Sunt rursus qui propter propositionem uniuersalem in Mose expressam, non tantum eas

personas

personas prohibitas putant, qui (ut dicunt) recensentur exempli gratia: uerumetiam multo plures, ut quæ a Iurisperitis & Canonistis recitantur, usque ad quartum gradum inclusiue. Sed personas enumeratas in Mose ordine recitabo. PRIMA, pater. SECVNDA, mater. TERTIA, nouerca. QVARTA, soror germana. QVINTA, priuigna. SEXTA, neptis seu filia filij. SEPTIMA, amita soror patris. OCTAVA, matertera soror matris. Hic primus & secundus gradus consanguinitatis prohibentur, etsi non uniuersaliter. Qui priorem sententiam tuentur, matrimonium extra hos gradus enumeratos consanguinitatis contractum probant & non dissoluendum propter humanas leges docent. Qui secus sentiunt, multo plures personas prohibitas lege naturæ uolunt, de quibus consulendæ sunt leges politicæ, quas iudico in hac religiose seruandas esse, & peccare eos statuo, qui has leges uiolant nisi dispensatione superioris magistratus excusari poßint.

PORRO personæ ratione affinitatis prohibitæ, hæ sunt: PRIMA uxor patrui: SECVNDA, nurus seu filij uxor. TERTIA, uxor fratris. QVARTA, priuigna. QVINTA, filius priuigni, uel priuignæ. SEXTA, soror uxoris. Plura de gradibus consanguinitatis & affinitatis petantur ex scriptis Iurisconsultorum & libello Philippi, & tabulis Georgij Maioris. Ego tantum catalogum personarum breuiter in Mose prohibitarum institui.

IAM qualisnam sit ORDO inter coniuges uideamus, qui quidem ex prima coniugij institutione ante peccatum, & deinde post lapsum ex mandato Dei intelligi

potest, nimirum quod uxor marito sit subiecta, quæ sane subiectio nequaquam tyrannica esse debet, neque qualis dominorum est in seruos. Non enim uxor habenda est tanquam mancipium aut serua, sed tanquam consors uitæ omniumq; bonorum. VOCABVLVM CONIVGIS quod a coniungendo deductum est, tam uirum quam mulierem compræhendit, unde consortium, coniugium intelligitur. Abraham & Isaac sua cum uxoribus consilia communicarunt. Imo ipse Abraham uerbo Domini iubetur audire suam uxorem. Rex Artaxerxes Hester quam captiuam seruam duxit, literis publicis consortem regni sui uocat, idq; haud immerito. Neque enim coniugium uxorem, ancillam aut seruam esse patitur: Quod sane primum matrimonium clarius ostendit. Eua siquidem non de Adæ capite, neque de pedibus est facta, uerum ex costa, ex quo significatur, quam neque domina, neque serua illi sit condita, sed socia & consors. Liberalis itaq; est subiectio mulierum, non seruilis, ut quæ caritatis lege potius quam dominationis imperio subijciatur marito.

SEQVITVR quod QVARTO loco proposui, qualisnam affectus mutuus coniugum esse debeat. Euripides clare dicit, Salus hæc domus maxima est, si uxor & maritus recte concordant, & a se inuicem non dissentiunt: tum demum dulcis mariti & uxoris consuetudo erit, cum eam pietas, uirtus, mutua ἐπιείκεια, & mutuus amor mollem & suauem reddit. Firmißimum etenim adeoque primum consuetudinis uinculum fuerit inter coniuges, si mentes eorum pariter in Deo unum sint, quod quidem facit, ut se mutuo ament, quia decreuerunt

Deo obœdire. Nulla enim est uirtus firma, nulla stabilis amicitia, nisi a Deo ortum habeat. Virtus inter coniuges mutuam oblectationem parit, quemadmodum inquit Andromacha, hæc nomen decusq; parit, quæ sane dum in secundis & aduersis rebus exercetur, consuetudinem uitæ reddit amabiliorem. Mutua ἐπιείκεια in omnibus amicitijs adhibenda est, & maxime inter coniuges, qua quasdam interdum iniurias ferre necesse est. Mutuus amor ex pietate natus, uirtute confirmatus, & mutua ἐπιεικείᾳ auctus, errata incidentia corrigit, leniter mitigat, facitq; ut in omnibus duris iucunda sit uita.

RESTAT quod POSTREMO LOCO proposui, de iure analogo inter coniuges, (quod tametsi intelligi potest ex ijs, quæ dicta sunt, tamen breuiter attingendum uidetur.) Cum Dominus dicat Genes. 2. Faciamus ei adiutorium simile illi, hoc est, faciamus mulierem quæ uiro æquali officij iure respondeat. Vt enim mulier iure, marito officium debet, ita uicißim maritus κατ' ἀναλογίαν mulieri respondeat officio necesse est. Mulier sit uiro subiecta liberaliter, maritus uicißim eam foueat, ac amabiliter tractet. Mulier obœdientiam Deo præstet in ferendis partus doloribus, uir uicißim afflictam consoletur, trahatq; partem iugi commiserando & fouendo. Mulier οἰκουρὸς, id est, custos domus, iuxta traditionem Apostoli, & pudica familiarem rem conseruet, augeat & recte dispenset. Maritus contra domum defendat, foris agat, laboret pro uocationis ratione, & iustum uictum iuste conquirat. Breuiter maritus & uxor officiose se inuicem obseruent, ac sibi mutuo debita officia iuxta rationem conditionis utriusque præstent.

Quod cum sit, sibi inuicem reddunt quod debent, seu ut Paulus loquitur τὰ αὐτὰ, quo dicto ius analogum in officijs præstandis significatur. Vt cum mulier marito paret, maritus armis defendit uxorem. Officia hæc dissimilia quidem sunt reipsa, attamen iure analogo sibi mutuo pulcre respondent & sunt æqualia.

CAPVT DECIMVM.

PATRIVM IMPERIVM.

DIXI supra, œconomiam tribus quasi iugis constare, Quorum tertium quod est parentum & liberorum, explicandum restat. Quod quia in quarto præcepto supra ex parte explicatum est, hic breuiter PRIMVM scripturæ sententias paucas colligam: DEINDE ex his sententijs notatis, officia parentum & liberorum extruam, ut inde qualenam sit patrium imperium appareat: POSTREMVM de præmijs & pœnis præstiti officij & non præstiti agam.

Exodi 20. sancitur patrium imperium his uerbis: Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longæuus super terram.

Daniel 13. De parentibus Susannæ scribitur: parentes illius cum essent iusti, erudierunt filiam suam in lege Mosi.

Ephe. 6. Et uos patres nolite ad iracundiam prouocare liberos uestros, sed educate in disciplina & correptione Domini.

Col.3. Patres nolite prouocare liberos uestros, ne despondeant animum.

EX HIS paucis sententijs non est difficile colligere officia parentum mutua erga liberos: PRIMVM enim uoce Dei, parentibus traditur autoritas in liberos, ut ipsis præsint in familia, ac quæ recta sunt imperent facienda. Ex quo sequitur, liberos iure diuino parentibus debere esse morigeros. SECVNDO parentum est pueros educare, quod officium non solum lex naturæ imperat, uerumetiam hunc affectum educandi & tuendi natos, omnibus animantibus inseuit natura. TERTIO debent parentes liberaliter suos liberos tractare, ac prudenter, ut retineantur in officio. Et summopere cauendum, ne uel nimia indulgentia, uel nimia austeritate natos perdant. QVARTO honestis in moribus & uera pietate erudire liberos pars officij parentum præcipua est, Ideo enim liberos generamus (ut rectißime Plato sensit) ut Deo cultores pro nobis (ubi fatis concesserimus) relinquamus. Hoc præcipuum post pietatem animi erga Deum, sanctorum patriarcharum, regum, atq; adeo omnium piorum studium semper extitit. Atq; hæc præcipua parentum officia sunt erga liberos, quos iure analogo æqualia parentibus reddere decet.

Verum quia liberorum officia in quarto præcepto includuntur, cum dicitur: Honora parentes, inde ea colligam. HONORIS igitur uocabulo liberi PRIMVM iubentur agnoscere, parentum autoritatem & eminentiam, ordinationem diuinam esse. Nihil enim uoce Dei honorabile dici potest, nisi idem a Deo profectum sit & ordinatum. DEINDE requiritur hic reuerentia erga pa-

rentes, tanquam erga Dei uicarios & nutricios ciuium Eccleſiæ Chriſti. Proinde maieſtas quædam diuina in parentibus animaduertenda eſt. TERTIO loco uerbum honoris includit in ſe obœdientiam erga parentes, quæ obœdientia tantiſper & eatenus præſtanda eſt, donec et quatenus cum obœdientia, quam ſupremo parenti Deo debemus, ſtare poteſt. Huc dictum Domini Lucæ 14. Si quis uult uenire ad me, & non odit patrem ſuum & matrem ſuam, &c. non poterit eſſe meus diſcipulus. Hic odij uocabulum non affectum, ſed euentum ſequentem odium ſignificat, qui eſt detrectare imperium, & non facere imperata contra Deum. Iſtud igitur odium pietatis eſt, non credulitatis. Præterire enim, fugere, negligereq; omnes debemus, quando eos una cum Deo colere nequimus. At uero ſi utrumq; debite fieri poterit, et Deo & parentibus obœdientia exhibenda eſt. Neq; enim obœdire parentibus is recte dicitur, qui quicquid iuſſerint faciat, ſed tum demum parentibus aliquis obœdit, cum ſponte facit, quæ ipſi recte iuſſerint. QVARTO, honoris uocabulo GRATITVDO etiam ſignificatur erga parentes, ut ſi opus fuerit, eos ſenio confectos iuuent, foueant, alant, & omnium officiorum genere ſubleuent. QVINTO, honor præterea requirit ἐπιείκειαν, qua liberi tolerent parentum errata. Quantumuis enim pauperes et miſeri ſunt, precioſi ſunt nobis habendi, conſideranda eſt quædam in ipſis diuinæ maieſtatis ſimilitudo. Quare etſi interdum uidentur nobis parum honorabiles, maieſtas tamē diuina (ut antea dixi) in ipſis conſiderāda eſt. Proinde moroſitati, delirio & quibuslibet parentum uitijs, opponendum eſt nomen patris et matris. Non enim

tam

tam quales parentes, quam quod parentes habemus, æstimandum est. Atq; hæc officia liberorum sunt erga parentes, quæ ad duo capita breuitatis caussa reuocare possumus, nimirum ad AFFECTVM & EFFECTVM. Illo eos animo prosequimur, hoc externa beneficia omnia, quæ ijs grata esse nouimus, præstamus. Quantumuis enim multa in eorum gratiam fecerimus, semper tamen inferiora erunt omnia, quam esse deberent. EX HAC collatione officiorum mutuorum parentum & liberorum, non est difficile iudicare, qualenam sit parentum IMPERIVM, qualisque liberorum SVBIECTIO. Mitius enim parentum in liberos, quam dominorum in seruos imperium est. Autoritas maior est parentum in liberos, quam maritorum in coniuges, & proxime accedit imperium patrium ad regale imperium.

IAM RESTAT quod postremo loco de præmijs & pœnis proposui, quæ duabus uocibus, nempe BENEDICTIONIS & MALEDICTIONIS in Scriptura signantur. Vt enim parentes, qui liberos suos uoluptatibus indulgere permittunt, diuinitus maledicuntur, ut Eli sacerdos: sic qui officia præstant a Deo imperata, benedictionem reportant. Et ut longæua uita promittitur liberis honorantibus parentes, ita maledictio immorigeris denunciatur. Salomon: Oculus qui subsannat patrem ac matrem suam, corui eum effodient. Vnde tritum prouerbium:

Paret carnifici renuens parere parenti.

EXEMPLA sunt maledictionis, Cham, Ruben, filij Eli, Absolon, & alij innumeri.

CAPVT XI.

VSVS DIVITIARVM, ET RERVM PRAESENTIS VITAE.

CVM diuus Paulus 1. Corint. 7. dicit, Qui utuntur hoc mundo, sint tanquam non utentes, non præcipit Christianis abijcere facultates, sed Christiani hominis animum rebus terrenis non debere occupari, nec in illis acquiescere docet. Sic enim uiuere nos oportet, quasi singulis momentis migrandum sit ex hac uita. Quapropter in omnibus rebus præsentis uitæ corda erecta esse debent ad meditationem uitæ cœlestis. Atq; hæc regula generalis esto de usu rerum præsentis uitæ. PORRO quia in rebus mundi nihil periculosius esse potest, quam magna rerum affluentia, nisi sancta prudentia aßit (uere enim Plato dixit, diuitias cæcas esse sine prudentia, & easdem acute cernere ubi prouidentiam sequuntur) tria breuiter de diuitijs dicam. PRIMVM, Quæ rationes acquirendarum diuitiarum licitæ sint. DEINDE, Qualiter nos Deus erga diuitias esse uelit affectos. POSTREMO, Quis diuitiarum usus rectus & legitimus.

QVANTVM itaq; ad legitimas rationes acquirendi diuitias attinet, omnium primum incoandum est a regula Christi Matt. 6. Quærite primum regnum Dei &c. PRIMA igitur cura & præcipua esse debet salutis animæ. DEINDE quia hæc uita opus habet adminiculis, iuxta Dei ordinationem, quæri poßunt facultates, li-

cetq; ijs, quæ ad uictum cultumq; necessaria sunt, quærendis operam dare, id quod nō solum Sanctorum exemplis, uerumetiam mandato Dei confirmatur, qui benedictionem promittit pie laborantibus. DEINDE lucrum quod proficiscitur nobis laborantibus ex benedictione Dei, capiamus tanquam ex manu Dei, neq; malis artibus utamur, quo facultates aliorū ad nos trahamus, fructumq; laboris nostri, tanquam iustam mercedem percipiamus. IN CONTRACTIBVS absint fraudes & fallaciæ, aperteq; & simpliciter agamus omnia, ea fidelitate, quā ipsi ab alijs uellemus requirere. Sit labor legitimus legitimæ uocationis, ut bona conscientia gloriari poßimus, nos in ullius fraudem nihil egisse.

PARTIS DIVITIIS, singularis ars adhibenda est, ne nobis in spinas & laqueos conuertantur. Quod ne fiat, Dauidis & Pauli sequamur consilia, quorum ille quidem Psalmo 61. sic ait: Si affluant diuitiæ, noli cor apponere. Hic uero 1. ad Timoth. 6. Diuitibus in præsenti seculo præcipito, ne efferantur, neue sperent in diuitiarum incertitudinem, sed in Deo uiuo. Est itaque præcipuum, ne diuitiarum huius seculi cupiditate ducamur, ne ijs animum aut fiduciam adijciamus, eas a nobis abdicare simus parati, quoties Deo libuerit. Siue habeamus eas, siue ijs careamus, tanquam res caducas & fragiles aspernemur, atq; solam benedictionem Dei omnibus rebus mundi præferamus. Absit fallax spes in incertis diuitijs: absit superbia & contemtus pauperum. Aßit spes in diuitiarum largitore: aßit pius humilisq; animus. PORRO ubi sic animo diues effectus est aliquis: etsi ei non erit difficile, diuitias recte in glo-

in gloriam Dei, & proximi utilitatem dispensare, tamen nonnihil dicendum est, ut legitimus diuitiarum usus conspiciatur.

Vsvs igitur diuitiarũ est quadruplex. Primvs, ut conferantur diuitiæ ad promouendam religionem & gloriam Dei. Si enim ipsi nati sumus ut Deum glorificemus, profecto huic usui quicquid habemus, seruire debet. Secvndvs usus est, ut eas in quibus uiuimus, respublicas iuuemus ac ornemus nostris facultatibus, ideoque tributa soluenda sunt. Tertivs usus est, ut ipsi nos pro conditione nostri status honeste alamus, nostram familiam foueamus, ut domus nostra pro facultatũ ratione honesta conseruetur, sine sordibus & prodigalitate. Qvartvs & postremus usus est, ut fontes nostri, iuxta Salomonis consilium deriuentur foras, hoc est, ut liberales simus erga pauperes, diuites in bonis operibus, quo multi nostris bonis gaudere poßint, nobiscum Deo patri Domini Iesv christi gratias agentes, qui abunde suppeditat omnia.

TESTIMONIA DE DIVITIIS.

Prouerb.11. Qui confidit in diuitijs suis, corruet.

Prouerb.15. Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

Psal. 61. Si diuitiæ affluant, noli cor apponere.

Prouerb.5. Fontes tui deriuentur foras, & tu dominus eorum esto.

1.Timoth.6. Diuitibus huius seculi præcipe ne sublime sapiant, & ne sperent in incertitudine diuitiarum, sed in Deo uiuo.

CAPVT

CAPVT XII.

DE SOLLICITVDINE, ET CVRA LICITA ET ILLICITA.

QVIA *nulla maior pestis est ueri cultus* Dei, *quam ethnica & prophana* CVRA & SOLLICITVDO: & *rursus nihil magis optandũ, quam ut unusquisque sollicite ambulet coram* Deo *in uocatione sua: operæ precium est, ut recte instituantur pij de solicitudine licita & illicita, ne nimium uel in dextram partem deflectant, omnem curam abijciendo: uel in sinistram, ethnicam & prophanam curam amplectendo.* Quare *tenendum, quod triplex sit cura.* VNA *prophana & ethnica.* ALTERA *necessaria & sancta.* TERTIA *mista ex illis.* Harum *quidem extremæ illicitæ, media uero licita est.*

IMPIA SEV ETHNICA *sollicitudo est, quæ oritur ex diffidentia & ignorantia prouidentiæ* Dei. Hæc *damnatur* Matth.6. *ubi* Christus *multis argumentis, a prouidentia* Dei *sumtis, ab ea debortatur.* Hæc *cura interdum* CARNIS CVRA *dicitur, cum quia ex carnis sensu sine fide proficiscitur, tum quia scopum habet carnalem, nimirum præsentis uitæ quietem & tranquillitatem.*

SOLLICITVDO, *quam dico necessariam, piam & sanctam, commendatur* Scripturæ *testimonijs & exemplis.* Rom.12. Qui *præest in sollicitudine.* 1.Timot.5. Si *quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet,*

bet, fidem abnegauit, & est infideli deterior. Abraham, Isaac, Iacob, piam suæ familiæ curam habuerunt. Ioseph in Aegypto septem annorum curam in se pie sumsit. Daniel in Babylone, pij reges & prophetæ in populo Dei, non tanta gesserunt sine hac sancta cura. Paulus 2. Corint. 11. ad Coloss. 2. 1. Thessal. 2. suam sollicitudinem pro Ecclesia fatetur. Sic reges pro suis regnis: patresfamilias pro sua familia: ministri uerbi pro suis auditoribus: præceptores pro suis discipulis: breuiter, singuli in sua uocatione sanctam quandam sollicitudinem habere possunt & debent, modo in impietatis notam incurrere nolint. Verum ne hæc sancta sollicitudo contaminetur, sciendum est, ad eam quinq; requiri. Horum PRIMVM mandatum Dei est. Mens enim pia nihil aggredi debet sine mandato Dei. Honesta igitur erit uocatio piæ & sanctæ curæ. DEINDE proficisci debet ex fide. Nam sine fide Deo placere nihil potest. TERTIO, quia nisi Dominus ædificauerit ciuitatem, frustra laborant qui ædificant eam, adhibenda est inuocatio quidem, qua auxilium Dei petas, gratiarum uero actio, qua successum Deo tribuas, & non tuæ prudentiæ aut iusticiæ. Est enim optimum remedium aduersus sollicitudinis ethnicæ tentationem, precibus ardentibus ad Deum confugere, quod ad Philip. 4. docemur. QVARTO tendat tua cura in gloriam Dei principaliter. Quanquam autem tuæ domus incolumitas spectari potest, tamen principalis finis erit gloria Dei. QVINTO, si parum labor noster uotis respondeat, submittamus nos paternæ uoluntati Dei, in uero timore & humilitate, iuxta consilium Petri, 1. Pet. 5. dicentis: Humiliamini sub potenti manu Dei,

ut

ut uos exaltet in tempore uisitationis, omnem sollicitudinem uestram proijcientes in eum, quoniam ipsi cura est de uobis. Et Psalm. 54. Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iusto. Debent igitur pij iuxta uerbum Christi PRIMVM quærere regnum Dei, DEINDE Dei iusticiam, TERTIO fide promißionem curæ diuinæ amplecti. Dicit enim, Et hæc omnia adijcientur uobis. TVM abijcienda est prophana sollicitudo, strenueq; in uocatione laborandum, seruatis circunstantijs sanctæ curæ, quas enumeraui.

MISTA EST, quæ partim pia apparet, partim prophana conuincitur, ut cum curamus quidem, quæ officij nostri sunt, id quod Deus a nobis serio requirit: sed propter innatam in nobis dubitationem de prouidentia Dei, limites transgredimur, ac in officium Dei sacrilege irrumpimus. Vt, cum paterfamilias recte quidem & pie instituit liberos, suam familiam curat, sed nimia trepidatio & anxietas ad impatientiam impellit, quando uotis non respondet labor & cura nostra. Iactet igitur hanc curam pius in Dominum, & strenue faciat officiũ, nec sinat piam curam ethnica diffidentia conspurcari, quo abiecta ethnica diffidentia & anxietate, pax nobis interne constet, ac erga homines simus modestiores & mansuetiores, cum quibus eidem Domino seruimus excusso iugo Mammonæ & ethnicæ sollicitudinis.

CAPVT XIII.

PERFECTIO CHRISTIANA.

HVC

HVC breuiter commonefactionem & doctrinam utilem de Christiana perfectione adijciam. Nam huius rei uera explicatio, & stimulos addit in stadio pietatis currentibus, & consolatur pios, dum suas sordes & imperfectionem agnoscentes, intuentur beatam illam uitam, in qua plena perfectione beati fulgebunt sicut sol in domo patris sui. VT autem hanc doctrinam rectius intelligamus, omniũ primum statuendum est DISCRIMEN inter duplicem perfectionem piorum, quarum ALTERA in præsenti uita existit, ALTERA erit in futura. Ingens enim discrimen est perfectionis Christianæ ratione huius duplicis status. Nam longe alia est perfectio currentis, quam perfectio conuenientis. Illa militantis, hæc triumphantis est. PII ITAQVE in hac uita dicuntur perfecti, non sicut perficiendi sunt in illa mortalitate, qua æquabuntur Angelis Dei, sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti. Neq; enim præsentis uitæ perfectio æstimanda est ex perfectione iusticiæ (nemo enim est qui non peccet) sed ex imputatione diuina, & cordis rectitudine, qualis esse potest in hac uita. AT IN futura uita æstimabitur ex perfectione iusticiæ, & erit plena glorificatio futura sanctorum, plena noticia Dei, absoluta cordium puritas, & perfecta obœdientia in omni æternitate.

Porro DEFINITIONEM perfectionis Christianæ, qualis esse potest in hac uita, colligam primum. DEINDE partes eius subijciam. TVM quare perfectionis nomen ei tribuatur, ostendam.

CHRISTVS Matth. 19. iuueni, a quo interrogatus erat de uita æterna consequenda, dicit: Si uis perfectus esse,

esse, uade uende tuas possessiones, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & ueni sequere me. Ex his uerbis Domini solidam definitionem colligere non est difficile, ubi primum hoc statuerimus, quod hoc fuerit, quantũ ad speciem facti attinet, PERSONALE PRAECEPTVM, alioqui nec Noë, nec Abraham, nec Dauid fuissent perfecti, qui tamen perfecti testimonio Dei dicuntur. Proinde genus facti nobis definitionem perfectionis exhibebit. Quid hic requirit Christus ab adolescente? ut ex præcepto intelligat se imperfectum esse, iubet ut uendat facultates, det pauperibus, & se sequatur. Vendere autem facultates mandãte Christo, est obœdientiam erga Christum anteferre omnibus rebus mundi, & paratum esse, non solum uendere, sed etiam perdere propter Christum omnia, si res ita postulauerit, & simul Christum sequi, & proximum beneuolentia complecti. Nam hæc Christus coniungit. PERFECTIO itaque CHRISTIANA est agnita imperfectione, ex fide Christi, obœdientiam erga Deum præferre omnibus rebus mundi, ac ei totam uitam approbare. Sita est igitur hæc perfectio in affectu potius, quam in effectu: imputatione perfectionis potius, quam in perfectione iusticiæ. Deus autem ex sua bonitate tale studiũ PERFECTIONIS titulo ornat, ut magis magisq; ad perfectionem tendamus. Hæc definitio per locum a coniugatis etiam probari potest. Scriptura Abrahamum pronunciat perfectum, quia uoci Dei obtemperauit, dulci patria, parentibus, amicis, fortunis præsentis uitæ posthabitis, Deum ueracem credidit, ei totam uitam approbauit. Similiter ante ipsum Noë qui iustus & perfectus in scriptura

prædicatur, uocem Dei audiuit, impijs mundi consilijs renunciauit, parauit arcam, et se totum ad normam uerbi diuini, concepta in ipsum fiducia, composuit. Ex his confirmatur apertißime definitio, quam proposui. PHILIPPVS hanc tradit, quæ a mea non dissentit. PERFECTIO CHRISTIANA est agnitio nostræ infirmitatis, & fiducia mediatoris, & præsentia Dei in cordibus nostris transformantis nos, ut fiamus similes imaginis Dei, quæ est, λόγος æterni Patris.

PORRO PARTES Christianæ perfectionis sitæ sunt in rectitudine mentis, affectuum puritate et morum integritate. RECTITVDO MENTIS est recte sentire de Deo, iuxta ipsius uerbum: PVRITAS AFFECTVVM agnitione nostræ infirmitatis, fiducia mediatoris, & uoto pietatis continuandæ æstimatur: MORVM INTEGRITAS in pietate erga Deum, sanctimonia uitæ, dilectione erga homines, sancta in uocatione cura absoluitur. Breuiter, perfectio Christiana posita est in uera conuersione hominis ad Deum, seu pœnitentia salutari.

HAEC VERA CONVERSIO siue pœnitentia triplici de caussa perfectionis nomine honoratur. PRIMVM propter respectum ad superiorem uitam, cum in tenebris & ignorantia Dei uiximus: DEINDE propter imputationem. Etsi enim sordes multæ adhærent sanctis, tamen Deus istas sordes non imputat, modo spiritu ipsius ducamur: POSTREMVM, quia ad perfectionem illam gloriosam tendit.

PORRO PERFECTIO Christiana qualis in futura uita erit, antea definita est, & similiter in tribus

est posita. PRIMVM *in doctrina, seu noticia, seu in mentis rectitudine. Cum uenerit inquit Apostolus* 1. Cor. 13. τὸ τέλειον, *abolebitur* τὸ ἐκ μέρους. *Nunc cernimus per speculum in ænigmate, tunc facie ad faciem.* DEINDE *in affectuum perfecta puritate: erunt purißimi cordis, purißimi affectus, ardẽs dilectio Dei, læticia spiritus etc.* POSTREMO *in tota uita lucebit imago Dei, Nos, inquit Paulus, spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus,* 1. Ioan. 3. *Carißimi, filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus, scimus, quoniam cum apparuerit similes ei erimus: quoniam uidebimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se, sicut ille sanctus est. Breuiter,* PERFECTIO SANCTORVM *in beata uita, conformitas nostri cum Deo erit, habitatio Dei in nobis, plena fruitio Dei, absoluta dilectio, cuius spes (ut Ioannes monet) nos excitare debet ad sanctimoniam uitæ in hoc mundo, ut aliquo modo illam expectatam incoemus perfectionem iusticiæ.* HAEC *de perfectione Christiana scire utile est, unde non solum excitamur ad diligentiam in tota uita: uerumetiam aduersus pestilentem doctrinam Monachorũ de perfectione armamur, qui perfectionem in mendicitate ponunt, contra omne uerbum Dei, ac exempla eorum qui perfectionis laudem in Ecclesia consecuti sunt.*

TESTIMONIA DE PERFECTIONE CHRISTIANA.

Iacobi 1. *Cæterum patientia opus perfectum habeat, ut sitis perfecti & integri, nullaq; in parte diminuti.*

Matth. 5. Estote perfecti, sicut & pater uester cœlestis.

Colos. 1. In ipso (Christo) complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipso.

Philip. 3. Non quod apprehenderim, aut iam perfectus sim, sed sector, si etiam apprehendam, quatenus apprehensus sum a Christo Iesu. Fratres, ego meipsum nondum arbitror assecutum esse, unum autem illud ago, ea quidem quæ a tergo sunt obliuiscens, ad ea uero quæ a fronte sunt enitens, iuxta præfixum signum insequor ad palmam supernæ uocationis Dei per Christum Iesum, Quotquot itaque perfecti sumus, hoc sentiamus.

Matth. 19. Si uis perfectus esse, uade uende quæ poßides, da pauperibus & ueni & sequere me.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.

B.

Consili-

C.

Coniu-

D.

E.

F.

Fides

G.

H.

Homi-

I.

L.

Legis

M.

N.

O.

Obscuritas

P.

Q.

R.

S.

Sacra-

T.

Testimo-

V.

ELENCHVS LOCORVM SACRAE SCRIPTVRAE, in hoc libro obiter explicatorum.

Hæc

INDEX TESTIMONIORVM EX PATRIBVS.

Clemens

FINIS.

LIPSIAE
IN OFFICINA M. ERNESTI
VOEGELINI CONSTAN-
TIENSIS.

Anno M. D. LXII.


11
12